Folkehøgskulen i Danmark, Norge, Sverige og Finland

Förord till den elektroniska utgåvan

Under arbete...

Detta verk har Ralph E lagt upp på Internet-Arkivet, där den kan läsas såsom en uppslagen bok i färg.

stors'jrKlersioned«

loft«. |Boft-FOLKEHØGSKULENRASMUS STAUR I

FOLKE*

HØGSKULEN

i

DANMARK, NORGE, SVERIGE OG FINLAND

MED BILÆTE KRISTIANIA

OLAF NORLIS FORLAG 1910pkfjsta h.jaa nikolai olsen — kuiht[aüla*N S F Grundtvig*

FORORD.

*

Denne boka er først og fremst tenkt som eit folkeskrift. Månge ting som er velkjende for skulefolk, har eg difor teke med, der det var nødvendigt for aa syne utviklingsvegen i den del av skulesoga det her er tale om. Av det rike kjeldestofiet ein her raader over, kan ein i ei slik bok berre drage fram det mest semierkelege, elles vilde bo verte for stor og for tim g, Den som vil faa det heile oversyn over grundtvigianismen og folie høgskulen i nordlanda, maa sjølvsagt gaa til Grundtvig og dernæst, til dei som i den første gjenombrotstid var med, og som i tale eller skrift har gjort hans syn paa kristenliv, meune-skjeliv og skule kjent, menn som professor L. Schrøder, dr. Jens Nørregaard, prof. Fr. Nielsen. Fr. Winkel-Horn, Holger Begtrup. Chr. Bruun. V. t lhnuiin. Teodor Holmberg o. fl.

Mange vil kanskje segje, at boka har for månge og for lange citat. Til dette er aa svara, at det er gjort med fullt overlegg. Naar eg har ftmns skildringar og utgreidingar fraa menn, som baade stod midt oppe i striden og arbeidet og som var førarar paa dette omraade, har eg gjeve ordet til desse. Paa den ma at ca faar lesaren dei sannaste bilrete baade av dei einskilde menn og av deira tid.

Fraa først av var det tanken aa skrive berre om folkehøgskulc-rørsla i vaai't laud. Den norske folkehøgskulen er snart 50 aar gamall, og alle er vei no samde om, at den har sett sterke merke i skuleliv, folkeliv og vaar nyare historie i det heile. Men ei samanhengande skildring av dette arbeid, som so månge av vore fremste menn har

vore med i, og som dei har öfra so mykje paa, og den strid det førde til — ein strid som ikkje er slutt endaa — det har vi ikkje. Det er i det siste 40—50 aar skrive mykje om desse ting, men det er spreidt i ymse bøker, blad og tidsskrift, og mange av del tiltak som vart gjort fraa 1870 og utover, er det ikkje skrive noko større om heller. Under arbeidet med aa samle og faa oversyn over alt dette, synte det seg snart, at skulde ein faa den rette historiske samanheng, maatte ein attende til Danmark, til gamle Grundtvig og Kristen Kold. Og skuldedet vidare bli ei heil og santi framsyning av, kor langt desse skule-taukar no har naatt, maatte Sverige og Finland takast med. Paa den maaten er daa boka Mit til ei forteljing om folkehøgskulen i ulle nordlanda.

Mange skulemenn baade her heime og i grannelanda har gjeve oplysninger om ymse skular og skoleforhold. Eg sender hermed alle ini best« takk.

Skrivemaaden skil seg i fleire ting ut fraa den gamle landsmaals-refcskri vinga.

Linnv hokynsord endar i ubunde eintal paa e i sta.deu for a, y er bruka i staden for jo og ju (ljos = lys, bljug — blyg), altso valfrie sideformer som er innførde ved kongeleg resolusjon av liJde juni 1010. Dei vigtigaste avvik elles er desse:

Substantiv. Dei subst, som etter den gamle skrivemaaten i h. form har i-ending, har hor a-ånding. Adjektiviske ord er bøygde i samhøve med dette. 1 fleirtal har linne hokynsord -er i staden for -or (-ur). Baade for han- og hokynsord er det soleis berre 2 former i ub. fleirtal: -ar. -er (uudantak: ord som faar omlyd, og nokre faa, som etui ar paa. vokal), i b. form fl. -ane, -emn, -ene. Inkjekyusorda bar same form baade i iib. ei ot. og ub. fl.

Verb har i infinitiv o Istf. a altso som. i riks maal og soleis som det og vert braka i mange bygder baade paa austland og vestland.

Smaaord som um, upp, yver, fyr, fyrr. hyr er skrivne om, op, over, før, bnr, i samansetningar sameleis.

Dubbel konsonant er sløyfa i fleire ord, soleis i mit, dit, sii, kan.

Fleire ord o<ç vendingar som ikkje ophaveleg er norske, mcu som vert bruka i livande norsk talemaal i vaar tid, er lekne med, moa sovidt mogelegt bøygde etter norske maullover.

Gudbrandsdalens folkehøgskule oktober 1910.

R. S.

*

N. F. S. GRUNDTVIG

Barndom og ungdom.

(1783-1810).

Ein haustkveld for 100 aar sidan sat ein ung diktar aa-Ieine paa. eit lite rom ned i Kjøbenhavn og las historie. Med elli gong kasta han boka fraa seg, sprang op gripen av ein sterk tanke, so det gjekk kaldt gjenom han. Det var som ei megtig aand kalla honom til reformator, og han gjekk no i fleire veker og drøymde om dette og grubla paa, korhis ein reformasjon i hans tid kunde verte mogeleg. Han var bokmann og trudde det helst maatte skje ved bjelp av pen og blekk. —

Reform asjons t anka ne kom han for det første burt ifraa; han lærde snart, at han her maatte begynde med seg sjølv. Seinare hadde han heller ikkje so sterk tru paa pen og blekk: det skrevne ord. Det var det livande, muntlege ord, som for honom vart det største og sterkaste. Her vart. han ein reformator, endaa han for det meste livde som bokmann. „Hælvten skald og hælvten bogorm", var det uttrykk lian bruka, naar ha,n vilde gje ein kort karakteristikk av seg s jølv.

Men denne sterke drøymaren, som med skaldeauge sit saag utover manneætta — attende til oldtida med sin villskap og sine uklaare draumar, over si samtid og framover til komande tider og ufødde ætter, denne stovelærde mannen som sat der med pen i hand og med sine tankar liksom so4

langt b urte i det blaa han har havt ein innverknad paa det praktiske liv sora ingen annan mann i dei nordiske land i don nyare tid. Hans dranni om betre tilføre til eit rikare og sterkare liv, som maa begynde i „livets vaar og aandens .sk ab pr time" har vunne fram og naar for kvart aar tii fleire og fleiro. Først og fremst syner dette seg i det arbeid, som no vert drive i dei skular lian er første ophavet til, og som otter kvart har reist seg paa dei danske sletter, i dei norsko dalar, rundt om i dei svensko bygder og ved dei blenkjande finske sjøar.

Nikolai Frederik Severin Grundtvig var fødd 8de sept. 1783 i Udby prestegard i det sudlege Sjælland. Faren, Johan Ottosen Grundtvig, var prest i Udby og Ørslev ved Vordingborg. Som dei fleste store menn hadde Grundtvig og ei gaaverik mor. Prestefrua i Udby er skildra sora ei kvinne med eit rikt og varmt hjartelag og eit mjukt og kjensleflnt sinn, med ein fast vilje og sterk sans for soga og poesi. Samstundes va.r ho praktisk og greid i kvardagslag og arbeid. Ho hadde soleis ofte betre greide paa gardsstellet ho enn presten. Gjekk ein til presten og spurde om noko som kom garden ved. svara han mest stadt: „Det ved jeg sandelig ikke. Gaa til mm kone". Hennar ordtak var: „Heller død ond raad vild". Ho heitte Kathrine Marie Bang og høyrde til den kjende og vyrde Bang-ætta. Ei yngre s «st er til henne var mor til Henrik Steffens. Kathrine Bang var 14 aar yngre enn maniien sin. Daa doi kom til Udby i 1776, hadde dei vore gifte i 8 aar. Doi hadde 7 bain. Det yngste var Nikolai Frederik Severin, sora hadde erva meir enn dei andre barna av det poetiske sinn og den sterke sans for sogelesnad, mora hadde.

1 eit dikt fraa 1815 skreiv han til henne:

„Baaret har du under Hjerte nit mit Syn ag ti! min Sang, født til Verden dem med Smerte, Skalden af dit Kjød udsprang;

i de gam le Heltedage gjennem dig hnn har sin Rod, Sans for Sang og Svn for Sage fik han med dit Adelsblod."

O in Jei første b åme a ara sine skriv Grundtvig m. a. (i dagboka. si fraa 1802—1804):

„Hvad der foregik til hans fjerde Aar, derom ved Frederik g c I v intet. Ventelig har han faaet Eis og Sukkergodt, dog neppe i flæng, om han ellers kjender sin Mor ret. Bemeldte Mor havde den g q mm ei dagse Sedvane seiv at lære sine Børn at læse. Frederik maatte da ogsaa frem, men Bogstaverne gad han ikke kjendt; remse dem op udenad vilde han nok, men ei mere."*

Til stor sorg for mora s a ag det først ut til, at guten var tungnæm. Han kunde ikkje eingong lære bokstavane. Det gjekk ei tid „under graad og hjerteve". Men so var det som ei dør sprang op, og alt gjekk som ein leik. Det va,r mest uraad aa mette bans leselmg og vitelyst. I dagboka si fraa 1802 skriv ban om seg sjølv:

..Han læste nu en hel Hob, hvoraf han intet forstod, saasom Holberga Kirkehistorie, Lyskanders „Danske Kongers Slægtsbog1' o. s. v.; thi naar det blot var en Bog, hvori der fortaltes noget, var han efter den som Fanden efter en Sjæl,"

Det som mest greip honom var sogebøker. Dei brokntte bilæ te fra.a. verden »historia var noko for haus livlege fantasi. Og gamle Malene, barnegjenta, som hadde vore paa prestegarden i mange aar, førde honom inn i sagn- og eventyrheimen med dei underlege forteljingane sine.

Han var ein still, drøymande gut, som undra, seg over alt ban las og s aag, kunde liggje ute i den store hagen paa prestegarden og undre seg over „hvordan Gud dog kunde oppe paa de tynde skyer gaa."

Daa han var 8 aar gamall, hadde ban lese Holbergs kyrkjesoga; men han var leid, fordi ban ikkje fekk høyre meir om Luther. Daa smilte far bans og gjekk inn paa6

kontoret sit og kom att med ei bok om Lutiier. G-uten vart baade glad og undren. Han hadde ikkje visst før, at ein -gjorde hele bøger om ön saadan enslig månd."

„Aldrig jeg det glomine kan, hvor jeg Pusling blev henrevet, som jeg nidrig for var blevet, glemte baade 01 og Mad. Hen til Maden man mig drev, men min Sjel hos Luther blev."

Presten i Udby hadde havt ein teologisk kandidat som heitte Feid, til huslærar a at dei eldste sønerne sine. Denne kandidaten var no prest i Tyregodlimd ved Veile. Han var ein av dei faae prestar, som ikkje høyrde tii rasjonalistane.

Taaren 1792 vart Grundtvig send td denne presten, som skulde lese med honom til latinskulen. Han vart her i 6 aar og las ikkje berre lærebøkerne, men alt han kom over, liko til gamle skøyter. Daa han var 15 aar gam ali, vart han konfirmera og reiste so paa latinskulen i Aarhus.

Medan han var i Tyregodluud fylgde han godt med i kyrkjestriden, som daa vart i'ørd i danske tidsskrift; han fylgde og med hendingane nte i Europa, den Iranske revolusjon, Napoleon o. s. b. — Det var som hede verda var i oprør. Men paa skulen i Aarhus vart han dauv og likeglad med alt. Det ser mest ut til. at denne skulen hadde det med seg, at don gjorde elevane sine tankedøyvde. Paa Grundtvig verka den i alle fall slik, og den sterke uvilje mot latinskulen og oplæringsmaatep der, som seinare kjem fram i hans kamp for oin botro skide, var vei boren av minne fraa hans eige latinskuleliv i Aarhus fraa 1798— 1800. Han skriv om dette i „Kirkespeilet":

BI>a Napoleon Bonaparte sloges med Admiral Nelson vet! Abukir og valfartede til Pyramiderne, kom jeg imidlertid i Aarhus Latinskole, og skjønt det kun varede i tii Aar, glemte jeg her ikke blot Napoleon og Aviserne, men Kirkehistorien, Kirke-Barndom og ungdom.

gangen og Bh rue lærd om in en over Kj eds ommelighed en, Tobakspiben, Kortspillet og Dagdriveriet med Skolebøgerne under Armen, saa da jeg i Aar 1800 kom til Kjøbenhavn og blev Student, var der ikke Tanke hos mig om engång at sætte min Fod i en Kirke, undtagen da jeg paa Svogerskabets Vegne var med at følge Rispinde Balles Lig over i Frue Kirke."

Han tok likevel til aa lese til preste eks amen. Han li adde ikkje interesse for teologien; men han valde likevel den vegen, fordi foreldra ha,ils vilde det. Han var mest aldri tilstades paa dei teologiske forelesningane; han las paa eiga hand og hjelpte seg med privatlærarar.

Han „skjønned ikke. hvorfor man en hel Time skulde kjede sig med at høre oplæst, hvad man paa et Kvarter kunde læse igjennem hjemme.

I „Kirkespeilet" fortel han vidare, at han no og daa kunde gaa og høyre „Spotteren Hornemann, som da stod i Spidsen, og mored sig, da jeg høite ham, over Brevet ti] Romerne, baade med, hvad Paulus havde tænkt, og hvad han burde have tænkt."

Millom dei andre professorane nemner Grundtvig „Høi-ty sker en Moldenhawer, som bestyret fabrik et," Munter og rden meget pene og høflige Kjøbenhavner P. E. Midler. aldeles nybagt Professor, uden nogen bestemt mening og endnu, uden al Indflydelse. Mans Kollegier læste jeg derfor ikke, og i dem jeg læste, fandt jeg naturligvis ingen Kristendom, saa da jeg kom op (td Eksamen) fandt Professorerne naturligvis heiler ingen Kristendom hos mig, men de fandt alle Moldenhawer s Kollegier og lidt af Munters naturlige Theologi og Dogmehistore, og dermed var de vei fornøiede undtagen P. E. Müller, som maatte tie, hvor Moldenhawer talte."

Han tok teologisk embætseksamen hausten 1803 med beste karakter. „Saaledes var da," skreiv han, „min saakaldte akademiske løbebane endt uden aand og uden tro." Han var soleis komen langt bort fraa det, ban drøymde om daa ban var barn: Aa staa paa same sida som skyldingen8

sia, bispen Balle, og stride ined honom mot rasjonalistane og aandsnegtarane.

Det var noko heilt anna, som vakte evnerne hj aa dei unge gaaverike menn i den tid enn dei krefter som heldt til i dei offentlege skulane i Aarhus og Kjøbenhavn. — X apo léon skrig an e skaka op heile Europa og den røre dette skapte kom. Danmark og X orge borti og.

Skirtorsdag 2den april 1801 stod slaget paa „Kjøbenhavns Rlied". Mi I lom dei som stod og saag dette og høyrde dundringa fraa kanonane, var tvo unge menn, den eine paa Tollbubrua og den andre paa hugsvala til sjok ad et ak ad em i et. Det var den unge teologiske studenten Grundtvig og den 22 aar gamle Adam Oehlenschläger, han som seinare vart. kalla cl ikt ar kongen. — Det er greidt, at eit slikt historisk hende maatte gjere eit sterkt inn t tykk paa dei tvo unge poetane. Og endaa sterkare vai- vei det inntrykk dei fekk eit aar seinare. Det var daa. søskenbarnet til Grundtvig, Henrik Steffens, kom til Kjöbenhavn og heldt dei vidgjetne foredraga sine paa Ehlers kollegium.

Steffens var fødd i K orge (Stavanger); men sine største hugsyn hadde han faatt i Tyskland, og han var so gjeuom-trengrl av tysk tankegang, at Grundtvig kalla honom „min halvtyske fætter^. Steffens kom i ein ung alder til Danmark. Han tok først til aa lese naturkunna og fekk eit stipendium til Tyskland. Her vart han kjend med Goethe, Fichte, Schiller o. f. 11802 kom han attende til Kjøbenhavn og heldt mange eldfulle foredrag, som Grundtvig høyrde. Det var Steffens som vakte Oehlenschlägers diktarhug og gav honom tru paa, at han var diktar. Første gongen Oehlenschlager var hjaa Steffens, tala dei med kvarandre fraa kl. var 11 om formiddagen, til ho var 3 om natta. Daa gjekk Oehlenschläger heim og skreiv det kjende diktet „Guldhornene", som han las op for Steffens. „De er jo virkelig digter," sa Steffens til honom. — So snart gjekk det ikkje for Grundtvig, Han var noko blyg og heldt segB'i rrt dom og ungdom.

tilbake for det første; men etter kvart vart. han og gripen av orda til Steffens. Det var noko heilt, nytt, han raaka paa her.

Grundtvig har meir enn nokon annan hævda det store verd, „det. levende ord" har framfor det skrivne. Men han hadde ikkje lsert aa skyne dette, daa han studera. Det. var Steffens, som først opna auga hans for den magt det muntlege ord har over sjælelivet, naar det kjem fraa ein, som talar, fordi han har noko. som han vil og maa ha sagt.

Steffens bruka aa skrive foredraga sine: han hadde halde 5 foredrag, men daa han var komen inn i salen og skulde halde det ti, fann han ikkje manuskriptet. Han hadde gløymt det att. heime og so maatte han tale fritt. lian opdaga daa at dette verka paa annan og sterkare maate paa tilhøyrarane og heldt fram ined aa tale fritt. Dette gjorde inntrykk pa,a. den unge Grundtvig. Steffens tala um Kristus som historiens midtpunkt. Det hadde gaatt attende med menneskja til den romerske keisartid. Men so tok det til gaa opover etter Nero. Det var kome noko nytt inn i soga, ei ny livs-magt, som snudde op ned paa dei gamle meiningar og skapte ei ny lysare og lukkelegare tid for menneskja. — Det er dette syn paa soga, Grundtvig held fram i dei historiske skriftene sine, og vener til Grundtvig har og stadt havt dette for auge i si sogeoplæring.

Slaget paa T,Rheden" og foredraga til Steffens gjorde paa kvar sin maate sit. til, at Grundtvig vart vakt op or skulesvevnen. Til dette kom so, at han vart gripen av dei oldnordiske sagn og myter. — Det var i det heile soge-lesnad, han i denne tid var mest op teken av.

Det var tanken hans, at han etter eksamen i 1803 skulde faa seg ein iærarpost i Kjøbenhavn, so han utanom skulen kunde faa halde fram med soge lesnaden. Men at. og diktardraumane no tok til aa vakne, syner dagbøkerne hans. Han fortel der om fleire a.rbeid, han hadde lagt plan til og til dels skrive ferdig. Millom desse var ei komedi, som heitte10

N. F. S. Q TV di: }'j.

„Skoleholderen". Denne vart send td teatret: men „Directionen for det kongelige skuespil" vilde ikkje take henne god nok. Det første prenta stykket fraa Grundtvigs hand var og forresten om „skol eho ld ere". 1 januar 1804 skreiv han eit stykke i „Politivennen", som hadde til overskrift: „Et særsyn i det nittende aarhundrede". Stykket

var om ei sokn paa Falster, som ikk je hadde havt skulemeistar dei siste 10 aar. Han arbeidde paa nokre sogeforteljingar og. Det var ei som først heitte Ada/tg, seinare Borghild, og endaa eingong vart forandra til Magnhild; ei onnnor heitte „Palnatoke".

I dagbwkerne sine kjem han millom anna inn paa dei premiopgaaver, som var opsette i J 805.

Den teologiske:

„Hvilke ere de beviser for kirkelærens guddommelige hin de kraft, som dens ældre og nyere forsvarere have brugt ? og hvad styrke fordres der hos liver især?"

Den historiske:

„Ved hvilke midler hævede det pavelige Hierarki sig i Norge? og hvorved skadede samme dette rige før dets forening med Danmark?"

„Hvad sig nu an belanger mit tykke om disse opgaver," skriv han, „da er det som folger: Den teologiske vilde næsten være et for vidtløftigt stof til en dispatats for doktorgraden, og mig synes det er saare underligt — eller maaske taabeligt — at udsætte et saadant pri s spørgsmaal.

Den historiske opgave vil for et, menneske, der ey er ganske ukyndig i Kordens historie, være let at besvare, naar han kan vorde forsynet med de nødvendige hjælpemidler. Var jeg i Kje-beiihavn, skulde jeg preve min lykke som konkurrent."

Han var i denne tid sume gonger heime i Udby og sume tider hj aa eldste bror sin, Otto, som daa var sokneprest paa Falster. Han fekk ikkje nokon lærarpost i hovudstaden. og difor reiste lian i 1805 til ein herregard paaBarndom og ungdom.

11

Langeland, som lieitte Egelykke, og vart huslærar. — Mannen paa Egelykke var kaptein og heitte Karl Stensen-Leth.

Han var gift med ei dotter til kammerherre Fabricius de Tengnagel, den fagre, livlege og evnerike Constance. Dei hadde ein gut paa 7—8 aar, som Grundtvig skulde lære op. Men til dette trong han sjølvsagt ikkje heile tida; den meste tid utanom skulen bruka ban til aa lese og gruble.

Han var lite med i selskapslivet. Kapteinen var ein ivrig skyttar og idrottsmann; men utanom dette hadde han vei ikkje mange hugmaal, Den fatige, unge kandidaten med dei vaknande diktardraumar og det, grublande sinn kjende seg framand milloxa dei, som samla seg om kapteinen.

„Arvet alvor, fatigdom, stolthed og ærgjerrighed holdt mig langt borte fra vordens lystighed."

Fru Constance Stensen-Leth likna ikkje mykje paa mannen sin. Ho veit ung og væn og mykje livleg; men sume tider var ho sorgmild med. Ho hadde mange kunnskapar og var glad i literatur, skreiv vers og dikt av og til.

I nærleiken av Egelykke ligg Bostrup preste gard. Der budde presten Kristen Graae, som Grundtvig var mykje saman med denne tid.

Frua til Graae heitte Lorentse, og henne fylgde det stødt liv med. Ho interessera seg mykje for bøker og. — Presten Graae vilde ofte ha Grundtvig til aa preike for seg, og ban heldt mange preiker i Bostrupkvrkja. Opskrifta til ei av desse preikene, (9de sundag etter trieiningssundagen 1805} syner, at han tala som prestar flest paa ri en tid. — Lorentse Graae var god ven med frua paa herregarden. Og ho gjekk dit ofte.

Som oftast var Grundtvig still og aal vor leg og livde mykje for seg sjølv; han hadde alt daa noko av det væsen, dei gjerne fær som liver meir saman med bøker enn med menneskje. Men nokon sur einstøding var han ikkje. Naar han var saman med prestefolket og fru Constance, kunde han baade vere livleg og morosam. Dei fylgde godt med12

.A . F. S. Grundtvig.

i bokheimen, og Grundtvig bis ofte høgt for dei. — Eingong hadde prestefrua erta honom med, at ban visst ikkje kunde skrive eit kjærleiksbrev. Han var nok lærd og las og skreiv mykje; men det greidde ban ikkje likevel, let ho.

Grundtvig gjekk op paa romet sit og sette seg til aa ski ive. Dagen etter kom eit kjærleiksbrev til prestefrua. Brevet er ei parodi paa den tilgjorde, unaturlege skrive-maaten dei bruka den gongen.

Brevet er dagsett 26de februar 1807 og stila til „Min Gudinde." Det tek til slik;

„Min Haand skjælver af (Hæde, idet jeg griber Pennen for at sende Dem en svag Gjenlyd af de himmelske Toner, der fylder mit Indre. Gud! Hvad saa mit Øie! Et Brev fra Dem! Og hvilket Brev! Et saadant, som kunde kalde den duende tilbage fra Gravens Bred og byde det halvstørknede Blod strømme glødende gjennem hans Aarer. — 0, salige Løn for de Millioner Sukke, der undfangedes dybt i det bladende Hjerte og kjaøtnpede sig frem gjennem de sitrende Aandedrag, for de gloende Taare-stramme, der nedrullede paa de indsunkne Kinder, og af bra; nil te det sidste matte Skin af Livets Farve, — O dyrebareste Veni ilde! Tilgiv mig min vanærende Tvivl! Vredes ei, fordi en Taage, det bortvegne Mørketa Søster, endnu stundom dæmper det klare Skin af det sterke, evige Lys, De tændte i mit Hjertes rædsomme Nat! . . , Jeg svimler ved Tanken, at De, den hiinmelbaarne, kan og vil elske Støvet, Støvet i sin usle Form osv."

Brevet har si i k etterskrift:

„Sig nu, at jeg ikke kan skrive et Kjærlighedsbrev! Men det har Skam ogsaa kostet Hovedbrud og hvad mere er to Penne. Sig Deres Månd, at jeg haaber, han forærer mig to splinternye for min Umag. Jeg er Deres ydmygste Grundtvig. —

Ein annan gong sende ban eit rimbrev til fru Lorentse; det hadde slik titel;

„En underdanig Godmorgen til den ærlige og gudelskende Kvinde Lorentse Hansdatter, velærværdige Hr. Kristens Hustro udi Bastrup. Paa Nytaarsdag MDOCCVI udi enfoldige Rim fremstillet og forfattet af Xiela Frederik Søren Johansen, uværdig Prseceptor, Skolemester og Ludimagister paa Egelykke."

Men tunglyn det heldt likevel paa aa faa overtak over Grundtvig 110, om han for med skjemt og gjorde seg kipen. Daa han eingong kom til prestegarden, var det eit par andre framande der med. Ved kveldsbordet sat Grundtvig sturen og tagali. Daa sa den elles so blide og venlege vertinna til honom:

„Hørt Ved De hvad Grundtvig, naar De saadan vil sidde uden at si et Ord, maa De virkelig heller blive hjemme."

„Ja! Det har De Ret i. Jeg er heller ikke skikket til at være blandt Mennesker," svara Grundtvig. Ilan reiste seg og gjekk og vart ikkje paa nokon maate fornærma paa frua, for det Ini sa.

Det var korkje lesnad eller tankearbeid, som gjorde, at han var so fordrøymd og tung av seg. Dot var ein ulukkeleg elsk han drogst med, og det gjekk mange aar. for ban kom over dette. Han visste heile tida. so vei, at kjærleiken hana var og maatte vere voni aus. „Min aand vei aander til sig drog, men intet hjerte for mig slog." — Det var korkje meir-eller minder enn Constance, frua paa Egelykke, han hadde vorte forelska i. Men ho elska ikkje honom, og det korkje ynskte eller vona han heller. Likevel hadde denne kvinna teke hugen hans so sterkt, at alt vart som inkje mot henne.

I eit brev^ han skreiv til ein Ven seinare eingong, staar det m. a.:

„Jeg saa en Kvinde, og jeg elskede liende i det fyrste Nu saa dybt, saa glødende, som det er en dødelig muligt — Dog kort var denne Salighed; thi jeg behøved blot at vide, jeg elsked, for at blive saa ulykkelig, sum jeg kuitde blive. De borgelige Forhold stod som en uoverstigelig 11 ur mellein os. O, hvor jeg har kjæmpet med den frembrydende, voksende Lidenskab 1 Med hvilken Magt har jeg nødtvunget min Sjel i de mest a ns trængen de Sysler for at dæmpe Stormen, der rasede 1 mit Indre! Dog var alt forgjæves, det var som om Mennesket vilde

med sin Haand dæmme for den susende Rj erg.st rom. Aar lien randt og svag nedsank jeg i det mørkeste Tungsind."N. F, S. Grundtvig.

Grundtvig s eg jer om seg, at han før denne tid var ein farisæar av strengaste slaget, og liksom alle farisæarar ukjterleg mot andre og snar til aa døme. Men da,a det iiende, som han aldri kunde ha tenkt: verte forelska i. ei gift kvinne, vart. han mykt, og hard lyn det og självgod hei t fi kvarv burt, — For aa døyve hugverken og gløyme pinsla tok han til med sogelesnad att. mest Nordens mytologi, og gjorde elles det, som alle unge menn med poetisk givnad har gjort, naar dei liar gaatt med ulukkeleg og vonlaus elsk: skreiv (likt.

Henrik "Wergeland skreiv dikt til „Stella", Grundtvig skreiv om „Laura". So kalla han frua paa Egelykke, Det gjekk reint lett for Wergeland aa vinne over sorga si; men for Grundtvig vart det ei lang og hard tid, før han vann seg fram til ro att. Det var ei tid, lian undra seg over „at ikke solen forlængst skinnede ned paa hans grav."

Grundtvig skreiv 110 eit dikt, han kalla „Synet". Han fortel i dette diktet, at han totte aanda til deri avlidne søster lians synte seg for honom, ITo var send for aa. gje honom fred.

Det var den ulukkelege elsken, som først kveikte hans dikt arga aver for aalvor. Dei tankar lian hadde høyrt Steffens forkynne i Kjøbenhavn, tok honom att. — Medan han var paa Langeland, sende han ut Heire arbeid. Utgreidinga „Om Religion og Liturgi" var truleg det beste, og det valdet, som vart. mest kjent.

Om vaaren 1806 reiste Grundtvig fraa Langeland til Kjøbenhavn. Han fekk friplass paa W al ken dor f s kollegium, som var for unge emnelege vitskapsmenn. Samstundes vart han lærar i soga paa Schouboeske institut, ein av dei mest kjende skulane i Kjøbenhavn den gongen.

Hans forfattarverksemd hadde vakt voner om noko stort, og han kom no saman med vener, som gjoide honom kjend med dei mest aand f ul le menn i Kjøbenhavn. Månge av desse vann seg seinare namn, som gjekk langt utanomt

heimlandet. Det er sjølvsagt at samværet med desse hadde stort verd for den unge diktar. Det var hans „ungdoms stolteste dage1-. Paa den tid kom han og i lag med nordmenn orne Cxèorg Sverdrup;1 SVen Hersleb og Niels Treschow.

Det var tankane i den nordiske gudelæra, han i denne tid arbeidde med.

[1808 gav han ut „Nordens Mytologi" og i 1809 „Optrin av Kjæmpelivets undergang i Nord". Men at lian heller ikkje glyrn de si eiga tid, syner diktet „Maskeradeballet i Danmark 1808". Dette tolkar harmen hans over det lettlyndet som raadde i Danmark, daa landet var utanherskip og midt oppe i ein fa ari eg krig med England.

Diktet har til motto nokre liner or Hovamaal og er „hver ægte S or bo, hver Dannekvinde broderlig helliget." Diktaren held ei streng tale til sit folk; men det var faa eller ingen som brydde seg om det. Han kunde med god grann ha sagt det same som Henrik Ibsen sa ved eifc liknande høve 55 aar seinare*).

Da,a Grundtvig sidan vart angripen for diktet sit, skreiv han eit til og förk! aar a, kva han hadde meint.

Det var ikkje meininga, hans at den gamle kraft var død.

„Nei vække vilde jeg den aand Der slumrede i fortids grave, Og dar for grov min svage hanrui I bautastenen runestave."

Det var mange som tok til aa setje stor von til Grundtvig no. Men utanfor den literære og vitskaplege ringen var han enno lite kjend.

Men so hende noko, som med ein gong gjorde namnet hans kjent over heile landet og endaa vidare, og som skipia dei planer, han hadde lagt. —•

*) Diktet „Troens gnjnd":

-Jeg älynged paa rim et klokkeklemt over landet ud; der blev ingen skræmt."16

.A . F. S. Grundtvig.

ii.

I kamp mot rasjonalismen.

S og eg ransking (1810—1839).

I siste luten av det 18de hundredaaret fekk rasjonalistisk tru og tankegang sterk inngang i nordlanda. Rasjonalistane vilde gjere menneskjeforstanclen til høgste domar i alle religiøse spursmaal. Av kristendomen v ild o dei ikkje halde paa anna enn det, ein kuude skyne med .den sunde menneskeforstand". Med „naturlige forklaringer11 fekk dei undra i bibelen til aa vere noko aa Imen t. Kristus var berre ein vismann, som hadde livt eit framifraa liv og kunngjort. ei god lære for menneskja, og som kunde liknast saman med menn som Sokrates. Men rasjonalistane vilde ikkje vere ved, at dei negta kristendomen. Dei sa tvert.om, at dei kunngjorde kristendomen slit, som han var, naar han vart fri for gamall overtru og prestepaafund.

Ein av dei største menn millom rasjonalistane Kristian BastJwlm, (1740—1819), meinte, at prestane burde faa praktisk oplæring i kemi og landøkonomi, so dei kunde vere lærarar for aalinugen i desse ting attaat. Folhelærarar vart prestane mykje kalla den tida, og dei gjorde mykje for op-lysninga med. Men ei slik kaldklok dyrking av forstanden førde til ei aandløyse, som breidde seg paa alle omraader. Mest kom det tilsyne i det gudcloge.

Omkring 1780 fekk rasjonalismen raaderom i det teologiske fakultetet i Kjøbenhavn og fleirtalet av prestane i Danmark og Norge vart rasjonalistar.

Den gongen var det mykje om aa gjere, at ein tala godt, og dei freista oratoriske boteraader, naar det var skralt med personlig tru og varme i forkynninga. Eit dome paa dette er det store verket. Bastholm gav ut i 1775: „l)enI kamp mot rasjonalismen-

17

geistlige talekunst". Denne boka fekk stor innverknad paa presteskapet baade i Danmark og Norge og en daa vidare utover, Ho fortel m. a. om, korleis ein geistlig bør té seg, naar han talar.

„Man maa b verken aabne munden saa meget, at tænderne bliver blottede, ikke heller knibe læberne for meget sammen, begge dele «e mangel paa opdragelse. At opblæse k indbakkerne at bide paa læberne, og imidlertid stanse i talen, at slikke sig om munden eller afc vride den til den ene side ere saadanne feil, som lettelig kan opvække latter endog hos de tühørere, der ikke gjerne le. — Haanden ophæves, naar man taler om høie, ædle og værdige ting eller om himlen, luften, solen o.s.v, Føier man beundring, saa ophæver man den ikke alene, men stiller den perpendiculaire med fingrene lige i veiret og fiaden af haanden udad; men lader dem derimod synke, naar der tales om jorden, om nedrige og foragtelige ting. .Naar taleren taler om sig selv, besynderlig om en vis sindslidelse han føier, saa fører han haanden til brystet. Er denne aÉfekt noget sterk, f. eks. medynk, bedrøvelse over sig selv eller andre, saa slaar han haanden noget sterkere til brystet, dog maa dette ske sjelden og försigtig. -

Dette syner kor langt folk var komne i slutten av det 18de iiundradaaret i a åndløyse og pedanteri, naar det galdt religiøs forkynning.

Millom dei som med kraft, tala og skreiv mot rasjonalismen i Norge, var bispen i Bergen J. N. Brun og bondeguten Hans Nielsen Hauge. — 1 Danmark var far til Grundtvig ein av dei faae prestar, som ikkje va.r rasjonalist.

Vinteren 1809—1810 vart. det so skralt med helsa hans, at ban maatte ha ein mann til hjelp i embættet. Han var daa ein m ånn paa 76 aar. Han vilde helst ha yngste sonen sin til kapellan. Grundtvig hadde ikkje større hug til aa reise fraa Kjøbenhavn, for lian tok til aa verte ein kjend diktar og vitskapsmann no; men likevel reiste han, for han vilde gjerne kome den gamle far sin til hjelp.

Den 17de mars 1810 heldt han prøvepreika si (demis-preika) i Regenskyrkja.

N. F. -S. Grundtvig.

Preika i kyrkja gav for det første ikkje folk noko aa hefte seg ved. Tilhøyrarane var ein censor, professor P. E. Miiller, og nokre faa studentar. Censoren gav honom karakteren _ ud merketw for preika, og alt s aag ut til aa vere berre godt og vei. — Men ein maanad seinare fekk Grundtvig høyre noko anna.

Han fekk prenta preika, og ho hadde til titel:

„Hvi er Herrens Ord forsvundet av hans Hus ?u Det var ikkje fordi han totte ho var so framifraa at han let henne prente; men fordi „mige forfattere heller gjemmer smaat i litteraturen end i pulten." Og so vilde hau glede sin gamle far med henne. —- Han skreiv eit forord til preika og eit varmt dikt til den gamle prest i Udby.

Preika vart spreidd snøgt utover og lesa baade av prestar og andre og vart omsett tiL tysk og. Demispreika var eit hardt klagemaal mot heile presteskapet i Danmark foldet rasjonalistiske straumdrag, dei no var komne inn i.

„De liellige Mænd trodde selv den Lære de kaldtes til at forkynde," seg jer han; „er det saa med Mængden av Ordets Tjenere i vore Dage?

Ak nei, og derfor var det især, at Herrens Ord forsvandt af hans Hus. — Og vore Kirker — ja vore, thi Kristi er de ikke længere, hvad hores vei der? Vei ofte forfængelig Snak om Smaating paa Jord og kommer det heit, da brammende Ord og kløgtige Taler, men idel Lærdomme, som kun er Menneskenes Bud. Herrens Ord er forsvundet af hans Hus."

Milloin dei som gledde seg over, at Grundtvig tala mot rasjonalismen, var J. N. Brun i Bergen. „Deres Præken var Vand paa min Mølle," skreiv han til Grundtvig, — og Jung-Stilling i Tyskland skreiv:

„Denne fortræffelige unge Månd vilde jeg gjerne kjende og trykke til mit Hjerte. Herren velsigne og bevare ham paa Sandhedens Vei.—Det er saadanne Mænd, vi trænger til."

Men prestane i Kjøbenhavn var harme og vilde, at Grundtvig skulde verte straffa. Preika inneheldt „fornærmende beskyldninger" mot heile presteskapet.1 kamp mot rasjonalisme?!.

Hr. Kandidat Grundtvig har ladet trykke et aabenbart Skandskrift mod den bele Staad af Religionens Lærere." stod det i den klaga, sota vart send kancelliet, og soin Kapellan H. G. Klausen var huvudmannen for.

Det vax tanken aa faa Grundtvig sletta av kandidatlista. Paa den maaten kunde ein lettvint verte kvitt ein brysam motstandar, so det kunde verte fred og ro i landet. Saka vart send det teologiske fakultetet „til betænkning". Professor Müller kom no i ei leid knipe. Han kunde ikkje godt vere med aa klandre ei preike, han sjølv hadde gjeve karakteren „udmerket". Heile denne røra slutta med, at Grundtvig skulde ha ein „advarsel og irette sættelse", ikkje nett for sjølve preika; men fordi han let henne prente og soleis „syntes at røbe en førfængelig attraa, efter at gjøre opsigt,." „Irettesættelsen" vart det heller ikkje noko større av. Det varf. med, at Grundtvig maatte høyre paa, at, rektoren paa universitetet las op eit kongeligt, vedtak av 5te januar 1811 om, at han skulde ha ei skrape.

Grundtvig var i denne tid svært still og sturen. Professorane trudde det var „irettesættelsen", som tyngde, og trøysta honom so godt dei kunde. Det skulde ikkje verte til mein for honom i framtida, lét dei, og han maatte no ikkje gjere seg so vondt av det.

Men det var noko heilt anna, som Grundtvig i denne tid gjekk og grubla paa, og som var grunnen til hans mismod, enn dette med demispreika, „denne latterlige sag", som lian sjølv kalla henne. Han fortel i „Kirkespeilet0 om dette.

„Jeg sad en Aften i Efteraaret 1810 alene i Walkendorfa Kollegium og læste i Kotxebues Historie af Preussen,

soin var den nyeste over dette Land, og soin jeg, skjønt jeg dybt foragte d K avnet, mente som Lærer i Historie af Pligt at maatte benytte; men jeg var ikke kommen længere end til det trettende Aarhundrede, da de tyske Kiddere iadtog og med Sverdet kristnede Preussen; thi her havde Kotzebue plantet en af sine (Jift-N. F, S. Grundtvig.

blomster under, hvad han kaldte „det visne Kors"; og derved løb det mig koldt nedad ryggen, saa at jeg ikke blot smed Bogen fra mig, men sprang op som greben af en mægtig Aand, der kaldte inig til Reformator. Derpaa fulgte ei Far Maaneder af stolt, men stille Sværmeri, hvori jeg første Gang siden min Barndom for Alvor læste Bibelen, især Profeterne, Luthers og Kingos Salmer, bød og grublede over, hvordan en Reformation, især med Fen og Blæk, i vore Dage lod sig udføre. — Det endte pludselig, da jeg med et blev sønderknust ved de Spørgsmaal: Er du selv eu Kristen? og har du dine Synders Forladelse? — Samvittighedsspørgsmaal, der faldt mig som Stene, ja som Klipper paa Hjertet. Da lukkede jeg alle Bøgerne, lod alle stolte Planer fare og skyndte mig hjem til min gamle Fader."

Det Grundtvig no maatte g aa igjenom, leita reint paa vitet hans; men han vann likevel over vanskane, det klaarna etter kvart i hugen hans, og han tok mot kapellanembættet hjaa far sin i Udby om v aare n 1811. Same aar vart han trulova med ei pre sted otter fraa Falster, Elisabeth Blicher. Men det var ikkje raad aa tenkje paa giftarm aal endaa. Grundtvig laut faa seg noko aa. live av først, men det saag ikkje inykje lyst ut soleis. I januar 1813 døydde far hans, han søkte embættet etter honom, men fekk det ikkje.

Han reiste daa attende til Kjøbenhavn og tok t.il aa studere soga att. Fraa 1815 til 1818 var han so hedt opteken av dette, at ein har kalla den tida „det første vintersæde i studerkammeret", — Han lærde seg oldnorsk og sette om Snorre til dansk og Saxo fraa latin til dansk.

1 1817 kom det ut det store soge verk et hans: „Udtog af Udsigt over Verdenskrøniken". — Hans trottuge og vidfem de arbeid vart ikkje mykje paaskyna, og han fekk lite og inkje aa live av; men derimot hadde han faatt mange motstandarar.

Grundtvig var no mest i same uføret som Henrik Wergeland lier heime i den første tid. Den aalmenne mann, som han først og fremst vilde skrive for, forstod honom ikkje. Det var uraad aa verte prest. Clausen, som no var stifts-
21

prost, fekk alle prestane i Kjøbenhavn til aa negte Grundtvig aa tale i kyrkjene.

Han tenkte no paa aa reise til Norge, der han hadde mange vener.

rVed Norges Skihnisse fra Danmark var det nær ved. at min Hjertens Ven Hersleb, som blev den første teologiske Professor ved den nye Høiskole i Kristiania, havde trukket, mig med sig derop," fortel han i „Kirkespeilet", — Grundtvig hadde ikkje noko livebrød og saag ikke utveg til aa faa for det første, og ban „mérkede, at man ikke lever af Luften, hvor poetisk man saa bear b eider den." Han gjekk difor i 1818 op til kong Frederik 6, og sa:

„Majestæten ved nok, jeg har befattet mig endel med de gamle Skalde!" Kongen: „Ja, og med meget Held," Grundtvig: „Jeg vil haabe ei uden Held, men en Ting har jeg dog ikke kunnet lære af de gamle Skalde, og det er at undvære Levebrød." „Saa faar vi skabe et," sa kong Frederik.

Grundtvig fekk no eit aarlegt pengetilskot av statskassa, so lian kunde halde fram med si sogegransking og faa raad til aa gifte seg. Men denne statshjelp var ikkje større, enn at det og etter dette var smaatt for honom. Eingong nyst etter ban var gift vit.ja dikta.ren Ingemann honom. Han budde so trongt, at daa. Ingemann saag arbeidsromet hans, sa ban: „Naar du skal sidde her og skrive, maa du vei sætte Stolen i det andet Værelse?"

1 1821 vart ban prest i Presto; men aaret etter kom ban attende til Kjøbenhavn som kapellan ved „Vor Frelsers Kirke" paa Kristianshavn.

Her inne i hovudstaden fekk ban etter kvart, ei kjensle av, at han ikkje stod so aaleine lenger. Det gildaste og mest hugnadsame i so maat.e totte han det var, at ban hadde Rudelbach og adjunkt Jacob Lindberg med seg. Desse tvo var mill o ru dei mest lærde yngre menn i Danmark den gongen. Dei bad Grundtvig verte med i

bladstyret for eit22

.A . F. S. Grundtvig.

teologisk maan ad skrift, dei hadde lagt plan til, og Grundtvig gav seg med.

„Hvilken Trost og Glæde det er, naar maa i en Række af Aar har staaet ganske alene mod hele Verden, da at laa to saa djerve S talbrødre for en, det ved kun den ret, som liar prøvet det; men at det maa være fornøjeligt1 og styrkende, kan dog hvert Menneske forstaa." , (Kirkespeilet).

„Theologisk Maanedsskrift11 tok til aa korne ut i 1825 og vart hovudorganet for Grundtvig i den kyrkjestriden som no begynde. — No daa han hadde opnaatt det gamle ynskje sit om aa verte prest i Kjøbenhavn, biyggja det op til ein sterkare strid millom Grundtvig og rasjonalistane. Desse hadde no faatt ein mann, som kunne ta kampen op. Det var den unge professoren Henrik Nikolai. Clausen, son til Grundtvigs gamle motstandar, H. G. Clausen, han som var huvudmannen for klaga over deniispreika i 1810.

Striden millom Grundtvig og den unge Clausen tok til 182'j, daa professor Clausen gav ut det förste store verket sit: „Katolicismens og Protestantismens Kirkeforfatning, Lære og Ritus," Det var rasjonalistiske tankar boka hadde fraa først til sist, og ho var difor eit indirekte angrip paa det Grundtvig heldt for den sanne kristendom. — Fem dagar etter at boka til Clausen var utkoma, hadde Grundtvig f er digt eit motskrift: „Kirkens Gjenmæle", som vakte stor røre. Det vart selt og lese so fort, at det kom ut i B oplag paa berre 8 dagar. I dette skriftet kjem Grundtvig for første gong med det, som har vorte kalla hans „kirkelige anskuelse". Han skil her klaart og greidt millom kristeleg tru og kristeleg lære.

Han segjer i forordet, at han ikkje gjer seg til recensent {kritikar) over Clausen og boka hans, men til kyrkjeleg motstandar. Han segjer vidare, at

„Striden fra min Side slet ikke er personlig og ingenlande blot videnskabelig, men saa ren kirkelig som mulig, derför kalder jeg dette Feide brev Kirkens Gjenmæle, indskydende dermed1 kamp mot rasjonalisme?!.

23

Sagen fra den blotte Læseverden for den almindelige Kristenheds Domstol." —

Striden vart likevel personleg. Clausen reiste injurie-sak mot Grundtvig, som vart dømd (30te november 1826) til aa betale 100 rdl. (200 kr.) i midt og reide ut det, saka kosta. Og so skulde ban heretter verte censurera. Treschow, ein ven til Grundtvig, betalte for honom, so han kom seg bra ifraa den knipa; men verre var det dette med censuren. T)et ban no vilde ha prenta, maatte først paa politik ammer set og faa paaskrive: „Maa trykkes" .*) Seinare vart domen om censur stroken. — Det Grundtvig hadde tenkt og vilja, var ein strid millom tvo synsmaatar, ein strid om aandclege ting, ein strid, der det berre vart bruka aandelege vaapen. Men det vart til cit privat injuriesøksinaal med 200 kr. i mult og censur paa politikammerset!

1 pinsehelga 1826 skulde det vere 1000 aars fest til minne om. at kristendomen vart, innførd i Danmark. Prestane skulde faa lov aa velje dei salmane dei vilde den dagen. Grundtvig hadde daa skrive den kjende salmen „Den signede dag som vi nu se"; men stiftsprost Clausen hadde faatt det soleis til, at ingen skulde ha lov aa bruke salmane til Grundtvig. Alt dette gjorde, at Grundtvig totte, det var uraad aa vere prest i statskyrkja lenger. Han søkte avskil Og lagde ned sit emhætte i den danske statskyrkja 8 dagar før pinshelga 1826.

No stod ban utan embætte og dermed utan livebrød. Men ein av venerne bans, sokneprest Gunni Busck som var ein rik mann, baud honom hjelp. Grundtvig tok mot tilbodet. og no kunde ban utan næringssut haldo paa med si diktning og sit, sogearbeid. - Ha.ns største arbeid i desse aar var „Nordens Mythologi" og „Haandbog i Verdenshistorie".

* S::L','n'! kalla dotte _det 4-h<'i!::i.-:k»: motto11, etter Eberiin, soln skulde skrive paa.24

.A . F. S. Grundtvig.

Den striden han reiste, daa han gav ut ,, Kirk en s Gjenmæle", heldt ved i månge aar. Det kom ut mange

flogskrift og ei mengd op sett i blada. Grundtvig var ikkje mykje med i striden no, naar ein tek undan dei utgre id ingår han skreiv i „Theologisk Maanedsskrift". Millom desse var „Om Religionsfrihed", som vart forbode av censuren i 1827. Fers t i 1866 vart det lovi egt aa selje det.

1 1829 fekk Grundtvig reisestipendium, og paa 2 aar var han no tri gonger i England for aa studere soga. —

Eit med det første han merkte seg i England var, at alle hadde det so annsamt, kvar med sit „fra statsministeren til lommetyven". Det var so stor skilnad paa det friske arbeidslivet her og ali latskapen og likesæla i Danmark. —

Om tida fraa 1814 til 1834 skriv han i 1842:

frugtbare Aar og midt under den. dybeste .Fred ned sänk Riget i en bundløs Grjæld — og al Virksomhed døde ben, sora om man ventede den yderste Dag imorgen; — Folk d»de bogstavelig af Sovesyge."

Grundtvig fana mykje han ikkje lika ved arbeidet i England og sa det beint fram. Men engelsmannen kom daa stedt med sit: „ W hat do you do?u (Kva gjer de daa?). Til dette vissto ikkje Grundtvig mykje aa svare. Han skriv om dette:

„I et Land, hvor der altid gjøres meget, li vor af naturligvis altid en Del er gält. men dog ogsaa en Del godt, og ikke sjelden forbausende stort, der, naar man spørger om Gjerningerne herhjemme, da at svare: Ingenting, det er dog ikke saa let. Jeg har snoet mig som en Aal, for at undgaa Svaret ved at fortælle vidt og bredt om alt, vi tænkte paa at gjøre og om alle de Forsigtighedsregler, vi daglig indprent ed os for ikke at gjøre noget gält som Engelskmændene saa tidt. Jo raere jeg havde at udsætte paa de engelske Gjerninger, des ivrigere spurgte man: „Ja, hvad gjør da I?" — Jeg glemmer det aldrig, om jeg blir hundrede Aar, og det pinte mig lige ind i Sjælen, fordi jeg følte, at den forstokkede Engelskmand har i grunden Ket: det første hos en Månd er, at han selv gjor noget, som kan vise, hvad han1 kamp mot rasjonalisme?!.

duer tii, siden kan hau tale om, hvad man helsfc skal gjøre, og hvordan; men før er det kun Snak; og duer en Månd til noget, da lærer han tidt ved at gjøre noget Gält og faa Skam for, at gjøre noget Godt, som han har Ære af."

Grunnen tiL ali den framferd og rike verksemd, som møtte Grundtvig i England, var fridomen, — den einskilde manns fridom til aa tenkje, tale og gjere det han vil. naar han derved berre ikkje legg seg i vegen for andre og deira rett til aa gjere det same.

Det var etter han hadde vore i England, at han begynde aa arbeide for folkehøgskulen.

Denne skulde vere for vaksen ungdom, og lærarane sine foredrag, det livande, muntlege ordet, var det, som skulde vere hovudsaka, ved den skulen. Paa denne maaten trudde hau, folket kunde verte vakt til arbeid, ikkje berre til materielt, men til aandelegt med. Han visste av eiga røynsle, kor traatt det gjekk med elet skrivne ordet.

Daa Grundtvig kom heim fraa England, sende 160 av hans gamle tilhøyrarar ein søknad til kongen om aa faa skipe ein fri kyrkjelyd, „uden nogen bekostning eller besværing for staten", ined Grundtvig til prest. Søknaden vart. negta.

Grundtvig gjekk daa op til formannen for kancelliet. Stemann, og spurde, om han ikkje kunde faa ei av kyrkjene i Kjøbenhavn til aa preike i for tilhøyrarane sine; men det vart og negta. Stem ann var „stiv som en karjolhest" og meinte, at Grundtvig kunde ha vore prest i den kyrkja han hadde, naar han var so huga, paa aa preike.

Etter mange raadleggjingar med bispen og kancelliet vart det likevel slik, at Grundtvig skulde faa bruke Ered-rikskyrkja til „indtil videre at holde dansk aftensang iy. — Her var han no prest fraa 1832 til 1839, daa vart han utnemd til prest i Vartov i Kjøbenhavn.26

N. F. -S. Grundtvig.

Prest i Vartov.

(1839—1872).

Vartov var ei hospitals kyrkje for uokre hundrad gamle menn og kvinner. — Det var soleis faae forretningar, som høyrde med til dette emhætte, og han kunde difor halde paa mest som før: Samle ein fri kyrkjelyd om seg og halde fram med sit folkelege oplysnings- og frigjerings arbeid baade i tale og skrift.

Dei menn som har gaatt føre, har som tid äst, ikkje vorte skvna av samtida. Dei har anten vorte lite ansa eller skulda for ranglære, forfylgde eller og pinte i hel paa ein grovare eller finare maate. Først ei seinare tid har lært aa skyno dei, og so bar ei nyare ætt reist minnesteinar og pynta gravene aat dei, som fe dren e forfylgde.

Men G-rundtvig høyrer til dei faa store menn, som fekk s jaa fraktene av arbeidet sit, og som vann tiltru, medan han livde.

I dei 33 aar han var i Vartov, saag han store omskifte i mange ting. Danmark Var denne tid i sterk framgang, og landet fekk seg eiit fri riksskipnad (1848 -49).

Grundtvig var med i den grunnloVgjevande forsamling og med i riksdagen til 1866. Han oplivde tapet i 1864, men fekk og s jaa, at folk og land reiste seg att og med jamt trottugt arbeid vann ätt det dei miste i ufreden.

Dei som i Grundtvigs ungdoms- og første manddoms-aar hadde töre med aa skape ein ny litteratur, dei førarar, som hadde vore med i striden hadde falle bort, den eine etter den andre. Jens Baggesen døydde alt i 1826, Oehlenschläger i 1850, J. L. Heiberg i 18(50 og Ingemann i 1862. Det var ei ny ætt, som no flokka seg om „gamle Grundt-Prest i Vartov.

vig1* og tok lians tankar meel seg ut i livet, baade hans nasjonale og religiøse so dei fekk gjere sin verknad i folket.

Grundtvig hadde ei arbeidskraft som faa, og det saag ut til, at han hadde demie heüt til sin døyande dag. Han var ei kjempe baade i aand og kropp, og difor gjekk han seint trøytt i arbeidet. Det var lange tider han ikkje var i seng. Han sov eit par timar i armstolen ved skrivebordet og tok paa arbeide att med eingong han vakna. —

Om hans private liv, etter lian vart prest i Vartov, er ikkje svært, mykje aa fortelje.

Naar ein tek undan dei store omskifte i huslydon hans, gleid livet stilt og rolegt under s ten digt. arbeid.

I januar 1851 døydde kona hans, Elisabeth, og til henne skreiv han eit varmt dikt. — I oktober same aaret vart han gift med Änne Marié Elise Toft, enkja etter hofjægermei-star Harald Toft. Daa 3 aar var gaatt, døydde ho og, og i 1858 vart han gift med A åsta Tugendrick Adelheid Reedtz, Han var daa 75 aar g a mali, men end a a ung i sin elskhug.

— „Stod det første Ægteskab for ham som en Idyl, havde det andet i hans Øine et romantisk middelalderligt Skjær, men det tredje var et Eventyr", skriv Ludvig Schrøder i si bok om Grundtvig.

I heimen hans, „Gladhjem", ved gl. Konge vei samlast mange vener fraa ymse kantar. Der kom og mange nordmenn, millom dei Anker, Arnesen, Bruun og andre. 11851 bad studentsamfundet og presten W. A. Wexels Grundtvig hit til Norge. Det var eit stort studentmøte pinsehelga det aaret, og G rundtvig heldt mange taler. Han preika i V aar Frelsars kyrkje fredagen etter pinsehelga. — Presidenten i stortinget, Harbitz, kom med forslag om, at. tinget skulde slutte møtet den dagen, so tingmenn etne kunde faa høve til aa høyre den vidgjetne presten og diktaren, og det vart vedteke. Etter preika var Grundtvig i riksraadslosja og høyrde paa forhandlingane. Det var den saka Henrik Wergeland28

først hadde reist, og som han hadde skrive og tala so varmt for, jH des aka, som den dagen vart, dryfta og avgjord.

Den 70de fødedagen til Grundtvig 1853 vart det halde ein stor fest for honom. Danske og norske kvinner hadde

lagt saman til eit stort maalarstykke av fødestaden hans. Eit takkebrev som var underskrive av 161 danske og '23 norske vart og gjeve honom, daa han fekk bilætet. Sam-stundes fekk han eit gaavebrev med 7000 rdl. i „som en ringe begyndelse" til aa setje i gang ein folkehøgskule, som han so lenge hadde arbeidt for. Seinare kom endaa fleire pengar til den skulen, som fekk namn etter Grundtvig, Det var 471 namn under gaavebrevet, og 92 av desse var norske.

Svenskane var ikkje med, og dei svenske blad var leide for dette. Men svenskane var orsaka, for dei hadde ikkje faatt visst det tids nok.

Millom dei mange andre brev ban fekk den dagen, var eitt fraa „venner i Norge" og eitt fraa det norske studentsamfund, Det første var skrive av presten Wexels og underteikna av W. A. AVexels og H. Stensrud, det andre av li. Brun og underskrive av „Det norske Studentersamfund

I 1861 var det 50 aar sidan Grundtvig vart prest. Kongen nemde honom daa ut til bisp, og han skulde vere rangstor med første bispen i landet: Bispen over Sjællands stift.

Dei tvo eldre salmediktarane, Brorson og Kingo, ii adde og vore bispar, og kongen vilde difor, at Grundtvig med skulde ha denne titel „for at det kunde vides, at han ikke mindre end hans forgjsengere satte pris paa digterisk begavelse, anvendt i kirkens tjeneste."

Kvinnor fraa dei tri nordlanda hadde gjeve pengar til ein sjuarma Jysstake av gull, ei ain høg. En kjed renninga Karoline Ama.lie gav Grundtvig staken, som skulde vere ei takk for det lys, han hadde spreidt over nordlanda i desse 50 aar.

Den lite juni 1871, 20 aar etter Grundtvig var i Norge, sende det norske studentsamfund ei lang telegrafisk helsing tri honom, I den stod det m, a.:Prest i Vartov.

„Blandt de månge, som i disse Dage bringer Dem sin Beundring og Tak, er ogsaa de norske Studenter. — — Deres Digt og Daad vil aldrig glemmes. De omgives i Deres Aften af Fædrelandets og hele Nordens Taknemmelighed. — Vi ville søge at ta Arv efter Dem i vort Arbeide for Nordens Fremtid; faa eller ingen ville eie Deres Evner og Deres Kraft. Maatte hver enkelt, Månd og Kvinde i Nordens tre Lande arve om kun en ringe Del af Deres Begeistring og Tro, da vil Deres og vort inderlige Ønske opfyldes."

Telegrammet var underskrive for studentsamfundet m. a. av Otto Blehr og Nordahl Rol f sen.

Fraa 18G8 og like til hans død vart det halde mange „vennemøder", og Grundtvig flokka mange om talarstolen sin.

Det største møtet var vei det, som vart balde aaret før han døydde (mai 1871). Over 2000 var tilstades og millom dei 150 norske høgskuleelevàr og høgskulevener med Herman Anker og O. Arvesen til førarar.

Bjørnstjerne Bjørnson var og mfllom dei nordmenn, som fraa 60-aara og utetter stod i eit varmt og inderlegt forhold til Grundtvig.

Daa Bjørnson i 1870 gav ut „Digte og sange", skreiv han til Grundtvig:

„Selv gaar jeg paa min sangervei med ærefrygt forst ind til dig du største mnd i Norden, som vred, profetisk varsled gny-bag Nordens tunge morgengry der sk ah- i lyn og torden, men siden blid hug hav og Ijvjd af sagos øg av troens v wid paa bondens sæd har spillet; nu snefjældhvid paa nitti aar av tidens strøm ti IB age faar dit eget høie billed/'

1 eit dikt „Kirkeklokke mellem ædle malme", segjer Grundtvig:

„Kirkeklokke! naar til sidst du lyder*) for mit s tov, skjønt det dig hører ei. meld da mine kjære, saa dot fryder: han sov hen som sol i høst gaar ned."

Boleis som Grundtvig hadde ynskt det gjekk det og. Han døydde roleg i stolen sin ved skrivebordet maandag 2den sept. 1872. Sundagen hadde han som elles preika i kyrkja si, og same dagen var det middag slag hj aa honom. "Fleire riksdagsmenn og andre politikarar var tilstades, millora dei statsrevisor Høgsbro, som daa nyleg hadde vore i Norge. Grundtvig tala mykje om dansk politik og om andre ting, spurde m. a. Høgsbro om Chr. Bruun, som nokre aar fer hadde opna folkehøgskulen sin i Gudbrandsdalen.

Maandagen kunde ein ikkje sjaa noko uvanlegt ved honom. Det einaste kunde vere, at han alt daa tok til aa arbeide paa prei ka si til komande sundag (15de trinit.) J arn-nast begynde han ikkje paa preikene sine før om fredagen. Ut paa dagen let han kapellanen sin, pastor Jørgensen, lese høgt for seg or „Historisk Arkiv". Kl. B bad han om aa faa vere aaleine, for han var trøytt; kl. 5 fann dei honom død 1 armstolen; hovudet hadde sige ned over ånnen. Doktorane meinte, at han var død av hjarteslag utan vidare dødskamp.

Hans gode, varme hjarta slo ikkje meir; livskrefterne var opbruka, og han trong til kvile. Han „sov hen som sol i høst gaar ned.M

Den 5te septbr, vart liket, bore til likkapellet ved Vaar Frelsars kyrkje, og derifraa gjekk den høgtidsame jordferd onsdagen lite septbr. Eit slikt likfylgje hadde ikkje gaatt gjenom Kjøbenhavn paa mange hundrad aar. Om lag fjorde-parten av prestane i Danmark var tilstades, og det møtte represen tan t a,r fraa kongen, kronprinsen og enkj edron ilinga; mange fraa riksraadet, riksdagen og universitetet var og møtt

*) I norske soagWker begynder songen med verset.: „Kirkeklokke, ei til hovedstæder steb te b du."Prest i Vartov.

fram. — 20 yngre prestar bar likkista ut or kyrkja. Liket skulde verte gravlagt paa ættargravstaden hans ved Kjøge. Det store liktoget fraa kyrkja til jarnbanestationen er skildra soleis av ein, som var med:

„Da hu Toget satte sig i Bevægelse gik Studenterne i Spidsen. Efter Ligvognen gik en stor Del af Presterne, men efterhaanden blandedes Folk mere imellem hverandre. Paa begge Sider af Toget fandtes en tæt, næsten uoverskuelig Menneskemængde; der var neppe et Vindu, hvor Toget kom forbi, uden at det var opfyldt. Skibene flagede paa halv Stang, og det samme var Tilfælde med ikke faa private Husp. Der var noget stor-slaaet i at se alle, høie og låve, gamle og unge mødes i at hædre den Månd, der i tidligere Dage var elsket af faa, spottet af mange, hadet og frygtet af adskillige; hans Ligtog gjennem Kjøbenhavns Gader var i Saudhed kongeligt, og det kom flere end en i Tanker, hvad han han havde sunget i en anden Sammenhæng: „Saa skjønt et Eftermæle faar ei Strldshøvding hver."

Da Ligvognen var naaet hen til Vartov, stansede den udenfor Kirken. Døren stod aaben, Orgelet spillede og snart tonede „Krist stod op af Døde" gjennem den bølgende Mængde. Det er med Føie blevet bemerket, at dette var det mest gribende Øieblik af hele Høitideligheden her i Byen, ligesom der vist ogsaa med Grund er bleven sagt, at en saadan salmesyngende Menneskemængde neppe er gaaet gjennem Kjøbenhavns Gader i månge Aarhundreder.

Ved Jernbanestationen opløstes det store Tog, men 600—700 Mennesker, Mænd og Kvinder fra alle Landets Egne og endel Nordmænd, fulgte med i det Ekstratog, som førte Grundtvigs Lig til Kjøge.'1

Det vart. lialde månge taler for Grundtvig baade ved b aar a hans og paa venem ø te t 12 te septbr. Professor Hammerich, som før hadde uttala seg noko varsamt og reservera om Grundtvig, tala no fritt og heilt ut om honom som „en af Aandens udkaarne, en af voit Aarhundredes Veibrydere, hine Heroer, hele Kordens Ære, der tænder nyt. Lys i vore Lande."

Nokre Kristi an ia-folk vart samde om, daa dei fekk fret-I

nåden om Grundtvigs død, aa sende Bjørnstjerne Bjørnson og presten Dorn a as ned til likferda.

Ved grava sa Bjørnson m. a.:

„Da ligtoget idag bruste liidover paa jernbanen, saa jeg en arbeidsmand forlade sin ager, hvor ban pleiede, stige

nogle skridt ned mod toget, stryge buen af og staa der rank, mens det reiste. Da tænkte jeg paa mangen ensom månd og kvinde hjemme, hvor folket bor saa spredt, som enten idag, hvis de har faaet tidenden saa tidlig, eller naar de engang faar den, slipper arbeidet og ser efter toget. Thi kanske har de baade præst og lærer mod sig i denne sag Og heller ingen ven at gaa til med sin taknemmelighed og sorg. Disse de ensommes tak maa jeg her frembære, og jeg vil lægge til en tak fra dem, som i modsætning lever det store liv og taler til alle. En tak fra dem, for hvad de af Grundtvig har faat for sin folkegjerning." — Han slutta tala med desse ord: „Det mener jeg derfor, at medens der ved andre grave lyses fred, bør der lyses kamp over denne! Kamp for det vi elsker og elsker ved ham!"

Millom alle dei songane, som vart sungne ved grava hans, var denne av Bjørnson:

„Ligesom ve/ven i nordfolkets gry steg over sagnenes rande, talte nm alt under hav, over sky, . du k ked som synkende lande, — talén tilhuge evindelig nr, skulde stande; —

saadan i nordfolkets nytid han stüur, — under nys du k ked hans p tin de, — synerne efter som solskyer gaar over de havslagae lande; nordfolkets udsigt i tusinde aar skal de rande.*Ikke fra drømmenes taagede strand samled sig grublerens syner; nei, af det kjærligheds havdyb, hvis rand evighedshaabene bryner; — aanderne aner et glimtende gran, naar det lyner.*

Synerne tog ham; — for mægtige haand hjerternes strengeleg bæved, folkene reiste sig, fædrenes aand, „kampaanden“, kampraabet hæved; synligt det blev paa de bristende baand, at den leved.

Yndig igjen som i sommergrøn li slynged sig sangene stille, speiled med morgenens rødme sig i daabsordets viede kilde, lokked hvert haab med gudslængsel i did det vilde.

Nordiske folk, vi ved seerens grav synker i knæ for vor fader, raaber, at han, som os synerne gav, veiene ogsaa oplader! vantroens strømme, skil med din stav du, vor fader!“

Dei song og desse vers, som den danske diktaren Hostrup hadde skrive:

„Kimer, I Klokker! nu sluktes en Sol over Mulde, længe den kjæmped mod Mørket med Straalerne fulde, sildig den sank, stor i sin Nedgang og blank. Æren er Guds i det Høie.

Dagen den signede, som han hur prist, mens det skumred lyse nu over hans Støv, naar det længe har slumred, fatte hans Verk vokse sig solklar og sterk! Æren er Guds i det Høie.“ A*. F. S. Grundtvig.

Den 8de septbr. 1883, hundradaarsdagen etter at Grundtvig var fødd, vart det, halde ein stor minnefest i Kjøbenhavn i Kosenborg-hagen. Over 4000 kvinner og menn fraa dei 3 nordlanda var med. Millom talarane var O. Arvesen og V. Ullmann; ei mengd telegram vart send til festen fraa Grundtvigs vener, som ikkje kunde vere med-, m. a. fraa mange nordmenn.

Same tid vart det avduka ein minnestein paa Udby prestegard. Avdukingstala heldt presten Vilhelm Birkedal; han slutta soleis:

„lian (Gr.) elskede den danske Bonde. Han var født og vokset op i Eders Midte lier i Udby, og han vedblev alle Hage at være knyttet til Eder som til intet andet Folkeslag i Danmark. Han saa i den danske Bonde den skjulte Folkekraft øg Folke-marv, der skulde nyttes til Fædrelandets ærefulde Fremtid og Frihed og Frelse, naar Kraft og Marv blev taget i Aandens Tjeneste. —–-Mindestenen staar midt i Landet, midt i Folket, nær

ved Prestegaarden, nær ved Kirken, midt blandt Bönderne. Den skal gjennem mange Slagter ved Guds Hjælp staa og mane dem til at træde en ædel Gang 1 Livet, hver Gang de læser paa den: Nikolai Frederik Severin Grundtvig.

Med begripet „grundtvigianisme", meiner ein ei aande-leg rørsle med eit bestemt aandelegt syn paa kristendom og menneskjeliv, soleis som Grundtvig Kar greidt det ut i tale og skrift.

Hans historiske syn paa mannelivet og manneætta sin framgangsveg kan med faae ord formast so:

Verdens soga, manneætta si soga er forteljinga om, korleis menneskja har livt og utvikla seg fraa dei første tider ein kjenner til, og til no. Midtpunktet i soga er Jesus Kristus, Før Kristi tid vart menneskja opfostra til aa take mot honom og verte skikka for det riko, han med si aand grunnlagde paa jorda. Dette er den kristne kyrkje- lyd, som traadde synleg fram for alle første pinsedagen etter Jesu himmelfart. Kristendomen er komen inn i mannelivet som ei historisk kjennsgjerning.

Den ser-meining Grundtvig hadde om det kristelege, samlar seg i tvo setningar. Den første er, at vi har trudoms-ordet i daapen fraa Kristus sjølv. Den andre er den, at menneskja ikkje heilt har mist gudsbüietet. Baade det gode og det onde eT soleis livs magter baade i det einskilde menneskje og i menneskja i det heile,

Grundtvigs aandolege livssyn hai' sit grunnlag i den synsmaaten, at det er ved det muntlege, livande ordet — og ikkje ved det skrivne —at aandelegt liv kan skapast, haldast i live og spreidast. Han kalla dette „den store naturlov for aandens virkning og forplanteise." („Skolen for livet og Akademiet i Soer 1838").

Grundtvig hadde ei omior meining om grunnlaget for kristendomen i dei seinare aar enn i sin første kyrkjelege strid.

I sit skrift „Om religion og liturgi" (1808) er det, han første gongen offentleg segjer si meining om religiøse spurs-maal. Skriftet som baade med avsyn paa form og innhald er s væxt filosofisk, har ingenting om det, som er vorte kalla hans „kirkelige anskuelse". Heller ikkje finn ein noko av dette i den kjende demispreika hans. — I 1810 tala han om „Herrens ord", som vai" „forsvundet af hans hus". Seinare talar han om „Guds ord", men at ban her meiner noko anna enn „Herrens ord", syner seg greidt i dei skrifter, han gav ut 1825—1827. Der er ein framvokster i hans religiøse ten kj ing i dei aar a som ligg i mil lom. Hans „kirkelige an-36

liknelse" kom ikkje fram fur om lag 1825. Dei vigtigaste kjelder, der ein kan finne oplysning om hans ser-meiningar, er „Kristelig Børnelærdom" (1868) og „Kirkespeilet" (1871), Med ..Herrens ord" i demispreika meinte han bibelen, heile den heilage skrift. Fraa 1825 skil han bestemt mil-lom det livande ordet — trudomsordet -, og det skrivne ordet, det som finst i dei bibelske skrifter.

Det var daa han stræva med aa-faa fast fotefeste mot rasjonalistane og dei månge skrifttydingar. at Grundtvig fann eit sikkert feste i trudomsordet. Den apostoliske truvedkjenning var „den kristelige kirkes uforanderlige grundvold". Dei ymse kyrkjelege straumdrag freista aa vise, dei hadde rett i sine meiningar ved aa føre fram kortare eller lengere utsagn fraa skrifter i bibelen. Rasjonalistane, Hein-hutane, Pietistane o. s. b. — alle vilde dei hævde sine ser-meiningar og bruka bibelord, naar dei skulde bevise, dei hadde rett. — Men det gaar mest an aa forsvare, kva det skal vere, med aa bruke bibelord som er rivne ut or sin historiske og logiske samanheng.

Grunnlaget, for den rette, sanne kristendom, slik som han var fraa ophavet, ubunden av ali skrifttyding, fann Grundtvig i trudomsordet, slik som det lyder og har lydt ved daa pen hjaa alle folk i kristenheimen. Om dette skriv han:

„Da jeg nu i denne Retning uafladelig grublede, læste og skrev under Bøn og Paakaldeise, se, da slog det mig i et velsignet Øieblik: at det mageløse Vidnesbyrd, jeg saa møjsommelig ledte om i hele Aandens Verden, del gjennemlød som en Himmelrøst hele Tiden og Kristenheden i den apostoliske Trosbekjendelse ved Daaben,

Hermed var for mig Lyset tændt og Loddet kastet: thi at „Vandbadet i Ordet", altsaa Daabsordet, er den kristelige Livskilde, det havde Luther jo straks lært. mig; og at han som selv havde indstiftet Daaben til et Gjcnfødelsene og Fornyelsens Bad i den Helligaand, ogsaa selv havde bestemt.„„Den kirkelige ans kue lue."

paa hvilken Tro der maatte døbes, naar man ved „Tru og Daab" vilde være sin Salighed vis, det saa jeg straks, er saa aabenbar unægteligt, at hvem der ikke vil lade Tros-ordet vod Daaben gjælde som et Ord til os af Herrens egen iland, maa enten fornægte Herren som Daabens Indstifter eller fornægte Daaben som Livskilden, og derved stille sig selv udenfor den kristne Menighed.

Fra dette Øieblik af maatte det være min eneste Kirke-sorg, at faa alle dem, der havde Hjerte til at tro paa Jesus Kristus, til at fæste deres kristne Tro til Herrens Munds-Ord som Livs-Ordet ved hans egne Indstiftelser, og fremfor alt. til Tros-Ordet ved Daaben, som Herrens og Menighedens sammensmeltede Vidnesbyrd.1' („Kirkespeilet" s. 343—344).

Det som her er uttala staar i strid mot og kan ikkje forlikast med dei meiningar dei gamle skriftteologai hadde om ophavet til kyrkja og om kyrkja si første soga, desse som sette det skrivne ordet i første rekkje og meinte, at det var paa det kyrkja var grunnlagd og hekk uløyseleg saman med, altso bibelen.

Grundtvig segjer:

„Ordet, det lydelige, mundtlige Ord, hliver den eneste virkelige Kjendsgjerning i den kristelige Kirke-Historie, saa efter deres Ord og de rea Forhold til det kristelige Ord bedømmer vi alles Forhold til Kristus Og hans Menighed, og ænser kun Bogstav-Skriften, for saa vidt den er et troværdigt Vidnesbyrd om det levende Ord og dets Skjæbne i Verden.'1

(„Kirkesp." a. 20—21).

Om forholdet mil lom det skrivne og livande ordet skriv han:

..Ligesom den apostoliske Trosbekjendelso ved Daaben er det ægte Q rund-Evangelium, hvorom det med rette kan siges, at det er don Guds Kraft til Frelse for hver den, som tror. saaledes er den ogsaa den ægte levende Kirkehistorie, som er de tre himmelske Vidners og den jordiske Men ig -heds Vidnesbyrd om den ægte, uforanderlige Kristendoms Forplanteise fra Slægt til Slægt fra den første Daab paa38

AT. F. S. G rundt mg.

Pinsedagen til vor egen Daab og til den sidste, som vi forretter efter Herrens egen Indstiftelse. Ved Siden af dette mageløse Vidnesbyrd, som ikke blot er den kristelige Lyskilde, men i sin uopløselige Forening med Daaben efter Herrens egen Indstiftelse, tillige er den kristelige Xiws-Kilde, hvorigjennem Herren aabenbarer sig baade som „Lyset og Livet", — ved Siden af dette levende Vidnesbyrd, som er for hele Menigheden, taber nødvendig alle Bøgers døde Vidnesbyrd, af nogle enkelte faa for nogle faa enkelte, den største Del af sin Glans og hele sin strenge Uundværlighed, saa flet, ikke længer bliver en Salighedssag at kunne læse end sige da at, være boglærd og skriftklog, da de umyndige og vankundige, men dog af Guds Aand med Troens Ord oplyste og troénde Bnrn maa blive levende Beviser paa, at Himmerig, som Herren har sagt, er netop Børnenes. Men da lige søger lige, og da Guds-Aanden lige saa vei som Monn eske-Aand en elsker sit eget, saa kan den kristelige Grundoplysning umulig føre Menigheden fra, men maa nødvendig føre Menigheden til den ægte Apostelskrift, som den er bleven oplyst til at kjende og benytte anderledes godt end før, da den tænkte deri, at skulle finde den Grundhjemmel og Livskilde, som umulig kunde lindes hvor de ikke var."

(„Kirkesp." side 4).

Fadervaar har diseiplane faatt fraa Herrens eigen nm nn og „hører ikke blot til daaben, som det hører helt, igjennem til den kristelige gudstjeneste, men hører nødvendig og uadskillelig til daaben efter Herrens egen indstiftelse, saa, at ved daaben lærer Herren selv alle sine disciple at bede, og giver dem med det same i daaben magt baade til at være Guds børn og at bede som Guds b øm." („Den kristelige Børnelærdom" s. 69).

Dette grunnsynet har han og forma i desse liner:

„ Ved badet og bordet han taler livsordet usynlig til os.",,Den kirkelige atiåkuelse".

Sora vi ser var det dei 3 trudoms artiklar, Grundtvig vilde ba til den første vitnesbyrd om den sanne kristendom, — til »ordet at' Herrens egen mund0. Daapen og natverden heldt han for aa vere dei tvo livskjelder, den kristne kyrkjelyd hadde, og orda. som lyder ved daapen og natverden, for ..Guds ord til os". Og desse Guds ord var tii og hadde sin gildskap (gyldigheit) før noko menneskje skreiv dei ned.

„Da det ene er ved Troen og Daaben, at Kristen dorn-og den kristne Menighed levende forplantes, gjenfødes og fornyes, saa maa det ogsaa være med Troen og Daaben, at Kristendommen og den kristne Menighed først er kommen levende til Verden; og det har været almindelig at betragte Pinsedagen med den Helligaands Udgydelse som Menighedens Fødselsdag; men vil man beholde denne Tales Brug, som nok lader sig forsvare, da maa man dog derved ingenlunde glemme, hvad hidtd har været glemt: at Kristendommens levende Begyndelse og Menighedens egentlige Stiftelse ved Troen og Daaben maa være gaat. forud og udtrykkelig forudsættos, da Jesus Kristus ellers ikke seir blev Stifteren, blev Livskilden, Lyset og Klippen, som han dog i alle Maader maa være. naar Kristendommen skal være Kristi egen Lærdom, og den kristne Menighed med rette skal bære Navn efter ham og vente Delagtighed i hans guddommelige Menneskeliv. Skjønt vi derfor nok kan kalde den store Pinsedag Menighedens Fødselsdag, fordi den først paa denne Dag ved de tre Tusindes Daab kom kjendelig til Verden, eller for Lyset i Verden, saa maa T Av et A og forudsættes, ligesom ved ethvert Menneskebarns Fødsel, der ikke kommer dødfødt, men lyslevende til Verden: saa vi maa betragte Apostlerne og de 120. med Herrens Moder midt iblandt sig, som den rette Moderkirke elier som den kristne Menigheds Moderhjerte og Moderskjød, hvor det ali var skabt og levendegjort i Løn af Herren selv, før hans Himmelfart, hvad der fa,a Dage derefter skulde komme for Lyset med de glødende Tunger til at udtale Herrens Stor-40

.A . F. S. Grundtvig.

verk og bygge den aandelige Hovedstad paa Bjerget, som ikke kan skjules, alt som Herren selv bar sagt: b vad jeg b visker i Kamrene, skal i udraab« paa Tagene."

(„Kirkespeilet- side 22—23).

1 „Apostlernes G-jerningers Bog" er det, fortalt om korleis den første kristne kyrkjelyd vart grunnlagd; der er ophavet til kyrkjesoga, og „denne apostoliske kirkehistorie har apostel brevene til sine oplysende bilag.w Fraa dette første ophav spreidde kristendomen seg vidare og vid äro med di at apostlane og andre kristne for kring og kunngjorde muntleg Kristi ord, lære og liv. Daapspakta, fad erva ar og nat-verdorda var med heilt fraa førstninga, og dei er fraa Herren sjølv.

Dette er Guds ord, det Uvande ordet i kristeleg meining.

So kjem som nummer tvo det skrivne ordet o: dei skrifter, som etter kvart vart skrivne og sende kyrkjesamlag eller einskilde menn, og som er sanda i det nye testamente. Det er aandsborne manneord. Men det er ikkje paa. dette kristendomen er grunnlagd, og kristentrua er ikkje bunde til mis-taksløysa (ufeilbarhedeni i desse skrifter. Skilnaden millom det skrivne ordet (i bibelen) og det livande ordet er altso den, at det livande, muntlege ordet, var til før det, skrivne.

Skrif tene i det nye testamente vart skrivne t, il truande menneskje. Det va,r soleis ei kristeleg tru og ein kristen kyrkjelyd, før desse skrifter vart til. Paulus og dei andre apostlar grunnla ikkje kristne kyrkjelydar paa den maaten, at dei sette seg ned og skreiv brev til sume menn i Litleasia, Grækenland og Italia. So store ting ser vi ikkje i verdens-historia. at rlet skrivne ordet har utretta. Og heller ikkje var det skriftene i det gamle testamente apostlane kunngjorde. Men dei kunngjorde det trudomsordet og det livs-ordet, dei døypte folk paa. Og det var paa dette ordet, som apostlane hadde fraa Kristus, at kyrkja og kristendomen vart grunnlagd. Det har muntleg gaatt fraa ætt til ætt ned igjenom tiderne.„Den kirkelige ans kue lue."

41

Grundtvig skil greidt. mi 11 om tru og lære. Desse tvo sp urs maal klaargjorde han i skriftet -,0m den sande Kristendom og Kristendomens Sandhed". (1825).

Det han her vil faa løyst- og utgreidt er dette:

1. Kva er den sanne kristendom?

2. Er kristendomen sannheit?

Desse tvo spursmaal maatte ein halde greidt ut i fraa einannan.

Det förste er eit historisk spursmaal. Dersom ein kunde paavise ein annan kristeleg kyrkjelyd med ei onnor daaps-pakt og truvedkjenning, ein annan daap og ei onnor tru, som var hygd paa Jesu grunning (indstiftelse), — so fekk ein gjere det. Men det har ingen kunne gjort. Difor maa ein halde fast ved daapspakt.a som uttrykk for den sanne, ophavlege, historiske kristendom, Ein kan setje noko anna op imot dette; men det kan ein ikkje kalle kristendom, kva det so kan vere.

Er vi so samde om, kva som er verkeleg, sann kristendom, so kjem spursmaal et, om vi erkjenner honom for sannheit, om vi vil take imot kristendomen ei ler ikkje.—Dette er det andre spursmaalet, som soleis er eit samvitsspursmaal for kvart einskilt menneskje.

Og her lyt, ein faa staa fritt o: ikkje ytre, borgarlege refsingar eller løner for, korleis ein her vil staa. Det er religionsfr iheit. Det einskilde menneskje maa her gjere, tenkje og tru under eige ansvar og etter si eiga samvitt.ig-heit. Skulde ein bruke borgarleg løn eller straff, vilde det berre føre til hykleri. „Det er meget bedre at være en ærlig hedning end en falsk kristen,u segjer han i utgrei din ga si „Om religionsfrihed" (1827). Trua og hennar vedkjenning skulde vere „en fri sag mellem den usynlige over og det usynlige i mennesket."

Kristendomen er trua paa Jesus Kristus og hans frel-sargjerning. Den er uttrykt i truvedkjenninga, slik ho lyder og allstødt har lydt ved r] a ap en. Der finst. det. vi trur paa.42

.A . F. S. Grundtvig.

Paa den andre sida har vi so alle læreskrifter og bibelen først. Ut av desse har det, so gjenom tiderne vakse fram ei mengd læresetningar, teoriar og dogmer; men det har stødt vore strid millom dei skriftkloke om desse, og den striden varer endaa.

Striden har stade og staar, om skriftene er egte og rett omsette, og om dei teoriar, som er bygde paa dei. Kven som bar rett av alle desse skriftkloke er uraad for ulærde folie aa lia nokor meining om. Det kan ikkje nytte aa byggje i blind tru paa det den eine eller andre tolk ären segjer. og heller ikkje paa vedtak fraa eit eller anna stort kyrkjemøte. Det Iiar Martin Luther lært oss. Her er ikkje det vigtigaste, kva vi meiner om dogmer og teoriar, som vedkjem den kristelege læra. Tru er eitt, lære eit atina. Det har Grundtvig lært, oss. Han heldt fram med det, Luther begynde paa. — eller som det heiter:

„Luther brød med den indviede geislligheds pavedom: Grundtvig brød med skrif t klogskabens pavedom."

(L. Schrøder).

Kristendomen er ikkje eit filosofisk system, som ein skal finné i lærde bøker. Var det so, kunde kristendomen ikkje vere for alle. Por det er ikkje alle, som har faatt evne til aa kunne tenkje seg inn i og eigne til seg eit filosofisk system. Der skal sergivnad og ein sers framvokster til det. Men evna og trongen til t,ru finst hjaa alle. Kristendomen ii ar rom for alle, like fraa dei a andeleg fatige, som lite og inkje har havt aa live paa av det, ein kallar store idear og tankar, og til dei store aander, som set merke etter seg i soga.

Grundtvigs tankegang er soleis den, at menneskja sit forhold til læres k ri f tene og dei menneskjelege læresetningane, som er bygde paa desse, korkje er eller skal gjerast til vilkaar for vaar saiigheit, Det som skil millom kristne og ikkje-kristne er, korleis ein staar til den kristne tru, slik ho lyder i den apostoliske truvedkjenning.

Trua og trua si vedkjenning lyt vere ei fri sak.„Den kirkelige atiåkuelse". 53

„Hvor Frihed ei ßndes for Ord som for Aand, Aandslivet bagbindes med Dødbiderhaand, Aandslyset udslukkes

og Byttinger vugges i Merke for Menneskebørn."

„Kristelig f rihed i Guds Aand.

det er V orherre til Ære.

Frihed fra Synds og Dødens Baand,

ti] kun Vorherres at hære:

dog kun hvor frit han nægtes kan.

aabenbar frit bekjendes ban.

Ordet vil Herren ei hinde.

Sandhedens Aand er Lysets "V en. Frihed Oplysningens Vugge, derfor i Mørket over deri Falskhedens Aander kun sukke: Kristus er Solen evig klar, ffimmellys smaa er aabenbar alle Fuldkristne paa Jorden.

Sandhedens Aand og Kjærligheds, som er Vorherres tillige, er kun med Frihed veltilfreds, Grundlov er den i Guds Rige; og som Gudsttanden, saa hans Tolk. og som vor Konge, saa hans Folk. fedt af en Moder fribaaren.

Derför er hver en Pave haand, som over i1 ro en vn7 raa r/e. Oprører mod Guds Sandhedsaand. Bugtaler kun af Guds Naade: derför i Kristnes Fødestavn mindes skal Morten Luthers Navn. luftes i Sky med Høisangen.44

.A . F. S. Grundtvig.

Briste nu brut hvert tindet B a und. hvormed til Dødninge freden Mænder ril binde Ord og Aand, Troen og OudBkjærligheden! saa mellem os Guds Menighed rörer nig sig frit med Liv og Fred. kristelig fri uf Guds Nnade."

Omfram dei før nem de skrifter, som syner oss det syn Grundtvig hadde paa mannelivet, maa ein vidare nemne hans salmar og songar. Diktarar vert ofte kalla sjaaarar og samanlikna med dei gamle profetar, som „forstod sig paa syner og drømme." Grundtvig liar sagt om dette:

rDe(er underligt at va1 re Skald; Røsterne fra oven vi fornemme i det hemmelige Tonefald. Hvad vi sige, selv vi ikke vide. men o Ve den Skald, som vilde stride! Herren seiv maa sine Ord forstaa, hun har skabt, hvad Skaldeoiet saa.'*

Det skaldeauget hans s aag, har han fortalt i dei tnengde-tal med skrifter, lian har gjeve ut. Pennen hans kvilde mest aldri heile livet, sidan han vart vaksen, — om lag 70 aar. AUe hans skrifter til s am an treng mykje meir enn 30,000 tettprenta sider, meiner utgjevaren av hans „Udvalgte skrifter". Men so er det truleg heller ikkje ein einaste bok-mann i Norden, som har skrive om so mykje som Grundtvig. Det er lyriske dikt, mytologiske studiar, dramatiske bøker, sogeskrift og skulebøker, filosofiske, teologiske, pædagogiske og politiske otgreidingar, folkelege foredrag, preiker, songar og salmar. Han var ei vidfemd aand, som kjende seg heime overalt i aandslivet.

„Ha, hoor spender sig min Sjæl op mod Himlen, ned til Hel!"

skreiv Henrik "Wergeland.

Desse tvo stormenn, Grundtvig og Wergeland, likna mykje kvarandre, endaa so ulike dei var i mange ting. Det er hj aa, baae dette vidfemnande, desse store syn, denne rikdom paa bilfete, som gjer. at dei ofte vert so vanskelege aa, fylgje og forstaa. Men med salmane til Grundtvig har det seg ikkje so. Dei er folkelege og er vorte kjende og sungne overalt. Salmedikninga hans har skapt ein salmesong i den danske kyrkja, som det kanskje ikkje tinst sidestykke til i noko anna land.

Han begynde tidl egt aa, skrive salmar og religiøse songar. Den første vart, dikta i strid saaret 1810, den væne, barnslege trettanhelgs-salmen, som vi kjenner fraa dei gamle lesebøkeme rDeilig er den himmel blaa", — den

siste same aaret, som han døydde 1872:

„Gammel nok jeg nu er bleven, mellem Vuggen min og Grav."

Hans salmediktning strekkjer seg altso over 60 aar. I alt har han skrive 1431 salmar — ei samling paa 5 store band. Hange av desse er omsette eller omskrivne salmar. Men stormengda er heilt hans eige verk. J salmeboka vaar har og mange av desse salmane faatt rom og vert sette høgt, baade av unge og gamle.*)

Til reformasjonsfesten 1817 omsette han kampsalmen til Luther: „Eine feste Burg ist, unser Gott" og dikta til det kjende verset: „Guds ord det er vort arvegods". (Landstad nr. 44).

Ludvig Lindemann har sett tonar til mange av salmane og songane m. a. t,i! .,Kirken den er et gammelt hus", som vei er den mest storfelte Lindemann har skrive. Mil-lom alle dei salmemelodi ar ban har komponera, er dei til Grundtvigs haldne for dei beste. — I alle norske og endaa meir i dei danske songbøkerne har Grundtvig faatt stort rom,

Av Grundtvig* „Sångverk" er iiti salmar i rmt ekne i Landstads salmebok.46 .A . F. S. Grundtvig.

og sjølvsagt, daa størst i dei songbøker, som vert I jr uka i ungdomsskulane.

Daa H. Nutzhorn, lærar ved Askov høgskule, heldt paa aa arbeide med ei av dei første høgskulesongbøker, totte lian, at sume av Grundtvigs songar var vei lange og at dei burde brigdast paa her og der. Han gjekk difor op til Grundtvig (1871) og skulde tale med honom om dette. Nutzhorn vart op i under, daa han fekk sjaa, at Grundtvig begynde aa brigde paa dikta mod ein gong; han hadde venta seg, at han skulde bede honom kome att om nokre dagar. Grundtvig let att augo og halla sog att. i armstolen litevetta og sat roleg og tenkte seg om, og so skreiv han eller diktera.

Grundtvigs prosastil er for det meste tung, forlesat, lange flokutte setningar og perioder. Slike skrift, vert vanskeleg til det ein kallar folkel esnad. I Danmark dessmeir er stormengda av skriftene hans lite kjende av aal-mugen. Naar han likevel har havt so mykje aa segje for det danske folk og folkeliv, kjem «lot av det, at Danmark har havt og har so mange mill om menn, som har kunne eigne til seg tankane hans og forma dei slik, at dei vart ein aande-leg eigedom for den a al menne mann.

Slike menn er først og fremst dei, som arbeider i dei skulane Grundtvig skapte, folkehøgskulane. Dermed er vi komne t LL det i hans verksemd, som er det vigtigaste av dot lier skal verte omtala.

Folkelæraren Grundtvig.

Sumaren 1839 skreiv Grundtvig eit dikt, som hadde til overskrift: „Aabent Brev til mine Børn." Iler tinn vi i store hovuddrag hans syn paa skule, opseding og oplæring.47

„Et jevnt og muntert, virksomt Liv paa Jord,
som det jeg vilde ei med Kongers bytte,
opklaret Gang i ædle Fædres Spor,
med lige Værdighed i Burg og Hytte,
med Øiet, som det skabtes himmelvendt,
lysvaagent for alt stort og skjønt herneden,
men med de dybe Længsler velbekjendt.
kun fyldestgjort af Haab fra Evigheden: —
et saadant Liv jeg ensked al min Æt.
og pønser! paa med Pl id at forberede,
og naar min Sjæl blev uf sin Grublen f r æt,

den hviled sig ved Fadervor at, bede.

Da følte jeg 11 en Trost af Sandheds Aand,

at Lykken svæver over Urtegaarden,

naar Stevet lægges i sin Skabers Haand.

og alting ventes i Naturens Orden.

Kun Spiren frisk og gran i tidlig Vaar,

og Blomsterfloret i den varme Sommer;

da Modenbed imøde Plan ten gaar

og fryder med sin Frugt, tiaar Høsten kommer!

Ved dette Lys for mine Øine klart,

sonj det. der rinder op af Morgenrøden.

jeg ser med Gru i Døgnets Skole fart.

til Gravens Mulm et Væddeløb med Døden:

jeg ser med Vemod paa de Gutter smaa,

hvis Kinder gløde, og hvis øine tindre.

Thi ogsaa de skal bråt i Skoln gaa,

og immer, mens de vokse, blive mindre!

Der visner Hosen i Gravlufien kvalm.

fur end til Duft den de i lige oplukkes,

der brister Øiet paa Lighuurens Halm,

før nogen tænker paa, hvad Lys der slukkes.

Ja b hid, mit Hjerte, ved ile bange Kaar,

og skam dig ei, om Graaden kvæler Røsten!

TH Vin tren vies der den unge Vaar.

for Sommeren besveget og for Høsten!"

Høgstulestyrar Trier (Vallekilde) vilde faa ein song av dette diktet, som ikkje var opdelt i vers. Det var den del av diktet som skildrar det liv, Grundtvig ynskte og sette si lit til, og som sluttar med: „Og fryder med sin frugt,48

i

AT. F. S. Grundtvig.

naar hosten kommer" Trier so gjerne vilde faa med i ei songbok. Men skulde ein faa ein song av dette, lånt der diktast til 1 liner. Han gjekk so op til Grundtvig og tala med honom om dette. Han tenkte seg om eit bil, og so skreiv ban desse liner, som sluttar den songen som no er kjend inillom høgskuleungdoin over heile Norden:

„Om kort, om langt blev Løbebanen spændt, det er til Folkegavn, det er til Grøde. som vei begyndt, er Løbet godt fuldendt, og lige liflig or dets Aftenrode."

Liksom i naturlivet skal vaar, sumar og haust fylgje etter kvarandre ogso i mannelivet. Det var den sanning, pædagogen Grundtvig stødt hehlt. frain.

Det var mot dette skulen paa bans tid synda og först og fremst daa latinskulen, som han kalla „en skole for

døden" i motsetnad til den skulen, han vilde ha: „en skole for livet", ordna etter livslovene.

„Man opdager let, at vor Skoleorden, hvorefter Vaaren skal gjøres til Vinter, er saa unarturlig og ufrugtbar, som et Aar uden Vaar, og at hvorsomhelst Menneskenaturen sker sin Ret, der er Barndommen end mi i Sammenhgning Sp i re-tiden, Lege og Saatiden, som under lykkelige Omstændigheder har hele Vaarens Friskhed og Ynde, men ogsaa liele dens Ubestemthed, foranderlige Vcirlag og tvetydige Forvarsler.

Ligeledes er Ungdommen efter en saadan Vaar Livets Sommerdage, med Fuglesangen og de grønne Lunde, med Blomstervrimlen og Snogene der under, med den vide, tidt. vildsomme Omvanken og de smilende Udsigter fra alle Høie; medens Mandsal der en ei- Livets Hosttid, rig eller fattig, som vor Lod er falden, som Kræfterne strækker og vor Lykke vil føie, men altid i Sammenligning den travleste og mest indviklede i alle Forhold. Endelig, naar Mennesket lever sin Alder ud, kommer Alderdommen som en Vintertid, mildFolkeimraren Gr undt v ig.

eller streng, men altid i Sammenligning den koldeste, da. Grøden gaar af Jorden, saa Spørgsmaalet blir, hvad Sommeren har avlet, og om man har Vid og Kræfter til indvendigt Arbeide og til Opgjør elfte af sit Arbeide.a

(., Kirkesp." side 251). -

Her har vi Grundtvigs syn paa framgangsvegen i man neli vet. Mange pædagogar har f ø r vore inne paa dette, men har ikkje uttala det so sterkt og klaart-som Grundtvig, Den som er mest inne paa dei same t anke vegar, er Jean Jaques Rousseau. (1712—1778). Det menu som Cömenius (1592—1671) hadde hævda. nemleg, at op læringa skulde gaa systematisk fram og vere kl aar (sansbar), og Het Pestalozzi (1746 1827) seinare teoretisk utvikla og for ein del fekk praktisk gjenomført, det har Rousseau samla i. kravet: natur! egt lag.

Grunntanken i hans vidgjetne pædagogiske verk ..Emü" er den, at barnetida bar sit formaal i seg sjølv, og den skal difor ikkje brukast berre til ein f or skule for dei andre iivs-aldrar. Barna skulde faa lov vere barn; em skulde ikkje berre sjaa og take dei fraa dei vaksne sin synsstad. Den velkjende danske professor Høffding formar dette slik. at Rousseau i „Emil" „hævder barndommens evangelium", — I denne syn smaa ten møtest Rousseau og Grundtvig, so stor skilnad det elles er millom dei. —

„Den Skole, Grundtvig brød Veien for under Navn af Folke-høiskolen, skulde være en saadan, der kunde hjælpe Ungdomstiden til ain Ret som en selvstændig Dei af Menneskelivet. Den skalde for at benytte et Udtryk, der svarer til Høffdings om Rousseaus Skoletanker, „hævde Ungdommens Evangelium", hjælpe sine Lærlinge til at kunne leve et virkeligt Ungdomsliv, der naturligvis skulde fortsættes, ogsaa naar de ikke længere sad paa Skolebænkene, og hvorunder Personlighedslivet hos dem kunde vokse sig sterkt og sundt." (L. Schrøder).

Det var ein skule for vaksen ungflom, Grundtvig vilde lia. Barneskulen aa leine kunde ikkje fylle dei krav, som den nye tid med nye rettar og plikter set.te.

i

„Ungdommen er," skreiv han, „ikke biot Rigets styrke; men Ungdommen er ogsaa Livets Blomst og Aandens Ska-bertime, da de vide Udsigter, vi skal have Gavn og Glæde af, maa. aabne sig for os, og da den Kjærlighed, der skal opflamme os til et daadfuldt Liv, maa blive tændt-1- —

I 14—18 aarsalderen, overgangstida millom barn og vaksen, skulde ein helst vere opteken med kropslegt arbeid, Sjølve ungdomstida er fraa 18 aarsalderen og utover. Laa er ein best laga for aandeleg paaverknad, Det er først daa ein for aalvor tek til aa tenkje over livet, og dei månge spursmaal melder seg, som dei unge gjerne vil ha greide paa. Det. er denne tid, som for ein stor dei raader for korleis livet seinare skal verte. Det er daa, at den kjærleik skal verte vakt, som seinare skal halde ein oppe og gjere ein i stand til aa live eit sannt manneliv, og som

og aaleine kan hjelpe ein til aa forstaa livet.

„Deri mund har aldrig leret, som klog paa det er bleret, han først ei havde kjær."

Den grunntanke den grundtvigske skulen ei- bygd paa, kan ein kort forme siik;

Den vil freiste gjeve ei human, folkeleg daning paa national grunn og ved det hjelpe dei mige til aa faa betre greide paa seg sjølv, paa si samtid og hennar opgaaver.

Paa den maaten vil den grundtvigske skulen gjere dei til livande og aandsvakne menneskje med tru paa dei ideale magter i livet, so dei med mod kan gaa til arbeidet for aa skaffe seg ein iiveveg.

I same mun som eit slikt arbeid lukkast hjaa eit folk vil det styrkjast nationalt, vekse og gaa fram i lukke og velvære.

Det tok sjølvsagt tid før dei nye synsmaatar, Grundtvig kom med, vann folk for seg, so dei kunde se tja.a t i verk. Tanken hans var fraa først den, at det var statsmagtene, som skulde reise ein slik skule. Kong Kri stian VIII haddeF o Ikelæraren Grundtvig.

51

lova Grundtvig ein stor folkeleg høgskule i Sora. Kva voner han hadde om denne skulen syner seg i det han skreiv i „Danskeren". Skulde plana om høgskulen verte til inkje, daa „har der i hele 6 aarhundreder ikke truffet dansken et haardere stød."

Det var visst meininga, at Grundtvig sjølv skulde ha styret og vere den, som valde lærarar.

Livsvegen gaar innanfraa uttiL Det er den grunntanke, som kjem fram i alt Grundtvig har sagt og skrive om opseding og oplæring. Det er ut fraa det indre, dulde sjæleliv, at mannens aatferd, arbeid og heile liv formar seg. Det er dette, som er grunnen og det inste ophav til baade dei gode og onde gjerningar. —

Kans arbeid som folkelserar hadde eit: sers positivt drag. Dette kjem først og fremst td syne i hans forhold til ungdomen og den ungdomsskulen, han skapte.

Ein av hans næraste læresveinar har forma grunn-takane hans i tri setningar: 1) „Aand er magt. 2) Aand aabenbarer sig i ordet, 3) Aand virker kun i Erihed." Paa alle dei skular, som er bygde paa skuletankane til Grundtvig, er det lærarane sine muntlege foredrag, som er hovudsaka. Men difor vert sjølvsagt ikkje bøker, lesnad, tileigning av positive kunnskapar, dei reint praktiske ting vanvyrde, soleis som motstandarane til desse skulane so ofte har freista gjere det tik Alt i den organiske verda treng ei viss tid til aa vekse seg fram. Slik har det seg og i aandslivet. Ein kan nemne mykje, Grundtvig liar sagt, som kastar eit klaart lys over desse ting.

Barndomstida er som vaar tida, daa mykje skal take td, men inkje verte fordigt. Dei mange spirer skal begynde sit liv.

Den hjelpa eit ophald ved ein folkehøgskule skalde gjeve, maatte kome alle til-gode. „Bondehøiskoler" vart dei ofte kalla i førstninga desse skutar. Men det. er namnet folkehøgskule, som har vunne seg fram. I Jen skulde vere52 K. T. S. Grundtvig.

ein skule for heile folkel, for alle samfundsklasser. Gjenoni alt det oplysnings arbeid, som ættar fraa Grundtvig, gaar det eit drag etter aa hjelpe dei laagare samfundsklasser, aandelegt og materielt. Og eit, slikt vekkjings- og oplys-ningsarbeid trongst ikkje minst i vaart land, Det Henrik Ibsen i Peer Gynt let. presten segje ved grava, kunde høve paa so mange:

„ Ud over ringen uf f lem, hun nærmest stod, han intet saa. For ham lu rf meningslöst som bj elders klingen ile ord. iler malmfuldt skulde hjerter naa. Folk. fædreland, det lysende, dat hoie. stod stedse sløri a f taager for hans ole."

Dette arbeid, som soleis maatte gaa i sers demokratisk leid, førde naturleg til. at dei grundtvigske skular maatte kome i opposisjon til den konservative politik, og til, at høgskul ein en il vart mykje dregne inn i den politiske

strid. Dette hadde stort verd for den nationale og politiske framgang; men, som vi seinare skal sjaa. kom det. til aa gaa ut over skulearbeidet og dei menn som tok dette op.FOLKEHØGSKULENDanmark.

Pet var etter sine ophaid i England at Grundtvig tek til aa arbeide for folkehøgskulen. Han sjølv hadde livande røynsle for. kor lite langt ein na adde med det skrivne ord, og difor er det, han no legg so stor brett paa det livande.

1 a ara 183 fi—40 gav han ut ei mengd smaaskrifter om ein ny skuleskipnad. Millom desse var „Det danske Firkløver". „Til Nordmænd om en norsk Høiskole". „Bøn og Begreb om en dansk Høiskole i Soer", - Samstundes med dette nytta han alle høve til aa tale for saka, so det er sagt om honom, at han minte om romaren ('atö, som enda alle sine taler i senatet med: „Elles er det mi meining, at Cartago bør øydeleggjast."

Etter 1836 fekk Grundtvig stødt inn i talene sine: „Maatte vi dog faa en dansk høiskole." Det var ikkje berre Danmark han tenkte paa her. Tanken hans var aa faa ein folkehøgskule for Danmark lagt til akademiet i Sorø, og so dertil ein stor vitskapleg høgskule for dei tri nordiske land. Han tenkte seg denne i Gøteborg.

I 1839 daa Kristian Frederik. „Eidsvoldskongen", vart konge i Danmark, helste Grundtvig honom i eit dikt, der han uttala den von, at no vilde det skje, som han hadde vnskt so lenge.56

F f Ake h øgnku len.

Skaien for livet oplukkes nu mori munden paa modersmaalet, {øvende kommer du alt i hu, som li river paa jorden straalet."

„Det er mit høieste borgerlige ønske, at der snart heller idag end imorgen maa aabnes en dansk høiskole, tUgjængelig for hele landeta ungdom, hvor de med let nemme fik baade lov og leilighed til at blive bekjendte saavel med menneskenaturen og menneskelivet i almindelighed og med dem selv i særdeleshed. . . . Sandelig naar kong Christian den ottende, som det er mit glade haab. aabner en saadan kongelig friskole for livet for det danske folkeliv, da har han aabnet en iægedomskilde paa marken, som vil strømmevis besøges fra slægt til slægt."

So snart gjekk det no likevel ikkje. Kristian den 8de hadde personleg mykje tilovers for Grundtvig, som verkeleg fekk kongen til aa gaa med paa saka, men først daa det var for seint. Den 21de december 1847 kom det eit konge-legt paabod om aa reise ein høgskule i Sorø. Men so døydde Kristian 8de og skuletanken med. Fraa det offentlege si side vart ingen ting gjort.

Paa den grnnnlovgjevande forsamling (48—49) korn Grundtvig med etterlysing og spurde kyrkjeraaden, Madvig, om korleis saka no stod.

„Den høiskole i Sorø, som jeg spørger om," sa han, „er naturligvis den, som kong Christian den 8de oprettede i sit sidste regjeringsaar, som han helligede sine sidste tanker, inen som ogsaa synes at være sjunken med ham t graven."

Men Madvig hadde ikkje tru paa Grundtvigskulen og svara in. a. at „paa det standpunkt hvorpaa forholdene stode i mars 1848, kunde ingen minister paa sit ansvar udføre planen."

Den nye skulen skulde ikkje vekse seg fram ved reformer ovanfraa, g jenom førd ved ein kgl. resolusjon. Det er ikkje ofte soga kan fortelje om store omskifte, som har vakse seg fram fraa den kanten. Det maatte her og take til nedanfraa og arbeide seg fr ain ved pri.vale tiltak. -3 aarDanmark.

i 57

før Grundtvig kom med si etterlysing i riksdagen, var det alt gjort ein freistnad i Sønderjylland.

Den som først praktisk gjenomførde høgsku1 etan ken, var Kristian Flor. Den første høgskulen vart grunnlagd i Rødding, 2 mil sud for den danske landegrensa, som no er. Det var ikkje eit slumpehøve, at folkehøgskulen først vart sett i verk der nede. Omkring 1840 begynde det aa bryggje op til uvèr, til strid millom tysk og dansk, og daa dei hadde ei kjenning av, at det vart ein nasjonal i tetstrid, fekk fedrelandssinna menn den første skulen i gang.

Hovud-mannen for arbeidet her var han, som alt er nemd.

Kristian Flor70 Folkeliuflskulen.

Baae foreldra hans var norskfødde. Faren var kvar-térraeistar ved „kronprinsens regiment" i Kjøbenhavn.

Kristian Flor var fødd i Kjøbenhavn, ny aar sd agen 1792. Han viste alt tidleg sin glødande kjærleik til fedrelandet-Daa han var 15 aar, vilde han friviljug vere med og forsvare Kjøbenhavn (1807); men han fekk ikkje lov av foreldra. 1 dei første dagane av 1814 vilde ban og andre studentar gaa inn i heren for aa vere med og hindre Kielcr-trak-taten; men kongen tok ikkje mot tilbodet. Aaret, etter vart Flor teologisk kandidat og tok seinare doktorgraden i filosofi, lian hadde forelska seg i den væne dotter til etatsraad Zen ten og for a,a. faa henne, maatte han love aa skaffe seg doktor-titel. Beinare vart han professor ved universitet i Kiel i dansk maal etter J. L. Heiberg. Men forholda heime i Danmark gav honom ikkje ro. Dei som skulde arbeide meel aa balde oppe det nationale, laag liksom i dvale. Han reiste fraa K i til og tok til med eit stort og vigtigt arbeid i heimelandet sit. Det er kanskje han, som har havt mest innverknad paa framvokstren i det sudlege Jylland i denne første vekkjingstid. Han arbeidde ikkje berre sjølv; men han hadde ei makelaus evne til aa setje andre i arbeid, til aa faa tak i dugleiken, der ban var og setje lion om paa. rette staden, noko av det mest vigtige hjaa ein førar og folkehøvding.

Det første han gjorde, var aa faa i gang eit blad saman med sume andre fedrelandssinna menn. Dette bladet skulde take op striden mot tyskarane. Det var bladet „Danevirke", som begynde i 1838.

Daa Grundtvig i 1840 hadde gjeve ut, „Bøn og Begreb om en dansk Høiskole i Soeru, skreiv Flor ein artikel om dette, men kunde ikkje faa dei blad, som kalia seg frisinna, til aa take den inn. „Danevirke0 tok op tanken, og ein innsendar gjorde framlegg orn aa, faa ein høgskule i S.Jylland, der det trongst mest. Flor bad no dei nærastefin mnar k.

venerne sine oin aa skipe eit lag. som skulde arbeide med aa faa i stand ein høgskule.

Den 12te juni 1H43 vart laget skipa, og Flor kom med sine tankar og planer for skulen i eit mute 14de august. Han slutta utgreidinga om skulen slik:

„Hvis denne Idé ikke har skrækket jer ved sin Nyhed, saa haaber vi. I har fant en god Anelse om, at der ogsaa for Bonde-og Borgerklassen maa kunne eksistere en Undervisningsanstalt, hvor Disciplenes daglige Følelse ikke er den nedtrykkende: der blir Ingt en Byrde paa dig, men den oplivende: der gaar et Lys op for dig. Og upaatvileligt vil I skimte ind i Fremtiden: ert saadan Folkehniskole vil blive det allersikreste Vern mod al borgerlig og aandelig Undertrykkelse."

Tanken fekk likevel ikkje samhug hjaa dei styrande. Sknleplana vart send til „Dansk Folkeblad", og bladstyrar magister D. Gr. Monrad lét lienne prente sist i bladet med dei minste bokstavar prenteverket hadde. Baade han og dei andre lærde meinte, at der lånt vere meir elementær oplæring, framande maal som ved latinskulane o. s. b.

1 miilomtida hadde eit lag i Kjøbenhavn „Syvstjernen" lova aa hjelpe Sønder jydane og høgskulesaka. med pengar. Det vart lova eit laan paa 10000 kr. i fem aar. Styret for skulen kjøpte no ein gard i Rødding for 12000 riksdalar og direktion for skulen vart väld med Kr. Flor til formann.

1 „Udkast til Indretning af en Folkehøjskole i X. Slesvig" stod det m. a.:

„Det maal, vi har sat os, er at grundlægge en anstalt, hvor bonde og borger kunne erholde saadanne kundskaber og færdigheder, sotn kunne være til nytte og behag, ikke saa meget med hensyn til hans steregne næringsveie og bedrift som med hensyn til hans stilling som landets søn og statens borger. Anstalten skulde altsaa have en velgjørende indflydelse saavel paa hans huslige og private som paa hans offentlige og borgerlige liv. — \ i kalde den en høiskole, fordi den ikke skal være nogen sædvanlig drengeskole, men en undervisningsanstalt dels for unge mennesker etter konfirmationsalderen, dels for fuldvoksne karlet i Iki'h&yttku lett.

og mænd. og vi kalder deti en lolkehoiskole, fordi medlemmer af enhver stund kunne faa adgang til den, om den

end nærmest anlægges for bondestanden og især af denne venter sine disciple."1

Omkring 1840 tok dei til aa halde store folkemøte i Danmark. Det vigtigaste av desse i den tid er utan tvil det, som vart halde paa Sk am lin gsb anken, ei høgd straks suimanfor Kolding, nær den tyske grensa, som 110 er. Dette møtet vart halde same sumaren, som plana for skulen i Rødding vart kunngjord. Motet vart fastsett til 4de juli. den nordamerikanske fiidomsdagen. Det skandinaviske selskap i Kjøbenhavn leigde dampbaat og Grundtvig, Lehman, Goldschmidt, Karl Ploug og lieire kjende skandinavar varmed. Der samlast i alt omkring 10000 menneskje. Hovudtalaren paa møtet var Grundtvig, og det var folkehøgskulen han tala om.

Tala hans her 4de juli 1844 er kalla „indvielsestalen for den nordiske folkehøjskole1". Grundtvig sa seinare at ban aldri hadde havt. so mange tilhøyrarar, som hadde høyrt so godt etter som her, og at orda aldri haride forma seg so lett for honom. Han tala slik, at han reiv den veldige til-høyrarskaren med seg, og lian seg jer, at „det kostede kun overvindelse at holde op." Hausten same aaret vart folkehøgskulen i Rødding opna. Men det saag ikkje lyst ut- for skulen, endaa Flor hadde arbeidt mykje for honom, og Grundtvig endaa meir gjenoin skriftene sine og den megtige tala paa Skamlingsbanken, som vakte sterk stemning for tanken.

14 dagar lør skulen skulde begynde, hadde det meldt seg 4—5 elevar. Det slesvig-holsteiiiske parti gjorde alt det kunde for aa hindre ungdomen fraa aa reise paa skulen. Men den første skuledagen kom det merkeleg nok likevel 20 elevar; utpaa vinterhi kom det enno 2 til.

Vigsledagen for skulen var 7de novbr. 1844. Elevane og foreldra deira, styret for skulen og det samlag, som hadde faatt den til. og mange andre var tilstades. Styraren be-Danmark.

i 61

gynde tala si med mnleirlingsdiktet til Ingemanns „Valdemar den store":

„Stig öp a f graven, du slegt, som døde. foriael dit fald og uf mul din lirede, advar os for udslettelsens dom og vi's or, hvortrfi din treise kom!"

Den første styrar for skulen var kand. teol.,/. Wegener. Ved dei skule- og folkemøta, som tok til i 40-a ara, hadde han vist seg aa vere ein stor talar. Men han fekk lite og inkje høve til aa arbeide direkte i høgskulen. Han var ved Rødding høgskule berre eit halvt aar, og so vart han sjuk og maatte slutte med skule arbeidet. Seinare vart han prest paa Langeland. Kristian Flor vart no sjølv styrar og under hans dugande og energiske styringfekk skulen etter kvart feste.

Men enno var det mange vanskar aa vinne over i den første tid. serleg økonomiske. Men dei teikna akti ar og stræva paa andre maatar, so dei fekk halde skulen oppe heilt til 1848, daa ufreden tok til. Den 31te mars seint om kvelden kom det bod om oprøret i Sönderjylland, og alle elevane reiste heim. Fleire av dei gjekk friviljug med i krigen.

I 1S50 kunde skulen etter ymse vanskar take til att. Fraa mange kantar fekk dei no hjelp. Riksdagen bevilga 6000 kr. til „høiere bondeskoler" av dei midlar Sorø akademi hadde.

Styraren fraa 1850—62 var Sofus Høgsbro. — Meldingane om skulens arbeidsmaate, stilling og omdøme i den første tid er i mange maatar lærerike og interessante.

Det vanta heller ikkje i Danmark paa dei, som arbeidde imot høgskulane og freista aa gjere dei mistenkjelege. Dei same klager og innvendingar, som det norske høgre har kome med mot den norske folkehøgskulen, kom og mot Flöi' sin skule og mot dei danske folkehøgskulane i det heile, serleg daa høgskulens menn tok til aa kome med i det politiske liv.62

Folkehøgskulen

I 1850 vart Sofus Høgsbro väld til medlem av vinstres styre. I fleire vigtige spursmaal, serleg skulespursmaal, tala han mot riksstyret. Tidlegare hadde og Høgsbro fleire gonger tala mot erabætsmenneme, og no daa liari i riksdagen heldt seg til opposisjonspartiet, freista motstandarane aa gjere det reint umoglegt for folkehøgskulen.

Alt i 1860 vart statstilskotet til skulen nedsett til det halve, og det vart nokso beint fram uttala, at det skulde vere straff for hans politiske arbeid. Bladet „Danevirke", som Flor hadde stifta, var no kome i Ilenderne paa det reaktionære parti og var millom dei verste uvener høgskulen hadde. Det skreiv no, at det var „et stort feilgreb", at skulen tok til att etter ufreden. At dei heldt fram med den „var en beundringsværdig humbugiade". Folkehøgskulen var „nationalt seet. en latterlighed og pædagogisk — skvalder og fraser fraregnet — en kummerlig anstalt og den vedblivende understøttelse en .stor da årlighed." Skulen var „ifølge sin idé en prostitution og jo snarere den fjernedes, desto bedre."

Baade Flor og Høgsbro lagde rolegt og klaart imot dei kvasse og uvitige angrip. — Det var no ikkje alle, som saag paa skolearbeidet og paa dei skuletankar, ein der freista setje i verk, sameleis som „Danevirke" og det partiet. Soleis skreiv etatsraad Fosdorph i det, danske „Landhusholdningsselskabs Beretning" for 1858 m. a.:

„Jeg er aldeles forvisset om, at Skolen yder det danske Landbrug og dermed det danske Samfund i Almindelighed meget væsentlige Tjenester, og jeg kan kim beklage, at den stadig maa ligge i Kamp med Mangel paa Midler, hvorved dens Virksomhed i høi grad lammes. — — Her er Elementer, som eti aarvaagen Regjering ikke burde lade hensygne, men stöt te og vedligeholde; thi vanskelig kan der ydes Landet en større Tjeneste end ved at give dets opvakte Sanner i Bondestanden en saadan Leilighed til en høiere Aaudsudvikling, der vilde virke frigjørende og befrugtende paa hele Folket,"

Angripa paa skulen hadde sin verknad trass dei gode,Danmark.

i 63

dugande motlegg. Det viste seg baade i minking av elev-tal og av private pengetilskot, som før hadde vore nok so månge og store.

Fraa 1S62—64 var det den unge teologen Ludvig Schrøder, som var styrar for skulen, og det saag no ei tid ut til, at det skulde gaa framover. Skulen hadde vorte sterkare økonomisk og der var reist fleire bygningar, ein stor gymnastiksal og ein serskild bygning for elevane. Dugande lærarar hadde ein og i alle fag. G-amle Grundtvig fylgde sjølvsagt det heile med stor glede. Kristian Klor var fram leid es formann i styret for skulen.

1 18(33 skreiv Ernst Trier til Schrøder m. a.; „Du skulde set med hvilken fornøielse gamle Grundtvig fortalte mig, hvad Flor havde fortalt ham om Rødding. Det vilde have frydet din sjæl." — Men so kom ufreden og tapet i 1864. Skulen maatte leggjast ned og heile Danmarks soga kom inn i eit nytt tidsrom.

Mi Hom dei skular, som kom i gang før 1864, maa vi omframt denne først og fremst nemne den skulen, Kristen Kold grunnla i 1857. Næst. otter Grundtvig er det Kristen Kold, som maa nemnast som grunnleggjar av folkehøgskulen.

Før han begynde som ungdomsskulelærar hadde lian røynt ymse ting og vore oppe i mangt og mykje under! egt. Dette saman med hans sermerkte givnad gjorde, at han kom til aa staa som ein raring baade for samtid og ettertid. Men han var av desse raringar, som førde so mykje stort og godt med seg, at han hadde lov aa vere annarleis enn folk flest.

Kristen Mikkelsen Kold var fødd 1816 og var son til ein skomakar i Tisted i Vestjylland. Etter konfirmasjonen var han lærar i ein barneskule nokre aar, og so reiste han til Snested seminar og fekk lærareksamen 1836. Man vart. i denne tid sterkt paaverka av den kjende danske læk-preikaren Peter Larsen Skræppenborg. Ingemanns historiske(34

romaner vakte lians interesse for soga. „Val dem ar Seier" og ..Erik Men veds Barndom" las han i eitt i 2 dagar og 3 nætter, Dei tvo versliner i „Valdemar den store og hans Mænd":

..Hvad Danmark rar skal det

atter blive, endnu er fædrenes aand i live,"

vart liksom hans ordtak, „Jeg syntes, jeg ikke kunde have ro, førend vi tik begyndt at faa Danmark til at blive, hvad det enganghavde været." sa ban. Han fekk ein liten lærarpost og begynde med aa halde ungdoms-møte med oplesing, foredrag og song. Samstundes dreiv han og arbeidde for ei betre bårne-oplæring. 1 denne tid vart det klaart for honom, „hvorledes man skal holde skole for barn. for at naa. det maal at faa dem saaledes oplivede og give dem en saadan lyst og drift og kraft, at man kunde faa dem til at tro paa Gnds kjærlighed og Danmarks lykke og til at, arbeide derför^ aa godt. som man efter fattig leilighed kunde." — „Balles lærebog", som i laug tid var det same for den danske skulen som „Pontoppidans forklaring" for den norske, maatte ut or skulen, meinte han, om det skulde verte ei betre barneoplæring.

Ein skulde slutte med pugglesninga og i staden låte den muntlege forteljing vere hovudsaka.

Men den unge reformatoren hadde ikkje lukka med seg. Ein lærar som hadde so radikale synsmaatar kunde ikkje faa rom i den danske skolen. Kold bestemde seg difor til aa reise fraa Danmark.

Presten L. D. Hoss vilde i denne tid reise til Smyrna

•for aa verte m i ss jo nær. Kold baud seg til aa vere ten ären hans, og det. vart han. Før han reiste, var han i Kjøbenhavn eit aar og skulde lære seg til bokbindar. 11842 reiste han so saman med Hoss og husly den hans til Litleasia. — Han hadde og tenkt, aa verte missjonær; men det vart ikkje noko av. Han fekk so i gang eit bokbinderi i Smyrna og fekk seg til slutt etter mange vanskar so månge pengar, at han kunde takt1 paa, heimvegen att. Han reist,e fraa Smyrna sumaren 1847 og siglde med eit skip til Triest . Deri fraa gjekk ban heilt td Leipzig, der lian kjøpte seg ei dragarvogn og drog so det vesle han hadde til Ribe i Danmark. Rc.isa fraa Adriaterhavet til Danmark vara i tvo niaanader. — Daa han kom eit stykke op i Jylland, møtte han sin gamle ven Peter Larsen Skræppen borg som spurde, kor han kom fraa. „Jeg kommer fra Smyrna og skal til Tisted," sa han.

Det var no tanken hans aa fare til Amerika; men det vart til det, at ban tok ein hus lær arpost hj aa presten Hassen-feldt i Vestjylland. Han var friviljug med i ufreden 1843, og etter at den var slutt, mognast tanken om aa faa i stand ein „høiere bondeskole" meir og meir.

Før han reiste til Smyrna, hadde lian, daa han var i bokbindar!ære i Kjøbenhavn, høyrt Grundtvig tale, og seinare hadde han niillom anna lese hans „Haandbog i Verdenshistorie", som hadde gjort, eit sterkt inntrykk paa honom.

Ha,n vanta pengar til aa setje ein „høiere skole" i gang. Og difor vilde ban gaa til Grundtvig og faa raad og hjelp av honom. Han fekk med seg læraren sin fraa seminariet, P. K. Algreen, og desse tvo gjekk so op til Grundtvig. Daa dei kom inn, stod han og røykte paa den lange pipa si. .,Det. er Kold fra Fyn/' sa Algreen. „Aa. er det det." svara Grundtvig. — Dei vart straks usamde om. kva alder det var som høvde best for høgskuleelevar. Kohl heldt paa alderen 14—15 og 16 aar; men Grundtvig sa, at det dugde ikkje før dei vart 18 aar og meinte, at Kold vilde faa røyne at det vai' det rette.

Grundtvig tykte so vei om Kold, at han lova aa hjelpe honom med aa faa tak i pengar aa byggje skulen for. „Gaa hjem,L sa han til Kold. ,.og sæt en begjæring op til skikkelige folk, hvori De beder dem om at understøtte Dem i dette foretagende, og bring den saa op til mig, saa skal jeg underskrive den først, og saa skal vi se. hvad mit navn kan batte.-

Dei pengar som skulde til, kom og inn, og den 1ste novbr. 1851 kunde ban opne høgskulen sin i Ryslinge paa Fyn. Aaret etter vart skulen flutt til Dalby, der han og fekk i gang ein barnefrisk ule. I 1862 flutte han til Dalum, og der var han til ban døydde 1870.

Læremaaten til Kristen Kold og hans personlege lag og maate aa ta det paa var noko for seg sjølv. Daa han

døydde, va,r det ingen einskild-mann, som kunde halde fram med arbeidet hans. Det, slutta med, at Dalum høgskule vart omskipa til ein landbruksskule. Kristen Kold var som før nemt i mangt ein raring, men og noko av ein vismann. ,,Danmarks Sokrates" har dei kalla honom. Han liar havt stor innverknad paa skulestellet først og fremst i Danmark, men og vidare utover. Han lærde etter kvart aa skyne, at Grundtvig hadde røtt i dette med alderen paa elevane. Folkehøgskulen skulde vere ein skule for vaksen ungdom.

Grundtvig kom til aa setje Kold hogt, daa han rett lærde honom aa kjenne. Paa eit stort møte i Kjøbenhavn 1866 bad Grundtvig honom om aa tale, og daa han gav Kold ordet, sa ban: .Jeg vil kun føie en begjæring til, som jeg ellers aldrig gjør til nogen taler, den nemlig, at ban ikke vil fatte sig for kort; thi denne månd har tiet saa længe, at han vistnok har en god del at sige os, og vi har, tror jeg, ogsaa gode stunder at høre."

Kok! hæv da bestemt, at først maa ein vekkje livet, før ein tek til med det eigentlege oply s rungs arbeid. Han sa: „Naar man vil spørge mig, hvorledes jeg kunde komme til at oplive først og oplyse sidst eller ialfald oplive og oplyse paa engang, saa svarer jeg: Det kommer deraf, at jeg.Danmark.

•da jeg begyndte al ville oplyse, befandt mig mellem folk, som ingen oplysning kunde tage imod, førend de blev oplivede. det var simple folk, som saa at sige ikke kjendte til oplysning, men som først skulde oplives."

Kold har gjort mykje for, at folkehøgskulane vart vek-kjingsskulur.

Sterkare enn nokon annan bøgskulemann lagde Kold vegt paa samværet og samlivet millom lærar og lærling. Elevane skulde lære like so mykje under det daglige samvære, dei daglege samtaler, sams maaltid o. s. b. som i skule-timane. — T den første tid dreiv han dette so vidt. at han og merllæraren hans, Poulsen-l)al laag i kvar sin ende i den store sovesalen til elevane. Dei laag daa og tala saman til dei somna.

Kold var og den første, som begynde aa halde høgskule for gjenter. Han heldt serskilde kurser for dei om sumaren.

Ved dei b arnefrisk ular ban fekk i gang og ved kurser om stimaren for folkeskulelærarar gjorde ban mykje for barneskulen og oplæringa der. Alt det Kold soleis begynde med, har seinare andre skulemenn teke op, men sjølvsagt med månge tillempningar og forandringa,r.

Av andre høgskular som kom i gang før 1864, maa nemnast Hindholm høgskule paa Sjælland, som Anders Stephansen grunnla 1852. Daa skulen skulde setjast i verk. fekk ban månge friviljuge pengegaaver og rentefrie laan, — eit av desse av enkjedronninga og fru Marie Grundtvig, Vidare maa nemnast „Grundtvigs høiskole paa Marielyst" nær Kjøbenhavn. Skulen vart opna Selje novbr. 1853 med teologisk kandidat C. J. Brandt til styrar. Det var den pengegaava Grundtvig fekk paa, 70-a ar sd agen sin. som sette honom i stand til aa reise skulen. Solenge han livde, hadde denne skulen ei ser-stilling som hans sin eigen høgskule. Den vart opna kvar haust med eit foredrag av Grundtvig, og i dei første aar heldt han og kvar vinter ma.nge foredrag fler. Uin av lærarane, Morten Eskesen l'ortel om, korleisFn Ut eli agskulen.

Grundtvig kunde kome ut til skulen „stille sig ved enden af dot lange bord, ta med hænderne om bordpladen og saa rale saa jevnt og dog saa dybt om menneskelivets hemmeligheder."

Diktaren Ingemann hadde i førstninga lite tru paa høgskulen. Han meinte det gjekk ikkje an aa. take bønder fraa arbeidet ein vinter, setje dei i skule og verkeleg lære dei noko, mindre dei vart vigtige, kiye eller fekk uhug paa arbeidet sit. Han møtte Grundtvig med dette motlegg:

„Enten lærer de noget paa cn saadan skole, og saa vil de lære mere og faar ulyst til bondearbeidet: og det danske folk kan ikke taale, at hele den flinke bondeungdom sætter sig til bogen — eller og3aa, og det er det rimeligste, herer de ingenting og saa blir de bare vigtige og tror. at de kan noget." Eingong vitja elevane paa »Marielyst" Ingemann i Sorø. Han tok svært venlegt imot dei, synte dei omkring i kyrkja og paa Sorø akademi og bad dei so med seg heim. Daa han seinare raaka Grundtvig, var han svært glad for at dei hadde kome til honom, og han hadde funne ut, at høg-skulegutane var svært- godt oplyste, og ikkje det slag vigtige. „Hørte du dem i noget, da?"

spurde Grundtvig, „0 ja.," svara Ingemann, „i kirken talte jeg med dem om hvad stedet gav anledning til: Absalon, hans slegt og hans tid, Valdemar Atterdag, Oluf o. s. v." „Du har hort dem i dine egne romaner, min far," s a Grundtvig, og Ingemann maatte vedgå a at det var so.

Høgskulen vart seinare, delt i tvo — • høgskule og landbruksskule — men under ein styrar. Den som no styrer Grundtvigs høgskule, er H. Rosendahl.

Det. er først etter 1S64, at. folkehøgskulane for aalvor fær fotefeste i Danmark og tek til aa faa tiltru utover laudet. „Nederlagets aar og vækkelsens aar." kalla Ludvig Schrøder 1864. Den nationale faaren, som Grundtvig. Flor o. a. hadde set og fa af en gt freista aa hindre, stod no med ein gong klaar med ali si rædsla for alle. Anten fekk ein no take seg saman og arbeide av ali magt for aa. hegneDanmark.

oki nasjonaliteten og fr am vokstren, eller so vilde den meg-tige og hækne grannen i sud sluke heile nasjonen, „Udslettelsens dorn" maatte ein hindre.

„Søn! elendig, ussel, Hjertet fuldt af Nag tænker jeg med Blusse! pan mit Nederlag: men trods Ve ug Ya an de, t r oda hver bitter Skaal, holder fast i Haabet jeg mit Fremtidsmaal.

Faar med Fredens Frugter tørst mit Saar jeg lægt, snart jeg mig optugter da en Helteslægt: Ynglinger i I'lade, Drenge klædt i Staal, Mænd med faste Hjerter, det er Danmarks Maal.

Dernæst jeg opdrager mig en Pigedok. som ei Hjemmet vrager, som J lidt hur nok; inden Døgnets Flaner rendt fra Bug og Aa al, frowmè, stærke Kvinder, det er Dunmarks Maal."

Slik song Fr. Paludan-Muller etter ulukka i 04, og til aa naa det maal, han og alle danske fedrelandsvener sette op, høvde folkehøgskulen framfor noko anna.

Desse vers kunde gjerne staa som overskrift paa alt det folkelege oplysnings arbeid i dei siste 50 a a,r i Danmark.

Den sorg og det mismod, som fylgde etter hendingane i 64 i Danmark, sette merke etter seg over heile Norden. 1 Norge gav Ibsens og Bjørnsons diktning ord for desse kjensler. „Den skandinaviske tanke", som den stude-70

rande ångdom i alle 3 nordiske land hadde vore so opglødd for, hadde faatt ein faarleg knekk. Men smaat t om senn tok modet til aa reise seg att. Landets beste og mest dugande krefter vart vakt til arbeid for det herja fedreland.

Dei største og mest. gagnlege tiltak kom likevel ikkje fraa statens side, men fraa private, Nye og store damp-skibs- og telegrafi iner kom i stand ved G. T. Tietgens storlagde og dristige tiltak. „Det danske hedeselskab" vart skipa og fekk ein framifraa leidar i Enrico Dalgas. Dei vidlendte danske moar („heder") skulde dyrkast eller plantast til med skog. Paa den maaten skulde ein vinne att innan landet, det ein hadde mist utt.il.

Fraa 1864 og utetter tok jordbruket litt om senn ei onnor leid. 1 60-aar a sende Danmark korn t,il utlandet. Husdyrprodukt var det mindre av. Men fraa den tid vart det annarleis. Ved hundr ad aar s s k i f tet furde Danmark inn mest. likso mykje korn som va art land. medan utførsla av kjot, smør, egg, flesk og livande krøter gav burtimot '250 mill. kr. aarleg, altso ei sterk omleggjing i driftsmaateu. Eit land med so veldrive jordbruk som Danmark no. maa ha eit oplyst og framtøkt folk. Mykje av denne rike verksemd maa ein fore attende til arbeidet for folkevekkjinga. Haman med alle desse tiltak voks høgskulane op. Og i deira far gjekk landbruksskulane. — Det var som om alt det arbeidet, som var gjort for aa hevje og fremje oplysninga, først tok til aa here frukt etter det ulukkelege ufredsaaret.

Det var uraad aa halde fram med skulen i Rødding. Grensa var no flutt nordover, so Rødding laag paa framand grunn. I 1865 vart skulen flutt til Askov, nord for Konge-aaen, og der voks den fram til ein skule, som er vorten vidkjend. No vart den eine skulen etter den andre reist. I 1865 grunnla jøden Ernst Trier høgskulen i Vallekilde, og Fr, Boisen, som var gift med Karen Anker, syster til Herman Anker, reiste høgskulen i Rødkilde. I 66 fekk

Jens Nørregaard og Chr. Baagø i gang Testrup høgskule.Danmark.

i 71

I 1867 vart ikkje mindre enn 23 høgskular reist, kring om i landet.

Flors høgskule som er best kjend under namnet Askov, kom til aa faa ei ser-stilling ikkje berre millom skulane i Danmark, men millom høgskulane i grannelanda med, — Høgskulane i nordlanda er det i mykje stor skilnad paa; kvar har sit sermerke. Men i sine grunndrag er dei like. At so er, har vi ikkje minst Askov og Ludvig Schrøder aa takke for. Han hadde livt. saman med Grundtvig og livt seg inn i

hans tankar. Schrøder vart læraren for dei unge, som tok med seg desse nye tankar nt i livet. Han vart det faste bindeled milloin meistaren sjølv og dei, som öfra sit livs arbeid paa aa setje Grundtvigs skuletankar i verk.

Det var under svært smaa forhold, at Ludvig Schrøder og medlæraren hans. H. Nutzhorn, begynde paa Askov seint om hausten 1865, Dei hadde berre '2 smaa hal mt ekte hus aa. take til i. — Det som gjorde, at Askov høgskule kom til aa verte den fremste, var, at skulen var so heppen aa. faa ha same mannen ein heil mannsalder. Og Schrøder aatte ei magt i sit. personlege lag og i sit ord. som ein viljugt bøygde seg for.

Ludvig Schrøder vart. fødd 19de januar 1836 og høyrde

Jens Nørregaard.72

Fnlkehafjsk ulen.

til ei gamall ætt i Sønderjylland. Far lians var „skovridder" paa Laaland. Han vart tidleg morlaus, og han meinte sjølv han b ai- merke etter det heile sit liv. 112 aars alderen kom

Ludvig Schrøder.

lian til den lærde .skiden Herlufsholm, og der vart lian i 6 aar. Han vart student i 1854 og kom i Kjøbenhavn saman med Grundtvig og den flokk, som samla seg om ho-Danmark. i 3

nom. Nokre jamngamle studentar skipa eit lag, som vart-kalla „Lille teologicum", og foraren i dette laget, var Schrø

Charlotte Schrader. der. Her møttes månge av dei, som seinare vart rudningsmenn for den nye skulen: Ernst Trier, Jens Nørregaard, Chr. Baagø, seinare Herman Anker og Olans Arvesen o. fl.70

Folkeliuflskulen.

I denne krins heldt Grundtvig dei foredrag, som seinare vart prenta under namnet „Kirkespejl".

Schrøder vart tidleg kjend med norske høgskulemenn. 1 18(>0 vart han teologisk kandidat og aaret etter var han første gongen i Norge og vart daa m. a. kjend med Chr. Bruun.

Etter at høgskulen i Rødding vart flutt til Askov, gjekk det jamnt og stødt framover under Schrøders styre. 1 1862 vart han gift med Charlotte Wagner, og i henne fekk han ei trufast og framifraa hjelp. Etter kvart som det varf» fleire og fleire elevar, vart nye hus bygde og nye menn feste til skulen.

1 førstninga hadde ein det slik, som dei enno brukar det

paa dei danske skulane: Om vinteren eit gutekursus, som vara i 5 maanader, om sumaren eit jentekursus, som vara i 3 og i august lærar-møte og lærarkursus. Det vart og halde mange offentlege møte, som alle kunde kome td. Dette var begyndelsen til dei haustmøta (efter aarsmøder), som no samlar so mange folk kvart aar.

1 1878 vart folkehøgskulen tilskipa med ei høgre avdeling. Grundtvigs plan om ein stor samlande skule i Sorø med ei meir vitskapleg oplæring vart ikkje til noko. Men tanken hans vart sett i verk, daa dei skipa den utvida høgskulen i Askov. Ernst Trier. Nørregaard og Baagø var ivrige for aa faa ein

F. la Cuu r.Danmark.

slik skule, og dei tvo siste var og lærarar ei tid det først« aaret i den „udvidede høiskole". Den beste hjelp fekk likevel Schrøder av prof. P. la Cour, som kom til skulen i 1878 og arbeidde der, til han døydde i 1907.

Schrøder forstod aa faa framifraa lærarar til skulen sin. Han kunde ved det utvide fagkrinsen etter kvart som det synte seg turvande. Han skreiv om dette i ei utgreiding:

Askov

„Saa tidt som en af vore lærlinger har trængt til, at noget blev taget med i undervisningen, som vi ikke før havde havt, har vi taget det med, naar ellers lærerne havde evne til at tilfredsstille denne trang, og det kunde passe ind i skolens hele gjerning. Og naar en lærer tilbød sig med en særegen dygtighed, og der var penge til at lønne hain, har vi knyttet ham til skolen."

1 dei seinare a a,r har ri et vore halde mange kurser for unge høgskule! ær arar med Schrøders maa.g ./. Appel til styrar.

1898 vart Askov id ein sjølveigande institution med 4 av lærarane til styre. Dei store pengesummar, som skulen hadde70

faatt gjenom aara baade av staten og private, vart med dette sik kra høgskulen og bruka til aa fremje arbeidet der.

Schrøder var ein ordets mann. Dei foredrag han heldt paa Askov og andre stader, er mest tallause. Han var mange gonger i Norge og var hovudtalaren paa dei store møta i Kristiania 1872, daa høgskulestriden her lieime var paa det sterkaste. Ein „stortalar-, soleis som folk almindeleg tenkjer seg det naar dette ord vort nemt, var han ikkje: mon ban var likevel ein stor talar paa den maaten, at han som faahadde evne til aa vekkje folks tankeliv. Holger Begtrup, som i mange aar var medarbeidaren hans paa Askov, sa m. a. om lionom: „Hans talestrøm er ingen elv med styrtefald og henrivende udsigter; den minder mere om en bred jevnt glidende aa mellem låve brinker under graalig himmel. Men stundom blinker solen fagert i det let krusede vand: ikke sjelden mærker man en kraftig understrøm af mandig lidenskab. Og saa har denne strøm en lykkelig evne til at sætte møllehjul igang.u

Ludvig Schrøder kunde paa sine gamle dagar sjaa paa mange hjul, han hadde vore med aa setje i gang, og daa ban døydde 1908, vart bodskapet motteke med sorg og saar saknad i alle nordlanda, men sjølvsagt mest i Danmark. — Bjørnstjerne Bjørnson, som stødt, naar han reiste til og fraa utlandet, vit ja ungdomsvenen sin paa Askov— berre det var raad for det — gav uttryk for det danske folks kjensler i dette verset:

Jarnh Appel.Danmark.

r Sur g bonde, din blide apostel er død! lians sølvrene stemme i sjælene gjod en rikdom, som strakte for liret. Ti den blev til kraft i det voksende land. I samtiden stod der vei neppe en månd. som bedre til Danmark har giret," Men han gav og mykje til vaart land, som Oddmund Vik skreiv i eit dikt same gongen:

„Det stod glans av danske Askovgarden, atterskin mot Norigs kvite fjell. Ungdom og fraa Xorig dit er faren minnest synet der til siste kveld." Den gode og faste skipnad, som Schrøder og dei förste medarbeidarane hans fekk til, gjorde, at skulen kunde halde fram som før, no naar Schrøder var burte. No er det Jacob Appel, som styrer Askov. Han har i mange aar vore hera r paa skiden og arbeidt saman med P. la Cour in. a. med aa gje ut det kjende verk: „Historisk Fysik".

Av andre kjende høg-skulemenn omframt dei, som er nemde, kan ein nemne Alfred Poulsen, forstandaren for Ryslinge høgskule. Han har i mange aar vore formann i "Danmarks høi-skoleforening".

Holger Begtrup, som var lærar paa Askov 1882— 95, bygde i 95 sin eigen bog-skule i Fredriksborg ved

Hillerød. Han har gjeve ut ei mengd skrifter om ymse spursmaal og er utgjevar av ^Grundtvigs udvalgte skrifter". Han har og vore mvkje nytta som talar i dei mange foredrags!ag kringom i landet.

G rmt väld- Nielsen , som sidan 1886 liar vore styrar paa Vestbirk høgskule, er og godt kjend i vaart land. Han liar vore her fleire gonger ; ein sumar var han herar paa eit sumarkursus for folkeskulelærarar, som Haakon A as ve jen heldt paa Nordfjordeid.

Styrarane paa T "raa høgskule, Jnr tjen Terkelsen og presten Jens Bertelsen har havt mykje aa gjere med dei månge norske skulemenn, som har vitja Danmark for aa gjere

seg kjend med skulane. — Det same er og tilfelle med Krab-besliolm høgskule, styrar Åxel Axelsen.

Men det ei' ikkje berre dei store skulane, som har gjort eit godt arbeid for framvokstren i det danske folkeliv i dei siste 40— 50 aar. Dei månge smaa skular ut over 1 an d et, 11 ar gjort eit årheid,somkanskjo har havt likso stort verd. s jol v om namna deira „ei for mængden funkle.1u Det skal

(i ru n ro Itl-Niels vu.

sers evner og forhold ti] aa kunne verte millom dei store, landskjende.

Folkehøgskulane skulde vere skular for landsfolket. No liver danskane meir enn dei Heste andre folk a x jordbruk.. Den tanke laag difor nær aa gjere høgskulane til ett slags landbruksskular eller i alle fall aa take med so mykje, soin raad var av praktiske jordbruksfag. Det vart og gjort i førstninga; men ein kom til det, at ei samanblanding her ikkje dugde. I 1898 gav Schrøder ei utgreiding i eit norsk blad om dette forhold. Her heiter det m. a.:

nEn folkehøiskole med større eller mindre tillæg af praktiske landbrugs f ag var begyndelsen paa f le fleste skoler. Da udviklingen gik videre, kom der større skoler frem med flere afdelinger. Ved siden af dem egentlige høiskoleafdeling udviklede der sig en landbrugsafdeling, eller folkehøjskolen fik som sidebygning en haandverksskole, en skole for havebrugere, en for fiskere."

Dette at ein flutte med fagundervisninga til ein sideby gnad, var det andre steg i framgangen. Det kunde vere fleire avdelingar ved kvar skule.

„Hovedforedragene, paa folkehøiskoleavdelingerne var bestemt til ogsaa at samle de andre afdelingers elever, og skolens elever var alle forstanderens kostgjængere. Den fælles aandelige paavirkning, maaltiderne i samme sal og samlivet i fritiden dannede enheden; noget af den egentlige undervisning kunde ogsaa være en fælles sag. Men vistnok mindst i den halve arbeidstid var eleverne delt efter deres fag. Det har især havt betydning for byggehaand-værkere paa landet, at disse særlige afdelinger blev indrettede ved nogle af skolerne.

Et tredje trin i udviklingen er en bestemt adskillelse af fagskolen fra den egentlige folkehøiskole. Denne har navnlig fundet stod, hvor man tidligere søgte at, forene en folkehøiskole og en Ian db niks s kole. Lovgivningsmagten80

liar lettet landbrngsfagenes adskillelse fra folkehø i skolen ved at aabne kin sam rno adgang til statshjælp som denne, og den bar givet et fingerpeg paa ønskeligbeden al', at et ungt menneske begyndte pa,a folkehøjskolen og først, bagefter kom paa landbrugsskolen ved at sætte det som vilkaar for at faa understøttelse til et besøg pan, denne, at eleven først paa anden maade har erhvervet sig de forkundskaber, der er nødvendige for at kunne følge fagskolens undervisning og blandt midler til at faa disse forkundskaber at nævne folkehøjskolens undervisning,

Bevægelsens synes at gaa i den retning, at folkeliøiskolen udskiller de praktiske fag, der ikke har betydning for alle dele af befolkningen, og som den i sin tid har optaget for at bane vei til dem, den særlig ønskede at. faa i tale.---

Hvad der her or pegt paa, vil være tilstrækkeligt, for mine læsere til at forklare, at jeg efter i 36 aar at have staaet i folkehøjskolens tjeneste, ikke har kunnet, opgive den tro, hvormed jeg begyndte denne gjerning.

Livets vei gaar indenfra udad; blir et menneskes indre ret vendt, da skal det. bære frugt i hans hele ydre gjerning: en sand aandelig oplysning i den voksne alder vil fremkalde den driftighed. dygtighed og udholdenhed, som er mere nødvendig end kundskab, naar det gjælder løsningen af praktiske opgaver."

Førarane millom dei danske høgskulefolk har hævda, at, ei samanblanding av fag- og aalmen-skular var ulugom. Men ut fraa folkehøgskulane voks etter kvart landbruksskulane. Dei har gjort mykje til aa løfte det danske landbruk ril det det no er. Landbruksskulane er og private, grunnlagt av einskilde menn, og fær sit statstilskot paa same maaten som høgskulane. Dette er no ordna ved lov. Den første lova var „Lov om statstilskud til folkehøjskoler og landbrugsskoler" av 12te april 1892, som vart noko brigda ved „Lov af 23de mai 1902". Ved dei store pengetilskot,Danmark.

i 81

soin vert utdelt som stipendier til elevar, som har lita raad, har skulane naatt ut til alle lag i samfundet. Skulane er i jamn framgang.

Der er no 70- -80 folkehøgskular igang i Danmark og ikring 7000 gutar og gjente r gaar kvart, aar ut fraa desse skulane. —- Det er eit godt styrkebelte om landet det. —

Rasmus Si [turi : FolkeüPgèKnIefl.

6Norge,

5ame aar som Grundtvig gav ut „Kirkens Gjenmæle4 og dermed kom op i den lange striden med det danske presteskap, var det i Kristiania ein ung presteson, som tok studenteksamen, og som snart etter vakte ein strid, som skdde dei norske studentane i tvo llokkar og til sist, heile landet i parti anten for eller imot. Det var Henrik Wergeland.

Det var ein strid av eit heilt anna slag denne, som den unge norske teolog kom op i, enn den som samstundes vart, førd i Danmark. — I det religiøse stod Wergeland rasjonalistane nærare enn han stod Grundtvig. Henrik Wergelands far, provst N\ Wergeland paa Eidsvoll, som i si tid hadde studera ved universitetet i Kjøbenhavn, var ein egte rasjonalist og liksom alle rasjonalistiske prestar ivrig oplysnings-mann. Henrik Wergeland voks op under paaverknad av dette. Men han vart likevel ikkje ein rasjonalist av det. vanlege slaget. Baade i sine religiøse synsmaatar og i arbeidet for folkeoplysning gjekk han sine eigne vegar. Og desse laag høgt over dei, rasjonalistane bruka aa gaa, og førde langt utover den vanlege jordkrypande rasjonalisme.

Wergeland var først og fremst stridsmannen for kjenslelivet, og i so maate stod ban i sterk motsetning til rasjonalistane og ali deira tale om „den sunde menneskeforstand" og deira turre forstandsdyrking. —Sfjnjr.

Naar ein skal skrive eller tale om noko, som har vore oppe i norsk aandsliv eller samfundsliv ett,er 1830. kjem ein altid tilbake td entusiasten, fridoms mannen, oplysningsman-nen, drøymaren, stridsmannen,diktaren i „Hjerterum", Henrik "Wergeland.

„Glem ei n, menneske, at du ev s tø v, Gjem ei, at du er mere end støv.'*

segjer han i „Skabelsen. Mennesket og Messias".

Soga syner oss so ofte dette, at naar menneskja er paa. veg til aa gløyme sit verd som menneskje, paa veg til aa verte tekne soleis av det, som høyrer jorda til. at dei hekl paa gløyme sit menneskje vord, daa staar det fram menn, som minner dei om. kva dei er, og kva skaparen vilde daa han skapte dei. Hj aa dei gamle hebræarar vart slike menn kalla profetar. Dei var Jahves profetar, som skulde minne folket om sine opgaaver. Men det er ikkje

berre jødefolket som har havt slike. Det er tilfelle med alle folk som har eit namn i soga. - Henrik Wergeland var ein slik Guds profet, for det norske folk. Og det gjekk med honom som med so mange profetar: hans samtid forstod honom ikkje, vyrde lite paa hans tankar og arbeid.

I den boka han i heile sit liv saag paa som sit hovudverk: Skabelsen, Mennesket og Messias, fører han i første del fram tvo englar. Phnn-Abiriel og Ohebiel

Daa den første „søger sig et hjem i mennesket" og gøymer seg i den nyskapte, sovande Adam. vert Ohebiel rødd. Mannen Adam der ei av himlens aander hai- faatt rom, skal live saman med Eva, denne dyriske skapning, dyremenneskjet, som ikkje hyser ei himmelsk aand i seg; ho vil drage mannen ned til dyrestandpunktet: „Thi hvad er kvinden mod munden nu? Ei mer hans lige i sjæl og hu, en sanseduft mod aandens fornuft ei mellemled imellem hajn og de skabtes rækker."S4

Folkeh Dys k u len.

Men so finn den kvinnelege aand Ohebiel ut, at ho vil fylgje Phun-Abiriel og gøymer seg so i Eva. som spring op. ser mot himmelen og roper: „Ah, lys! Ild!"

Men naar ho ser mot jorda, segjer ho: „Jord, merke!" Og aanderne syng:

„ Ve A an dem ord! Äbiriel kvalt i mandens urin. Ohebiel druknot i kvindens harm!"

Men Akadiel „en herleg lysgestalt, den første skabte af aanderne" segjer:

„I muldens hed mf himlens a andekraft en kvimi. en knop af himlens kjærlighed er plantet ned, men ei forlist, ei mere tabt end stjernens par. der sænket ned i natten var. Paa jorden de, som mund og kvinde sig blomstrende isa mm en-t vin de. og i hinandens hjerters ly

en himmel ny i kjærlighedens fryd de iinde, mens slægten over jorden ud sig breder rigt som rankens sku dr

Aanderne syng so vidare om frelsaren som skal kome: — = — ,,af den kvindes skjød vil slægtens frelse blive fod, kjæmperen mod dens vilde natur, seierherren, som s to ve t lagt for evigen faar tinder aandens magt, den læremester som ordets flammer i dalene udsaar, til bjergene fæster, saa mennesket, ja indtil barnet, ved.

at slægten stammer ifra de himmelske aander ned."

Wergeland sjølv var ei av desse aander, som var send fraa „det høie", og som forkynn te det norske folk, at „slægten stammer ifra de himmelske aander ned." Og han varAf orge.

samd med Grundtvig i dette, at lyset ikkje berre skulde vere for dei lærde. „Nei. himlen under flere godt, og lys er liim lens gåve." Dette var og Wergelands meining. Og han kom ikkje berre fram med dette i sine dikt. 1 heile sit yrke var det ikkje noko, som Wergeland lagde so stort arbeid paa som oplysning. Og det kunde fulla trengast i den tid.

Det er ingen som har sunge varmare og sterkare om grunnlova og fridomsverket i 1814 enn Wergeland. Han var og den første, som begynde arbeidet for aa setje deri norske bonde og arbeidar i stand til aa bruke den magt grunnlova, hadde gjeve dei. - Dei hadde ikkje so stor del i flet arbeid, som vart gjort paa Eidsvoll vinteren og vaaren 1814. Det, var folk med som ikkje eingong kunde skrive namnet sit. Dei likaste millom bønderne var dei, som var vakte av Hauge og venene hans. Men elles var det vei lite folk utover bygdene forstod av det som gjekk for seg. og kva fridoms tank ane i grunnlova førde med seg. Det var verd&ishiatorinke tankar, som med henne kom inn over dei norske bygder. Kor skulde den norske aal nm gen faatt forstaainga av slike fraa V At slike menn som tiøslein og Halvor Hoel kunde faa, so pass mange med seg og laa i stand eit heilt oprør mot stortinget, syner korleis det stod til.

Daa „grundlovens fader'1, Christian Magnus Falsen fekk nærare greide paa, korleis folket i grunnen var. fann ban, at grunnlova hadde gjeve folket for stor magt, og han var paa god veg til aa øydeleggje sit eige verk.

1 den første tid etter 1814 svævde dei seg inn i blide draumar om den nye fridomen, song om og drakk skaaler

for „den frie odelsbonde1", .gamle Dovre" o. s. b. I førstninga var Wergeland og med i dette romantiske sværmeri; men daa ban lærde folk aa kjenne, soleis som dei verkeleg var. vart ban i den leida realist. Og so tok ban fatt paa det stykke arbeid aa spreide lys over Norges bygder.

I januar 1830 sende ban eit brev til „Det kongelige86

Folke hugs kitlen.

Selskab for Norges Vei" meel søknad om aa faa hjelp til oplysnings arbeidet sit. Han hadde ferdig ei tale „Opmuntring til Almuen", som han had direktionen om aa prente. Han hand seg til aa vere „selskabets driftige agent,-.

„Understøtter mig saaledes, som jeg beder derom!" skreiv ban. „Giver, dynger arbeide paa mig! Har jeg mit hjerte saaledes paa min side som til dette verk. jeg ruster mig til. saa To triumphe! Ser (og denne undskyldning vil De ikke alene holde god, men kjær) fordi jeg har niere, mere at gjøre nu for sam rue sag, derfor nødes jeg til at sende manuskriptet saaledes. som det kom i fra haanden. Iblandt dette mere er ogsaa en reise, jeg, for at knytte forbindelsen med driftige mænd. især presterne, til almue-bibliotekers hurtige fremme videnom. har besluttet, saasnart jeg kan faa trykte eksemplarer med mig af dette hefte, af foretage igjennem Romerikerne, Hedemarkens amt. Biri. Vardal og Toten. — Siden kommer jeg igjen efter flere; thi jeg iler ikke blot Glommen op og Mjøsen rundt, men. til vaaren, fra Lindesneos — der dukker jeg ind i de dybe dale — Sætersdalen. Raabygdelaget opad, Filefjeld langs, fjordene over — og kommer op ved Agdenæs, uaar løvet gulner i Guldal,"

Wergeland hadde ei kjensle av, at her va.r eit stort arbeid, som maatte gjerast. Han talar her som den store geniale agitator lian var. Det var boksamlingar, ban for det første tok fatt paa. Om dette skreiv ban m. a.:

„Store menneskevenner har tolket eders trang til en oplysning, som den blotte religionsundervisning eller kirke foredraget ikke har kunnet tilfredsstille. Jlen disses ord uddøde paa de fleste steder: thi de traf paa kolde hjerter. Deres anstrengelse sänk i graven med dem, og folket, hvis veIgjørere de havde villet være, glemte dem. Møder ogsaa I. fribaarne Norges mænd og kvinder, 1 det, 19de aarhundredes børn! disse ord med kolde hjerter og lukkede ører, lukkede hjerner? O, jeg vilde vise eder, at I ikke kan det, saavist som I ikke bør det! Hvo er lunken i sin egen sag? Hvis sag, hvis tarv tales her? Det er for eder, den er vigtig — føier med mig, og indser da dens vigtighed:

-— Endnu lindes millioner mennesker i kristelige stater,

der er ligesaa tanketomme og uvidende som de jøder, der gabende stimlede om Jesus, naar han talte, men lod hans lærdomme gaaNorgv.

ud af det ene ore, som de kom ind i det andet;----- -

mennesker, der tusinde gange har set himlens straa]ende stjerner uden at tænke over: Hvad mon vei de er? uden nogensinde at have faaet det opløftende svar: „de er Guds verdner, større, skj«Linere end vor hele jord; de er sole vandrende over dit hoved!'1 - - Norske bonde! tro ikke, at vi vil paalægge dig et ang, at vi fordrer for meget af dig, at dn «kulde lade din dont fare, Ia.de din plog hvile, for bestandig at opdynge rene kundskaber i dm sjæl — langt fra, langt, fra! Men vi vil lægge beslag paa dine ledige timer: vi vil rive dig nd at den a ands-fortærende tanketomhed, af den uværdige, pinefulde, stilling, ingen tanker at have at sysselsætte dig med i din hviletid, intet at

fæste dine tanker ved!-— -—

Fædrelandet fordrer indsigtsfulde borgere, friheden fordrer tænkende!

Den, der svarer paa denne opfordring: „jeg har nok at stusle med lel: jeg vil ikke lære, ikke læse" — han er uden varme, iskold for sit høieste vei, han forsømmer, foragter det - han er ikke skabt til at være en fri nordmand, han fødtes til træl.

Ja læs, og lær; og du skal ikke føie dig henkastet i en frydles afkrog, om du end sidder i en stue bag fjeld og sne og øde myr. Du er bunden med dit legeme til Korges klipper, men din aand er skabt til fri at flyve rundt himmel og jord. — Lever vei, kjære landsmænd! Hvo som har disse blade, gaa til sin grande med dem! — Tænker! taler! handler!"

Wergeland fekk i stand boksamlingar og sende ut smaaskrifter i mengdevis. Eingong han vanta pengar tildette, skreiv ban til ein ven: _Nu vil jeg ud at fri. Bestem! Men bun maa liave saa mange penge, at jeg kan kjøbe et bogtrykkeri. Gjerne en enke. naar hun har grunker og saa store s øn nei', at de kan være sættere. Hvis en saadan findes, saa giv hende et lidet vink, at hun kan jage dem i lære straks, saa alt med engang kan komme istand."

Til ein annan skriv han: „Har du, gode ven, aLskens skrabsammen af bøger i vort sprog, hvilke du uden skam kunde afse, og din hvide uden skam mangle, saa giv dem til et almuebiblintek, jeg vil grundlægge. Mit skriveri er grænseløst. .Teg maa virkelig af armod bruge fundne konvolutter." —•88

Ful keh ags kalen.

Men lian stana ikkje ved boksamlingar. Han heldt sjølv skale for konfirmerte gutar og skreiv „Plan til on forening til oplysningens fremme mellem landalmuen."

Han segjer her m. a,:

„Vil vi ikke at vore al muer skal staa tilbage under den almindelige europæiske civiliseres, maa vi tænke paa midler anvendelige i vort land og afpassede efter vore kræfter. — Det er under saadanne tanker, at et middel til at fremme oplysning imellem landalmiien er kommet undertegnede ihu, som baade er let iverksættelig, lidet bekosteligt og virksomt. Det ligger i den omstændighed, at der findes i de aller fleste bygder enkelte mænd af videnskabelig dannelse, livis tid ikke er knap, men hvis kundskaber dog for størstedelen er ufrugtbare for deres omgivelser af almuestanden. Saadanne er kapellaner, især personelle, officerer af de ringere grader, privatiserende studenter o. fi. d." Desse vilde Wergeland faa saman til eit lag, ,,som arbeidetide medlemmer til hver i sin kreds til bekvem tid og sted gratis at undervise et udvalg af unge, men konfirmerte bønder i retskrivning, regning, noget geografi og historie, — Foreningens øvrige medlemmer, der ikke saaledes kan virke, giver aarlig bidrag, der anvendes til Lndkjøb af passende bøger, som gratis uddeles til menigmand gjennem medlemmer i bygdén. — — Bønderne er-kjender selv, at den undervisning, hvormed de fra almueskolerne og konfirmationen slipper ud i livet, er langt fra tilstrækkelig til at redde de slægter, som skal sidde paa gaardene og modtage større friheder, altsom grundloven udvikler sine kimer dertil, fra en uvidenhed, der var fædrenes, svundne tiders og den gamle forfatnings. De ser sig med en længsel, der gjør dem ære og de ligegyldige skam, om efter hjælp, og denne bor og kan kun komme fra deres Oplyste medborgere. — Jeg anbefaler dette forslag til disses prøvelse og — iværksættelse."

"Wergeland var ikkje av desse, som laga til arbeids-planer for andre, og so stod og venta paa, at ein eller annan vilde take fatt. Han gjekk altid føre sjølv. Det var samanheng i hans liv og lære.

Den nye grunnlov kravde meir oplysning. Dersom ikkje staten vilde take op denne opgaava, fekk private folk gjere det, meinte Wergeland. — Grundtvig meinteA 'orge. 89

elles, at riet var det norske storting, som var nærast til aa take seg av denne sak. Daa han først kom fram med dei nye sku let an kar, var vilkaara for ein folkeleg høgskule fraa ei side set betre i Norge enn i noko anna land. — Vi hadde vaar frie grunnlov.

Dei styrande i Danmark, konge og adel, var like til ufreden med Preussen i 48 mot Grundtvigs sknletankar. 1 Sverike hadde og konge og adel magta. Det som laag utanom det materielle kvar dagsar beid, hadde den svenske aalmugen ikkje syn eller sans for. I Finland var dei en-daa ikkje klaare over, at dei var eit folk med sine bestemte opgaaver og ikkje berre ein del av det svenske, som i 1809 vart lagd inn under russisk stvre-

Men i Norge var det onnorleis. Det norske folk hadde i 1814 synt, at det vilde verje sin fridom. Den nye grunnlov hadde lagt, magta i folkets eigne hender. Adelsmenn var det, faa av. Fraa den kanten var det, ingen ting aa

ræddast.

Det norske folk var ei t bondefolk. Her maatte ein folkeleg høgskule vere paa, sin rette plass. — 1 eit skrift fraa 1837 „Til Nordmænd om en norsk Høiskole"*, skreiv Grundtvig m. a.:

„Hernede (Danmark) hvor man virkelig synes at tænke sig den fuldkomne Ståt, som en offentlig Indretning til uden videre Umulighed at skaffe os altsammen, Mad og Drikke, Klæder, Sko, en god Hustru, lydige Børn, sund Luft, almindelig Fred og alt, hvad ens Hjerte kan forlange, her nytter det aldrig at tale, end sige da skrive om en folkelig Høiskole, som Folket kunde skaffe sig selv. thi bliver den os ikke skjænket og givet, da reiste vi vist snarere al Verden rundt, for at finde, end vi rørte os af Stedet for at reise den; men saa raadvilde formoder jeg man ikke er i Js'orge, saa overlod man det der til Staten, kom det vei mest af, at Sagen synes let at sætte igjennem ved Stortinget, og Høiskolen bedst at svare til sin Hensigt, naar den, oprettet paa offentlig Bekostning, kunde uden videre Betaling staa hele Folket aaben." — — -— — — ‚Jeg har vistnok kun en meget dunkel Forestilling om Sammensætningen af det norske StortingFt> Ikeh fåyxku len.

og vil gjerne tænke mig det saa folkelig, som jeg kan. men havde det indset Uundværligheden af en folkelig Høiskole, vilde det upaatvivlelig for længe siden fore staae t dens Oprettelse, saa jeg nødes til at slutte, at den folkelige Dannelses Velyndere der hidtil have fundet sig enten for faa eller for lidet udrustede til seierrig at bestaa Kampen, der neppe kunde blive let, hvor det lykkedes den latinske Dannelse gjennem tre Aarhundreder ei blot at fordunkle, men at undertrykke os næsten udrydde enhver anden."

Nei. kampen vart ikkje lett. Det fekk Grundtvig rett i. Det gjekk over ein mannsalder, for stortinget gjorde noko for denne sak. Det var fleire grunnar til dette. 1 den förste tid etter 1814 var det embæts- og bymentierne, som førde an i det offentlege og politiske liv. Bönderne hadde i den tid lite aa segje i rikslivet. -— Nokre tal fraa denne tid vil syne det .

Medl. Bund/r.

Riksmøtet paa Eidsvoll 112 37

Stortinget 1814 81 19

— 1815—1G 87 34

— 1818 77 15 1821 77 24 1824 75 19

— 1827 79 20 1830 81 21

1 1H24 var det fleire amt. som ikkje hadde valt ein einaste bonde. Det var soleis tilfelle i Akershus, Smaalena og S. Trondheims amt.

Det vart eit omslag i dette i 1833; daa vart der valt 45 bønder paa stortinget. Med Henrik Wergeland kom det meir liv mi Hom bønderne. Dei fekk no sin eigen førar i 0. (i. [Jeland. — Dei politiske førarar var i denne tid so sterkt optekoe med unionsspursmaal og andre politiske saker, at det vart liksom ikkje tid til arbeid for slike tankar som Grundtvig og Wergeland hadde sett fram. Til dette komA 'orge.

91

so. at barneskulen, som folkehøgskulen skulde byggje pan. var skrøpeleg i dei fleste bygder. Det var omgangsskular for det meste, og mange av „skoleh ol der neu so tilgjorde, at dei vart til ordspraak.

I slutten av 30-aara vart dette betre. Vi fekk ei likare utdaning for lærarane. Men oplæringsinaateii var i lange tider utover deri gamle: det var høkerne og lekserne, som var det vigtigaste, serleg daa i religion. Lærarane livde avstengde kvar i sine bygder,og det var lite høve til aa faa høyre og lese meir enn det dei hadde havt paa lærarskulen. Mange maatte greide seg utan lærarskule og. Millom dei som fekk meir liv hjaa lærarane og ei meir livande op bering. maa først og fremst nemnast Ole Vig. Med større rett enn om nokon annan kan ein segje 0111 honom, at han er grunnleggjaren av ein norsk folkeskule.

Dei taskar som Grundtvig og "Wergeland hadde sett fram. tok Ole Vig op og førde ut i det praktiske liv. Han var ikkje eit geni som dei tvo andre; men han var ein av desse mil-lommenn millom folket og dei store, dei geniale, desse som syrgjer for aa faa dei store tankane i kvar manns eige. Han vart arvtakaren etter Wergeland som folkeskii-bent og folkelærar. og var den første læraren i Norge, som fekk eit nærare kjennskap til Grundtvig. ole vuj.70

Folkeliuflskulen.

Ole Vig er fødd i Stj urd alen 6te februar 1824. Far lians, Som og heitte Ole, var husmann paa Vigmarka under garden Vikan i Værnes. Han var trønder, mora var tetta fraa Hua logaland. Alt i laarsaldereu lærde guten aa lese. Idet förste var han noko stamm: men det gjekk likevel svært, lett. Om kveldane laag han i senga si og sa op att dei bokstavane han hadde hert om dagen, og var det noko han hadde gløymt, so hjelpte mora honom. Daa ban hadde lært aa reinlese, tok han fatt paa „Tusindbogen"; det var ei gani ali historisk salmebok med i010 salmar i. Seinare tok mora til aa fortelje bibelsoga, og til dette skulde ho vere reint, ein in eis t ar. Det er vei fraa henne han har faatt sansen for soga og den evne til aa fortelje so klaart og greidt, som vi merker i alt, han bar skrive. Nokk aa gjere fraa morgon til kveld var det paa husmannsplassen, slit og stræv seint og tidleg: men mora fekk likevel noko tid tilovers aat guten. Alt tidleg hadde han faatt auga op for det, som gjekk for seg ute i naturen. — lian hadde hug til aa verte prest; men han hadde ikkje raad. Han fekk laane seg pengar, so daa han var 17 .aar gamal 1, koin han inn paa Klæbu seminar. Prost "Widerøe, som hadde konfirmert honom, hjelpte honom til dette. — Vig var arbeidssam og las i skuletida mykje meir enn lekser ne og var ein flink gut i alle maatar: men dei støre ga a vene hans synte det ikkje so mykje til enno.

Ein dag medan Vig var paa seminariet, kom rektor B ugga fraa Trondheim til semin arstyraren, Durre; han skulde m. a. velje ein av seminaristane til huslærar for sin ven, presten Mag elsen i Aafjorden. Rektoren bad om aa faa høyre paa ein time, so kunde han faa god tid til aa sjaa]j a a gutane. Daa timen var slutt, hadde han funne ut, kven lian vilde velje. Det var 0. Vig. Darre undra seg over dette. Vig var vei ein bra og flink gut; men av dei beste var han ikkje. ..Har du da ikke set de dybe øine hos den gutten?" sa rektor Bugge. — Daa Vig var ferdig, reiste hanA 'orge.

93

med nin gong til prost H. G. Mageisen i Aafjord en. Heivar lian i 2 aar. Millom ali den literatur ha.n her fekk høve lii aa gjere seg kjend med, var dei bøker, som fekk avgjerande innverknad paa hans seinare liv og arbeid: Grundtvigs skrifter. „Nu er vaaren kommen," skreiv han i eit brev fraa den tid, „og den varme, som jeg ter sige alt længe har glødet i dybet af min barm. trods den ydre sne og is, søger da at ubryde i høie flammer."

Ilan fekk ein kerarpost i Kristiansund og begynde 110 aa samle lærarane til Iteiarmøie og aa skrive Hans største tir aum i denne tid var aa kome til Danmark, so han kunde faa tale med Grundtvig. Sumaren 1851 tok han ut og gjekk heile den lange vegen fraa Kristiansund til Kristiania Og reiste derifraa til Kjøbenhavn. Der høyrde ban Grundtvig preike i Vartov og fekk seinare tale med honom. Dette var „de livsaligste timer", han hadde havt, skreiv han ein gong sidan.

Medan han var i Kr.sund gav ban ut 2 bøker, som er merkelege for den tid: „Liv i Norge. Vinteraftenlæsning for den norske Ungdom" og „Norske Bondeblomster. Poetiske Forsøg". —

.1 1850 vart. „Selskabet for Folkeoplysningens Fremme™ skipa i Kristiania. Det var Wergelands tanke om aa gje ut eit tidsskrift for „almuesmanden", som dette selskapet no tok op. Men mannen som kunde styre eit. slikt tidsskrift, var ikkje so god aa finne. Fin av selskapet, som hadde lese dei 2 bø kerne til Vig, nemde daa honom som den rette mannen til dette arbeid. Daa Vig paa heimvegen fraa Danmark kom til Kristiania, fekk ban tilbod om aa verte styrar av tidsskriftet. Men han trudde ikkje han kunde klare det og sa nei. Ut paa hausten same aaret fekk ban likevel brev med ny bøn om aa take plassen, og etter mange tvil tok han so imot og flutte td Kristiania ved juletider. Samstundes med, at ban tok til med dette skriftet, var ban med og fekk i stand eit skuleblad. — Den første som freista med aa faa til eit blad for lærarar, var presten Joseph Jervell, ka-!>4

pel Lan hjaa sokneprest Deinboll paa Molde, Jervell hadde j 45—46 vore paa reise i Tyskland. Schweiz og Frankrik for a,a studere skule væsenet der. 1 1850 —51 gav han ut „Norsk Almueskole-Tidende. Et Ugeblad for vor Almueskoles Lærere og Velyndere." Daa dette bladet maatte slutte, fekk Vig saman med P. Andresen og K. Knudsen i-stand eit nytt skilleblad „Den norske Folkeskole, et Maanedsskrift for Lærere og andre Opdragere," som kom ut fraa 1852—56.

Fraa 1852—57 styrde Vig „Folkevennen" og skreiv dessutan i „Den norske Folkeskole" og ymse andre blad. „Folkevennen" fekk mykje aa segje for folket i den tid. Det ser-merkte ved alt det Vig skreiv, var, at det var so gjén omtenkt og greidt at sjølv folk, som ikkje var større vande med aa lese, kunde fylgje med og forstaa. Paa sine månge reiser omkring i landet fekk han nytt stoff aa arbeide med. Vig kunde bruke baade auga og øyra. — Ein fekk kjensle av, at det ikkje var ein kontorpædagog, ein hadde for seg. Difor gav folk agt paa det, ban hadde aa segje. Det han heldt fram i skrift, og tale sette merke etter seg. —• Paa eit stiftslæra.rmote i Trondheim 1852 vart vedteke ein resolusjon om, at ein berre skulde bruke det muntlege ordet ved op-iæringa, i religion. Lærarane tok til aa krevje, at fag som naturkunna, soga og landkunna skulde faa rom i folkeskulen, og desse krav vart det for ein stor del teke hensyn til i skulelova av 1860.

Det var elles ikkje so greidt for dei. som vilde slaa til lyd for Grundtvigs tankar i den tid. Mon desse hadde Ole Vig ei bergfast tru paa til det siste. Han skreiv in. a.:

„Var jeg saa viss paa alt, som jeg er urokkelig forvisset om, at det væsentlige i Grundtvigs Anskuelser omsider vil seire — seire saa sändt som Sandheden og Aanden kan seire i en syndig Verden —, da kunde jeg rolig smile ad al mulig Modstand, alle Livets og Dødens Farer."

(„Den norske Folkeskole", anden aargang, side 336).A 'orge.

Ole Vig likna Wergeland i dette, at han var paa ferde seint og tidleg, arbeidde stedt. Det. var mest som han og hadde ei kjensle av, at livet hans ikkje skulde verte langt, og at ban difor laut nøyte seg. Men dette arbeid var meir enn helsa hans kunde taale. Han livde ugift, tekk ikkje nokon heim. Husstellet og matstyret var det vei ikkje altid so rart med, og dotte gjorde ogso sit til aa bryte ned hans kraft og helse so tidleg. Hausten 1857 vart han sjuk av bronehit og døydde 19de december, ikkje fullt 34 aar gamal 1. Det siste aaret, ban livrle, budde han i huset aat Wergeland „Hjerterum" i. Pilestrædet, og der døydde ban og. Ilan vart gravlagd paa „Vor Frelsers gravlund", nær Henrik Wergelands grav. Millom dei songar, som daa vart sungne var denne av Henrik Ibsen:

„Stridsmand! hvil; din k nm pd ug er tilende.
Ei dens dybe sværdhug brænde
Mer dit ædle bryst'
For det kjæreste du vidste.
For dit folk, du til dpt sidste
Stred den tunge dyst.
God er daaden du hur uvet.
Nu har ntiadens løn du prøvet, —
Evighedens lyst.
} terren vil med kjærlig haand
Aabne for din frie aand.'
Livets strid dig Jannes med

Himlens fred."

Ein minnestein vart reist paa grava og der staar dette vers av Wexels:

„Ole V igs det kjære navn over fjeld og dale gjemmes skal i folkefavn. saga om hum tale."

Skriftene til Ole Vig sette merke etter seg paa månge ma atar. Andre forfattarar tok etter, lærde av honom aa skrive greidt og folkelegt. — Endaa større var kanskje det ban fekk utrette gjenom det muntlege ordet, ved foredrag96

og samtale med lærarane. Vig er far til lærarlaga og lær ar-mø ta, som har gjort so mykje for aa setje liv millom dei norske lærarane. —

1 eit „Eftermæle" om Vig skreiv „Den norske Folkeskole": „Saa ofte han havde en kortere eller længere fritid fra skolen i Kristiansund, anvendte han den tid til at komme sammen med en større eller mindre kreds af kaldsbradre, og i alle saadanne sammenkomster blev Vig den som førte ordet. Dertil var han skabt. Han adarbeidede regler for deres foreninger; han holdt foredrag, han gav raad og veiledning overalt—; han blev betragter som et mønster for skolelærere. Snart blev han ogsaa

bekjendt vidt omkring, og hans arbeide voksede. De, som ikke kunde række at høre og modtage hans veiledning mundtlig, henvendte sigtil ham skriftlig; selv fra de fjerneste egne af landet søgte man hans raad for, hvorledes man skulde ordne og indrette sine skolelærerforenuiger." („Den norske Folkeskole" aarg. 1858 side 153).

Det var Ole Vigs store draum aa. faa reise ein folkehøgskule i Norge; men det fekk han korkje tid eller høve til. Men han lagde grunnen til ein goti folkeskule, og utan eit slikt grunnlag kan ikkje, folkehøgskulen vekse fram

Bautastein over Ole Viy.A 'orge.

oll er trivast. Difor maa Ole Vig nemnast som ein av grunnleggjarane av flen norske folkehøgskulen og.

Millom dei som tok Grundtvigs tankar op, maa vidare, nemnast presten Wilhelm Andreas Wexels; det var først og fremst i det, kyrkjelege. Nokre faa prestar og lærarar, som var Grundtvigs men ner, fekk no mykje aa segje for skulen. Forutan "Wexels var det presten Fredrik Wexelsen, bispen H. 1. Darre, presten O. A. Krogness, lærarane A. M. Feragen, Anders Reitan m. fl. Dei lærarmote og oplys-liingsmwte som desse fekk i stand, sette merke etter seg. Alt dette lagde grunnen til den vekkjing, som seinare kom med folkehøgskulen. Men paa den andre sida var det andre menn og krefter som sermerkte denne tid. Det, var Wergelands motstandarar, som førde ordet og hadde magta i det offentlege liv. Det er namn som Schweigaard, Stang, Mot s f eldt o.s. b. Og det var først og sist den materielle framgang, dei hadde auge for. Nye vegar, telegraf, jarnbane, alt det som kunde hjelpe det materielle liv, var det, som dei lagde ho veiarbeidet paa. Det, var em bæt sp a i tiet, som i denne tid va,r det styrande. — Bondeopposisjonen hadde faatt sin førar i O. G. Ueland; men Grundtvigs tankar var noko, som laag langt utanfor hans aand ei ege syn sr ing. Paa ein maate stod vei den andre bondehøvdingen Søren Jaabæk nærare. Han var sparemannen framfor nokon annan; men naar det galdt oplysnings arbe idet, daa var ban med, om det so skulde koste mange pengar. — Den nasjonalromantiske rørsla, som begynde i 40-a ara med Asbjørnsen og Moe — hulderroman-tiken — gjekk snart over. Det var det reint materielle, som kom i velten paa alle kantar. Diktarane og vitskapsmen-neme kom og med i dette straumdraget. „Asbjørnsen drog sig mere og mere ud af eventyrenes og folkesagnenes verden og skrev om myrdyrkning, kunstig iiskeformelse , hensigtsmæssig indredning af landmandens udhuse og andre lignende yderst praktiske emner. Mathematikeren Ole Jacob Broch steg ned fra de elliptiske funktioners og lysbølge-

theoriernes luftige regioner og fordybede sig i renteberegninger og driftsoverslag og deltog i stiftelsen af

bankinsti-tn tioner. Vinje blev „fæsjaataler- o g fandt eti slags udve t for sit poetiske talent, sit lune og sin fantasi i foredrag om hesteopdræt ning og griseavl. „Morgenbladet* s spalter fyldses i denne tid mere og mere med vidtløftige afhandlinger om emner, som mere syntes at passe i et fagskrift for landmænd og teknikere end i et politisk dagblad." (Prof. E. Sars i „Norges politiske historie".)

Maalsaka var enno ikkje vorte stridsspursmaal. Ivar Aasen hadde gjeve ut ei grammatik (1848) og ordbok (1850). Men han var ikkje iiiaalstrævar. Han var vitskapsmann. Det var først seinare med Vinje, Fjørtoft og Garborg og folkehøgskulane, at maalstrævet tok til.

Fleire av dei første lærarar ved universitetet høyrde til Grundtvigs vener. Men i 50-a ara kom menn, som repræsen-tera ei heilt onnor aandsretning, til universitetet. Dei fremste av desse var prof. Caspari (lektor 1848, prof. i 1857) og Gisle Johnson (lektor 1849, prof. i 1860). Med desse kom den „tyske rettroenhed" i høgsætet. Etter kvart kom denne rørsla til aa gaa saman med den, som Hans Nielsen Hauge hadde vakt. Grundtvigs „glarie kristendom" var for desse heilt eller halvt kjæften.

Presten Wexels hadde saman med prof. Keyser og Kaurin faatt i stand ei ny utgaave (1843) av „Luthers lille katekismus" og „Pontoppidans forklaring". I don nyo utgaava var m. a. orda „en hellig oh ri s t eli g kirke" forandra til „den hellige almindelige kirke" og i forklaaringa var Kristi nedfart til dødsriket uttyda soleis at det var evangeliet, det glade bodskap, Kristus forkynnte. („Han predikede evangelium for aanderne, som vare i forvaring".

Om desse „Wexelsbø kerne" vart det sterk strid i månge, bygder. I Sæt isdal en fekk dei i stand ei „forening" mot skulebøker som var omarbeidde av Wexels. Til stortinget i 1851 vart det sendt ikkje mindre enn 1"2 søknader om atA 'orge.

berre „deri gamle Pontoppidan" og „den gamle katekismus" skulde brukast i skulane.

Hovudinannen for „den nye forklaring" var Kaurin, men ansvaret vart lagt paa Wexels. Han vart kalla vranglærar; boka var „et foster af løgnens aand", forfattarane var „falske profeter, som bedrager sjælene med saligheds haab". Anonyme og namngjevne stykke i smaabøker og blad vart spreidde ut over landet.

„Foreningen for denne indre Mission" vart skipa i Kr.a 1854. I nær samanheng med dette har vi „ynglingesagen". Den gjekk ut paa aa faa i stand ungdomslag, som skulde støtte dette kristelege arbeid, som i det store og heile gjekk i pietistisk leid.

Alt dette sette sjølvsagt sit merke paa skulen og skule-ordninga. Folkeskulen (eller almues k ulen, som han enno vart kalla) var fraa først av religionsskule. Og no daa ortodoksien og pietismen var raad ande, vart .Pontoppidans Forklaring" éin er aad ande i skulen. Heile det store, innvikla system, som er sainla og samantrengt i denne bok, stræva lærarane med aa faa inn i barna, g jenom lekse lær in g, og først, og sist gjenom katehisation. Den lærar som kunde drive det lengst i den vegen, veit balden for den beste til aa undervise i kristendom, Hovudvegta vart lagt paa aa utvikle forstanden og minnet. Kvar av dei mange læresetningar med dei skriftord som til høyrde, vart plukka op i smaa-bitar og hamra inn, bite for bite, stykke for stykke, eg so med smaa millomrom plukka ut att gjenom katekisation. Dei mol og masa so lenge paa denne maaten. at jamvel biskop Essendrop, som var ein mann av den gamle skule, tykte det gjekk for vidt. Han skal ein gong otter ein viskats ha, sagt til ein lærar; „Guds ord er saakorn, og saakorn bør ikke males." Etter kvart vart, det, freista med aa faa verdslege fag med; men med det gjekk det baade trå att og smaatt. Skulelova av 1860 gav „almueskolen" friare hender. Andre fag enn religion kom med. Det var prestane — og fleir-100

talet, av desse fraa 60-aara og utover køyrde til Johnsons

0 g Gasparis skule — som saman med dei nye skoledirektørar skulde gjenomføre skulelova. Presten var sjølvskriven formann i skulekommis jonen, og i månge bygder fekk dei nok aa. gjere med aa faa skulen skipa

soleis som den nye lova kravde det. — Kor sterk magt pietismen hadde, viser best den strid som Jensens lesebok vakte. Denne boka var for verdsleg. Der var dikt som „Bækken gaar i engen" og jamvel eventyr, „Dukken i græsset" og fleire slike faarlege og ugudelege ting. En daa dei fleste hadde tru til prestane og gjerne høyrde seg for hjaa dei i skulespursmaal og i det gudelege og kjende seg trygge, naar ei bok var autorisera hadde dei i mange bygder vanskelegt for aa finne seg i, at „Læsebog for Folkeskolen og Folkehjemmet" vart bruka

1 skulane, eudaa den i 1863 var „Udgiven efter offentlig

Foran staltn ing."

Soleis stod sakernedaa den første folkehøgskulen i Norge, Sagatun, vart opn a. hausten 1864 av Herman Anker og Olaus Arvesen.

Herman Anker var fødd paa gaarden liød i Bergs prestegjeld ved Fredrikshald 15de juli 1S39-Far hans, Peter Martin Anker. kjøpte garden i 1833. Den høyrde til eigedomane aat verfar hans, statsraad Tank. — Herman Anker gjekk paa. latinskulen i Fredrikshald og vart student i 1857. Aaret etter raaka han saman med ein annan sniaaleuing, ein

Her mun Anker.Nvrge.

bondegut fraa Onsø. Olaus Arvesen. Han er son av gardbrukar Arve Olsen og fødd 26de sept. 1830. Han gjekk paa Asker seminar og tok eksamen der med beste karakter i 1850. I dei næste 5 aar var ban huslærar i 8ogn og las samstundes til studenteksamen, som ban tok i 1855. I Kristiania vart ban kjend med Anker og fleire av Grundtvigs vener. Hausten 1859 var det eit stort kyrkjemøte i Lund i Sverige og lier var Arvesen og Anker med. Dei reiste først til Kjøbenhavn, der dansken Ludvig Wagner førde dei inn i „Lille Theologicum- (side 73). der dei snart kjende seg som heime. Vinteren 1860—61 høyrde dei Grundtvigs foredrag, („Kirkespeilet"). Daa dei om v a ären skulde reise heini-at† tii Norge, skreiv Arvesen eit dikt med helsing og tak til vener i Danmark. Daa slutten av dette dikt, (dei 6 siste vers) seinare vart ein kjær og kjend folkesang baade i Danmark og IS'orge, tek eg det her inn som det var fraa først av.

„Se, skibet iler nu rask fra havn, de nordmænd skal hjemad vende. Med ssenket blik de fra agterstavn en hilsen mod havnen sende.

Farvellet er langt, men kort den stund; ei rast eller ro til at mæle, O, skib, o, vilde du et sekund endnu il o g i havnen dvæle!

Men t r em ad iler det skib saa stolt, ei hjerte det har for bønner. Ad vemodstanker det ler helt koldt, kuri: fretnad, fremad, det stønner.

Det ligner saa ganske den travle flid, hvor alt i sekunder maales, hvor til at tænke, der knapt er tid, h vor følelser kan ikke t aal es.

Fremad, er tid ens vilde rest med damp og med vind til vinge. Hjemad er hjertets milde trost, den hvisker saa varmt herinde.70 Folkeliuflskulen.

Fremad til ære er verdens raab, mens holgén mod stavnen bruser. Hjemme at være er hjertets lamb. som sjælen igjennem suser.

Hjemme ut være paa kjend tf. strand, hvor savnet til dels kan stilles. Hjemme at være i livets land. hver aldrig mere vi skilles.

Hjemme at være. bror sol og sky gaar ned bag de vante tinder. Hjemme at være. i hirn melby, hvor solen evindelig skinner.

Derfor skal savnets tunge tid, som friste vi maa herne den. smelte som sne for solen blid, vod haabet om gjensynsglæden.

Derfor kun fremad i Jesu navn, saa gaar det og hjemad tillige, da er hver gisede og hvert et savn er trin paa vor

himmelstige."

Nokre aar etter daa Ar vesen lie] rit brudlaup, las dansken Fiits Trier (bror til den kjende høg skulemann Ernst Trier) dette dikt op. Arvesen spurde etter kven som hadde skrive det, og vart, forundra daa han fekk det svar, at det var han sjølv. Han fekk ei avskrift av det og det vart seinare teke inn i Foosnæs' si sangbok. Der fann Morten Eskesen det, sette melodi til det, og det kom soleis med i „Morten Eskesens sangbog". Seinare (1873) dikta Ludvig M. Lindeman den melodien som er mest bruka lier i landet.

Arvesen har sjølv skrive (i „Norskt Høgskuleblad" 1900) og fortalt, korleis det gjekk til, daa han og Anker grunnla Norges første folkehøgskule, og det er rettast aa, låte Arvesen sjølv fortelje:

„TJet var sommeren 1858, at jeg en dag traf Anker oppe hos Lorenz Dietrichson, der straks præsenterede os for hinanden som Grundtvigianere. Vi to havde aldrig set hinanden før, ogNorge.

jeg i det mindste aldrig før hørt hans navn nævne; jeg vidste kun. at hans moder i mange aar havde været en god veninde av gamle Wexeis.

Anker var den gang teologisk student, og vort kammeratskab blev fra hin dag varigt. Jeg havde netop om vaaren samme aar beskrevet min mangeaarige ven Ole Vigs liv og gjerning, og det var da særlig om denne månd, vore samtaler dreiede sig. Vigs forhold ti? Grundtvig, til folkearbeidet og til folkeoplysningen kunde optage hele lange spad-serture ud over veiene. Jeg blev ikke træt af at fortælle og Anker ikke af at here.

Da var det, jeg mindes det endnu, som havde det været i gaar, at vi en middagsstund uden for universitetet stod og ventede paa professor Johnson, hvis forelæsning vi begge skulde bore. Det varede ikke længe, for Anker spurgte om dette og hint hos Vig og deriblandt, om aldrig Vig havde været forlovet, og hvorfor han dog ikke havde giftet sig, saa havde ha.n kanske sluppet at føre den ustelte tilværelse med de yderst uregelmæssige maaltider, det som tiest mer end ynkelige matstel og det ruinerende naftearbeide mangen gang til langt paa morgenen, som i hans sidste aar ligefrem ruinerede hans liv og lagde ham i graven midt i den bedste manddomsal der — dette havde jeg nemlig meddelt i Vigs levnedsbeskrivelse. Jeg fortalte ham da, hvad jeg vidste herom, og endte beskrivelsen af hans ulykker paa dette omraade med de ord. som jeg engang havde hort Vig sige: „Skulde jeg uu gifte mig, da maatte det være med én, som selv om hun var styg, dog maatte have mindst to gode egenskaber: hun maatte være god Grundtvigianer. Og saa maatte hun have mange penge, saa jeg kunde reise en folkehøiskole midt i Norges hjerte; den skulde ligge enten paa Lillehammer eller Hamar,

Det skulde blive en skole, som skulde gjøre gavn." Og jeg udmalede saa Vigs mangeaarige begeistring for høi skoletanken, at med den rundt om i de store folkedistrikter vilde et nyt kuld norske mænd og kvinder komme til at befolke landet.

Vi var begge blevne saa optagne af denne Vigs lystanke. at Anker med sit store varme hjertelag udbrød: „Stakkars Vig, som skulde dø. før han kunde faa se en saadan skole. Men kom Arvesen, du og jeg reiser den - vil du ikke gjerne dette?" — „Jovist, men midlerne'?" — „Vær ikke ræd, der skal nok bli midler."

At vi begge glemte baade professoren og forelæsningen falder af sig: vi befandt os langt oppe i Aker, før vi opdagede, at det var mere end en time over tiden.

Jeg har ikke nogen gang følt mig saa sjæleglad som efter den samtale. Men da A. ikke var mere end 20 aar, medens jeg var snart 28, var jeg jo lidt bange for, at det hele kunde være en øjeblikssstemning, som skulde dø hen eller finde slige forhindringer, som det unge hjertelag ikke mægtede at overvinde. Jeg nænnede derför ikke de følgende gange, vi mødtes, at røre ved sagen, før han selv en dag spurgte, om jeg havde glemt, hvad vi talte om. Da tog vi selvfølgelig atter fat og begyndte endog saa at spekulere over stedet hvor skolen burde lægges. Jeg

fremholdt da uvægerlig Hamar —- utvilsomt fordi jeg baade var lidt kjendt i deu by, i Lillehammer havde jeg jo aldrig været, endvidere fordi min gamle skolebestyrer Albert Lange havde sin virksomhed der, endnu mere, tror jeg, fordi Grundtvigianeren den bekjendte Embert Haugen, havde ved sin skole paa Næs vundet alles hjerter og derved forberedt adskillig jordbund i Hedemarks bygderne. Mest dog kan jeg huske den ting virkede paa mig, hvad Vig havde udtalt paa et større lærermøde ved Storhamars domkirkes ruiner nogle maaneder før sin d»d — midt, mellem de store smukke hvælv og i det mægtigt befolkede Hedemarken: „Her er et mindernes sted, et sted, hvor følelsen for folk og fædreland maa flamme op og drive os til at tænke paa, hvad Norge var, og hvad det kan haabe at blive i kommende tider."

Disse Vigs ord og hans senere mundtlig udtalte glæde over den lyttende opmerksomhed, hvormed folkeskarerne hørte paa talen, havde grepet mig, saa jeg følte mig overbevist om, at af alle egne i landet maatte her være stedet for en norsk ungdomsskole paa historisk grund. Anker var uden nogen som helst indvending enig med mig heri.

Men tiden, naar sagen skulde sættes i verk? Ja, vi maatteNorge.

105

jo först begge om 3 4 aar blive færdige med vore eksamener. Og saa maatte Anker faa sin faders godkjendelse, og saa maatte ogsaa meget ellers paa tænkes som forberedelse. Jeg erindrer ikke nu længer, i hvad orden disse forskjellige bisager kom. Hvad jeg derimod godt mindes, fordi det holdt paa at tilintet-gjøre det hele. var, at da vi begge var færdige og skulde begynde, kom udbruddet av den dansk-tyske krig i 1863. Anker havde netop den sommer ægtet Mix Bojsen, og for en tid bosat sig i Kjöbenhavn. Krigen optog alles sind: Frivilliges anmeldelse og deltagelse, basarer og indsamlingskomiteer optog uge efter uge og maaned efter maaned alles tanker, ikke bare i Kjøbenhavn, men langt udover; selv her i X orge gik harmen og krigsbølgen heit. Sterkest gik den selvfølgelig i det angrebne lands hovedstad. At tænke paa fredens sysler, var i mange maaneder den rene uraad; allermindst havde man tid 61 at fare med nye ting. saadanne t. eks. som paabegynde!sen af en folkehøiskole i Norge.

Jeg lrnrte i over 1 aar intet mere fra Anker; han havde jo begge hænder fulde af basar- og indsamlingsombud dernede i Kjøbenhavn,

Nu traf det sig underlig nok saa, at Folkestad, som netop i de dage var valgt til biskop i det nye Hamar stift, en dag kom til mig inde i en af Kristianiagaderne og spurgte mig om skoleplanen var uddød hos mig og Anker. Jeg berettede hvordan det stod, og han bad mig da indstændig sige Anker, at en sag. som var kommen saa langt i folkets omtale som denne, skulde og maatte ikke opgives. Det var i det mindste nu blevet en æressag at sætte tingen igang, og personlig mente han. at en skole for den voksne ungdom var et fædrelands arbeid af meget stor betydning.

Jeg var ikke sen, for jog meldte modet og samtalen til Anker. Folkestad var jo Fredrikshaldpnest og en god ven af Ankers dernede og en månd, hvis ord gav autoritet. Samtidig sendte jeg Anker en række artikier jeg havde skrevet i mit „Kirkeligt Folkeblad" under titelen: „Er folkelige haiskoler ønskelige?" Jeg havde i disse efter bedste evne beskrevet,- hvad disse skoler vilde. Nu lik jeg svar: det skulde nok gaa. Ikke mange dage efter kom Anker oj» til Norge og bad mig følge med op til Hamar, for at vi kunde finde et passende lokale. Vi fandt da et — oppe i Mæhlmnsgaardens pakbod —, det kunde ved nogen reparationer nok gaa an, og da det ved økonomisering med rummet vilde kunne rumme omkring 14 elever, fandt baade vi og vor ven Lange, at det sikkert var stort nok for det förste aar.106

F(j Ikeh ftgsku len

Samtidig leiede saa Anker hus for sig og sin familie og bad det hele istandsat og ordnet til iste oktbr., da vi havde besluttet, at skolen skulde begynde den dato. Vi havde nemlig tænkt at holde den som en 8 maaneders skole, 1ste oktbr, til 1ste mai. Denne plan fulgte vi jo ogsaa de to eller tre förste aar. Vi burde bestemt have vedblevet dermed.

Nu var da det hele kommen til en lykkelig begyndelse. Anker maatte straks tilbage igjen til Danmark; jeg skulde

saa være hjemme og bekjendtgjør og tale med folk og skrive her og der i bladene, for at oplyse om sagen, i det hele gjøre hvad jeg kunde, for at skaffe elever. Sagen var jo flunkende ny, saa den maatte forklares; at gaa paa „skole", naar man var bleven voksen karl. var jo en aldeles ukjendt ting — at sige, naar det ikke var landbrugsskole eller bestemt fagskole. Saa skrev jeg da hid og did, ja tik saagar „Hamar Budstikke" til at. optage hele artikelrækken fra „Kirk. Folkeblad". Kort at sige, der blev gjort hvad gjøres kunde.

Snart begyndte imidlertid modstand av allehaande rare arter at indfinde sig. T et blad, jeg tror det var „MgbL", fremsatte en „Indsender" et alvors spørgsmaal til Ankers familie, om denne „vilde tillade de midler anvendte paa Hedemarken, der var erhvervede paa Fredrikshald?" Den sande patroisme burde i det mindste holde sig inden amtet. d. e. Smaa lenenes amt. Et andet den gang sterkt udbredt blad, „Almnevennen", nægtede simpelt-liea at optage bekjendtgj ere Isen. En saadan skole maatte ikke annoneeres i Norge. I andre organer ymtedes om. at disse skoter kom her for at ødelægge latinen, eller for at styrke et bonderegimente elier for at fordærve den sande og rette tro o. s. v. Rarnet var allerede før fødselen befængt med allehaande feil og lyder. .leg holdt selvfølgelig hele juni, juli og august udover Anker a jour med modstanden og med udsigterne. I)a fik jeg bl. a. et brev fra Mix Anker, at „kunde vi bare faa to elever, saa skulde vi stelle saa vei med dem, at det næste gang blev til fire."

Endelig kande jeg efter en tur i nedre Telemarken a ammen med daværende sagfører Rentsen melde A., at nu havde vi 4 Telemarkinger at begynde med. Inden midten af august var der ogsaa kommen to romerikinger og et par gudbrandsdøl er til, saa nu var vi jo aldeles ovenpaa. Kun laa det spørgsmaal nier: hvor bliver der af hedemarkingen? Thi det var jo der, vi havde lagt skolen og ogsaa skriftlig gjort mest for sagen. Nu ja, de, kunde jo nok komme, da der var mere end en maaned igjen.

Omkring midten af september kom saa Anker med familieA 'orge.

107

flyttende op og tog straks til Hamar, mens jeg maatte endda være en stund i Kr.a. Straks han var kommen der. meldte hau i et brev, at nu var det leiede skolelokale for lidet, der var anmeldt over 20; han havde derfor leiet en sal i 2, etage i „Kluugset-gaarden". Kn 8 dage bagefter kom ogsaa jeg flyttende op — ikke med familie, for jeg havde ingen, men med mine kufferter og boger. Da var imidtertid ogsaa den sidst leiede sal bleven for liden, saa A. havde maattet leie hele etagen og ladet et par vægge skjære bort for at øge rummet. Kyrt at sige, inden Iste oktober var der indmeldt flere end 80 elever. De fleste af disse var oplændinger; men månge ogsaa fra en hel del andre kanter a£ det søndenfjeldske Norge og nogle trøndere.

Yor fælles glæde var jo ikke liden, som man kan forstaa. At faa indlogeret alle de mange rundt om i den vesle hy var nu vor opgave, og A. og Mix var særdeles ivrige i at faa ordnet dette paa allerbedste maade. Der blev anskaffet økonom, som for rimelig pris skulde ska tie eleverne og mig middag, saa der kunde faaes i stand det samliv, som vi ligefra begyndelsen af sø ii te at ordne. Morgen og aften vikle dog mange af gutterne holde sig selv, da de med lethed kunde- skaffe sig niste hjemmefra, En del var jo ogsaa boende ganske tæt ved eller i Hamar.

Indvielsesfesten paa skolen og festen den förste aften i Ankers hus var da ogsaa saa gjennem lys og vakker, som den første lykkelig begyndte folkehøjskole paa færdelandets grund fortjente det. En mængde af elevernes forældre var tilstede og en god del andre. IVa Kristiania var nogle av sagens varme venner mødt op, deriblandt to. som sammen med Herman Anker og Mix fyldte aftenen med deilig sang av den saakaldte „Blaa bog", den danske præst Bojsens ud®erkede visebog, der længe var ikke bare den bedste, men den eneste sangbog, Vore høiskoler eiede. De to fra Kristiania var billedhugger Borch og fru Thora Borch, begge levende interesserede og syngende mennesker, fru Thora endog sangmester av meget fremragende art.

Ted skolen, som altsaa nu begyndte, havde Anker valgt til sine fag verdenshistorie, geografi og oplæsning af mindre og større nordiske digte og af islandske sagaer. Jeg tror, jeg ter kalde ham en mester som lærer i de fleste af disse ting, især hvor hele hans varme følelsesliv var belt optaget og fuldt kunde lægge sig ind i fremstillingen. Saaledes tror f. eks., at faa har mesterligere skildret for ungdommen kristendommens store indtog i

verdenshistorien. eller de mægtige gjennembrud under korstogene, eller Luthers liv og gjerning og kirkens gjenreisning ved ham. HerFolkehøgskulen.

var fremstil lingen i de bedst oplagte øiehlikke idel sjæl og aand, og eleverne liar vist aldrig nogen gang sitter saa grebne under nogen gudstjeneste, sotn under disse timer i verdenshistorien. Det samme gjaldt Ankers oplæsning af diktarverk er. Eleverne fandt det en ren fimtid at overvære de stunder.

Det var en helt. underlig ting at se, hvordan eleverne — ikke bare dette förste aar, men aar for aar — gjennemgaaende tik et langt lysere og venligere og mere tillidsfuldt udseende for liver maaned som gik.

De kom med tanken om at blive skolererede, maaske hundsede, men oplevede fra förste dag af at blive behandlede og tiltalte som unge mennesker, der frivilligt var komne for frivilligt at modtage, hver med de evner, Gud havde givet dem. Navnet „Skole" og „Skolemester" havde fra barnsben givet dem en vis rædsel — ogsaa kaldet „respekt", men respekt uden kjærlighed.

Jeg tror, skole og undervisning har faaet et andet og bedre indhold, efter at folkehoiskolerne nu har virket i 35 aar, end disse navne havde før, og jeg tror, denne bedre og frugtbarere forstaaelse er for alle vore skolers vedkommende fremhjulpen af folkehoiskoleu. Anker og Mix har ikke bidraget mindst til at bringe et varmere indhold i skole begrebet. De to gjorde — overensstemmende med hele deres natur — skolegjerningen og omgangen med eleverne til et dagligt familieliv, et sangens og samtalens liv saavel i som udenom skoletimerne.

Fra 1861—73 virkede Anker stadig ved skolen, der fra 1865 om hosten var flyttet til en nybygget gaard lige op for Hamar, der blev døbt Sagatun (altsaa historiens gaardsplads, thi fædrelandets og menneskeslægtens historie skulde jo være kovedop-gavenj. En del større eiendomshandler og nogle uheldige transaktioner havde imidlertid i begyndelsen af 7ü-aarene bragt ham ind i forhold, der gjorde det vanskeligt for ham at ofre sig helt for skolen. Dette var jo uok ikke bra, men der var intet at gjøre ved det. Han deltog vei ogsaa senere nu og da, men det var kun sporadisk. Det var dog tydelig nok at S 0 † åt Ankers hjerte fremdeles var ved skolens gjerning, og at det gjorde ham ondt at han ikke var der længere.

1 sin hustru Mix (en datter af den berømte prest Bojsen i Danmark) havde Anker en trofast medhjælperske i folkehoi-skolegjerningen. Ikke alene ved sin fortrinlige sang, men i alt omgangsliv vil denne høit interesserede og begavede kvinde staa som et lysende vaarminde for alle Sagatuns elever..V arge.

109

Herman Ankers og i]ix's minde lever til den dag i dag lyst og lifligt som en varmende vaardag i alle deres minde, der i Kine aar var Sagatuns elever."

Herman Ankers far, Peter Martin Anker, var ein av dei rikaste menn i Norge i den tid. Han skulde lia ein formue paa omkring 1 million spee i "ar (kr. 4000000). Han hadde synt seg aa vere ein varm fedrelandsven, som ikkje saag paa skillingen, naar det galdt noko. som kunde tene folk og land. „Ethvert, patriotisk foretagende havde i ham en varm talsmand, en redebon støtte; ogsaa videnskab, kunst og literatur havde i ham en trofast og varmhjertet "beskytter,a

Peter Anker døydde i februar 1863. Ein stor del av den arv, som Herman daa fekk. gjekk med til aa faa „Sagatun folkehoiskoleu i gang. Det er dette Bjørnson so vakkert har forma i eit dikt til Sagatun og Anker i 1877.

„Ti det var Herman Ajiker, tog af sit fædreguld, strødde det ud som tanker over vort hjertemuld.

Strödde det ud, som hfiven strør under vaarens sang; blomstrer det gjør Af gaven over alt Xorges fang.

Blomstrer det gjør! Ti marven stod sig i vaar saa kold. ,

Aldrig har faderarven givet en skjønnere fold."

Det var med store voner dei fremste menn millom dei frilynde saag paa det arbeid, som var sett i gang paa Sagatun. Skulen laag midt i landet, „i Xorges hjerte-, som Ole Vig sa. Eraa denne skulen skulde vekse fram eit nytt og rikt aandelegt liv, som so skulde breide seg. Jonas Lie gav uttrykk for dette i eit dikt i 1869:70

Folkeliuflskulen.

„Til Herman Anker ag Olaus Arvesen. Grundlæggerne af den første folke høiskole paa Sagatun i Norge.

..Fra Hum nr stud det ringer udover Mjösens vand, ~ og for mangt lyd ho r t ere rundt hele Norges land. Det ringer folket vaagen t; det. er ali langt paa dag, det er paa tid vort lærdomsaag blir vendt til folkesag.

lJet er i landets hjerte

ved Mjösens blanke speil,

den i agre folketanke

har heist de h vide seil.

Og som den fremad stævner,

saa se ile r den sig stor.

det blir tilslut hver aandens mund

som stiger med ombord.

Og morgensolen skinner i sjiien om dens speil og Norges flag er heiset i raa som silkeseil: Og for de mænd, som vove sin ungdomsdag derpaa, sa.-t er det vei saa fuger færd. som du i livet, saa." —

Det vart likevel lenge, før det kom til det, som diktaren hadde sp aal t 0111, at. „folkets lærdomsaag blev vendt til folkesag."

Til Herman og Mix Ankers selvfirudlaupsdag hausten 1888 skreiv Bjørnson eit dikt. „Fremtidens landü. Han syngNorge*

ni

der om dei, som ser inn i framtida, inn i det, framtidsland som ein arbeider for og stundar mot: men som ein ikkje sjølv fær kome inn i. Diktet sluttar med det fagre bilæte om Moses, som „med luende sind- fraa fjelltoppen saag inn overdetland, ban altid hadde elska og drøymt om, som høyrde folket hans til, men som han sjølv ikkje fekk kome inn i. — Det gaar soleis med so mange talsmenn for ei stor sak. Med Mix og Herman Anker gjekk det i alle fall so.

Mir. Anker.

Anker og Ar vasen var einige i sit grunnsyn, men elles ulike, so den eine utfyllt.e den andre. Arvesen hadde det arbeidet aa forkynne Grundtvigs tankar til det store folk. forme det slik, at dei kunde verte kvarmanns eigedom. Han var utlærd skulemeistar, var og difor den som hadde det beste skyn og grip paa skulearbeidet. I det heile var han den mest praktiske; han hadde bondeguten« gløgge syn. praktiske sans og kjennskap til folks tenkjemaate. Han heldt folkemøte, utgav blad. var agitator i stor stil. Fraa 18153 til 1870 styrde han ~Kirkeligt Folkeblacksom fraa 1857 til 62 hadde vore styrt av Fr. Wexelsen og O. A. T. Krogness. I 1866 vart han ogso styrar av „Hamar Stiftstidende". I 1872 slutta han her og fekk sit eige blad „Oplandenes Avis", som i mange aar var det vigtigaste organ for folkehøgskulen i Norge. Det fekk ein stor lese-112

Fo Ikehngsku len.

krins og bar seg godt.*) Arvesen har havt godt i ag til aa greide med det reint praktiske, forretningsmæssige.

Det var ikkje tilfelle med Herman Anker. Han var heilt idealist, og idealistane er sjeldan gode forretningsmenn. Naar han gav seg av med slike ting, gjekk det gale, det førde til tap. Anker hadde si største styrke i si varme forkynning av Grundtvigs lyse tankar om kristendom og menneskje! i v. Dot er ra akande det svogeren hans, Frede Bojsen, skreiv ved Ankers død i 1896:

,,Fii aandsbefrugtnirig foregik mellem Norge og Danmark i 60-aarene som har havt en dybt indgribende betydning. Anker — Mix var det billedlige udtryk derför, ingen kan pege paa noget skjønner®. I Herman Anker

sendte Norge det rigeste billede af sit sjæledyb; - sikkerlig eiede det større aandshøvd inger, men intet finere sjælebillede, ingen rigere modtagelighed for det gribende aandsindtryk-Aldrig er en Hagbard kongesøn kommen til Danmark med større evne til at vinde hjerterne, ja rive alle med sig. Herman Anker i Danmark 1864 var ei féeventyr, som kun de samtidige kan opfatte! Derom kan endnu mange fortælle. Siger jeg for meget naar jeg saa i ham den blomst, som Norges iineste sjæleliv den gang udfoldede for modtagelsen af aandens befrugtning. Han satte sig ved Grundtvigs fødder med øine, øren, sjæl og sans belt aabne og beredt til at hengive sig og alt sit fuldt og ubetinget. Og saa fandt han Mix. Ogsaa hos hende var sjælemerket det uendelige fine. Hun var billedet af det brasende, energiske blomsterstøv, som han hentede hernede og som blev saa fragtbart for den folkelige aandsudvikling. Opfyldelsen af deres livsgjerning var kun som en kort blomstring. De første aar paa Sagatun var kun som et blink, et glimt af det store herlighedens lys. som de aldrig glemmer, der har skimtet det engang.11 — Det er Mix Ankers bror, som skriv dette, og ein kunde

*) Arvesen slutta som redaktør ved utgangen av 1905.Norge.

vei daa vilje se gje. at det er b rors kjærleiken, som talar her og har forma dei vakre ord og bilæte. Det er fint og pent sagt av ein bror; men det kan ikkje takast som ein objektiv dom over ei aandsrørsle. som har faatt plass i Norges nyare soga, og som har vakt so stor strid. Sjølvsagt er dette so. Men det syner seg i det heile aa verf; ei sams kjensle alle hadde, som kom i nærare forhold til livet paa Sagatun i denne tid, at det med folkehøgskulen var kome noko lyst og varmt, som var heilt nytt, for det norske folk den gongen. Det bar bod om noko, som månge hadde lengta etter, sterkt, men uk la art. og som. daa det kom. dei liksom ikkje rett vaaga seg til aa tru paa likevel.

Naar ein talar ined dei som gjekk paa Sagatun i denne tid, og det er alle folk, som er komne over „ungdommens sværmeri" i almindeleg tydning, -—• so fær ein altid høyre det, same, som dette, den danske presten skriv,

Kiil song som ein av skulens første elevar, Lars. Alhauy, skreiv til avsløringsfesten 1901, enda med desse liner:

„.Vaar saga skal skrive om folkegavnet, da pr-.ger hun kjærlig paa bauta'en og navnet."

Det har fraa mange vore klaga over, at folkehøgskulane vai- for mykje vekkjingsskular. Men de t Le er ikkje heilt rett ferel i gt. Det var det, som i denne tid skulde til. Kristen Kold hadde rett i dette: _Først oplive (vække) saa oplyse." Og opliving trong det norske folk daa. Det ovanfor nemde dikt begynde so:

„Aanderne straalte over slægter, som lei i og stred for brödet i ansigtets sved med ludende hoved og ryg sau kroget; skuldene sang for slægter, som sov dorsk under tryk uf vanernes lov. stikkende tungt under ti'ællekaarsaaget.

— ----- Kommer ei vaar for det arme kry pet?

Findes ei hengsler i folk edy pet?"

Det staal* ikkje bra til i eit folk. der „skaldene synger for slægter som sover." Ingen har sterkare og tyngre kjensle

Q

Falke k øyxli iden.

av det en ii skaldane. — Her og i denne samanheng har Bjørnstjerne Bjørnson rett til aa tale med som kanskje ingen annan. Han var heilt med fraa første stund, høgskulen kom til vaart land. 1 tala si paa Sagatun 1901 segjer han m. a.;

„Om jeg i dag kunde male mig et billede af oplysningens engel, ikke videnskabens, den er strengere, den har det attiske ved sig — men den oplysningens engel, som or formidlingen mellem videnskaben og livet, dens

kvindelige del, den som gaar til fantasien og hjertet og som ud fra disse skaber karakterer, den lyse engel med de fakkelbærende øine og flen milde mund med smil om — jeg tog hende (Mix Anker). Aldrig har jeg seet noget fagrere-. Han, som han stod der ved hendes side — ja om om Norge dengang skulde kaaret en udsending, saavist som det gjorde det, men ubevidst, som skulde bede om mere lys og varme, de kunde ikke fundet en s kjenn ere, en sterk ere lyrisk stemt sjæl end hans; den lyste fra hans øine — gjennem hele hans væsen. — — Lad os huske, hvad det var for skoler vi havde dengang! — —Pontoppidan — et monstrum. Den søgte at faa ind i menneskene ei religiøst system; det kom ikke an paa at skabe troende. Men de fik bare linjer, bibelsprog og paragrafer. — At gaa paa skole var det værste, de vidste. Det var ikke det, at vi manglede emner til at gjøre skoler af. — Vi havde store opiysningsskatter; men de laa døde, de kom ikke skolen nær.

Vi havde en månd som Henrik Wergeland, men han var bare kjendt af navn. — — Mange af os har hørt ham (Anker) synge, men meget faa har hørt ham synge, da han var ung. 1 sangens toner laa hele lians varme si ud. Aldrig har jeg hørt slig opsang, som hans paa skolen, og aldrig har jeg hert nogen, som saaledes kunde faa andre til at synge med. Alle har vi et barn inde i os. Men de fleste forliser det meste af barnet paa livsveien. Han bevarede det til det sidste og ud af det byggede ban. Aldrig har115

jeg hørt måge til gudstjeneste! Og hun sad og saa paa ham, naar han talte og sang, med skinnende øine og med i'ugtige. i hendes øine var der noget underligt dobbelt, 110-gei nær ved, som tog tæt indtil, og noget langt, langt borte og sommetider var det ene over og sommetider det andet. Saaledes ogsaa i hendes sjæl. En umaadelig higen, et uniaa-deligt savn, men ogsaa glæde over det nærmeste, over lidet, og disse to i stadig veksel. Og den li!le glæde gav igjen savn — evig denne modsætning, — — Skolens største gjerning var dog, at den lærte andre mænd at sige til sig selv, at det største, de kunde gjøre, var at gaa ud og blive lærere for voksen bondeungdom. — En af følgerne vaj' en øget borgerfølelse. — Uden folkehøjskolen vilde den selvstændighedskamp, som vi tildels endnu farer (i 1901), og vort selvstyre ikke vägre naaet saa fort og saa godt, om det overhovedet var naaet, -— Alle frisindede valg er paa første eller andre haand at føre tilbage til folke høis ko l en." —

Det var i ei national og politisk stridstid, at folkehøgskulen kom til vaart land. Difor vart a.lle som reiste høgskular, ogso politikarar, til vinning for politiken, til skade for skulen, men til gagn for landet og folket.

Dei fabriker Anker var med og fekk i gang, gjekk med tap. Ankers tid vart mykje borthefta med dette, paa. same tid som avisarbeid og politik optok Arvesens tid, og det saag ei stund ut, som skulen skulde slutte, endaa medan dei baae stod i si fulle arbeidskraft. Sagatun var ogso stengd ei stund; Arvesen heldt daa høgskule i Telemark, Men med hjelp av vener fekk han i 1879 bygt eit nytt Sagatun, tett ved det gamle, der Arvesen heldt skule til 1892. I 1885 vart Anker postmeistar paa Hamar. Det siste aaret lian livde, var han blind. Daa skreiv han dette dikt:

rNu daler solen sau sagte ned, mens skyggerne vokser og stiger. O, den sam kun sige: Yu, hnr jeg fred! kun market er det som viger.-'116

Folkehegsk titen.

Jeg har jo i verden saa meget set baade utort, og skjønt tillige, ja selv det största i verden er sket, Vor herres Kristi rige. —

Jeg takker dig, Gad, som lod mig se, at du dig vilde förbarme! Jeg tekker dig. Gud, mi Ind det ske.' Din naade er sol og varme. Igjennem market lad mig da se, h vor naa f/e/j.s rige skinner. Da ser jeg mer end de ßeste se: det evige merke svinder!

Af in moders oine og smil og blik og de mange, mange kjæres, og børnenes smil og graad og nik. kun savnet at' dette vei bæres? Gjor, som du vil, du kjære Gud, jeg h viler i dine arme, naar verdens sol for mig gaar ud, da vil du dig just forharme

Han døydde paa fedregarden Rød 9de februar 1896. - -Kona var død alt i 1892.

Arvesen heldt fram med det politiske arbeid, etter at skulen var nedlagd, og var i ein periode ogso stortingsmann

fraa Heidemarka. Han hadde enno arbeidskraft og mykje av ungdomen i seg. V, Ullmann skreiv i „Norskt høgskule-blad" om honom, daa ha.n gjekk i sit 70de aar, at han världen unge Arvesen med de graa haar." Den karakteristik han gav av Arvesen. har andre, som og kjende honom, sanna, so det kan takast som eit uttrykk for mannen, soleis som han stod for samtida.

„Som fortæller af Norges historie var Arvesen første månd i landet," skreiv Ullmann. -S] i g som han kunde fortæl 1 e om Asbjørn Selsbane eller Norge i 1814 — jeg nævner disse to emner, fordi jeg selv hørte ham tale om dem, og de endnu staa.r som prentet i mit minde — saaledes tror jeg ingen i mundtlige orel har tolket vor historie. Men det. som117

Herman Ankers bautastein paa Sagatun folke hag s kule.118

Folkthags kuten.

kanske in est slog en, naar Arvesen fortalte, var dette kavende norske bondekumør, som byfolk sjelden har nogen anelse om eksisterer engång, men som man snart, naar man i omgang kommer landsfolk nærmere ind paa livet, forstaar er en af ostlandsbondens sterkeste side. Det er dette humør, denne indvortes glæde og fornøielige latter, som Arvesen har taget i arv fra sin smaalenske bondebygd."

Arve sen var stridshuga og radikal i sin norske politik, men ikkje i alle nasjonale spnrsmaal har han høyrt til dei fremste, 1 maalstriden har han i dei siste aar vore ein av dei ivrigaste mot landsmaalet.

Størst verd har det arbeid ban lagde ned i striden om grunntankane i Grundtvigs kristelege syn, mest i den tid Kan styrde „Kirkeligt Folkeblad". Der gjorde ban eit arbeid, som seint vil verte gløymt.

Vonheim folkehøgskule.

Den næste folkehøgskule var den Christopher Bruun sette i gang hausten 1867 i Sell i Gudbrandsdalen.

Chr. Bruun er fødd i Kristiania 23de sept. 1839. Far hans, som var sakførar (overretsprokurator). døydde tidleg. Mora hans (fødd Stenersen) vart gamall og fylgde altid Bruuns arbeid med raad og hjelp, som altid var bore av varm kjærleik til denne einaste sonen. (Ein bror til Bruun, ein lovande og gaaverik bilætlioggar, døydde tidleg til stor sorg for heile ætta).

Bruun gjekk paa latinskulen paa Veslchamar og vart student i 1856. Daa ban var vorten teologisk kandidat i 1862, reiste han til utlandet, var den meste tid i Rom. — Han var sterkt gripen av den skandinaviske tanken, og daa striden millom Danmark og Tyskland i 1864 førde til krig, reiste han heim, for aa faa dei norske studentane med tilX orge.

119

hjel]| for Danmark. Den '2den april 64 heldt lian eit foredrag i studentsanifandet. Han minnte studentane om, at no var det tid til aa syne, at dei hadde meint noko med dei store ord paa dei skandinaviske studentmøta og ved andre høve. Av det aalmenne folk kunde ein ikkje vente so mykje, men studentane „ideens præsteskab", det maatte daa syne, at dei kunde staa ved sine ord. Sjølv gjekk han straks etter med i krigen; men det var faa, som fylgde honom.

Etter krigen var slutt vart han verande i utlandet, var i Italia, Austerrike, Schweiz og i Tyskland der han høyrde fleire av dei mest namngjetne teologar tale. Men prest vilde ban ikkje vere, uklaar som ban enno kjende seg; aa verte lærar i latinskulen hadde ban endaa mindre hug til. I 1861 var det nordisk kyrkjemøte i Kristiania og her vart han m. a. kjend med Ludvig Wagner, Ernst Trier og Ludvig Schrøder. Venskapen med den siste var vei det, som fekk mest aa segje for honom. Daa han i 1862 hadde teke teologisk embættseksamen, var han med i eit studentmøte i Kjøbenhavn, der han og Kristofer Janson var Wagners og Schrøders gjester paa Borchs Collegium.

Daa Bruun var paa reise heim att fraa si utanlandsferd fekk han høve til aa verte betre kjend med det danske høg-skuleliv. — Han hadde faatt det sterke inntrykk av den europæiske kultar, at den var sjuk, den var vorten til over-ciniJLsasjon. Ilan skriv om denne kulturen m. a.: „Den minder ikke lidet om den alexandrinske tidsalder med de

sygdomme som oldtidens kultur da led under. Religionen

har tabt sin magt. Filosofiske systemer afløse hinanden i rask rækkefølge og efterlade en stigende ligegyldighed overfor de høieste spørgsmaal. Den videnskabelige aandskraft taber sig i en mere og mere masseagtig lærdom, som umulig -gjør et overblik og svækker evnen til at skabe værker af blivende værd. Folkekraften slappes. Dannelsen bliver mere og mere æstetisk. Dens liv bliver mere og mere ny-delsessygt og forfinet. De lavere klasser -synker dybere og dybere i elendighed, misnøié og had.--Skuffet af frugtesløse anstrengelser paa aandslivets omraade, trættet af reflektion og tvil vender menneskeaanden sig 'mod naturvidenskaben og det materielle opsving, for der at ferne sine triumfer. Materialismen stiger som et hav, der truer med at

overskylle alle bredder.--— Det forekommer mig, at jeg

maa have ret til at sige, at- en saadan kultur er syg — jeg nærer ingen tvil om, at denne sygdom kim ad religiøs

vei kan blive grundig lægt.---Naar man har faaet øie

op for kulturens sygdomme, ligger det altid nær at ty til bondens liv efter hjælp. Slet ikke, fordi dette bondeliv skulde være feilfrit eller ideelt. Jeg for min del kjendte fra barnsben af ganske vei til ile svageste sider hos vore bønder. Men alligevel forekommer det mig, at over for Eurapas overforfinede civilisation eier vore bønders liv en naturlighed, en enkelhed og en forholdsvis sundhed, som maa kunne blive til hjælp. Bondens hele liv er saa uopløselig knyttet til naturen, at det ikke kan falde hen i den unatur, som for tidén er kulturens store brøst. Bønderne trænger paa sin side vei til kulturen. Men kulturen trænger — saa forekommer det mig — kanske ikke i mindre mon til bønderne. Men skal kulturen bli istand tU at meddele sig til bender, saa gjælder det aabenbart at faa den redueert til de enklest mulige former. Det gjælder om at faa knyttet dot, som er dannelsens inderste kjerne, til et kundskab s stof, som ikke er større end at det kan faa rum i bondens liv," —

Daa ban vart kjend med dei danske folkehøgskular, fannX orge.

lian der den undervisn i ngsmaaten. som lian trudde vilde høve for bander. „Jeg1 hørte der mænd udtale sine høieste tanker, sin sjæls bedste eie for bondegutter. Og jeg troede at skjønne at disse bondegutter forstod dem. Dette var mig noget nyt."

St~>g fly b t in fl i Norriges ensomme dale, der lytter dit fædreneland til din tale"

skreiv Henrik Wergeland i ei tung stund, daa ban tykte det var uraad med byane og bykulturen.

Chr. Bruun fylgde dette raad. Anker og Arve sen liadde reist sin høgskule ved „ Mjösens blomsterbredder". Bruun valde Sell i Gudbrandsdalen for det første. Det var hausten 1867 ban flutte sp til Raumundgard i Sell. ban og mor hans og gardbrukar Kristian Horne, som var medlærar dei 2 første aara. — Sell, anneks til Vaagaa, var ei fatig, innestengd bygd, langt til byen og langt til sjøen paa baae kantar, ein av „Norriges ensomme dale".

Naar Bruun valde Sell, so var det vei av il eire grunnar. Fraa 18%—42 hadde H. P. S. Krag vore prest i Vaagaa („presten", vart han altid kalla), og han hadde gjort mykje for f'olkeoplysinga og skulen, so Vaagaa var vei ei av dei fremste bygder i den vegen. — Paa Skaaraa i Sell, nær R.aura und g ard, hadde det vore ein skule, som i si tid var namn-spurd over heile dalen, Ein kjend skulemeistar Hans Hansen Pi//arv i feen budde her. lian var ein gaa.verik mann, var skulemeistai, treskjerar og eventyrforteljar, noko av ein poet og. Han har ialfall skrive og gjeve ut nokre gudelege songar. Han var fødd 17%, vart skul'emeistar i Kvam i N. Fron, daa han var 17 aar, kom seinare til Vaagaa, der „prosten" (Krag) hjelpte honom til aa faa seg eit skulehus i Sell. Fleire av elevane hans vart seinare kjende menn, m. a, P. Bolten-Hansen (fødd paa garden Batten nær Seils kyrkje), presten Hans Steensrud (fraa plassen Steinsrud i Heidalen), Paal Raumundgard som seinare kom til Blessom, og brørne Hougen: Fredrik, Engebret og Paal.

At folket, i Hell i gamle dagar hadde sans for poesi syner m. a. alle dei segner, eventyr, viser og melodiar, som samlarane har fånne her, Asbjørnsen var ofte her oppe, heldt mest til paa Laargard og Høvringsætra. som ligg rett opp for Sell innover mot Rondane. „Peer Gynt", „Vala-budeiorne" og „Kjetta paa Dovre0 høyrde Asbjørnsen første gong her, lrr, og E. Hougen har skrive mange dikt og songar og laga melodiar og. Mest kjend er Høvrings visa (.Hj aa Soli paa Anaripigg"), ei av dei finaste og vakraste elskhugs-viser, som vi har i vaar literatur. Den skreiv E. Hougen i 1845, medan han sat som huslærar oppe paa Klæbu prestegard og drøymde om den fagre heimbygda si, om livet paa „Høvrings vakre sæterstul" og først og sist om den vakre Marit Formo, som han ikkje kunde faa, for di foreldra hennar, mest mora, sette seg imot.

Det er soga om Edvard Storm og Ragnhild Hammer om att. —

„Haugakarein" vart seinare kjende skulemenn. Fredrik i Kragerø, Engebret i Tønsberg og Paal i Fredrikshald. Det var hj aa den siste Landstad fekk Høvrings visa (Landstads ..Norske Folkeviser" side 711).

I soga 'om skottane fortelst det, at dei natta før slaget ved Kringen (26de august 1612) laag paa Sell. Sinki ar sjølv laag paa Raamundgard. Det var ute paa tunet her han stod, daa han brende krat i neven sin for aa s jaa, om han skulde ha lukka med seg. Sell var soleis paa mange maa-tar ei kjend bygd, ei bygd med månge tradisjonar.

Det er sjølvsagt at skulemennerne Hougen med glede høyrde, at Christopher Braun vilde gaa i gang med folkehøgskule her i heimbygda deira.

Til opningsmøtet sende Fredrik Hougen, som daa var paa vestlandet, denne songen:

„ Folkehøg uk ulen" i G a db ra n ds dale.

Kan ne dæ for stell paa Rom mogn n! i Sell?X orge.

123

Sjåa. kärn fraa Gudhrandsdals-Bygdorn se sam la. som deingong daa Sinklar mæ Skottom der ramla.

Aa vart dæ naa O fred?.....Ska Aaverk døm gjera?

Aa kem ska døm baxe? Aa kor ska dm vira?

Kern døm ska slaa

[ta kor Slagt* sku staa,

de in Trotta ska klaras i uprømte Lune

for Syn nom som Fædrotn paa R om in ogurdstu n e.

døm hørte vei Rop som fraa gumle Lars Haagaa:

Up! Fiendein i Land! Saa te kamp os lyt draagaa!

Ja, Fiendein i Land saa mungo som Sand.'

Sjau Dumheit aa Latheit aa Herkemugkopen aa Lygiemeinsljoset aa Byitingehopen aa Ofsen i 01 aa i Brennvin fraa Byom mæ Preika um Avhøill aa Mulkt, mellom Riom.

Sjaa Horgje*) — saa fri mæ Nosse in i Sky!

eit. Altar ho staar mellem Rosten'*'*) aa Rusten***); ho æ naa onsele. for Selsvnile ae gusten! Kern leirblanda Logen, saa Fisken laut døie aa f Slom mein burtbleikne i motlaus» Møie?

St. Olaf te Lom mæ Christendom kom; —

mein kem tru har plan ta'n uü vatnari saa sia ut Vbxte sau o r liten vart gjennom Tia? T r un døde i Dale tun Fri t æn kjarp este, som fauk der igjennom mæ Synateblæste?

Gjek dæ reint ud da Livø i Gud!

Nei hø i r kaa dæ kjitna te Høgtid i Dale! Sjaa Folko har Øira for levandes Tale. —

*) Eit. fjoll op for KaajrundgarcL **} Fjellsida paa vestra sid« av

Liiu£(!n fraa Laargard ftp mot Dovre. Der vegen ir.ui I gje-

nom ein sidedal fraa -Sell over til V aag aa.124

Fa Ikeh vgxkii len.

aa Hj ert» flæ hoppa ved „Fædrenes Minne"; mein fli lie- æ sturne «a hogili i Sinna.

Einganng dæ nu va paa Veigøn ret bra

da K r a. g i Guds kraft vækto up der i Dale. aa Folko da- vatna som Hjon ta si Dvale aa lytta i Kjørkjvnn na lærte i s kuhl sau Guiisbona voxte, oa Troille dei ula.

Mein naa æ du Døl nok lei tau de sjul,

gje ailting ein Goddag her heime i Lande. aa tulla i Ttiaka te fremmande Strande! Hel kanskje du blir her i „Sliten med Tite" te Tydsken aa Russen faa gjort ve dein Svise?

Hu! fælande stygt van vøle slik Bygd

der Httakonstahugu aa Rommogardskarø gror gruskt bu r ti Grændom som Naale paa Barff, aa skjyt up saa vakker.t. Mein kjøm paa deim koten,*) da ve x dorn se smaao, aa raatna i Roten.

Paa Rommogardti Tun ve Horgje saa lun,

der „Nordens Aandu gav i garni0 Datigaa de Bender av Lees ja, av Fron an ar Vaagaa dein Lysing i Tänkom an Lnagaa i Unn gom. som lærte dom Leie**) te Leik i Hugkringom.

Paa Roinniogards Tun naa Horne aa Bruun

m æ „Dalens Sønner" vil be i lde eit Stevne. Tru Dølein vil møte? Døm truui elder11**) Evne. I Braavallaslagø i Kampen i Kringom va'm stterkø i A r in om aa mors lie i Bringom.

*) „Katimau pan kuten" >: vantrivast, staa i stampe. **) Kringen,

SHä) Aldi-i.X orge.

125

Saa møt fr nm du Dol aa gaa i de Bjøl

nu ly st ru som Fædrein paa Romm ogttrds Tune de Førure gje ve, tnæ eldfulle Lane hu skon' de i Kain pen mot Fiendeins Skuro for „Gud hein æ aitaat"; de Aa ingøn Fam!

Aa bruk saa dit Mani som Kvein bitars tesi

aa ho uti saa dæ hølgja fraa Lindormens Mankje, lyft Moln er te værs mw din heilstopte tnnkje, aa ve tsk r ec: m saa Trø i lia, aa driv dom fraa Lunde ved Nordens aa Alfaders mægtogø Ande!

Vestlandet i October 1897.

Ein Gudbrandsdøl."

(Melodi til denne songen dikta son hans Knut Johatmes Hougen (overlærar, seinare stortingsmann, statsraad, no ekspeditions-ehef i kyrkjedepartementet).

Det gjekk stort ord om Bruun rundt om millom folk i Gudbrandsdalen, daa han tok til med skulen. Det var vei faa eller ingen, som skyna kva han vilde. Dei eldre og vituge heldt honom mest for ein raring. Han som var av storfolk og ein lærd mann, som kunde verte professor med 2000 dalar i løn, han sette seg ned som skulemeistar i det fatige Sell! Ikkje kunde dei „verte til noko" heller, dei som gjekk paa skulen hans; ikkje var det eksamen og ikkje kunde ein faa nokon post, om ein hadde vore fler. Kven kunde skyne slikt! Men noko anna var det, som dei

skyna og tykte var stort: Bruun hadde vore med i krigen for aa hjelpe den veike i striden mot den sterke. Og so var det dette: Bruun var ingen leigesvein. Det. var ikkje for aa faa eit livebrød han hadde teke til med arbeidet. Gamle fru Bruun hadde pengar, og ho vilde han skulde drive paa; ho skulde skaffe det som trongst i pengevegen.

Hausten 1869 fekk Bruun Kristofer .Janson til medlæ-rar. Janson var alt daa ein kjend diktar. Han hadde til denne tid skrive m. a. „Per og Berrit", -Liv"4, „Fraa Bygdomu126

Folke hugs kulen.

og „Han og Ho". Han og kona hans üutte no op til Sell. Horne slutta daa paa skulen og tok fatt paa gardsarbeidet att.

Det var rike og ugløymande dagar for dei gutar, som gjekk der i denne tid. — Ein av dei første elevar (Austlid) skriv om dette: „Eg gløymer aldri den fyrste kvelden paa festen der. Eg var reint ør av gleda. Det var Janson, som hugtok oss so heilt. Slik som han kunde tala! Han fortalde om ei fa.arlig friing og mykje meir og skjemta og leika so vi sat i ein laatt. Yi var so glade i Janson alle. Han gjekk der millom os som ein solskins engel og tala dette væne vestland s maalet med slik sylvklang i munn og mæle, han reint try Ilte oss. So lærde han oss aa skrive og opna øyra vaare for form og stil. Og det gjekk so lett: det var som ingen ting. Det var ei kostbar hjelp i dei tider. Ingen i Gudbrandsdalen kunde greidt dette — den gongen — om ikkje Janson hadde vore. — Vi fekk spele komedie og. Og gamle mor Bruun, ho var sjølv med og lærde oss op og klædde oss ut og Bruun denne aalvorsman-nen — no log han so godt."

Men elles var det Bruun og aalvoret. hans, som gjorde ster-

Krixtofer Janson.

Gumle fru Bruun.X orge.

kast inntrykk paa gutane. — „Han hadde vore der oppe paa toppen under det evige aalvoret og set vegen aat Gud, difor kunde han tale om dette, som han gjorde. Gud hadde ikkje skapt osa, i sit bilæte for moro skuld. Eg skyn a korleis Bruun kunde orke staa op klokka 3—4 om morgonen og gaa derute i klaare vinternatta til stjernene bleikna. Der gjekk han nok og tenkte paa Gud og fekk krefter til striden og til aa hjelpe fram oss og, som var paa skulen hans."

Daa han hadde havt folkehøgskule i 2 aar. sende han eit brev til Ludvig Schrøder om seg og skulen. Han skriv der m. a.:

„Den danske skole er fader til min, og du igjen er den, som nærmest har faaet mig ind paa den vei. Enten det var vist eller gält at jeg gav mig ind paa den, saa faar du kave din del af skylden derfor. Saa naar jeg skriver til dig, er det som en krigers melding til hovedkvarteret. Meldingen indlober sent. Men det er først nu, tredje gang jeg begynder et skoleaar, at jeg nogenlunde har overblik over min stilling. Tidligere var jeg bare fuld af mit forbillede, af Danmark og Kold og dig. Noget paa den led skulde det være. Men hvad mine egne kræfter udføre, det havde jeg da ingen greie paa. Nu begynder skyflokene at dele sig, saa jeg ser, hvor jog staar. Det jeg nu sætter mig som opgave, naar jeg nu begynder, er da ingenlunde det, jeg saa udfort dernede: at vække alle kræfter i det indre menneske og klare dem over for hinanden. Det er meget mere end hvad jeg orker. Jeg vif bare fortælle verdenssagaens hovedtræk, saa livligt og saa morsomt jeg kan. Og hvor jeg saa ser en leilighed til at lade et glimt af lys fälde derfra over os selv, der vil jeg gribe den. Men det blir neppe ofte. Det eneste jeg gjør regning paa at vække hos gutterne, er fædrelandskjærlighed, og det vil nu ikke lykkes hos alle." —

Han fortel so om, at Kr. Janson er komen tiL skulen og skriv vidare: „Men du kjender mig nok til at vide. at dette liv paa overfladen ikke tilfredsstiller mig, lige saa lidt som det kan fremkalde nogen folkelig bevægelse, som der er mon i, i en so-vande egn. Mit egentlige liv rører sig dybt under dette, som jeg har min virksomhed i. Det er spørgsmaalet om kristendommen, om Guds rige, som eier min sjæl. Og der har jeg endnu lige saa liden klarhed, som da vi saaes. Grundtvigs troldomsord128

har ingen magt o ver mig i det stykke, skjønt It an har ordnet og enet mine stridige tanker i saa meget andet. Der Ligger mit inderste ii v fanget i merke. Det er min venstre haand alene som arbeider, min høire ligger bunden i fortvilelse. Mit liv, män virksomhed er bare som en prøve. Faar jeg no gen tid guddommeligt liv i mit mørke, saa kan det gjerne hende, at alle mine tanker bliver vendt op og ned og at jeg løber fra alt, jeg nu arbeider paa. Thi at det egentlige menneskeliv er noget ganske andet end det jeg nu færdes i, og, end alt, jeg har seet, det siger mit indre mig med usvigelig vished, og det stadfæster kirkens ældste historie og dens glødende spaadomme. At vinde dette liv er min eneste vilje. Om skolearbeidet her fører mig nærmere elier fjernere fra det, er et spørgsmaal, jeg endnu ikke kan svare paa, saa jeg ved ikke. enten jeg skal være glad i det eller ei.

Men i hvert fald er mit hjerte glad i det jeg saa i Danmark og hos dig; det var et fagert syn. Derfor hjertelig tak for sidst! Og tykke til, der du stevner frem i livet I"1*)

Samanheld ein dette brev med det som her er nemt av Austlid, fær ein bilæte av ein mann med dei strenge, aal-vorlege krav og ein sterk indre kamp for aa vinne klaar-heit, i dei største spursmaal. Han er streng i sine krav ril seg sjølv og til andre. Det var ikkje so underlegi, at månge meinte Henrik Ibsen hadde tenkt paa Bruun, daa han skreiv „Brand".

Bruun er ikkje i det kyrkjelege grundtvigian ar, og som dette brev syner oss, var han det heller ikkje i den tid. daa han fekk dei sterke ungdomsinntrykk fraa Grundtvig og venerne hans. Men den grundtvigske sjæle- og opdragelses-lære har han so heilt tileigna seg, at det til denne dag ikkje er gjeve ei klaarare og betre utgreiding om desse ting. enn den Bruun har gjeve i sit hovudverk „Folkelige Crrundtanker". — At Bruun i denne si første skuletid hadde mest magt i sit ord, naar han tala om dei mennes k jelege ting er rim ei egt, og det syner o g det, dei første elevar fortel. „Naar ban tala om fedrelandet og dei ting.a skriv Austlid vidare,

*) Brevet vart först offentleggjort, av J. Appel, Askov i [-„Hnjükole-Ij]adet,"-] {+„Hnjükole- Ij]adet,"+} i eit stykke tun B, til 70-aarsdagen hans.X orge.

„daa vidka stova seg at vi s aag det blaableike havet der langt ate og kjende friske saltsniaken i munnen, og det gjekk slik roleg mandom gjenom hans tale, so det tok oss reint med magt. Denne vesle mannen, naar han stod der i krinsen med det, kvasse kastet paa hovudet og den skarpe ørne-blinken i auga, heit og sterk, so vi saa,g aadri svall i skallen — anten han tala om Leonidas ved Termopylerne eller Olav Try g ves on ved S volder — daa saag me ein mann og ein adelsmann, daa voks lian seg inn i oss. so vi aldri gløymer det."

Bruun fekk mange vener i den tid han hadde skule i Sell. Mil loni desse var det fleire i Gausdal. Og daa det synte seg at Sell laag noko avsides, flutte han skulen til Gausdal. Ivar Fykse baud Bruun fritt husrom, og her paa garden hans begynde dei so skulen med i kring 30 elevar hausten 1871. Gausdal laag so til, at det kunde vere von om. at elevar ogso utanfor Gudbrandsdalen kunde kome, Gausdal var og er ei storbygd. Som Austlid — sjølv gaus-døl — skreiv „ei gam ali velst andsbygd, br eid og mett og god. den fagraste i heile dalen, - Ein snild og godsleg, men sjølvfeyrg bondeadel, ined mykjen god og mykjen Ia ak arv."

Millom dei som denne første vinteren paa Fykse var paa skulen, maa nemnast Friis Hansen, seinare lærar ved skulen. daa Vonheim vart bygd. og Einar Skavlan, som eit par aar heldt folkehøgskule I Skodje paa Sunnmøre. Desse tvo akademikane gjekk her saman mod dølegutane, som gode vener og kammeratar. Dei hadde sjølvsagt eit diskus sjoEslag ved skulen. Det heitte „Republikken": dei som

vai' med hadde til merke ei raud Friis Hansen.

topluve. Bet var baade eit nasjonalt hovudplagg og jakobi-narmerke. so ein kumle take det for det ein vilde. —

Den siste vinteren skulen var pa,a Fykse (1873—74) hadde Bruun eit slag „Bibel-skule" for dei eldste og mognaste elevar. „Jeg har en kort stund," har Bruun skrive om dette, „holdt en lidén og meget tarvelig bibelskole for en 8—10 bondegutter. Den bestod bl, a. i det at jeg sagde til dem: læs nu til i morgen gjennem det og det (korte) brev af Paulus, og sig mig saa hvad der staar i det. Nu, de f«rste ganger havde de ikke meget at sige, det skal være vist. Men jeg fristede da at hjælpe deres sporsans paa glid; lidt efter lidt gik det bedre, og da vinteren var til ende, og da vi sagde hinanden farvel, vidste de dog lidt bedre at, læse i bibelen, end da de kom. og lidt mere om hvad der staar i den." Millom elevane denne vinteren var Kar! Seip, skuledirektør og statsraad seinare.

I 1875 fekk skulen seg eige hus og heim nede i Follbu. Det var den gjæve bonden Per Bø, som hjelpte mest til med dette. Kan var ein av dei faa. som skyn a, kva skulen var og vilde. Han gav timbret til skulen og stod for arbeidet.

Bjørnson hadde aaret før kjøpt Aulestad ikkje minst av flen grunn, at han daa kunde faa bu nær folkehøgskulen. Medan Vonheim var under bygning, heldt dei skule paa garden Bø, Kristofer Janson og nokre elevar budde paa Aulestad til Bjørnson ilutte inn. Han gav Janson tomt lengst oppe paa jorde sit og ber bygde Janson „Solbakken-. 1 denne tid var Bjørnson mykje med i høg-

skulelivet paa Vonheim. Ved alle festar pa,a skulen og paa alle folkemøte var han med og hadde sjølvsagt altid sir ord med i laget.

Det er ikkje ofte ein ser so mange landskjende menn samla i ei bygd, som det var i Gausdal desse aara. Heivar no Bjørnson, Bruun, Janson og Frits Hansen. Her kom brørne Skard Johannes Skard, som har skrive so mykje om Sætisdalen, og Matias Skard. her kom Stefan Frich og skipa, ein friskule for born. Ingvar Bøhn flutte hertil med tvo syst-re. Sogeforteljar Olav Aaxmundstad (fraa Kvikne i N. Fron) var her og ei tid og heldt skule for barna aat Bruun og Janson. Det gjekk ord om ..Gaus-dølerné" utover det heile land.*) At dei tok so sterk del i den politiske strid gjorde sjølvsagt og mykje til dette. Der vart halde politiske folkemøte og folkemøte til ordskifte om skulespursmaal og religiøse emne.

Folkemøta paa Veslebarna r i denne tid var vidgjetne.

Bruun heldt i desse aara mange foredrag utanfor Gausdal og Veslehamar. Først og fremst maa her nemnast dei foredrag han heldt i Kristiania i studentsam fondet 1870. — Han talte m. a. her om folkehøgskulen, maalsaka og Jaabæks politik. — „Jaabæks bondeventanker, folkehøiskoletanken og maalt anken er tre traade, som skal tvindes sammen til ön, og da skal den nok holde," sa han.

*) Morgenbladet" skreiv i 1878 ni. a. dette: „Ved profntskolen i Gausdal, livor Vis-Knud i sia tid var deil eneste sandsiger, er der nu en iii'1 Hok at sture og smaa profeter. De fire stor«: Bjørnson den største af dem alle, Chr. Bruun, Kr. Janson ojr Frits Hansen ere bekjendte uver dut hele land."

Den vissaste verja mot »andeleg og borgarleg trældom saag ban i ei god folkeoplysning.

Samstundes med at Bruun i „Folkelige Grundtanker" la fram folkehøgskulens program, kom lian med sterke angrip paa embætsstanden og heile det gamle system, som hadde vore med aa skape dei tilstand, som daa var. Skulde det verte ei betring, maatte skuleskipnaden verte ein annan. Skulen skulde byggjast paa det gamle og nynorske aandsliv i staden for paa latin og tysk. Bonden og landsfolket i det heile maatte faa ei større og betre oplysning, skulde dei kunne bruke den magt. grunnlova av 1814 hadde gjeve dei.

„Vort Em beds verk," skreiv ban. „er endnu i sine Grundtræk det samme som det var i Enevældets Dage. Det er ikke at vente at et saadant Embedsværk kan passe for et Folk, soiti skal kaldes frit. Embedsmanden staar der den

Dag idag som en fremmed inden det Kolk, ban skal være Leder for. Han kommer — maa ved ikke hvorfra. Han gaar — man ved ikke hvorhen. Hans Hus, hans Levesæt, ja ligetil hans Tungemaal er dem fremmed. For den störste Del af Almuen staar han næsten som et Væsen af en høiere Art, — — ----

Der inde 1 Embedsmandens lukkede Verden, som omgives af denne gaadefulde (tians, der ved den menige norske Bonde det er, at Tænkningen og Dannelsen og Skjfinheden og alle Livets boiere Magter harer hjemme. Der er det derför ogsaa, ar alle større og vigtigere Spørgsmaal skal afgjøres, ogsaa de som vedrører Bondens eget Liv. Han føier selv sin Udygtighed; han skyder villig det hele ind under den indsigtsfuldes, den høitstii-ledes, den lykkeliges Dom, Han overlader ham flen Ting at tænke for sig." („Folkelige Grundtanker" side 181).

Paa den eine sida stod pietistane og stengde for alt aandelegt frisyn, og dei som ikkje var merl i lesarflokken, laag for det meste under i strævet for maten. Og dei som først og sist skulde vere aandelege bodberarar i det religiøse, var det ikkje stort tak i.

„Det er en ligefrem Ynk at høre paa de allerfleste af vore Præster." skriv han vidare i „Folkelige Grundtanker".

„Månge af dem kan tillade sig Ting, som overgaar enhver Beskrivelse. Thi saa slet, som det gaar an at tale i en Kirke.X orge.

gaar det lettelig ikke an at tale noget andet Sted i Verden. Paa de aller fleste Tilhørere øver de aldeles naturligt en skrækkelig søvndyssende Virkning. Og for en vaagen eg seende Månd er det en Sjæls lidelse at skulde søge sin Næring ud af en slig Strøm af Snak. O et er som skulde en være nødt til at tylle i sig Skaaler af lunkent Vand. Og selv om ei» Prest, af dem som kaldes vakte, giver det en Tilsætning af skarpt, eller om han giver det en Tilsætning af sødt —- det lunkne Vand kan endda saa godt vedblive at være Hovedsagen."

Mange av dei andre, som skalde vere aaandelege føregangsmenn. var. etter Bruuns meining, paa lag av same slag.

„Her er fuldt op af dem som har sin Gjerning i Statens, Skolens og Kirkens Tjeneste, og som her taat Prosaens og Aands-forladthedens Stempel paa sit Arbeide, paa sin Tankegang og paa alt sit Liv. Derför er her saa lidet af Aandens Liv iblandt os. Derför kan Aandløs beden gjøre sig saa bred baade i de dannedes og udannedes Tankegang. Derfor er det saa tungt at drage Pusten for den. som elsker Aand over alt andet i Livet."

Xorge hadde faatt fleire stormenn, men dei fleste av det aa lm onne folk stod utanfor det desse arbeidde med. Bette maatte verte onnorleis.

„Vi skal faa et Folk, som forstaar at følge de store ikend, det har kunnet fostre. —- — —- Skal der bh noget al' en Gjenfødelse i vore Fædres Aand, saa er det sikkert, at vore Bønder maa have en fremragende Del i den. Frigjørelsen i 1814 sætter ore Bønder store Opgaver og stiller sterke Krav til dem,"

Programmet for folkehøgskulen kjem Bruuii med i desse setningar:

„Folkehøiskolen vil lære norske Bønder at elske sit Fædreland og sine store Fædres Minde. Den vil hjælpe dem til at sætte Pris paa den ægte Digtning, saa de ved at foretrække f. Eks. Bjørnsons Fortællinger for de skarve Romaner, som nu gaar mest udover Bygderne. Den vil aabne deres Øre for Modersmaalet s Klang og vænne dem af med Knot. Den vil faa dem til at føie, at det er bedre at134

gifte sig af Kjærlighed end for Penger. Den vil lære dem at skatte Frihedens Værd og at elske Oplysningen, ikke for dens udvortes Nyttigheds Skyld, men for dens egen. Den vil hjælpe dem til at tænke selv over de aandelige Spørgsmaal, i Stedet for at ta sine Meninger paa Borg hos en Embedsmand eller et Blad. Den vil vække de aandelige Kræfter i vort Bondefolk til Virksomhed. Og dette kan den ikke opnaa alene ved at udbrede en Del Kundskaber. Men den kan gjøre det ved Aandens (Begeistringens) levende Tiltale. — Men det er ingenlunde Bønderne alene, det folkelige Arbeide sigter paa. Det er hele det norske Folk. — Vi haaber paa. at der skal

komme en ædlere og dygtigere Slægt end den, som lever i Dag. En i Sandhed folkelig Dannelse. ei) h/slori,sk poetisk Skole, hvor Maadersmaalet i alle Maader er Hovedsproget er det, som skal til for at udjevne Kløften (millom lærde og ulærde og millom mann og kvinne). Den vil hjælpe Mændenes Aandsliv til ikke i indbildt Overlegenhed at vende Kvinderne Ryggen, men til at gaa. riem imøde, som Broder mødes med Søster. Og det er den samme Slags Skole, som Kvinderne trænger til, om de skal faa det Høisind. som giver dem lyst til at dele Mændenes Aandsliv.u

Men dette kunde ikkje skje, for Norge fekk ein annan og betre kristendom enn den, som vart forkynnt av dei pietistiske prestar i 70 aara.

Det i! flagar lange høgskulemøtet i april 1872 i festsalen paa universitetet synte kor sterk striden no var vorten millom det. nye og garni«. Saman med Schrøder. Bruun, Arvesen og dei andre høgskulefolk stod Bjørnson som ein av hovudtalarane. „Da ban stod paa katedret, rystede det, saa voldsomt talte han," fortalde Ludvig Schrøder.

Vonheim folkehøgskule var vei nærast tenkt, for folket i Gudbrandsdalen. Men skulen kom til aa femne vidare, utover heile landet. Mange danskar og svenskar kom det og om sumrane til dei lær ark ursus, som var der mest kvartX orge.

aar fraa 1885, og til skulen vart nedlagd. Ved Vonheim var det ikkje som ved dei fleste andre høgskular i den tid. at det berre vai' styraren, som hadde eit landskjennt namn. Lærarane paa Vonheim var landskjende menn alle.

Samarbeidet millom Vonheim og Bjørnson varde ikkje so lenge. Religiøse spursmaal kom til aa stengje millom dei, seinare kom dei politiske til og. Bjørnson har i eit brev til den danske provst Henry Lar sert*') fortalt om dette:

„Christopher Bruun læste en søndags-kvæll op Kædmons-k v ædet. som jeg kjænte og ælsket fra mānge Sr tilbake.

Søndags-kvællen efter fortalte han os, at mange, liadde tat forargelse av, at, Eva fik synsfo ria deise. Bruun gav disse halvt medhold.

Næste s øn dags-k v æll fortalte han atter, at de samme var ikke tilfredse med hans forklaring fra sist og nu gav han ænnu mere efter.

Dette oprørte ini g. En gud, som krævet evig straf, var naturligvis ikke engang säpas som et retskaffent mænneske.

SH brāt min tvil op om helvedet, i det hele. Det ændte med. at jeg i den forestilling gjænfant gamle grusomme hævn-tanker, uværdige moderne mænneskers tænkesæt i det hele.

Dette var første steg paa en vei, som førte længer frem— til menneskeværdighed og godhed, til slægtslovene og moralen som deres litt ryk. De ser. at Kædmons herlige kvæde deri ingen del har. I alle fall ingen ånnen æn å ä pen hare for mig dogmelærens dype brøst og følgerne av disse i vort sjæleliv.1'

Til dette svarar Chr. Bruun (i brev til forf. av "7; 1910): „Som jeg sidst sagde Dem. gjennemgik jeg i hin Tid om Søndagseftermiddågene paa Vonheim den anden Trosartikel. Da jeg talte om Nedfarten, læste jeg op Kædmons Digt. Det. blev af somme opfattet derhen, at jeg sluttede mig til Læren om alle Menneskers endelige Frelse. Saa sagde jeg da den følgende Gang, at jeg aldeles ikke hyldede denne Lære. men at jeg — i Lighed med Professor Gisle Johnson og andre, der holdtes for

*) Brevet CI- datera A ide stad >/7 1899 og staar i Henry Larsens bok Krist og Satan (Kjøbenhavn 1903). Denne bok gjev ei lang ut-Kroidiog om den angelsaksiske diktar Kædmoii (dtrd ikring aar 700) og; Grundtvigs omsetjing eller oittdikting av Kædmonskvadet som er opt«ke i üeire høgäkulesongbøker: „I kveld Ille v der ban ket paa helvedes port."

rettroende Lærere — var overtydet om at ikke alle Hedninger gik fortabt. Naar B. IL siger, at jeg tredie Gang „gav endnu mere efter", har jeg rimeligvis da sagt, at den Adgang til Frelse som jeg forrige Q ang havde tait om, alane skulde gjælde dem som ikke i levende Live havde Faat Evangeliets Tilbud. Dette mindes jeg ikke selv; men efter B. B.s Ord maa det rimeligvis have gaat saa til. Men hvad jeg med fuld Sikkerhed bugser, er det, at jeg den næste og afgjorende Gang talte om Christi Gjenkornst til Dom. Jeg læste da op hans egne Ord herom i Matthæus 25. For ikke ait for meget at opirre ii.. talte jeg saa kort som mulig om detn „paa den venstre Side". Men Slutningen af mit Foredrag lød ordlydende saa,: „Og de skal gaa hen disse til deu evige Pine, men de retfærdige til det, evige Liv — den evige Fine, det evige Liv."

Da blev B. R. rasende.

Han har for øvrigt til mig om de evige Straffe udtalt: „Jeg har aldrig trod paa dem. du." Og jeg tror sikkert at mindes, at han tilføiede: „Far heller ikke." Men Udtalelsen om lian selv er ordlydende; det er jeg vis paa. Saa det er ikke Uenigheden med mig, som har faat ham til at opgive denne Lære. Men vei har den Harme, som vor Strid vakte hos ham, bragt ham til at gaa videre og videre i sin Opgivelse, B.s Ord om, at jeg „gav efter" kunde jo lettelig opfattes derhen, at der var kommet et Paatryk udenfra (fra Pietister t. Eks.) som jeg gav efter for.

Det. var ikke Tilfældet. Hvad jeg udtalte i disse Foredrag, var ikke andet end det som allerede Aar tilbage havde været min Opfatning. Noget af det förste af Theologi, som jeg i min Ungdom forsøgte paa, var at faa de evige Straffe fortolket ud af Bibelen. Det vilde ikke lykkes for mig. Ordene blev mig for stærke, som Luther siger. Og naar jeg troede at Christus virkelig skal komme igjen og dømme levende og dede og mig selv med, saa kimde jeg ikke mene, at j e g ved liedre hvordan hans Dom vil falde, end han seir vidste det."

j'r.i K ti ri Bruun.Vonheim folkehøgskule (Lverurkiirsut 1N9SJ.13S

Fö Ikchwjxkiüe».

Kristofer Janson skilde ogso snart lag. Han slutta paa, Vonheim i 1878 og var seinare i månge aar unitar-prest i Amerika.

Ingvar Bøhn (f. 1838), som heldt folkehøgskule i Ullensaker i 1869—72. var lærar paa Vonheim i månge aar, dei siste aara styrar av skulen. Matias Skard styrde og skulen i fleire aar.

Matias Skard er fødd paa garden Skard i Øier i Gudbrandsdalen. Det var mange sysken heime paa Skard, mil-lom desse Kari Skard, som vart gift. med Chr. Bruun. Skald vart student fraa Vesle hamar latinskule 1868. tok andreeksamen 1870.— H an var lærar paa fleire skular tii ban han hausten 187.1 vart lærar paa Vonheim. Seinare var han saman med Lars Bentsen og Kuløy i Trønde-lagen og kom so attende til Vonheim og var fraa. 1884 styrar saman med Bruun. Han var seinare lærar ved Levanger lærarskule, til han i 1 i JO 1 vart utnemd til skule-direktør i Kristiansands stift. -— Alle Vonheims-læ rara ne tok mykje del

Matias Skard.

i

Vonheim f olkehøjaku le.X orge.

139

i deri politiske strid. Og som sakerne stod den tid maatte det gaa ut over skulen. Men det var ikkje ben-e dette, som gjorde, at skulen til sist laut stengjast. I 1890-aara gjekk det ei underleg a andel eg flage over landet. 1 det liter ære fekk det utslag i dekadenten, og deil fekk meir eller minder direkte innverknad paa landsungdomen.

Det var i denne tid og under innverknad av dette, saman med den motbør, som amtsskulen og amtsskulefolk reiste, at Sagatun. Vonheim og fleire laut slutte. Bruun vart prest i Kristiania 1893. Bøhn heldt skulen gaaande til 1896; daa slutta han med. Han vart seinare sokneprest i Vestnes i Romsdalen, søkte avskil i 1 iK)S og bur no paa Veslehamar.

Omkring 1100 elevar har gaatt paa Vonheim. Mange av desse bar seinare vore millom dei fremste kvar i sine

bygder.

Telemarks folkehøgskule.

Mange av dei som seinare vart førarar i det offentlege liv. var i 70-aara med i den aandsstramn, som hadde sit utspring fraa Grundtvig. Ein liten flokk a,v desse, sume med paa verknad fraa. heimen, andre paa verk a av kameratar i hovudstaden, skipa eit lag .Torsd ags f o ren in gen u. Dei kom saman om torsdagskveldane og tala öm kyrkjelege, folkelege og politiske spursma.al, eller dei las og song. Her møttest menn som Viggo Ullmann, Vilhelm Wexelsen, Peder Odland, Adolf Arctander, V Uh. Poulsen, Oiar Rost o. fl., som seinare värr med i vaart aandelege rudnings- og bygningsarbeid.

Millom desse er utan tvil Viggo Ullmann den, som har sett dei djupaste merke etter seg, og som saman med Anker, Arvesen og Bruun har lagt grunnen til den norske folkehøgskulen.FolkeJwgtkulen

Viggo Ullmnan er fødd i Kristiania 21do december i det urolege aar 1818. Han høyrde til ei kjend og gaaverik K rist i an i a-ætt. Far hans, Jørgen Axel Ullmann, var depar-tementsembætsinann, fullrnegtig i revi sjon s avdelinga; han døydde i 1862. Mor hans er Vilhelmine Dunker, ei syster til den kjende Kristian i a-advokat Bernhard Dunker. Han

var i 30—40 aara med i den flokken som var W 'ert/fia n. d.s motstanda-ra.r: P. A. Munch, Fre-drik Stang, Schweigaard o. fl. med diktaren Welhaven til sjølvskriven høvding. Ullmanns bestemor er Rern-hardine Dunker, ei syster ti i p rof ess or IIan steet r. — Viggo Ullmann høyrer soleis til ei konservativ ætt. og ban skulde og i fraa det første vere konservativ og sjaa paa alt nytt og uprøvt med mistru. Han vart student 1866 fraa Kristiania katedralskule. der han m. a, hadde havt. Knud Knudsen til lærar.

Dei store hendingar ute i Europa kring 1870: Krigen millom Tyskland og Frankrig, Tysklands samling, oprøret i Paris, alt dette gjorde sterkt inntrykk paa studentane og ikkje minst paa Ullmann.

1 siste halvdel av 60-aara hadde Bjørnson bore dei nye tankane fram serleg i „Norsk Folkeblad". Det var i denne

Viggo Ullmann.X orge.

tid han var mest teken av Grundtvigs idear. Miliom studentane stod i denne tid ein sterk strid, som naadde toppunktet i det møtet, der Bjørnson vart väld til formann i samfundet IS70.

Dei nasjonale sporsmaal tok til aa kome op for aal vor. Dei foredrag Bruun heldt vaaren 1870 høyrde og Ullmann, og han kom ved alt dette merl i den flokken av unge menn, som seinare fekk so sterk innverknad paa landsungdomen.

Han tok filologisk ein bæ t sek samen i 1872 og var deretter eit aar i Danmark (paa Askov. Testrup og Vallekilde : og vart der kjend med dei. fremste høgskulemenn, T oktober 1873 begynde han med ein høgskule i austre Moland i Nedenes saman med kand. teol. Joh. Lange. Det var Ivar Fløi s tad (seinare stortingsmann), som fekk honom til aa kome dit. I 1875 vart, skulen flutt til Landvik ved Grimstad. og det vart bygt hus paa „Vigmarken" (opkalla etter Ole Vig). Det synte seg snart, at det ikkje var so godt aa faa skulen til aa gaa hei1, og han flutte so op i fjellbygda til Seljord i Telemark, der skulen voks seg fram til ein av dei største i landet.

Den som først begynde skule her var O. Arvesen. Som før nemt var det eit, lite bel. Sagatun laag nede. Arvesen reiste daa ut og tala høgskulen si sak i andre bygder, ni. a, var han ein av hovudtalarane paa Vigmarken sumaren 1878. Det var her eit langt møte daa, som varde ei heil vike med foredrag og ordskifte om ymse spursmaaL Hausten sa,me aaret reiste Arvesen til Seljord og heldt folkehøgskule paa, Bjørge vinteren 78—79. Til medlærar hadde han Oddmund Vik. — Det gjekk, eit heilt ver over Seljordsbygda. den vinteren. — Telane er stemningsfolk med sterk sans for kunst og poesi, lette aa faa med seg, men verre aa halde fast. — Slik som desse høgskulekarane tala, hadde dei ikkje høyrt eller drøymt om. Folk kom langveges fraa for aa høyre. Paa skulen var 70—80 elevar. Med presten der var det, og svært gromt i den første tid. Arvesen tala i142

kyrkja kvar sundag det ikkje var messe, for överfyllt hus, og han tala, med folk, kor han raaka dei. Han tok telane med storm. Det var Arvesen først og Arvesen sist. Men ut paa vinteren braut det laus ein strid, som det vart skrive mykje om i blada, og som sel jordingane bar so mykje aa fortelje om den dag i dag. —

Det var sundag etter nya ar, Arvesen tala daa i kyrkja om t ni, von og kjærleik og nemde, at desse dygder hadde menneskja fraa skaparen, og at dei fanst hjaa kristne og heidningar. Det var kristendomen si crend til menneskja aa kome deira naturlege tru, von og kjærleik til møtes. Heidningane sine dygder var ikkje „glimrende laster", som Augustin hadde sagt. — l)et var altso Grundtvigs lære om Guds-bilætet, Arvesen her var inne paa.

Futen, ein bror til presten, var den dagen til stades i kyrkja og høyrde preika til Arvesen. Futen var ein streng pietist, som visst meinte det svært vei paa sin maate. Paa tingreiser samla han ofte om kveldane tingaalmugen og heldt opbyggjingstaler for dei. Han fann ut, at det var ei faarleg lære denne Arvesen kom med. Den vilde „svække menneskets syndeskyld". Det same fann presten og, og ban skreiv daa, til Arvesen, at han ikkje oftare fekk tale i kyrkja. Fretnaden om, at Arvesen var ranglærar og ein faarleg kar. gjekk vidan om og sette støkk i folk, mest i dei som budde leugst avsides, og det vart mykje snakk ora dette. Gale var det, at, ban ikkje hadde rette trua; men det var ikkje stort betre, at han talde folk til aa lese Bjørnsons skrifter, og n.t ban let Ullmann tale for elevane.

Cl lm ann kom nemleg til Seljord t jula, og Jör und Telnes in, fl. fekk honom daa til aa love aa kome til Seljord med skulen sin. Arvesen reiste attende til Sagatun, og Ullmann flutte op til Seljord i januar 1880.

Den første vinteren var skulen paa Bjørge. Kvar onsdag ettermiddag heldt, han religiøse foredrag for bygdefolket. Han gjekk igjenom Matthæus evangelium og tala omA7orge.

Jesu liv. Det var fullt hus til kvart foredrag. Men skuleu sit forhold til presten vart enda a verre no enn daa Arvesen var der. Presten gjekk forskræmd omkring og aatvara alle han trefte mot aa høyre paa Ullmann, som han meinte maatte vere „Antikrists forløber".*) Han var jamvel rædd aa møte Ullmann paa vegen. Ringong ban skulde gaa heim fraa k lok karstova, vart ban var Ullmann kom ga aande bortover vegen. -Huff," sa kan. „der kommer Ullmann! Jeg vil staa her til ban er gaaet forbi." og so smatt presten attom stabburet til klokkaren og gøymde seg. —

I dei første aara maatte I. Ilm ann reise fraa bygd til bygd med skulen; ban var ei tid paa Bjorge. so paa Groven i Vinje, deri fraa, til Fal kum i G-jerpen. Men vinteren 1883 — 84 vart det, skipa eit lutlag, som kjøpte Utgarden i Seljord for kr. 16000, og skulen vart fast der. Det var mange i Telemarksbygdene som var med og hjelpte til aa faa dette i stand, soleis telemarksd iktar en Jørund Telnes, Olav Svein sort og Tarje Lindstøl. Mon den som ut gjenom aara seinare var den beste hjelpesmann i alle slike praktiske ting var den trufaste høgsku leven en Kristian Torp Hansen, no bokhandlar i Kviteseid. —

I 1882 fekk skulen etter ein heil strid i amtstinget tilskot av amtet og dermed ogso av staten etter den ordning, som var skipa ved eit stortingsvedtak i 1875. Men her synte det seg og, kor vanskelege kaar høgskulane var komne i ved det som vart fastslege det aar. Fraa 87 til 91 vart skulen negta tilskot. Det var eit anna og myrkare livssyn enn Viggo Ullmanns, som daa raadde i Bratsberg amtsting. Sid a, n 1891 har skulen havt sine faste a årlege tilskot. - Fraa 1880 vai' det ved høgskulen i månge aar kurser for lærarar i folkeskulen; fraa, 1888 lærarskule. Den vert lagd ned. daa Ullmann slutta.

Ullmann var den første som tok til med samskule for

Eg it.ii' orda fraa ein munn i Seljord, som ajf}iv hfjyrde dei.144

gutar og gjent.fr; etter kvart er doi andre skular komne etter, so no er det samskule over rlet lieile.

Alle dei eldre høgskulemenn vart som for nemt mykje med i politiken. I "limann er den som der har gjort mest og naatt lengst. Daa det i 1880-aara bryggja op td den strid, som førde til rigsretten i 1884, og dei tok til med dei

store folkemøta, var Ullmann og Bjørnson dei, som var mest med. — Ullmann var og ..fødd talar", ein av dei faa, ein har rett til aa segja det om. Han kasta seg no inn i valstriden med heile sin styrke og heite hng. „Fortræffeligt, at leve i kamp, naar man har klør." har "Wergeland sagt. og Ullmann kunde sagt det same. At. han baade hadde klo

0 g nebb fekk motstandarane meir enn ein gong sanne. — Det var striden om „kongens absolute veto", som tok mest alle. baade gamle og unge. Mykje strid vakte og dei foredrag han heldt i Sverige, i Upsala og Stockholm. Han var paa vitjing hj aa. den kjende svenske høgsknlemann Teodor Holmberg paa Tärna (i Västmanland), og han nytta daa høvet til aa forklaare for svenskane, kva det var striden stod om i Norge.

I striden om riksretsdninen (lite mars 1884) hadde det svenske riksstyre synt, at det stod paa. same sida som det norske høgre.

Den svenske riksdag derimot heldt, seg utanfor striden

1 Norge og vart endaa klaarare over, at, det var det rette, etter at Ullmann hadde greidt ut om saka. Daa han 22de april hadde halde eit foredrag for ei stor forsamling i Stockholm. vart det halde ein fest. for honom, og her var med 120 svenske riksdagsmenn (dei fleste fraa „andra kameren"). Festen var for aa syne, at dei i denne sak stod paa same sida som Ullmann og det norske venstre, og det vart i talene imder festen sagt med klaare ord, at den norske forfatningsstrid var noko, som nordmennerne fekk greide sjølve, og som svenskane ingenting hadde med.

11886 vart Ullmann vahl til stortingsmann for Bratsberg amt og vart, attvald kvart aar til 11)00, daa sa han det ifra aX orge.

seg. Han var stortingspræsident i 3892—94 {sanian med Sivert Nielsen) og i 1898—1900 (saman med C. Berner) og det var sagt av mange gamle tingmenn, at dei. ikkje hadde havt gr g id are præsident sidan Johan Sverdrups stortingstid. I sine første storting s a ar var han medlem av kyrkjekomi-teen og fekk der høve til aa kome fram med sine syns-maatar paa. kyrkje- og skulestell. Mest aa segje i so maate fekk det, at lian vart med i den „Kgl. skolelovskommission" av 1884, som kom med framlegg til ei ny skulelov,

Ullmann var i det hede ein av dei fremste i dei Heste større saker, som i .denne tid var oppe: Fredssaka (han var Korges repræsentant paa dei interparlamentariske fredskonferansar i Rom 1891, i Bern 1892, i Haag 1894 og i Kristiania 1899), maalsaka (formånn i „Det norske samlaget" 1891—94) og i vinstrepolitiken (med i styret for „Norges venstreforening", — ei tid formann der og). Alt dette tok mykje tid bort fraa skulen. Naar den likevel gjekk so bra, som den gjorde, er det først og fremst henne aa takke, som i alt hans arbeid stod saman med honom, fru Vilhelmine Ullmann (f. E lik sen), og som i dei mange aa,r Ullmann var paa stortinget styrde huset heime paa Utgarden og var den, som garule og unge samla seg om. Den norske folkehøgskulen har mykje aa takke henne for. Ho har trufast stade ved Ullmanns side i alt hans arbeid, lys og mild, modig og g re id, I vonde og gode dagar.

Iia smils Stanrl: J-1 k t]iV'sVi: 1 ['i. 10

Vilhelm ine Ullmann.

Sumaren 1900 vart det halde eit stort liøgskulemøte ved Telemarks høgskule (det 5te nordiske liøgskuleinøtet). Ullmann heldt daa eit foredrag om „den norske hßiskoles historiske forudsætninger".

Han s eg jer der ni. a.:

„ Den norske høiskole peger i sine forudsætninger tilbage til begge de to hinanden saa. modsatte strømninger, som gaar gjennem vort aarhundredes aandsliv, ikke mindst her i Norden.

Deri ene er den, som fremfor noget andet vil søge at forlige de aandelige modsætninger, modsætningen mellem tro og viden, mellem religion og filosofi, mellem kristeligt og menneskeligt. Det er denne bestræbelse, som i

aarhundredets begyndelse kommer frem i Helgels filosofi. For Hegel bevæger verdensudviklingen sig frem gjennem modsætninger, Den ene modsætning fremkalder den anden, og opgaven er da at finde forligelsen mellem disse modsætninger, saa der fremkommer harmoni og enhed. — Ganske særskilt gjælder det at lindé denne harmoni i forholdet mellem kristendom og tænkning. — —--

I modsætning til denne bevægelse, livis maal er at bringe harmoni i livet, fremkommer da en anden strømning, som ud fra høist, forskjellige standpunkter hos de enkelte erklærer, at denne harmoni lader sig slet ikke frembringe. Man skal aldeles ikke forbinde kristendom og menneskelighed, de lader sig ikke bringe i harmoni; tvertimod er der mellem dem et. enten—eller. I sin navnkundigste skikkelse møder vi denne opfatning i Norden hos Søren Kierkegaard, for hvem det at være kristen i retning opad, er lige saa forskjelligt fra det at være menneske, som det at være menneske i retning nedad, or forskjelligt fra at være dyr.

Begge disse retninger, harmoniens og disharmoniens, kjender vi godt i Norge. Ikke mindst, har den sidste øvet sin indflydelse, paa den ene side ved umiddelbar indflydelse fra S. Kierkegaard, paa den anden side indirekte fra hamX orge.

147

gjennem Ibsens tidligere digtning, fornemmelig gjennem Brand, som ikke er andet end S, Kierkegaard sat paa vers.

Til de a åndsretninger, som ikke kan finde harmonien i tilværelsen, hører ogsaa pietismen og ikke mindst den, som fra 60-aarene af raadde her i Norge i hen ved en menneskealder, og som — omend ligeledes noget paavirket af S. Kierkegaard — dog egentlig skrev sig fra de theologiske professorer ved det norske universitet, som fra Tyskland havde faaet det meste af sit aandsindhold. Denne retning hos os var en af de besynderligste blandinger, man kunde tænke sig, af stram luthersk ortodoksi — umiddelbart udsprunget a.f det teologiske rædselsherredømme. som Hengstenberg samtidig udøvede i Tyskland - og af verdensflugt, skræk for alt menneskeligt; i sine sidste udslag gik den over i stram politisk og høikirkelig konservatisme; en af dens lederes, professor Johnsons, senere offentlige handlinger var under vetostriden at stille sig i spidsen for det opraab til kristendommens venner, hvori disse for Guds og kristendommens skyld anbefaledes at støtte kongens absolute veto.

Samtidig med alt dette bliver imidlertid Bjørnson den store t,aismand for det menneskeliges sag, idet ban i sin ungdomsdigt,ning paavirkes af og gaar ud fra Grundtvig. Ilos Grundtvig var det jo, at hin stræben efter livets harmoni, efter den fuldeste forligelse mellem kristentro og menneskelighed fandt løsningen paa gaaden og naaede sit maal. Og her har for os Bjørnsons digtning og virke fra tidligere dage været formidleren.

I alt dette jeg ovenfor har nævnt, har den norske høiskole sine historiske forudsætninger,u

Ullmann syner so vidare, at den norske folkehøgskule ber merke a,v b a ae desse aandsstramn ar. Vonheim sterkast merkt av Kierkegaard, Sagatun av Grundtvig. Mon sams for baae skular og for alle høgskular er arbeidet for, at det kristelege og menneskjelege kan gaa saman. „Det er den første eg fornemste forudsætning for, at den norske148

Folke hugs kulen.

ungdomsskole har kunnet virke, som den har gjort," segjer han vidare. „Og forsaavidt gaar den i Hugt med hele den bevægelse i vort aarhundrede, som har søgt at finde harmonien i livet og tilværelsen; men derfor lukker den ikke sine øren til for de dybe toner, som kommer fra den anden leir. og som styrker den i følelsen af, at livet er alvor og skal tages som alvor.

— ---Men foruden hvad der saaledes hænger sammen

med det, vi har lært af Grundtvig og af den danske høiskole, har den norske høiskole noget, som er eiendommeligt for den, nemlig den indflydelse, som den nationale reisning har havt. paa den. Vi har det saaledes, vi nordmænd, at vi lider, at vi har faaet saa meget, som ikke er vort eget, og det baade udadtil overfor vor

selvstændighed som folk og indadtil overfor vort. sprog. Det, vi vil, er at vinde tilbage af det tabte, hvad der kan gjeuvindes. Politisk vil vi knytte traaden der. hvor den brast ved den sidste norske konges død 1319, ikke netop ved hjælp at nogen ny konge eller lignende, man ved at oparbeide den nationale selvstæwlig-hedsfølelse i vort folk, indtil den tid kommer, da knuden paa en eller anden maade løses; thi paa bunden er der kanske ikke den store uoverensstemmelse i denne sag mellem hø ire og venstre, som det paa overfladen og i døgnets kampe kan synes — trods alt er der dog noget, som forbinder alle nordmænd, og det er trangen til at vinde den selvstændighed, vi alle føler, at vi mangler, denne trang, der gaar som en dyb understrøm gjennem hele vort nutidsliv som folk. Denne trang maa det være en af høiskolens opgaver at na;re og klarne hos ungdommen; derför behøver man ikke at drive politik paa høiskolen, nogen agitations anstalt vil ingen af os have den til. Og som vi vil vinde vor selvstændighed udadtil, saa vil vi vinde den indadtil, idet vi ogsaa der vil knytte traaden, hvor den brast.

Det sprog, som vore gamle fædre talte, og som endnu med den udvikling tiden har ført med sig for det som forX orge.

alle sprog, fremdeles lever sit liv rundt i bygderne, det sprog vil vi atter sætte i høi s ædet. Maaske er heller ikke her partierne saa uenige, som det paa overfladen kan se nd til; inderst inde vil vi nok alle det samme, men kan bare ikke blive enige om midlerne; hvad vi alle vil er dette: vort særpræg som norsk folk vil vi vinde gjennem et norsk sprog — og i deri sags tjeneste maa vor høiskole virke, saa sandt den skal have sin rod i vor inderste og dybeste nationale følelse. Vort eget liv maa vi leve, og sit eget liv maa den norske høiskole leve, først og fomemmeligst. Hvis der derfor fra svensk eller dansk side skulde komme røster, som sagde: det og det bør I ikke befatte eder med. arbeidet for Norges selvstændighed eller arbeidet for maalsagenà fremme, bør I ikke have noget at gjøre med paa eller udenfor høiskolen, saa svarer vi: Nei, det gaar ikke an, at andre blander sig i den sag. som for os er vor livssag. Vi anerkjender saa vilHg det fælles nordiske, og vi vil saa gjerne være med paa alt, som fremmer samarbeide og samfølelse mellem de nordiske folk, men dette er vor egen sag, dette er vort nationale løsen, som danskerne har sit, svenskerne sit og ikke mindst finnerne sit. Og det er paa denne vor folkelige grund, at vi lægger og maa lægge vor høiskole, fra denne nationale stræben maa den gaa ud, til dette nationale maal maa den arbeide. Alene da kan vi føie os lykkelige, og det er det, vi i saa maade forlanger: at være lykkelige paa den maade, vi selv synes, vi bliver lykkelige paa, ikke paa den maade, andre synes paa vore vegne, vi burde være det.

Ved siden af dette nationale arbeide tror jeg de norske høiskoler har den ejendommelighed fremfor de andre folks, at vi gjennemgaaende mere end disse bestræber os for at faa tidens store kulturtanker gjort levende for ungdommen. Dette kommer vei for en del af, at vi nordmænd, som éri gammel sjøfårende nation, stadig har staaet, i levende forbindelse med den store verden. Det var jo allerede HenrikFolke k ng s k ul en,

Wergelands raad til den norske ungdora, at planté sine fødder fast paa. Dovrefjeld, men derfra se vidt udover verden. O g saa kommer dertil, at. vi lever under sterkt indtryk af vore to store digtores aandsgjerning, og den bar jo i høi grad bestaaet i at, stette under debat de spørgsmaal Og problemer, som bevæger bele den dannede verden. Furst og fremst er det den moderne naturopfatning, udviklingslæren, som vi i denne henseende beskjæftiger os med. Det. staar for os som en opgave af første rang at indforlive denne naturopfatning i bele vor kristelige livsanskuelse; thi vi forstaar ikke andet, end at naturopfatningen er rigtig og svarer til, passer sammen med beviste og bevislige kjendsgjerninger, og da er den en del af dei menneskelige, som det gjælder at bringe i samklang med kristentroen. Denne sidste kan jo ingen skade have af det; alt, som sandt er, kan ikke andet end gavne den, min erfaring er den ialfald, at siden jeg flk fat i den opfatning, som brød gjennem merl Charles Darwin, er der mangt og meget indenfor kristendommen, som jeg synes, jeg ud fra udviklingslæren har faaet ganske anderledes forstaaelse af og klarhed over, end det lader sig gjøre ud fra den gamle naturopfatning. Men først, og fremst for vore heri ingers skyld maa vi højskolelærere stille os i et, forstaaende forhold overfor den moderne natnranskuelse. De unge møder stadig i bøger og blade den moderne naturalisme, som er noget helt

andet enrl den moderne naturvidenskab — og de kommer til høiskolen mere eller mindre paavirk ede af denne. Saa gjælder det da lier om at retlede, at sætte skjel mellem naturgrunden og aandslivet og vise hvad forhold der er mellem dem, hvad det- kristne menneske kan lære og tilegne sig af naturalismen, og hvori dens overgreb bestaar. Men uagtet saaledes den norske høiskole har og maa, have sine særegenheder, saa er naturligvis ogsaa for den hovedsagen det, som den har faaet af Grundtvig, Æres den. som æres bør!" —

Hausten 11898 hadde Ullmann 25-aarsjubilæum. I denX orge. 151

tala, han daa heldt, segjer han m. a,, at det som stod som maalet for honom, daa han tok til med høgskule arbeid et, var dette: aa gjere det norske folk til elf adelegt folk. Det var först og fremst med kristendomens lys og varme over mannelivet, at det norske folk og manneætta i det heile kunde naa op og fram td det. Ut fraa dette syn er det, han i tale og skrift har arbeidt, Klaarast og best kjem det fram i hans store verk .Haandbog i verdenshistorien". Han gaar der ut fraa det same grunnsyn som Grundtvig. Av alt det Ullmann har skrive, vil vei dette bli st a aande som det beste og verte hans testamente td den norske folkehøgskule og det, norske folk.

Ullmann vart amtmann i 1902 og flutte daa til ..Bratsberg gaard" ved Skien. Han heldt, etter denne tid og fram som folketalar, var mange gonger i Danmark, der ban var paa foredragsferder, mest, kvart aar, sidan han tok tit med sku le arbeidet. I 1893 var han og paa foredragsreis i, Nordamerika. — Han døydde hausten 1910,

Skulde ein samle alt det, som har yore skrive om folkehøgskulen og det, som heng saman med den, sidan arbeidet for Grundtvigs tankar begynde i vaart land, vilde det verte ei svær samling av skrifter. Det vigtigaste hai' vi i det som desse første høgskulemenn har skrive. Der finn vi i alle fall grunntankane for det, som seinare er utforma, og som har vakse seg fram. Anker og Arvesen har vore forkynnarar paa det kristelege omraade, serleg daa den siste i den tid han styrde „Kirkeligt Folkeblad", Bruun paa det pædagogiske, serleg gjennem „Folkelige Grundtanker" og Ullmann har i si „Haandbog i verdenshistorien" gjeve det store historiske utsyn. — 1 denne samanheng maa vidare nemnast Frits I lansens bok „Om Folkehøjskolen og Almen-152

Frj I behag sku len,

dannelsen", som han gav ut i Kjøbenhavn 1877, Matias Skar ds lærebøker i skulesoga og biskop W ex ei sens „Fra presten Fredrik Wexelsen» liv og gjerning", som gjev oss eit stykke norsk kyrkje« og a og mange drag fraa skulesoga samstundes med, at vi her vert kjende med ein av dei finaste og ædlaste representantar for dei grundtvigske prestar i Norge.

Bøka er tileigna den norske folkehøgskulen. I forordet seg jör forfattaren m. a.:

„Bisse meddelelser om min fars liv og gjerning ber jeg folkehøjskolens lærere, ungdom og venner om at ta imot. Far fulgte den frie ungdomsskole fra første stund af med levende deltagelse, og lian satte stort haab til dens arbeide for menneskelig og kristelig livsoplysning. For fireti aar siden hilste han vor første folkeliøiskole med ønsket om „hans velsignelse, hvis øie v aager over vort folk, ogsaa det som endnu sover, men drømmer dog om aandens dage", og han vilde glædet sig inderlig, om lian havde oplevet at se, hvorledes folkehøiskolen nu synes at være naaet frem til mere almen erkjendelse." —

Men det meste av det som er skrive i dei siste aar, er kome fram i form av innlegg i dagspressa, i forslag, meldingar, „erklæringer", komite-framiegg, ordskifte i amts- og storting — alt under arbeidet med den praktiske utformning av dei skuletankar, som i desse første aar vart. sette fram. Alle desse innlegg — for og imot - syner, at det har vore og er ein underleg seig motstand fraa dei, som har høyrt og høyrer til den gamle skulen.

Alle dei som seinare kom med i høgskul earbeidet er aa rekne for elevar av ein av desse tre første høgskulane. At dei fleste og har faatt mykje fraa andre aandsrørsler segjer seg sjølv; men det gjer ikkje so stort, brigde i forholdet til desse tre grunnleggjande skulane, og det desse har gjeve.X orge.

153

Folkehøgskular i Trøndelagen.

Millom dei menn som tok arbeidet op nord a nfj c 11 s, og som anten fekk høgskular i stand eller hjelpte til paa andre maatar, maa desse nemnast: Hans Brun, brørne Fredrik og Hans Wexelsen, Anders Reitan, Daniel Safter, Olaf Røst, Hans Stor eng, L. M. Bentsen, Hans Foosnæs, O. K. K idag og V. A. Wexelsen. Alle desse er anten trønderar eller har lagt det meste av sit livsar beid ned i bygdene nordanfjells. Dei eldste av dei her nemde livde og arbeidde saman med Wexels og Ole Vig. I Trøndelagen har skulane like til dei siste aar vore paa flytjing fraa bygd til bygd, so ein fast samlings stael kunde det ikkje godt verte, soleis som t. d. Sagatun og Vonheim. — Ein maa difor take kvar av desse menn for seg, i staden for aa fortelje serskilt om kvar høgskule i dette tidsrom.

Hans Brun vart- fødd 18de august 1820 i Strinden, der far hans var prost. Han vart, student, 1838 og teologisk kandidat 1847 og var sidan lærar ved ymse skular, seinast i Kristiania. Han heldt og ei kort tid folkehøgskule Aalen, saman med H. Htoreng, men hans arbeid som forfattar har havt, mest aa segje. Han skreiv mykje i blad og tidsskrift om skule- og kyrkjespursmaal soleis i „Nordisk Maanedsskrift", „Kirkeligt Folkeblad" og „For Fattig og Rig". Hans største arbeid er „Bisp X. F. 8. Grundtvigs levnetsløb", som kom ut i Kolding 1879—82. Han døydde i 1901.

Fredrik Wexelsen vart fødd i Hurdalen 24de februar 1818 og kom 10 aar gam ali i huset hjaa presten W. A. Wexels, som var morbror bans. Han vart student 1835 og teologisk kandidat 1840. Han vai' lærar paa fleire skular, ei tid paa seminariet i Klæbu, men det meste av si tid var ban prest i Trondheim, en daa han hadde mest hug til aa vere prest paa landet og faa leve saman med bønder.— Han gjorde ofte længere turar utover bygdene. „Det var hans lyst med skræppen paa nakken sammen med gode154

Folke k »ja k ulen.

vonner at. ryste byst®vet af sig og drage afsted opefter en af de vakre norden fjeld ske dale. Da var han lykkelig; med kjærligt, oie saa han paa naturen og folket. — Mangen kunde kanske finde hans lyse tro paa bonden og de aandelige livsbetingelser paa landsbygden for naivt; han vilde nødig se de mørke sider; dog lykkelig var han, som kunde tro! Dybt seet er det dog det bedste at eie troen paa jordbunden; det gir glæde og derför ogsaa kraft i forkyndelsen." (Biskop Wexelsen: Fra Presten Fr. Wexelsens liv og gjerning). Han døydde i Trondheim i 1896. — 1 månge aar var ban medutgjevar av „Kirkeligt Folkeblad", først, saman med O. A. T. Krogness, seinare med O. Arvesen, Han var i fleire aar styrar av „Magne, Tidsskrift for kristelig og folkelig Oplysning" (saman med V. Ullmann, Olaf Røst og H. Wexelsen). I månge andre andre blad og tidsskrift skreiv ban og. Ole Vig, som Wexelsen vart. kjend med alt i 1849, hadde ein dugande og trufast hjelpesmann i honom baade paa lærar-møta og naar det var noko, som skulde fram i bøker og blad.

Hans W ex ei sen arbeidde i same leid som broren. Han vart fødd 14de februar 1823, gjekk ut fraa Klæbu seminar i 1848 og livde sidan som lærar og folkeskribent, m, a, gav han ut saman med H. I. Næss som modstyr ar bladet „Bud til Menigmand", som var samlingsplass for høgskul ef ol kot i 70-a ara. — 8 am an med brørne Høyem i Trondheim fekk han skipa „Nordenfjeldske folkehøiskoleforening", som vart til god studnad for dei første høgskulane nordanfjells. Han var og ei stund lærar paa Kuløys folkehøgskule og var ofte ute som folketalar. Han døydde i Stjørdalen 1902,

Anders Reitan, fødd 182(5 paa garden Reitan i Aalen, kom i 1846 inn paa Klæbu seminar i den tid Fr. Wexelsen var lærar der, fekk eksamen i 1848 og vart straks etter lærar i Aalen, seinare i Støren og vart i 1853 lærar og kyrkjesongar i Kvikne i Østerdalen, der han var i heile si tid seinare. Han var ei tid stortingsmann. Daa han døydde i 187*2 skreiv Bjørnson eit vakkert dikt. som gjev eii klaart.X orge.

155

bilæte av mannen, som han var i sit skulearbeid og heile si ferd:

„ffans milde, store øine lo mod himlen o g mod landet: ti i hans sjæl var folk og tro i evig jnhel blandet,

Hans ord, hons sang som „opkom** sprang igjennem d-ilen lang og trang til sæd fra «ar til an net.

Ii hind t futtigt folk i fattigt hjæm. i fattig vinter-færden han steg i sondagskoret fræm. den gladeste i verden. Ti

axen som det dreier om, ei fattigst bygd gaar udenom; han stod og sang: her er den!

Hans liv os spaadde, at engång naar stort pau Gad vi stole, skal hele folket staa i sang i kirke, hjæm og skole, i folkesang i glædes-sang i straalebrtid af Herrens sang lwit over alle sole.

Og denne folkesangen, han spaadde om, skulde vere paa folkemaalet. Reitans song „Maalet, hennar mor me vil aldri, aldri gløyma" er vorten folkesong.

lians Storefly høyrer til ei gamal 1 bondeslægt, som har butt paa garden Storeng i over 300 aar. Han vart, fødd 29de januar 1847. 1 barneskulen hadde han A. Reitan til lærar, hausten 1867 reiste lian til Sagatun og var paa skulen der 2 vintrar. Hausten 1871 begynde ban med folkehøgskule i Aalen og var der i 2 aar, den første vinteren saman med Hans Brun, den andre saman med O. K. Kuløy. Fraa 73—75 hadde han skule i Kvikne. Fraa 75—80 var han156

Folke hugs kulen.

lærar paa Sagatun. Seinare var han gardbrukar t Kvikne og var i mange aar ordførar der. I 18S8 vart han väld til stortingsmann og var det til han døydde fite mars 1894.

Olaf Itøst, fodd paa Tonset 1848, eksamen fraa Asker seminar 1862, var i sin første ungdom mykje saman med Reitan, som fekk sterk innverknad paa honom. Han var i månge aar lasrar i Kristiania og skreiv mykje i blada. Han var og ein tar til Danmark og vart personleg kjend med Grundtvig. Han døydde 1887.

Lars Martinus Bentsen er fødd paa garden Birkeland i Tvets prestegjeld 21de februar 1838, gjekk ut fraa Holt seminar 1860 og tok reserveofficereksameu 1864. Han var lærar i folkeskulen i nokre aar og reiste so vinteren 1867 til Danmark og var den meste tid paa V allekilde. Her vart

han kjend med ein annan nordmann, trønderen Hans Foosnæs, som den vinteren vitja fleire høgskular dernede.

Hans Foosnæs er fødd 2den februar 1846 paa garden Fosnæs i Beitstaden. Han høyrer til Sagatuns første elevar. Han var der baade første og andre vinteren (1864—65 og 65—66). Han las so privat og høyrde historiske og filosofiske forelesningar i Kristiania. Hausten 1867 reiste han til Danmark og var den vinteren paa Fr. Bojsens høgskule paa Rødkilde (Møen) og vitja om v a ären fleire andre skular, soleis Askov, Vallekilde og

L. M. Hert t sen.Norge.

Ibi

Kolds skule paa Fyn. Daa lian raaka Bentsen, kom dei sjølvsagt til aa tale mykje om skulestellet heime i Norge, og desse tvo vart daa. samde om, at dei skulde freiste aa faa i stand ein folkehøgskule, anten i N. Trondheims amt eller i nærleiken av Bentsens fødestad i Nedenæs, Foosnæs skulde prøve først om det kunde vere plass i T røndelagen. Han tenkte nærmast paa Frosta og vende seg so først til pie sten der for aa høy re hans meining. Men presten viste Foosnæs ut av kontoret sit og sa, at han vilde be Vaarlierre bevare baade Frosta bygd og meinigheit for dei månge range lærdomar, som han no truleg vilde kome med. — So tok ban over til St j ørd alen, og der var stortingsmann Lars Soelberg av ei onnor meining enn Frostapresten. Soelberg hjelpte til mod ordninga av skulen og i oktober 1868 kunde Foosnæs og Bentsen begynde med folkehøgskule paa garden Huseby i Stjørdal en S kulerom et var ikkje med det høvelegaste: men det vart raad med dette og. Skulen flutte same vinteren til grannegarden Re, til P. (1 Aune, som var ein god hjelpesmann i denne tid. Det var kring 30 elevar denne vinteren. Bentsen kjøpte garden Kvithamar i Stjørdalen og skulen var no fast i mange aar. Kvithamar var i 70 og førstninga av 80-aara samlingsplassen og centrum for hogskulearbeidet i Tren del agen. Hertil bom framande, som vilde vitje høgskulen i Trøndelagen, og ber vart halde store høgskulemøte og folkemøte med talarar

Hans FoosntBts.158

Fnlkch ag skulen.

som danskane Vilh. Birkedal, L. Schrader, Nørregaard og Baagø, svensken Teodor Holmberg og Bruun, Ullmann o. fl. Her var skole for gutar om vinteren og gjenter om sumaren. — Foosnæs var ved skulen til 1872,

daa han skilde lag med Bentsen, Foosnæs reiste no i månge aar fraa bygd til bygd og heldt, skule — ofte kursus paa berre 3 m aanader. Han va,r i Vef sen, Overhalla, Grong, Stod, Beitstaden og Inder ey a.

I 1876 maatte lian take farsgarden Fosnæs i Beitstaden. Han hadde no folkehøgskulen heime og heldt det. gaaande til 1880. Men no hadde ban faatt so mykje aa staa i, gardsstellet og mange kommunale ombod, so han laut slutte med skulen, som daa vart, nedlagd.

T 1874 bevil ga amtstinget 80 spd. (320 kr.), men vilk aaret var, at skulen skulde slutte med ein eksamen. Elevane skulde syne kva og kor mvkje, dei hadde (ært. Det var eit svært rim eleg t krav dette, tykte mange, at folk fekk høve til aa sjaa kor mykje dei fekk att for pengane. Men dette var eit princips p urs oi a a 1 og Foosnæs vilde sjølvsagt ikkje gaa inn paa dette og kunde soleis ikkje take imot tilskotet. Dei siste aar skulen var i Beitstaden, hadde han eit lite amts- og statstilskot etter den regel stortinget no hadde sett op om statstilskot tit amts- og folkehøgskular; men elles maatte ban "heile tida greide seg som han best kunde utan hjel]) fraa det offentlege.

Det skulde baade mod og offervilje og ei god helse til aa halde ut i so mange aar paa denne maaten og fram for alt: ei fast tru paa si sak. Foosnæs hadde alt dette. Han hadde eit sers lag til aa faa ungguten med seg. Han var lærar og kammerat, paa ein gong. „Foosnæs var idealet for oss ungdomar,1' sa nyst ein a,v hans eldste elevar, „den gjæve brottsmannen og eldfulle folketalaren og den vakre mannen. Vi „sværma" for honom beint fram.1-

At, han ikkje berre for og dreiv oppe i skyane, men og hadde ibtefeste paa jorda, syner hans arbeid i det offentlegeX orge.

liv. Han var i månge aar stortingsmann fraa N. Trondheims amt og vart i 1908 statsraad og sett. til aa styre landbruksdepartementet.

Som tingmann og statsraad har han altid nytta høvet til aa tale høgskulens sak. - - Han er av desse som ikkje har gløymt sine ungdoms ide al ar.

Lars Bentsen kom og mykje med i det politiske liv. Han vart väld til stortingsmann i 1876 og har skrive i blada om skulespursmaal o g andre ting. Daa han slutta med høgskulen, vart han styrar av ein skule for blinde, kjøpte seinare ein gard i Smaalena, der ban no bur.

Daniel Knutsen Sæter er son til ein gardbrukar i Halse paa Nordmør og fødd 12te januar 1826. T opvokstren var han ein liten villstyring, som för mod pretter og galnestykke, lite hug til aa lese hadde ban og. Men* etter kvart retta dette seg, so han vart ein flink gut, som vart sett til omgangsskulelærar i heimbygda si, før han var 17 aar.

20 aar gamall kom ban paa Klæbu seminar og 2 aar etter i 1847 gjekk han ut fraa skulen med hovudkarakteren „meget godt". Han tok so att lærarposten sin i Halse, men slutta snart, daa han tykte løna var for lita. So var ban lensmannsdreng ei tid i Stangvik, men fraa 1854—76 var ban lærar paa private eller offentlege skular i Eidsberg, Edøy, Borre, Kristiania, Ullensaker, Elverom og fleire stader.

Alt daa han var paa seminariet, tok Sæter bestemt parti for grundtvigian ar ane i deira kamp mot skriftteologa.ne og pietistane, og heile tida seinare heldt ban fast ved denne si overtyding. I 1876 fekk han i gang ein folkehøgskule i Bynesset og heldt der 4 kursus, 2 for gutar og 2 for gjenter. Liknande kurser heldt ban og i 11 andre bygder i søre Trondheims amt og i Halse, i alt 20.

Pietistane og mange av prestane var sjølvsagt mot skulen hans. Men han hadde og mange vener, som hjelpte til med pengetilskot eller paa andre maatar. Skulen fekk og støtte av ÄNordenfjeldske folkehøiskoleforening", som betalte

skulepengar for (lei elevar, som li adde lite raad. I 4 aar fekk skulen tilskot av ståt og amt. Men i det heile hadde Sæter mykje motbør i sit «kule arbeid i søre Trondheims amt, der skoledirektør Bonnevie r a ad ele grunnen

aaleine og „hadde amtstinget i lomma". Bonnevie var, som dei andre skulediktørar i den tid, mot folkehøgskulane.

Sæter var ein stø vmstr erna nil og jaabækianar ali sin dag. Fraa 1882—88 var han stortingsmann fraa søre Trondheims amt, og fraa 1884—19(35 administrator for Hypotekbankens laanekontor i Trondheim.

I 1856 vart ban gift med trimenningeu sin, Elen Johanna Kid øy fraa Edøy, syster av O. K. Kidøy. Ho interessera seg mykje for jordbruk, hagebruk og kryterstell, og daa Sæter i 1883 kjøpte garden Sannan paa Ørlandet, fekk ho styre og raade" med dette, som ho vilde.

I 1902 selde dei Sannan og flutte til Trondheim, der dei fekk seg hus. Daa Sæter slutta i Hypotekbanken, bevilga stortinget honom 1000 kr. aarle g i pensjon for hans 45 aar lange arbeid i skulen. Han døydde 10de januar 1909 i Trondheim 83 aar gam a 11.

Ole Kristian Kaløy er bondeson fraa Edøy prestegjeld paa Nordmøre og er fødd 27de januar 1844. I 18 aars alderen kom han til svogeren Daniel Sæter, som soleis vart den første ungdomslæra ren lians. I barneaar a hadde han lese mykje av Ole Vig; dette gjorde at han tidleg vart kjend med dei skuletankar, som han vigde heile sit livsarbeid. Han tok eksamen paa Klæbu i 65 og var so i 3 aar lærar i Kristiansund. Men tanken om aa kome inn i folkehøgskulen slepte han ikkje. Hausten 68 reiste han til Sagatun og var elev der kurset ut. Her fekk han m. a. høyre Bjørnstjerne Bjørnson. Av andre omframt lærarane heldt og professor Lyng foredrag. Han tala om Sokrates og græsk filosofi. — Fraa Sagutun reiste ban til Danmark og vai' paa Askov og Dalum. Han fekk soleis godt høve til aa verte kjend med Kristen Kold og hans skulemetode, — Han tokX orge.

161

att lærarposten i Kristiansund [og var der, til ban hausten 1870 vart, medlærar hjaa Ingvar Hahn, som daa tok til med ein folkehøgskule paa Gislevoll i Ullensaker. Seinare var ban medlærar i -1 aar hjaa Hans Storeng i Aalen og i Kvikne. Daa Foosnäis slutta paa Kvithamar, baud Bentsen Kuløy plass der og han kom dit i 75. Skulen var komen i godt gjenge her no; men so vart Bentsen väld til stortingsmann og dei nye amtssknlane tok til. Hausten 76 møtte berre 5 elevar. Dei fann det daa rettast aa leggje ned skulen paa Kvithamar. Men dei gutar som var komne, vilde ikkje gjerne reise heim att. Og so vart det ordna soleis, at han skulde halde skule til jul. Han fekk i denne tid gjenom Chr. Bruun tilbod om aa take styret for ein folkehøgskule i Bø i Telemark, som daa var i emning. Men Kuløy var vorten modlaus og sa nei. Han tykte det s aag so vonlaust ut no. Men so kom det bod fraa høgskule vener paa Frosta, orn aa kome dit, og det gjorde ban. 6te januar 1877 tok ban td der med 32 elevar. Dette var eit stort tal i den tid. Modløysa var som blese bort. Det vai- likevel ikkje so gale, som det saag ut for, og daa N. Trondheims amtsting om sumaren bevilga kr. 1600 (amts- og statstilskot), syntest dei, at saka, hadde vunne fram. Hausten 1877 kom Matias Skard til skulen (flatte derifra a til Vonheim i 80} og dei 3 første maanader i skuleaaret var Bentsen og med. (Det vai- i den tid stortinget kom saman første søkuedag i februar). Ajnts-tinget gav tilskotet først under steik motstand, seinare einstemmig. Høgskulen hadde vunne fram.

N. Trondheims amtsting var det første i landet, som gav folkehøgskulen studnad og pengehjelp, ei velgjerning som amtet- sjølv har havt største gagnet av.

Kuløy vaaga likevel ikkje aa gjere skulen fast. Baade amtstinget og andre vilde helst at ha,n skulde flytje fraa bygd til bygd. Faa den ma a te var det lettare for ungdomen aa kome paa skule. Han gjekk med paa dette, som noko millombils. noko som lmut til desse første aara. Men

R&smua Staari: Folkehøgskulen. 11162

Folkeh aga kulen -

det vart lenger enn han hadde tenkt. 118 aar var han soleis paa fly t j ing. Først i 1900 vart skulen fast paa Sund, Inderøy a. No vart det og ordna paa ein ny niaate med statstilskotet, og det heile kom inn i ei ny periode.

Ein av dei som gjorde mest til dette, og som baade i denne tid og seinare var mill om folkehøgsku-lens beste og varmaste talsmenn, var kyr-kjestatsraaden i desse aai' Ii 'exelsen.

Vilhelm Andreas Wexelsen- vart fødd 5te juni 184!Fi Klæbu, student 3867 og kand. teol. 1872. — Maalsak. b øgs kules ak, den demokratiske og nationale politik, alt dette som månge av jamaldringane hans møtte som noko nytt i Kristi an i a i 70-a ar a, kjende Wexelsen fraa heimen og fraa den krins faren, presten Fredrik Wexelsen, hadde samla om seg. V. A Wexelsen vart personelkapellan hjaa provst Nilssen i Sparbu 1873, i 1876 stiftskapellan; seinare var han sokneprest først i Kolvereid i Namdalen og fraa 1884 i Overhalla til han vart statsraad i 1891 i den første Steenske regjering.

Han vart väld som første varamann fraa N. T. amt 1879 og møtte paa stortinget første gong vaar en 1882 i staden

for 0. S. Welde. Han var sidan stortingsmann for dette amt paa alle storting 1883 01 og 1895—97. Han kom soleis inn i politiken i den tid vetostriden var paa det heitaste, og han fekk og sin del av forfylgjing og hat fraa politiske motstandarar. Bit utslag av dette var eit slag „hyrdebrev den elles snilde og elskelege bisp i Trondheim A. Grimelund gav ut mot honom i 18S5. Til dette gav Wexelsen eit so rolegt og fast svar, at øsinga i høgreblada etter kvart la, seg. Han stod som statsraad til regjeringa gjekk av va ären 1893. deretter var han ei tid skule-direktør i Trondheims stift og kyrkje statsraad igjen fraa 1898 til 1903.

Den tid han no var ledig, til han i 1905 vart biskop i Trondheims stift, nytta ban til aa reise rundt paa folkehøgskulane, som han soleis fekk ein grundig og førstehands kjennskap til, so daa kyrkjedepartementet i 1908 vilde faa ei sakleg utgreiding om, korleis høgskulane og høg-skulearbeidet no stod, var Wexelsen sjølvskriven som formann iden komité, som fekk med dette aa, gjere.

Hans kjærleik til og tru paa folkehøgskulen vart sterkare til eldre han vait. Den utgreiding og det, forslag ung-domsskulekorniteen kom mod og som Wexelsen var hovud -mannen for, kalla han sit ^testamente til den norske ungdom og det norske folk'. Daa utsendingar fraa folkehøgskulane var samla i Trondheim i 1909 til raadlegjing om den nye

skuLeskipnaden, hadde den sjukdom han i lenger tid hadde lide av, faatt so sterkt tak, at det ikkje lenger var von om betring. Han venta döden kvar dag og kvar time. Han sende daa denne helsing til motet. — Han døydde av slag 19de juli same aar.

Sogndals folkehøgskule.

Denne skulen er den eldste av dei, som no er i gang og den som har faatt arbeidt mest i fred og difor har kunne vakse seg fram, naturlegt. jamt og stødt utan store rykk eller sprang. Skulen, som er grunnlagd av Jakob Sverdrup, vart, opna 9de januar 1871. Sverdrup var noko i tvil om, kor ban skulde leggje honom; han tenkte soleis ei stund paa Nordfjordeid; men det synte seg, at Sogndal i Sogn i fleire maatar var den mest lugome staden daa. Her var alt fraa hausten 1870 i gang ein skule for vaksne bondegutar, som agronom M. Storm hadde teke til med. Storm var seinare i mange aar styrar av ein jordbruksskule i Sunnfjord. Det vart gjort ei avtale millom Sverdrup og Storm om, at dei skulde vere saman om aa faa ein skide for vaksne bondegutar i stand, og dei begynde daa straks over ny aar i 71. Men samarbeidet vara ikkje lenge. — „Det viste sig straks, at vi havde misforstaaet hinanden," segjer M. Storm.

Det var vei heller ikkje so godt aa, faa tak i, kva det, var Jakob Sverdrup vilde med høgskulen sin i denne tid. — Han stod utanom den rørsla, som gjekk ut fraa Sagatun og Vonheim, sa,ag mange og store mistak hjaa dei danske høgskulane og var ein bestemt motstandar av Grundtvigs „kirkelige anskuelse". Men paa same tid fann ban den offentlege skuleskipnad her heime so daarleg, at sjølv Chr, Braun knapt har uttala ein so streng dom over den og heile systemet, som Sverdrup gjorde.X orge.

Jakob Liv Rosted Sverdrup vart fødd 27de mars 1845 i Kristiania; men han voks op i Sogn. Far hans var den velkjende pre s ten H. U. Sverdrup i Balestrand, og han er s ol eis ein brorson til Johan Sverdrup. Han vart student i 1864 og teologisk kandidat i juni 1869, Naar han i studentdagane var heime i Balestrand, samla han bønderne til foredrag. Det er fortalt, at om han herre raaka ein 2 3 mann paa vegen, so heldt han foredrag for dei. — Sikkert er det, at lian tidleg fekk syn for, at bonden maatte kome meir med i rikslivet, og at han trong baade vekkjing og oplysing skulde ban kome med i styringa baade av skule, kyrkje og ståt. Faren var i denne tid stortingsmann, og farbroren var vorten den store bondehøvding, som b onde førarane Ueland og Jaabajk no gjekk saman med. Dette gjorde vei og sit til — meir eller minder medvitande — at lian fekk sterk interesse for bonden og bondeskulen,

Same aar som han vart teologisk kandidat, søkte og fekk han eit teisestipendium til ei ferd omkring paa danske folkehøgskular. Daa han kom heim att, skreiv han ei melding i „Folkevennen7 med ei lang utgreiding om skulane („Grundtvig og de danske folkehøiskoler". — „Folkevennen" s. 57—127 — 1870). Sverdrups avhandling er i mange maatar merkeleg. Han begynder med lovord over Grundtvig for hans kamp mot rasjonalistane.

„Grundtvig optraadte først som den sande levende kristendoms forsvarer mod en hul og død fornuftlære, en selvbehagelig og indbildsk tale om dyd og fortjeneste. — - Naar derför tales om rasjonalismens overvindelse i Norden, da vil altid Grundtvigs navn nævnes med taknemmelighed; thi de mænd vare faa, som den gang havde den kristne troes urokkelige mod til at trodse tidens spot og indbildte kløgt." —

Det som er feilen ved Grundtvig, er det, at han ikkje vart sta aande der han stod i 1810, meiner Sverdrup, som kjeru med eit langt motlegg mot dei religiøse synsmaatar Grundtvig seinare kom til, altso mot „den kirkelige anskuelse".166 Folk ehøgs]cu len.

Det er kla,art aa skyne, at Grundtvig og hans arbeid bar gjort eit megtigt inntrykk paa honom; men han vil liksom ikkje kome inn under denne manns aandsmagt. Det er kjent, at, Jakob Sverdrup tidleg hadde sine visse meiningar baade om det eine og andre, og det syner seg klaart ber og.

Det, var i 18(19 han reiste dernede, altso 5 aar etter den usæle krig med Tyskland, i den tid daa tanken paa dette sveid i hugen hj aa kvar dansk mann og kvinne samstundes med, at ei sterk tru paa. og kjærleik til fedrelandet var vakna, .ilt dett«; var so nytt og framandt for den unge norske teologen som kom derned like fraa eksamensbordet, at han hadde vanskeleg for aa forstaa det- For honom vart det-heile til ei slags avgudsdyrkjing.

„Den dauske nationalei end ommelighed har ligesom samlet sin hele kraft i et brændpunkt i denne mands sjæl. (Grundtvig). Og med hele sit sjeleliv er han ligesaa rodfæstet i den danske folkelige følelse som i den kristelige tro. Kjærlighed til det himmelske og jordiske fædreland gaa haand i haand og blandes ofte paa en forunderlig uklar og fanatisk maade. Fædrelands-kjærligheden bliver til fædrelandsiorgudelse og en altopslugende magt, saa den paa mange maader blander sig med det religiøse og griber forstyrrende ind deri. Ja, vi tinde ytringer hos ham. der synes at blande Danmark og danskhed saaledes sammen med kristendommen, at fædrelandskærligheden næsten synes at være blevet et religiøst moment. Og den retning, han har anvist, har hans tilhængere trolig fulgt og udviklet stedse videre.1"

Men han var langt, fraa nøgd med det religiøse liv. soleis som det hadde utvikla seg her heime.

„Vi kunne ikke negte, at den religiøse bevægelse, der i de sidste tyve aar har rørt sig* her hjemme i vort land med al sin af Gud velsignede virksomhed og med al si ti levendegj ørende kraft, dog ikke har havt ret syn for det folkelige og nationale liv."

Iler har grundtvigian ar ane teke det paa ein betre maate hkevel, meiner ban.

„De har med utrættelig iver og ofte med personlig opofrelse stræbt at vække folket til bevidsthed om, at det ikke blot er eu tilfældig mængde mennesker, jagede sammen som en flok faar,X'orr/e.

men et samfund, gom besjæles af en aand og kjæmper for en opgave. Den grundtvigske retning kar i det bele havt et aabent blik for det borgerlige, politiske, for hvad vi kalde det rent menneskelige liv. Deu har vakt folkets slumrende samvittighed og bragt liv i den nationale aandsstrømning, den har arbeidet for fædrelandskjærlighed, for borgersind, for alle kræfters lettelse og beaandelse. Den har kjæmpet mod den materialisme, den platte og raa bvsanskuelse, der stiller mennesket i række med dyret, og som i vore dage griber om sig som en fortærende kræft og udhuler menneskenes marv. Grundtvigianerne har løftet de menneskelige idealer, de aandelige forbilleder, for at slægten skulde ægges til ædel kappestrid. — —- Skulde det da ikke være en skjøn og ædel opgave saaledes at gjøre den kristelige tro frugtbar for det folkelige liv?" spør han seinare. „Det er daar-skab i friheden at ville se en emancipation fra kristendommen."

Naar ban skriv om foredrags- og op lærings maaten paa dei danske høgskular, tek han sterkt i mot det bruk, dei gjorde av den gamle gudelæra,

„Vi se, at mytherne her faa betydning som tankebilleder, paa samme maade som man jo kan hente billeder fra naturen, fra kunsten, fra det daglige liv o. s. v. — Det er kun skade, at den grundtvigske retning her aldeles har overseet, at den mythologiske tid er folkets barndom, fuld av barnlige tanker og barnlige former for tankerne, og at det vilde være ligesaa unaturligt, om et folk vilde vende tilbage til sine fædres gj ætten de, halvdunkle. famlende sindsbiiledsprog, som naar en voksen niand vilde give sig til at tale som et barn. Det er blot en opskruet beundring for fædrene, som kan saaledes slaa eu streg over al udvikling."

I oplæringa i soga vil han, at, ein skal kome meir inn paa det liv, som rører seg i notida, og dei historiske idear og tankar, som liar forma denne og bind henne saman med fortida. Og her brukar han sterke ord om den lærde skulen. Det er, som ban skulde ha laant Grundtvigs pen.

„Naar vi nævne historie," segjer han, „da fare straks lange rækker af aarstal og navne os gjennem hovedet, og vi tænke paa det, ofte sure stræv. dét har kostet, at faa det altsammen pakket ind i hukommelsen og saa forseglet med en eksamen. Men det168

Folkrhøgsku len.

kan vei ikke nægtes, at uaar skoletiden er endt, og vi hen i livet skal se efter, hvor der er lilit af historien, saa antage kongerækker og aarstal ofte et spøgelsesagtigt udseende, og vi har kun en uklar forestilling om historien, og en endnu uklarere om den nytte den har bragt os. Saalænge det historiske skelet stod klart for erindringen, saalænge forekom det os dog, at vi havde noget; vi vidste jo, naar den og den konge havde regjeret, naar det eller det slag havde staaet, og alt dette var jo saare merkværdigt. Men stort mere end et galleri af merk værdighede r blev historien os ikke. Og spurgte vi os selv, hvad har vi nu tilbage for livet,

saa blev svaret: saare lidt.--Den paa skolerne almindelige

maade at lære historie paa giver kun historiens skal, dens skygge, det ydre klædebon, hvorunder det virkelige liv skjuler sig. Der bliver ingen sand forbindelse mellem folkets nutid og fortid. VU man søge forklaringen til nutidens rorelse i folkets historie og knækker nødden, man har faaet, ja saa finder man intet; thi man har intet faaet uden skallen, og den er jo længst hauglagt. Kongerne leve ikke tnere, de faldne staa ikke op af gravene, og dog maa der være noget, som fever, noget som ikke er hauglagt og ikke kan ha ug lægges, ellers bliver vor tid en ulåselig gaade.u

Paa folkehøgskulane er kunnskapen ikkje berre eit maal. men og eit middel for daning. Difor vil ein ikkje lia eksamen der. — Dette er og Sverdrup einig i, og han lær paany høve til aa segje si meining om det .skalevæsen som daa ra adde.

„Folkeljoiskolerne vilde ikke alene give kundskaber, men ogsaa udvikle, styrke og forme karakteren, lede og verne om hjertelivet, og lier har de peget paa et felt, som det almindelige skolevæsen grovelig har forsyndet sig imod og forsynder sig mod den dag idag. Derfor er ogsaa vor tid saa rig paa mennesker og saa fattig paa mænd, saa rig paa folk, der ved meget, men fattig paa dem, der vil noget, Skolen har glemt, at den skal være en skole for livet, og ladet de mange forskjellige fag og kundskabsstumper splitte, sløve og forvirre enhver interesse, saa

aanden ikke har faaet lov at samle sig i sig seiv og villien lov til at sigte paa et maal. Kommen ud af skolen har eleven ikke lyst til noget, ban vælger et brodstudium og æder til sin død og intet andet. Her har unegtelig høiskolen slaaet ind paa en anden vei; om den vil fore til maalet, vil tiden vise."jV org f.

169

Etter alt dette skulde ein vente, at han vilde tilraade aa arbeide for folkehøgskular i Grundtvigs aand. Men det gjer han ikkje. Han segjer:

„Skulde vi endnu til slutning tale lidt om, hvorledes vi anse det ønskeligt,, at en norsk høiskole skulde indrettes, da vil dette allerede af alt det foregaaende tydelig fremgaa. Saamegen fortjeneste den grundtvigske retning end kan have af sit arbeide i folkelighedens tjeneste, ville vi dog anse det for meget sørgeligt for vort land, om denne retning skulde blive den herskende paa de norske skoler. Den er saa i bund og grund hjemme-dansk, at den hos os altid vil blive en fremmed pfante, og seiv om den ikke var dette, indeholder den efter vore tanker et saa skjævt og selvgodt syn paa folket, at den kun vilde forkvakle vore bondegutter. Dens folkelige syner ere ogsaa ofte saa høit-farende, at de neppe vilde smage vore temmelig kritiske og sundttænkende bønder, og det religiøse grundlag, hvorpaa grundtvigianerne bygge, er punkt for punkt saa stridende med kirkens tro, at vi ikke kunne ønske det fremgang hverken i eller udenfor skolen, ligesom det ogsaa i det kristelige menigheds-liv i vort land vil møde en bestemt modstand. — —

En grundtvigsk skole i Norge vil aldrig blive norsk, fordi den ikke staar i aandens pakt med folkelivet hos os, den vil altid I liere et uvant præg. Tænkte jeg mig en af de danske grundtvigske skoler med en gang henflyttet i en af vore fjeld-dale, saa forekommer det mig at blive et „Goddag-økseskaft". En norsk skole maa være afpasset efter vort folks krav og dets eiendommelige karakter. — Kundskab og folkelig vækkelse maa gaa haand i haand, ellers vil den ene af deiene svæve i luften!"

Den danske skulen han tykte best om, var Ryslinge høgskule, grunnlagd av presten Clausen. Don var av dei skular, som „adskille sig fra de grundtvigske ved en ni ere nøgtern og maa-deholden aand."

Ryslinge høgskule har forresten lenge vore ein heil grundtvigsk skule og er no ein av dei større skular i Danmark. Hans dorn over den danske kyrkjepolitik er endaa meir kategorisk,

„Det grundtvigske parti har ogsaa optraadt paa den danske rigsdag som folkeligbedens talsmand, men vi maa haabe og ønske170 !'< Ikehhgskii len,

at vort fædreland aldrig maatte komme ind paa en saa samfundsopløsende politik, som den partiet her har ført. Vi ville blot henvise til beslutningen om de saakaldte valgmenigheder inden folkekirken, til sognebaandets løsning og lignende beslutninger. Disse love som grundtvigianerne prise som de der løfte religionens, frihedens øg tolerancens banner, ere i virkeligheden en krænkelse af menighedernes ret og en utaalelig tvang paa kirken."

Her er teke med so mykje av dette, for di det var månge som i den tida saag paa desse ting paa same maaten og spa,adde som Jakob Sverdrup, Men utviklinga seinare har synt, at dei ikkje fekk rett i sine spaadomar. Den grundtvigske skulen har gjort eit stort arbeid i alle nordlanda og synt, at ban kan høve saman med dei serskilde folks huglynde og nasjonalitet, og den held paa aa naa vidare med. Som Ullmann sa paa møtet i 1900: „Vi anerkjender saa villigt det fælles nordiske; men vi har vort nationale løsen, som danskerne har sit, svenskerne sit og ikke mindst finnerne sit." Men dette var noko, som laag lenger fram og utanom det. den 24-aarige teologen hadde tenkt. Heilt syn for dette fekk han vei heller ikkje under alt- det arbeid ban seinare hadde med norsk politik, skule, kyrkje og samfunds-skipnad, —

Tankar, idear som paa den maaten er bundne til ein einskild nasjon, soleis som Sverdrup meinte Grundtvigs var, vert, aldri historiske tankar. Skal dei det verte, maa dei formast, etter kvart folks nasjonale sergivnad paa same tid, som dei liver i samanheng med det same liv hj aa andre folk og er i pakt med verden sut viklinga i det heile. — Tankar som ikkje kan dette, kjem ikkje med frigjering, men med band og tvang. Og med omsyn paa det, som er sagt om .valgmenigheder", so er det netop eit spursmaal, som er vorte aktuelt, li jaa oss og truleg vil verte løyst ved ei ordning som den gr undt v i gi an ar a ne i Danmark for 40 aar sidan tok til aa arbeide for,

Jakob Sverdrup slutta den lange utgreidinga si med desse ord:Norge,

17]

„Vi tro at tiden er kommen i vort land til at tage et nyt skridt fremad i folkeoplysningens tjeneste; friheden kræver det, deu vaagnende politiske sands kræver det. l'olket selv synes at k rap ve det. Men enhver sand ven af frihed og oplysning vil vistnok være enig i at ønske, at skolerne maa hygges paa, et sundt grundlag og have sin rod i vort eget folk."

Ein skulde etter dette tru, at Sverdrup no, daa. han fekk i stand ein høgskule sjølv, vilde setje den op som motsetnad til dei, som var før, og som var grundtvigske, at det sol ei s maatte verte eit kampforhold millom Sogn d als - skul en og dei andre. Det vart, det likevel ikkje so mykje av. Paa høgskulemøtot i Kristiania 1872 tala han nok mot høgskulens talsmenn; men sidan kom han til aa. staa. i eit nærare forhold til dei grundtvigske høgskul em enn og først og fremst til Chr. Bruun.

Sverdrup freista her, som so ofte seinare i politiken, aa gaa ein mUlomoeg. Men elles vart det ikkje som høgskul e-mann Jakob Sverdrup sette dei sterkaste merke etter seg.

Trass dei sterke ord mot dei grundtvigske skular syner det seg, at ban til slutt kjem inn paa mest det same i skulevegen som grundtvigian ar ane. Det han vilde med skulen var aa faa bonden utvikla, so ban kunde take det romet, han burde ha. i kyrkje og statsstyring.

,,Her trænges dannelse," skriv han i meldinga om skulen i 1871, „men det er ikke kundskabsmængden det kommer an paa. ja det kommer overhovedet slet ikke an paa bestemte til hukommelsen overgivne kundskaber, men det kommer an paa at fremkalde en folkelig vækkelse .... Man har i vor tid set sig saa blind paa al denne kundskabs glans og al denne lærdom, at man omtrent slaar kundskab og dannelse sammen. At være kundskabsrig er at have en dannet aand, altsaa dannelse. (Men) dannelse er og bliver en hjertesag — en maade at vatre paa, ikke en maade at lanke paa . . . Heraf følger at det maa gaa au at virke dannende paa et menneske uden netop at meddele liam saa mange bestemte kundskaber.

At arbeide for en sand kristelig folkedannelse og folkeoplysning, at virke paa en gang vækkende og belærende er skolens formaal."172

Folkeh agii k ulen.

Skulen vart første vinteren halden paa Löftes nes, so vart han flutt over til Nes, der han no er. Det var ved denne tid M. Storm og Sverdrup skildest. Sverdrup fekk seg daa til medlærar 11. C. Thu, som no er ved Stord lærarskule. I 6 aar var Sverdrup ved skulen; men han kom meir og meir ined i politiken, baade i bygde- og rikspolitiken. Han vart väld inn i heradsstyret, vart ordførar og i 1876 stortingsmann for N. B. amt. Han kom paa den maaten snart bort fraa skulen. Sidan vart lian sokneprest til Leikanger, so statsraad — 2 gonger - og i 1898 utnemd til bisp i Bergens bispedømme. Same aaret vart han sjuk og kom ikkje til aa take mot bispeeiubættet. Han døydde i 1899.

Det er eit. anna namn sogningane først tenkjer paa, naar talen er om Sogndals folkehøgskule. Det er II. M. Dahl.

Det var han som var sjæla der i mange aar framover, han som har fastsett leida og gjeve tonen. Han kom til skulen alt i 1874. For honom var og vart skulen ei hovudsak, Han var med i politiken ei stund han og, var stortingsmann. men det livet likte ban ikkje.

Henrik Mohn Dahl var født i Bergen 8de januar 1844, altso 1 aar eldre enn Sverdrup. Paa morsida ætta han fraa Foswinckel, som aatt heile Nygaard i Bergen, so mor hans fekk em stor arv. Far hans, Henning Frimann Dahl, var ei tid skulestyrar i Bergen, men flutte i 1855 td Innvik i Nordfjord, der han var prest, og der voks Henrik Dahl op. Han vart tidleg glad i naturen og bondelivet, so glad i det, at daa han i studenttida kom inn i ei kristeleg vekkjing, vart han staaende og stire ei stund paa alt dette fagre og spurde so: Kan Gud kre ve, at. eg skal gje op gleda ini i alt dette? Er det synd aa vere so glad i naturen?—Men han kom snart til aa skyne. at gleda i naturen og friclomstran-gen skulde ikkje drepast, men vigslast. — At ban so tidleg vart maalmann heng saman med

denne kjærleiken til bonden og bondelivet. Det var meir Asbjørnsens skildringarX orge.

173

fraa folkelivet, som gjorde honom til maahnann, enn Aasen og Vinje, Dahl skriv sjølv om dette:

„At, jeg med min levende interesse for bonden ogsaa har følt mig tiltrukket af hans sprog er næsten en selvfølge. Imidlertid ha,r dette tidligere været en mere ubevidst følelse af landsmaalets skjønhed og kraft der har tiltalt mig. Men som jeg mere og mere er kommet ind i landsens forholde, har maalet faaet en ganske auden betydning for mig. Det der nu traadte i forgrunden, var den store vanskelighed som vort skriftsprog bereder bonden."

l)a,a Chr, Braun i 1806 hadde gjeve ut sit skrift: „To foredrag om maal sagen," trefte det seg so, at dei andre i prestegarden las det før Dahl; men daa s a dei op att og op-att: „Nei, naar Henrik faar læse dette!" —

Det var ikkje noko slumpetreff, at Henrik Dahl vart folkehøgskulemann. At arbeidet hans skulde verte eit arbeid millom og for bønderne, det var han klaar over {laa han var student. Han tok teologisk em bæt s eks amen i 1868 og gjorde straks etter ei lang utanlandsferd for helsa si skuld, reiste til Middelhavet, kom heilt td Adriaterhavet og fekk sjaa mykje av det gildaste av Europa; seinare var han ein tur til Amerika, Han hadde f'aatt ein stor arv, so han hadde raad til alt dette. Dahl reiste i det hede svært mykje, og han knude bruke baade auga og øyra. Det var vei det, som seinare gjorde, at geogratitimane hans paa folkehøgskulen vart til reine feststunder.

I 1870 vart, han hjelpeprest i Os ved Borgen, men var her berre i 2 aar, helsa slo feil. Det var no han tok paa amerikaturen. Doktorane meinte, at sjølufta skulde gjere honom bra att. Men før han reiste i 1873, gjorde han ein tur til Sogndal; han vilde verte kjend med folkehøgskulen der. Han var der eit par maanader og reiste so vestover. I Amerika fær han so eit brev fraa Jakob Sverdrup med spursmaal, om han vil kome heim og vere med i høgskule-arbeidet og byggje hus aat skulen. Dahl svarte ja, reiste174

/'V/ Ike hm/x kulen.

heim og tok straks til paa skulen. Og so barst det til aa byggje. I 1875 var huset ferdi gt. Det vart kalla „Helg-heimfor det skulde vorte „et helligt hjem for vor ungdoms haab,"

Sverdrup og Dahl skulde skifte arbeid og ansvar mil-lom seg. Sverdrup som var sterk, skulde vere styrar, Dahl husfar paa skiden. Sverdrup hadde det altid annsamt og hadde vei heller ikkje so stort lag med elevane utanom skulen. Dei vilde helst ha honom paa talarstolen. Dahl hadde dei derimot lettare for aa kome nær. Han var omkring paa, roma deira og tala, med dei og fortalde om alt. han hadde set og røynt,

I 1878 vart Dahl styrar. Elevar kom det nok av fraa alle kantar av landet, mest sjølvsagt, fraa Vestlandet. I den første tid kom det ofte vaksne skjeggbussar, som hadde lært. seg sine eigne vaner, som ikkje a,It id høvde for skuleungdom. Dahl vilde ha god orden i skulen sin, og ban hadde ofte mange vanskar med dette. Han tala beint ut om det, ban mislikte, og slikt, er det ikkje alle som toler. Olav Hauge, som no er styrar for skulen, og som sjølv gjekk der daa ban var unggut, segjer om Dahl:

„Han hadde ikkje noko av det, at ein skal tegja med veilorne, so ein kann verta betre til vens med ungdomarne. Men ban var kanskje svært snøgg til aa tala dei til rettes, og det, kunde stundom ganga drjugt ofte fyre seg. Eg trur mest at han dei siste aa,ri brigda noko paa dette. Hadde ikkje ungdom arne havt slik ei sterk kjensla av at heile hans arbeid var bore og drive av kjærleik til dei, kunde dei lett ha vorte litt tykne paa han, men det er visst ikkje mange som held mindre av han, fordi nm ban ber ikkje tolde mykje.

Kaar han kom i døri um morgonen, kunde me jamnast straks merka um det var noko i vegen, dersom det var noko aalvorlegt daa. Det laag daa gjerne ei sky yver andlitet hans, og det var ingen i klassa som hygde seg, um ein visste seg aldri so fri sjølv. For han kunde skjenna slik atX orge.

175

det. gjorde ilt, um aa tele er ilt. Men dette var ikkje oftare, enn at ein lett kunde lmgsa dei gongerne det. hende paa ein vinter. Elles va.r det allt id noko forunderleg godt, fint Og ljost som fylgde han, naar han kom inn i

skulen um morgonen. Ilan kunde den kunsten aa bera solskin inn i skulestova. Berre røysti hans var slik, at ein kunde verta i godlag naar han sa godmorgon."

Fraa 1878 styrde Dahl skulen og var heile tida den berande kraft der. Han livde ugift, men søster hans, frk. Mette Dahl, var med honom so han hadde ein heim likevel. Ho var med i arbeidet heilo tida. öfra arbeid, tid og pen;jar og har sin store del i, at Sogn dals s kulen vart til det han no er.

I 1885 vart det bygt nytt hus aat skulen. Det gamle var no for lite; sidan er det bygt, endaa meir. so trygdesummen for det heile no er omkring iü 000 hr. Alt dette er bygt for Dahl og frk. Dahl sine pengar, utan hjelp fraa nokon kant.

Straks etter ny aar 90 var det 25-a årsfest paa skulen. Denne festen var siste tørningen hans. Ban liadde lenge vore so sjuk. at doktoren trudde lian ikkje vilde klare dette. Men ban kom daa med.

— ,,Det gjekk ein sukk med døyvd graat, igjenom salen, daa han skulde stiga upp paa talarstolen; han kunde ikkje for vei klara det vesle stiget. Den tanke greip alle, at han hadde teke for hardt i. Det arbeidet som fall so lett, so

H. M. Dahl.176

lett, hadde teke 1'or hardt paa nerverne, lian lia,elde livt for fullt og heilt, med. Alle som var med paa festen, vil sik-kert minnast denne stundi som umissande. Dahl tala lett og ungdomsfriskt som fyiT. Og det kl aare djupe andlit med dei fine drag og flen kjende barnereine smil nm munnen var eit vitne nm, at det er noko som er enno betre enn ei god helsa — det nemleg at faa gjeva seg sjølv i yrke som ber rike frukter." (Jens Kvale i ,,N. høgs kuleblad"). — ,,Han var med paa festen og heldt fyredrag alle tri dagarne: Um samfundsskipnad hjaa dei gamle nordmenn, tun socialismen og um Bernhard av Clairvaux (Klærvaa). Han heldt eit Jint og stemningsfullt fyredrag um B. av C. Korleis lian

var tru mot sitt livsideal til sin døyande dag, gløymande seg sjølv, brennande av hug til aa gjere godt mot andre." (Andr. Vamraak i ..Den 17. mai").

Sidan den dag var han ikkje med i skule arbeidet,. Han var utsliten. Han hadde bygt seg eit hus nær skulen, og der budde han saman med søster si, til han døydde sumaren 1909.

Han heldt fast paa sine ungdoms ule al ar til det siste. Det synte seg og, daa, dei etter jordferda samlast paa Helg-heim og testamentet hans vart lese. Han hadde gjeve 10 000 kr. til hjelp for fatige elevar, som vilde gaa paa høgskulen i Sogndal, kr. 10000 til aa halde skulebygningane ved like med, til folk i Sogndalsbygda, som leid skade paa nokon

Frk, Mette Däld.X orge.

maatc kr. 10000, kr. 6000 til ein barneheim, 5000 kr. til sjukerøkt i Sogn, 2500 til fatige i Sogndal og 2 500 lii fatige i Lærdal; til sjømannsmissionen, Santalmissionen og det norske missionslaget kr. 1 000 kvar.

Hadde fleire rikmenn kunne bruka pengane sine paa same maaten som ff. M. I kihl, vilde hatet til rikdom og pengemagi vore mindre, folkelukka större og verda betre enn ho er.

Olav Hauge, som vart styrar etter Dahl, vart lærar ved skulen i 1893.

Olav Jenssøn Hauge er fødd i Lærdal 1ste novbr. 186-1. Han gjekk heime og arbeidde paa farsgarden, til han var 18 aar, hadde sterk lesehug, tenkte paa aa gaa lærarskulen og verte lærar, men hadde lita raad, so liau trodde ikkje det kunde verte noko av. 1 18-aarsalderen kom han so til Sogndals folkehøgskule, og der fekk han m. a, lese Bruuns ,,.Folkelige Grandtanker". Dette vart avgjerande for honom. Han vilde verte folke h øgskul elaerar. Baa.de Dahl og frk. Dahl var vortne glade i den emnerike guten, og Mette Dahl let honom so faa pengar til aa

studere for. Han vart teologisk kandidat 1892. — Han var no vorten som son i huset hj aa Dahls. — I studentdagane for han mykje omkring i Norge om sumrane. Dahl tykte det høyrde til. at folk, som las noko, og som skulde verte folkelærarar, skulde s jaa roed eigne auge so mykje som raad var av fedrelandet.

Daa ban var vorten teologisk kandidat, skulde lian ut og sjaa noko av Europa. I 1892 gjorde ban ei ferd til England, Tyskland og Frankrik, men var mest i Schweiü og Italia. Han bar og fleire gonger vore ved danske folkehøgskular, Hauge er ein fin, stillfarande mann, som fær mykje gjort med lite hraak, ein trufast arbeidar, som styrer skulen med fast og sikker hand.

Sidan Dahl kom til skulen har det altid vore minst 3 lærarar der. Av dei som har vore der. skal vi nemne:

Hersleb Sverdrup, no sokneprest i Haugesund, Eirik Bruhjéll, no prest i S lod ved Steinkjær, V. F l ug eim, no klokkar i Sogndal og Edvard. Sverdrup, som no er lærar paa den nye presteskulen i Kristiania („MenighedsfakultetetuI, Jens Kvate, som no er den eldste læraren der, er kjend politi kar og. Han eig og styrer vinstrebladet „Sogns Tidende1'.

Skulen har havt tilskot av amtet (og staten) fraa 1875, og det er fleire gonger auka. Amtstinget, har aldri, som fleire andre stader i landet, teke av tilskotet eller beint fram stroke det. Det har aldri vore søkt om tilskot eller paalegg, utan at amtet, har gjeve det. —

Skulen har havt jamn, god søknad heile tida. Det. er paalag 3500, som i alt har vore paa Sogndalsskulen, fraa han tok til og til no (09).

Mt

Det var omkring 1870 eit sterkt arbeid rundt om paa alle kantar i landet for folkehøgskulane. Omframe dei som er neinde, var der i denne tid ein heil del andre; men det var for det, meste spreidde tiltak, og månge av desse skular heldt ikkje lenge ut. —

I 1869 vart Ullensvang høgskule i Hardanger skipa av kand. teol. V. Poulsen og lærar J. Helleland; same aar sette Ingvar Bøhn i gang ein folkehøgskule paa G-islevoll i l, 11 ensaker (69—72). 1 1868 begynde kand. filos. Jens Rolvson einNorge.

folkehøgskule i Dale 1 Sannfjord (68—74), W aller t Ko nm v og Niels Juel opna ein høgskule paa Halsnøy i Sunnhordland (68—72); kand. teol. Sæmund Vik hadde folkehøgskule paa Nordmøre (69—72): Christen Brun (no bisp i Haman og Gustav Jensen hadde folkehøgskule i Skauger i Jarlsberg (1871—73) eg Olaus Thommesen (no styrar av „TidensTegn") og O. K. Ødegaard (seinare stortingsmann og lensmann) hadde høgskule i Valdres (1870 -71); kand. real. J. Hjelme-sæt hadde skule i Gloppa i Nordfjord (fraa 1875), N. J. Sørensen (statsrevisor no) begynde med ein høgskule i Akershus i 1873. og i 75 heldt, kand. teol. Kr. Olsen Nordlid (seinare prest i Seljord) folkehøgskule i Drangedal i Bratsberg. Kand. teol. Einar Skavlan (no stiftsprost i Trondheims stift) heldt folkehøgskule i Skodje paa Sunnmøre (1871—73). og kand. teol. O. Olafsen hadde folkehøgskule i Romsdalen.

Det laag i tida dette, at ein no laut slaa inn paa nye vegar i oplæringa, og at skular for landsungdomen var nødvendige. — Folkehøgskoletankane tok til aa faa magt. —

I Danmark var høgskulane no langt framme; motstandarane vedgjekk, a.t dei hadde fare gale. Etter krigen i 64 var det ingen mect ansvar, som vilde setje seg imot høgskulane. — I Sverige var fleire skular. I 1868 vart sett i gang dei 3 første (Hvilan, Lunnevad og Ønnestad) og fleire kom snart etter. Doi svenske bladmenn August Sohlman og Dr. Otto Ålund hadde gjenom „Aftonbladet" gjort svenskane kjende med høgskul er ør s la i Danmark, og Dr. Peter August Gödecke, som i 1869 og 71 reiste i Norge for aa gjere seg kjend med høgskule

arbeid et her, kom med i det praktiske arbeidet for svenske høgskular. Menn som Esaias Tegnér hadde vore med i denne rørsla saman med mange kjende danske diktarar, og her heime skreiv Bjørnson og Jonas Lie varme helsingsdikt til dei. som hadde teke arbeidet op. Bjørnson var millom hovudtalarane paa høg skolemata, soleis i 1872, som før nemt. Det, var i det heile eit so sterkt straumdrag, at dei styrande her180

heime, som heile tida hadde vore mot aLt dette nye, til slutt skyn a. at det gjekk ikkje an lenger berre aa staa knot straumen; det vilde berre demme op, so det til sist vilde bryte ig jenom likevel — og daa endaa verre. Det aa berre geipe til høgskulearbeidet og tale spottande om aa „høirie og løfte" gjorde ikkje stort,. Det var i alle fall noko, som dei unge ikkje let seg segje med.

Det var ikkje berre i det reint pædagogiske, høgskulane stod i strid med det gamle. — 1 det gudelege hadde dei prestane og ,,dei vakte1' mot seg og i politiken heile høyre. Det var vei ikkje minst det siste, som gjorde, at vi fekk ein ny skule som skulde kverke den frie høgskulen.

Det negative arbeid nvtta det ikkje lenger med og so maatte dei styrande gaa over og ta det meir positivt. Dei fekk ta tanken om skular for vaksen landsungdoin op og gjenomføre den paa si vis, etter sit pædagogiske syn og etter sine grunnsetningar.

Dei gjorde ikkje som i Danmark og Sverige: kom med hjelp og studnad til det, oplysnings arbeid, som var begyndt privat, og som so månge kjende skulemenn hadde öfra tid, arbeid og pengar paa og som dei første diktarar hadde sunge om, men paa den ma aten, at dei fekk offentlege skular i stand, som skulde nydeleg gje dei private.

Paa den ma at en var det amtsskulane kom i gang.

Regjeringa kom med forslag om desse skular bygt paa framlegg fraa skule direktørane. — Høgskulestriden vart no förd inn i stortinget. Kampen der i april 1875 var i grunnen eit framhald av striden paa høgskulemøtet i universitetets festsal i april 1872.

Framlegget gjekk ut paa, at amtsskulane skulde faa studnad „paa betingelse av

a) at skolens og undervisningens ordning og plan approberes af kongen eller deu, han dertil bemyndiger.

b) at skolen bestyres af en kommission bestaaende a,f skoledirektøren og saamange af amts form and sk abet i eller uden-Norge.

for dets midte udnævnte mæntl. aom det bestemmer, hvilken kommission tillige hur at indgive indstilling ved læreres ansættelse —, alt saaledes, at af bevilgni ags summen udredes det tredobbelte af, hvad amts formandskabet bidrager af amtskassen til fremme af saadan undervisning."

Etter lange forhandlingar vart dette forslag vedteke ined 58 mot 50 st. — Millom dei som vilde berge høgskulane og som stemde imot, var menn som Johan Sverdrup, Qvarn, Jaahæk, Sivert Nielsen, Baard Haugland, Larn Liestøl o. fl. Det er ikkje ofte staten paa slik maate har gripe inn for aa øydeleggje eit privat tiltak, som vei er. — Meininga med dette vedtaket var klaar nok: Dei private folkehøgskular skulde paa denne maaten tynast.

Folkehøgskulane maatte fraa no av til aa tinge med statsmagtene om korleis skolen skulde vere. Dei maatte søkje amt og ståt om tilskot til skulane, og dersom dei daa ikkje fekk dette, so vart dei ytre vilkaar so ulike, at det ikkje kunde vere tale om aa halde ein privat skule oppe.

1 1877 sende Chr. Bruun og Frits Hansen søknad om tilskot til Vonheim folkehøgskule. Dei sa, at dei ikkje før hadde søkt om noko og beller ikkje no vilde ha gjort det, „hvis der ikke ved statsmidler var blif oprettet en fast konkurrance med de frie folkehøiskoler, de saakaldte amts-skoler." — Denne søknad og ein strid millom skuledirektøren i Trondheims stift og høgskulestyrar L. M. Bentsen førde til, at det 1877 i stortinget vart ein debat, som varde i 3 dagar om høgskulane og amtsskulane.

Samanhengen med striden i Trøndelagen var denne:

1 1870 søkte Bentsen N. T. amtsting om eit tilskot til skulen sin og sende med ei utgreieling om skulen og ei plan. Amtstinget bevilga 100 spd. til skulen i von om at staten vilde gjeve det Sdubbelte. soleis som det no var fastslege for amtsskulane. Men for aa vere sikker vart det avgjort ved serskilt votering, at desse 100 spd. skulde Bentsen ha av amtskassa. anten sn staten gav noko eller ei.182

Fvlkch øffjku i" ii.

Ko var det utarbeidt planer for amtsskulane — dei var bygde paa det gamle skuleprineip — og skoledirektøren skreiv til Bentsen, at dersom ikkje folkebøgskulens plan vart brigda soleis, at ho vart lik plana for amtsskulane, kunde ikkje skulen verte godkjend, so den fekk statstilskot. I amtsskuleplana stod m. a,, at det skalde vere ein eksamen {„optagelsesprøve"), for elevane kunde kome inn paa skulen. Dette vart forresten seinare stroke. — I)et, vart sendt lange brev fram og attende millom Bentsen, skuledirektøren og amtsskulekommissionen om dette. — Bentsen svarte till slutt, at han ikkje kunde godkjenne amtsskuleplana for sin skule, og dermed vart statstilskotet negta. Dei brev som hadde gaatt millom Bentsen og skuledirektøren, vart sende til kyrkjedepartementet, som sende dei til stortinget; stortingsmann biskop Smitt kravde, at dei skulde verte trykte som stortingsdokument.

Bentsen møtte, same aar dette kom fram, som stortingsmann fraa X. T. amt. Daa søknaden fraa Bruun og Frits Hansen korn til stortinget, fekk han i stand eit forslag, som konkludera med:

„Til for tidén i virksomhed værende folkehøjskoler bevilges for budgetaaret 12800 kroner, som af regjeringen bliver efter derom indkomne andragender at utdele til bestyrerne: 0. Arvesen (Sagatun), Chr. Bruun (Vonheim), Jakob Sverdrup (Sogndal), H. K. Foosnæs (Beitstaden), O. K, Ku lay (Frosten eller Stjørdalen). I). Sa.ither (Bynæsset), Johs. Helleland (Ullensvang) og V. Ullmann (Landvig) med indtil 1600 kroner til hver, under betingelse af, at de fortsætter sin frie folkehoiskolevirksomhed med mindst en medlærer hver og indsender til kirkedepartementet beretning om skolens virksomhed."

Mil lom dei som tok seg av dette forslag, var Johan Sverdrup. Han synte her som i so mange andre saker, at han hadde større framsyn enn dei fleste andre. Forslaget vart ikkje vedteke; derimot vedtok stortinget etter framlegg fraa kyrkjekomiteen eit forslag om at folkehøgskulane skulde faa statstilskot, dersom amtstinget gav pengar til slike sku-]y orge. m

lar. Folkehøgskulane skulde staa noko friare enn amtsskulane, (Stortingets forhandlingar 1S77 s. 105—161). Dei skulde soleis sjølve faa velje lærarar. Men elles skulde dei „staa under samme tilsyn" som amtsskulane. — Men endaa kjende dei seg ikkje trygge for folkehøgskulane. Departementet stræva i mange aar med aa negte statstilskotet. — 1 st. prop. 2 for 1878 kjem det med ei lang utgreiding om skulane og segjer her m. a.:

„Departementet vilde derfor saafremt der kunde sees bort fra de sterke interesser, der knytter sig til denne nve institution, som er gjenstand for stortingets beslutning, ba ve iraraadet dens sanktion. Men da den i den kongelige proposition til amtsskoler og private folkehtiiskoler opførte sum ikke kan ansees bevilget uden paa de af stortinget satte betingelser for dens anvendelse, har man formentlig kun valget mellem enten at modtage bevilgningen med disse betingelser eller ved sanktionsnægteise at udsætte de allerede med statsbidrag oprettede skoler for at maatte gaa ind, om ogsaa kun for et aar. Det sidste vilde efterlade et saa stort og begrundet savn, at det efter departementets formening bor undgaaes, om dette end ikke kan ske uden med en forbigaaende afvigen fra de principer, som departementet i almindelighed maa fastholde som ufravigelige." —

Kvart aar like til og med 1S84 („rigsretsaaret") kom kyrkjedepartementet i sin prop. attende til folkehøgskulane med sine gamle „betingelser", men „betingelserne" vart kvart, aar strokne av stortinget og ombytte med dei reglar, som var vedtekne i 1877.

Etter dette vart. det: amtstinget i kvart amt, som hadde aa avgjere, om ein folkehøgskule skulde faa studnad av staten eller ei. Det vart derfor i amtsting og ikkje i stortinget sti'iden no for det meste vart førd. Kunde ein samle alle dei innlegg som fraa 1877 og utover vart førde fram muntleg og skriftleg for og imot dette nye, som

folkehøgskulen kom med. vilde det gjeve eit heilt, kulturbilæte fraa denne tid. —

For del første laag folkehøgskulane under i striden. Dei private skular skulde konkurrere med dei, som staten184

t'olke li øgä kitlen.

hadde f'aatt i stand, som hadde so god pengestudnad, og som var kjælebarna til sk ule di rektorane, prestane og alle, som heldt paa det gamle t skulestell, kyrkje] i v og samfunds skipnad. Det var i grunnen merkel egt, at det ikkje gjekk verre enn det gjorde. Lærarane ved folkehøgskulane var mest alle saman grundtvigian arar. vinstremenn og ma al stue v ar ar og stod i opposition til lieile det gamle styr og stell. Det var ikkje aa vente, at fleirtalet av ordførarane i kvart amt skulde sky ne alt dette, som dei no vart sette til aa døme i. At amtmann og skoledirektør var imot, gjorde og sit. Dei Heste ordførarar hadde vei havt lite høve til aa setje seg inn i. kva, det i grunnen var striden stod om. Dei skular som fekk tilskot, kom likevel til aa staa svært utrygge. Eit aar kunde skulen faa litt hjelp, det andre aaret ikkje.

Amtsskulane flutte i den første tid fraa bygd til bygd og tok op elevar like fraa konfirmasjonsalderen. Grundtvigs meining om, kva som var den verkelege ungdomstid — tida fraa 17- 18 aar og utover — det var noko, som amts-skuleus folk anten ikkje kjende til eller vilde bry seg om. Mange folkehøgskular vart ved dette nøydde til aa slaa, av: ta elevar yngre enn rett var. Paa den ma aten kom skulane til aa arbeide med for unge elevar. Det kunde ikkje bli retteleg ungdomsskular, men halve barneskular eller skular for ungdom i overgangsalderen. Til dette kom so politiken: Amtsskulane vart høgre skular, folkehøgskulane vin s tresk ul ar. Det beste tidsbilæte fær ein, naar ein ser litt paa kvar skule.

Ullensvangs folkehøgskule.

Den 17de mai 1869 var mange saman paa Lofthus i Hardanger til fest, og millom dei tvo gutar, som hadde vore paa Sagatun. Det vart daa mykje snakka om folkehøgskulane, og alle var samde om, at dei lånt freiste aa. faa einNorge.

slik skule i Ullensvang. Dei valde 3 mann, som skulde take seg av saka og sende straks eit stykke til „Dagbladet", og i det uttala dei ynskje om, at einkvan vilde melde seg som styrar av ein slik skule. Dei trudde den skulde faa god søknad, og pengehjelp kunde ein og vente fraa ymse kantar, millom anna av eit legat, som var etla til „Oplysningens fremme i prestegjeldet".

Teologisk kandidat Vilhelm Poulsen hadde lagt merke til dette og kom same sumaren til Hardanger før aa tale med folk om saka, og lian sa seg viljug til aa begynde med skulen hausten 1869. Men han maatte ha ein mann med seg. Mange i Ullensvang raad de honom til aa spørje Johannes Helleland, som daa, var lærar i Fjære i Nedenes. Helleland var vorten kjend med folkehøgskulen gjenom 0. Arvesen og L. M, Bentsen. I saman med den siste hadde han sumaren 1868 vore paa Askov i Danmark. Men ban va,aga ikkje aa ta arbeidet paa seg og sa, nei til tilbodet om aa verte lærar paa høgskulen hjaa Poulsen. Han var fatig og ban visste, at folkehøgskulen kunde ingen live av. Men daa det leid litt, lenger, fekk han brev fraa Poulsen om, at anten maatte ban vere med eller so vart det ingen skule av i Ullensvang. Dette kunde ban ikkje halde ut,, at lian skulde vere skuld i, at det ingen skule vart, og ban sa daa op lær arpö sten sin, og 4de november 1869 opna han og Poulsen folkehøgskulen i Ullensvang. Landhandlar Hans Ulne hadde lova fritt hus i 3 aar, og han heldt ord, end aa han var av dei som kom til aa mislike skulen. Det var vei med honom som so mange andre, dei sky na ikkje rett. kva folkehøgskulen var. at det var noko nytt, som no heldt paa aa kome inn i det, norske skulestellet. Dei samme klage-niaal sorn var førde fram mot andre høgskular, kom og mot Poulsens skule. Dei kunde ikkje faa i hovudet sit, at vaksne folk skulde gaa. paa skule, naar dei ikkje kunde „verta, noko1* med det. Naar ikkje skulen kunde opne vegen til ein „post -. so var han ikkje mykje verdt. Mange hadde ei kjensla av,186

f', ikt'hwjik ulen.

at det, var eit slag op rør dette aa stelle til ein skule med sjølvlaga plan, Titan tiltak eller sanktion fraa øvrigheita.

Den første vinteren var det 20 gutar paa skulen; men hausten 1870 var det berre 9 som melde seg. Poulsen gav

Op og reiste ved nya årstid, medan Helleland heldt fram med skulen den vinteren og dei komande 2 aar. Han hadde litt hjelp av 2 agronomar, men var elles aaleine. I 1874 kom kand. Ingvar Bøhn til skulen; han var der i 3 vintrar, til ban reiste til Bruuns skule i Gausdal.

I 1877 bygde Helleland hus til seg og huslyden og flutte skulen sin inn i eigne rom. Han maatte laane pengar, men vener hjelpte til og fekk m. a. skipa ei „højskoleforening". som skaut saman pengar til skulen. Av det legatet, som er nemt, fekk skulen ingenting. Gaavebrevet vart etter kloke folks raad omgjort soleis, at det aldri skulde kunne verte til hjelp for folkehøgskulen i Ullensvang korkje beint fram eller umveges.

Ved ny aar 1876 begynde den første amtsskulen i 8. B. amt. Den vart lagd til Utne i Ullensvang prestegjeld. Folkehøgskulen fekk no tunge dagar paa mange vis. Amtsskulen var komen i stand ved dei rette autoritetar, og der var mindre skulepengar. So var det, ikkje anna for: Helleland maatte som alle dei andre; gaa t,ü amtstinget med søknad om tilskot. Han sende søknad i 1877 og 78, men fekk nei. Haard Haugland (seinare statsraad i Johan Sverdrups regjering — „den første bonde i kongens raad" —) var ein av dei faa som sky na, kva folkehøgskulen var og vilde. Han sette fram forslag i amtstinget om eit lite tilskot, men fekk berre nokre faa med seg. I 1879 søkte ikkje Helleland, men i 1880 sende ban søknad igjen. Fleirtalet i skulekomi-teen ra adde til aa segje nei. men mindretalet (Baard Haugland og Olav Brekke) raadde til aa yte kr. 400 (altso kr. 1600 med amts- og statstilskot). Om dette vart det i amtstinget ein kvass strid, som slutta med, at eit forslag om til-Norge.

sköt paa kr. 400 paa ein lieil del ..betingelser" vart vedteke med 19 mot 13 st.

Skulen hadde no tilskot i mange aar utover, sume aar større, andre mindre. Merkel egt er det, at i 1881 — „rigs-re t saaret" — steig tilskotet til kr. 600 (2400 i alt), utan at styraren for skulen søkte om det. Men i 1890 vart det nedsett til det halve. — Amtsskulane hadde sjølvsagt sit faste til skot under alt dette. Skulen gjekk til 1898, daa Helleland fann, at han ikkje lenger kunde lialde det gaaande.

Som medlærarar har Helleland omframt Bøhn havt: A. Af. St. Arctander 77—80, redaktør Nils Skaar 77—85. Lars AanekaJ 80—82. Andreas Austlid 82—98. Teodor Ystad 86—90, Torgils Bu 90— 98 og doktor Garmann Andersen 84—98.

Meldingane fraa Ullensvangs folkehøgskule viser, at skulen ialt har havt 675 elevar, 445 gutar og 230 gjenter. 1 dei fleste aar var det skule for gutar om vinteren og for gjenter om vaaren og fram til jonsok. Nokre aar var det skule for berre gjenter om vinteren og. I det heile var der:

16 vintrar kurser for gutar 4 — „ gjenter

10 vaarkurser for gjenter 8 fælleskurser.

Det høgste elevtal var 37, det minste 5. — Ved skulen vart det halde 5 lærarkurser: i 1886. 87, 88, 93 og 95.

Sidan Helleland slutta med skiden, har han vore kasserar i Ullensvangs sparebank.

$

£ £

Det var fleire andre stader paa Vestlandet, at unge menn bar folkehøgskoletanken fram i 70-aara.

1 Dale i Sunnfjord heldt kand. fil. Jens Rolv son folkehøgskule i 7 aar (1868— 74). Det var ikkje mange, som søkte skulen i dei aar han arbeidde med den, det var fraa 4 og op til 10 kvart aar. Det jamne vai' omkring 7, men arbeidet hans sette ldievel merke etter seg, Mdlom dei som var til studnad for honom, var frk. Kikka 1 one}t. somFoIkehøgsJculen.

seinare liar halde ein godt kjend gjenteskule i Sunnfjord. Rolvson lie Kl r månge foredrag utanom skulen, mest i „bondeven foreningen1', Søren Jaabæk badde vakt rørsle ogsaa i denne bygd, og med dette kom noko nytt med. Oplysningsarbejdet og det nationale kom meir i forgrunnen. Jens Rolvson var og den, som først fekk til

lTdemaifestar i bygdene der. Men ban fekk ikkje lenge halde fram med vek-kjings arbeidet sit. — Han vart sjuk og døydde i Bergen sumaren 1876 omkring 35 aar gamall.—

I Nordfjord sette kand. real. Jacob Hjelmesæt i gang ein skule „for konfirmerte gutter" paa garden Apalsæt i Gloppa hausten 1875 med omkring 30 elevar. Det var mange som i den tid sette store voner til Hjelmesæt; han var sterkt paa tale som stortingsmann, men vart berre varamann. Ein av dei som fann ban var vei ung som tingmann, var seinare statsminister Blehr, som den tid var konst, skrivar i Nordfjord. — So kom amtsskulen til Gloppen, og Hjelmesæt flutte med skulen sin til Bjørnereim paa Breim hausten 1876. Han var daa aaleine om skulen; over jul vart det so månge, at ban tenkte paa aa faa seg ein medlærar, men so vart han hardt sjuk av lungebetændelse og døydde same aar.

Alvheim folkehøgskule

vart opna i mai 1878 paa garden Besseberg i Ingedal, anneks til Skjeberg. Styraren var N. J. Sørensen, som alt daa hadde vore med i høgskulearbeidet t fleire aar og i skrift og tale arbeidt for denne sak.

Nicolai Julius Sørensen er fødd paa garden Sarpebak-ken i Raade i Sm aal en a 14de sept. 1850. Far hans heitte Helge, bestefaren Søren, det er Helge og Søren fleire led attende til ein som heitte Tor, og som skal vere komen fraa Gudbrandsdalen — han selde garden sin i 1860 og flutte tilX orge.

Kristiania. Nicolai gjekk daa først i a al muge sku len til 1865, daa han kom inn paa Cl jert sen s skule, altso aaret etter at folkehøgskulen paa Sagatun var sett i gang. Den unge Sørensen hadde alt daa sett seg i hovudet, at han vilde verte lærar for vaksen ungdom. Han vart student i 1869 og tok snart til aa skrive i blada og halde foredrag. Vinteren 1871 —7*2 var hirn la-rar hj aa Ingvar Bøhn i Ullensaker og fekk om hausten 1873 saman med O. Five. („skyttargeneralen" seinare.i i stand ein folkehøgskule for Akershus og Sinaalena i Saaner, som næste aar vart flutt til Vestby. Millom dei som var med i denne tid, var Kristian Olsen Nordlid og Kristoffer Kristoffersen. Sörensen heldt no op med skule -arbeidet, ei tid for aa studere, ban tok juridisk eksamen, var ei tid paa Johan Sverdrups kontor, skreiv i ..Verdens Gang* om folkehøgskule n og tenkte heile tida paa aa korne attende til skulearbeidet, I 1877 styrde han „Oplandenes Avis", vart same aaret gift, med Birgitte Nyerup Weltzin (dotter avlen sm ånn W.i, og fekk so om vaaren 78 i stand Alvheim høgskule. Skulen vai' som før nemi først i Skjeberg, seinare paa garden Bøen i Enningdalen i Id, paa Foss i Askim og sist i Eidsberg, — Sørensen var styrar av skulen til 1884, Han hadde vore oppe i strid med baade store og smaa autoritetar, m. a. vore under tiltale for majestætsbrot for nokre artiklar om „kongedømme og republik", som førde til, at lian laut sitje 60 dage i borgararrest i raadhuset i Fredriksstad 15de aug. til 14de oktbr. 1881). Aaret etter vart han väld til stortingsmann for Sm a alen a og var paa stortinget til 1888. Fraa 1888 til 91 var ban bladmann, først i Kristiania, seinare i Skien, I 1892 vart ban väld til statsrevisor og bar vore det sidan. Ha.n har skrive mykje i blad og tidsskrift, i dei siste aar mest, om fredssak og avhaldssak, men ogsaa om mange andre emne — ofte under namnet Nils Bratt.

P. Velde vart, styrar av Alvheim høgskule, daa Sørensen slutta i 84. —

Peder Pedersen Velde er f ødt l i Vass i Ryfylke den öte mars 1856. tok lærareksamen paa Stord 18i i. var lærr i folkeskulen til , han i 1882 koin til Arvesen paa Sagatun. Han var lærar der til hausten 83, daa han kom til Alvheim høgskule og var styrar fraa ny aar 84 saman med Lasse Trædal, som kom i februar. Dei søkte og fekk amts- og statstilskot til skulen. Sumaren 1886 vart Velde lærar ved ein av amtsskulane i Smaalena og var der til vaaren 93, daa han kjøpte „Fredrikstad Dagblad", som han sidan har styrt. Trædal styrde so skulen til 1888. —

Lasse Trædal er fødd i Lavik i Sogn 22de december 1S57, tok lærareksamen [»aa Stord 1878 og tok straks tii med folkehøgskule hausten 79 i Urokke i Sogn og flutte om vaaren til Drangedal. —

Vinteren 1879—80 var han paa Askov, var deretter lærar i barneskulen og kom so til Alvheim og tok styret for skulen etter Velde, Han slutta med skulen i Smaalena i 1888. Seinare hadde ban folkehøgskule i Opdal (vinteren

88—-89) og i Ulvik i Hardanger, til han i 1891 maatte reise heim til Sogn og ta styret for farsgarden sin. Han har voro mykje med i politiken, var stortingsmann fraa N. B. amt. 1900—1903 og väld paa nytt i 1909. —

Folkehøgskulen i Buskerud.

(1884—1893-1909).

Paa Sagatun var det i 70-aara mange elevar fraa bygdene i Buskerud, kanskjo mest fraa Sandsvær, — Fleire av dei som seinare vart dei fremste i bygdene, er Sagatun-elevar. Millom desse var det ofte tale om, kva som kunde gjerast for aa faa ein folkehøgskule for Buskerud. No hadde dei amtsskular, som flutte omkring i amtet, og det var ofte tale om aa faa ein til Sandsvær og, men doi raad ande menn191

der hadde ikkje større hug paa det. Dei hadde sett seg det maal aa faa ein folkehøgskule, og om hausten 1884 vart ein opna paa garden Evju i Efteløt. Sandsvær. Eigaren av denne store og fagre garden, Johan Evju, som paa fleire maatar hadde vore ein god mann for oplysnings-arbcidet, gjorde og mest til, at skulen kom i stand. Styraren for skulen var Olav L. Kirkeberg. — Han er fødd i Bagn i Valdris og voks op i ein streng pietistisk heim. Han gjekk først paa Christopher Bruuns skule i Sell og kom seinare til Danmark. Han gjekk der paa den presteskulen som dei ei tid hadde paa Askov, jamsides med folkehøgskulen, til utdaning av prestar for skandinavar i Amerika. — Etter at, han paa Askov var utdana til frikyrkjeprest. vart han i 1874 send av „Udvalget for den dansk-aiuerikanske Mission* til Elk-Horn, Iowa og skulde vere prest for ny-byggjarane der. Han tok der til aa arbeide for aa faa ein folkehøgskule for dei danske. Dei gav fri grunn, samla inn pengar og 1ste novbr, stod den förste grundtvigske høg-skule i Amerika ferdig. Han var no baade prest og høgskul estyrar. Aaret etter begynde ban med eit vikeblad „Da,ne virke". Han gav bladet dette namn for aa syne, at det var danskane, dei som hadde sendt honom, han vilde arbeide for. Det var dei som totte, at lians norske hug var for sterk, og at det saa,g ut til, at han vilde gjere skulen sin til ein norsk høgskule, for di han hadde kalla den „Leif Eriksons Minde". — Men arbeidet med alt i dette nybygget var meir enn helsa kunde tole. Han maatte slutte og reise atteude til Danmark for aa kvile ut. — Han kom seg snart att- og tenkte no paa aa ta op arbeidet heinie i Norge, Han raadførde seg med fleire norske skulefolk om dette, og otter raad fraa 0. Arvesen begynde han i Sandsvær som før nemt. Til medlærar hadde han først Olav Santi r fraa Strinda), som før hadde vore lærar paa Vonheim eit aar. Men daa det leid ut i andre aaret, vart han laak og laut slutte. Han døydde ei tid etter av tæring. Lærar G. H. Borge fraa192
Folkekagskuleti,

Sandsvær kom i staden hans og var lærar resten av vinteren. Va ären 86 kom lngv. Sakshaug fraa Trø n del agen til skulen. Søknaden var goti. og amtstil skot fekk dei alt förste aaret, so alt saag bra ut no. Men det gjekk ber som i so mange andre bygder; amtsskulane, som hadde mykje større tilskot og ikkje trong aa ta noko større skulepengar, flutte fraa bygd til bygd og tok elevar alt fraa konfirmasjonsalderen.

Søknaden til høgskulen vart min tbe og skulda større for kvart aar. Høg-skulen maatte ut paa omgang soleis som amtsskulane, Dermed maatte tanken om aa faa ein heim gjevast op. Folk som paa ein maate er heimlause, vil sjeldan eller aldri kunne gjere so godt arbeid som dei elles kunde. Dette gjeld ikkje minst dei som skal arbeide i skulen. Det er mer kei egt kor lite dei, som h ar havtdet avgjera nde ord i spursinaalet om sku-Jar for vaksne, har havt syn for denne side av saka.

Kirkeberg flutte no med skulen først til Vestfossen paa Øvre Eker, der han var i 2 aar. og so til Solumsmoen i Sigdal. Her var ban til 1888. Daa saag ban. at det ikkje var raad lenger. Inntekta var for lita. han maatte slutte.

Han reiste til Amerika, att, var først prest for danskar i Chicago, i mange aar prest for norske i Urne i Wisconsin og flutte i 1908 til Kanada,

O, L, Kirkeherff.Norge.

193

Dei s om arbeidde saman med Kirke berg og som kjenner lionom best, er samde om, at det er ein uvanleg gaave-rik mann, og at det var som høgskul em ann ban var paa sin rette plass. —

Den danske forfattar Kristian Østergaard, som arbeidde saman med Kirkeberg i Amerika, har skrive om honom, at ban var „fantasirig som en digter, og naar han var i aande k im ele han male med ord og billeder og med stemmens klang, saa eleverne var belt henrevne." Dette stemmer med det som rn. a. A. B. Vamraak, Kirkebergs ettermann, skriv om honom. „Han hadde "uvanleg gode lærargaavor og var serleg framifraa som foredragshaldar, Hans tale var sterk og a åndfull — alltid boren av personleg overtyding, vekkjande og hugtakande. Han var ein egte høgskulemann, sterkt paaverka av Grundtvig,--Det var eit stort, tap for folkehøgskulen her i landet, at lian maatte slutta att. Han er visseleg ein'av dei gaaverikaste menn. som folkehøgskulen hev havt i si tenesta her i landet." —

Etter opmoding av Kirkeberg overtok A. Vamraak skulen hausten 1889. —

Andreas B. Vamraak er bondegut fraa Kyrkjebø i Sogn og vaksen op i ein pietistisk heim. Han gjekk paa, lærarskulen, var først lærar i Krødsherad, seinare amtsskulelærar. Daa han sumaren 1885 gjekk paa eit ker ark ursus paa Vonheim, vart han gripen av Brçuns tale so sterkt, at han fekk eit heilt nytt syn paa skule- og menneskjeliv. Han vart høgskulemann. Skolen var først 2 aar i Sigdal, so 2 aar paa Modum. — Medlærarar i denne tid var først Erling Sørbøen fraa Valdris, no overlærar i Drammen, seinare M. V ins vold og August Steinhamar.

Skulen vart nedlagd i 1893. Det var dels av den grann, at dei no i mange bygder var tekne til med framhaldsskular, som mange trudde kunde verte ungdomsskular, dels den at, han fann det raadlaust aa faa gjort noko munarlegt for ma al saka paa Austlandet i den tid. I so maate var det

Bassums Htillin: folkehøgskulen 13194

Falke hør/s k it len.

betre i Sogn. Og daa 110 Mökkarposten i heimbygda hans var ledig, søkte og fekk ban den. — Vamxaak har sidan vore klokkar 1 Kyrkjebø og vore mykje med i. det nationale rei-si ngs arbeid.

Det arbeid som var nedlagt for folkehøgskulen i Buskerud var ikkje faafengt. I 1909 gav amtstinget eit tilskot til ein folkehøgskule, større enn noko amtsting har gjeve første aaret til nokon høgskule hjaa os. — Styraren for den nye folkehøgskulen i Buskerud er Ola v Langeland. Han

vart fødd i Hægeland ved

Kristianssand 14de december 1866. Etter at ban hadde teke lærareksamen, var han

1 10 aar lærar i folkeskulen.

2 aar lærar ved middelskulen i Larvik og 8 aar ved ein av amtsskulane i Jarlsberg. Han gjenomgik 2 universitets-kurser for høgskul ei æ-rarar i Danmark (1906 og 1908). 11904 var han i England for aa setje seg inn i det engelske spraak og gjere seg kjend med ungdomsarbeidet der. Daa spursmaa-let om aa faa ein folkehøgskule i gang att i Buskerud, vende dei seg td Langeland om aa ta styret.

Millom dei som elles har nedlagt det trugnaste arbeid for folkehøgskulen her maa først nemnast klokkar og ordførar i Hol i Hallingdal Sigurd Reinthon. Han vari ungdomen mykje saman med ein mann, som i si tid var godt kjend i Hallingdal, Sander Raa, og som millom anna har samla mange segner fraa Hol og ikring 2000 ord, som Ivar

Olaf Langeland.Norge.

Aasen fekk, daa lian paa sine reiser korn til Hallingdal. Denne Sander Rno førde Rein thou inn i Jaabæk-rørsla, laante honom „Folketidende" og tok honom med i ..Bondevenforeningen". Noko anna som og sette varigt merke kjaa lieiu-thon var Vonlieimskulen. Han las eit stykke om Chr. Bruun {av Arne Garborg i „Fedraheimen"). Dette gjorde at han reiste til Vonheim, og det som ban ber fekk høy re, gjorde at hans eigen skule fraa den tid fekk eit pust fraa folkehøgskulen over seg. Vidare skal nemnast Severin Kvuale fraa Hardanger, som har faatt si meste

utdaning paa Askov og vore lærar ved fleire skular i Danmark og Norge. Ei tid var han lærar ved ein dansk folkehøgskule i Amerika. Han reiste kring i bygdene i Buskerud og heldt foredrag og tala med folk om høgskulen. Lærar og ordførar i Aal, Erling Bæklcestad, og formannen i amtsskule-styret, ordførar og kyrkjesongar i Sandsvær A. M. Omholt, no (1910) stortingsmann fraa Numedal, og skoledirektør i Kristiania stift./. A. Johnsen har og vore gode hjelpesmenn.

Folkehøgskulen i Jarlsberg.

(1884—1888).

Hausten 1884 vart det opna. ein folkehøgskule i Tjølling i Jarlsberg. S tyr ären var Oddmund Vik.

Oddmund Jakobson Vik er fødd 19de april 1858 i Vik-øyr i Hardanger, der faren hans var gardbrukar. — Etter konfirmasjonen kom ban først paa „Voss høiere almueskole", der em a v lær ar ane gj orde narr av har d an germaalet h an s. Han kom paa den maaten tidlegt i opposisjon til folk av den gamle skulen. 1875 -77 gjekk ban paa lærarskulen paa S Lörd og kom ber saman med gutar, som hadde gaatt paa dei nye folkehøgskulane i Sunnfjord og Hardanger. I denne tid vart han og kjend med bladmannen Olav Lofthus. Alt196

dette vende tankane mot høgskulen. Bøkerne aat Bjørnson og Janson i denne tid peika og i den leid. — Dei som var paa lærarskulane i den tid, og som kom med i dette nye straumdraget i vaart aandsliv, kom i opposisjon til dei raadende. Maalstræv, dei nye diktarar, politik, folkehøgskule, Wergelands-draumar lærarskulane i den tid saag ikkje gjerne, at elevane kom inn i alt dette.

Daa Vik var ferdig paa Stord i 1877. tok han straks til med skule for vaksen ungdom i heimbygda si. Men heil klaarheit over kva folkehøgskule var, fekk ban først daa han vart kjend med Ullmann og Arve-sen. Han var først lærar hjaa desse i Seljord, var med paa ei Danmarks-ferd, som elevane tok, og vart millom anna paa Galtrup høiskole (paa Mors i Limfjorden) kjend med Kristen Kolds gamle medlærar Paulsen Val og med presten Rasmus Lund. Medan han var ved Ullmanns skule tok han middelskoleeksamen og begynde aa lese til artium, men fleire raadde ban fraa aa gaa den vegen — millom desse Arne Garborg. — Han slutta so med det og reiste til Askov.

1 1884 fekk han sin eigen skule i Tjølling i Jarlsberg,

Oddmund Vik.Nvrye.

og aaret etter fekk skulen amtst.ilskot. Det tok til aa Ivsne no. Vinstre hadde eit stort og sterkt fleirtal, og Johan Sverdrup var statsminister. No skulde folkehøgskulane vinne fram. So lett gjekk det no likevel ikkje. Det sterke vinstre-fleirtalet gløymde høgskulane: stortinget gjorde ingenting, og amtstinga, som no hadde raadveldet over skulane, var ikkje mykje aa lite paa i den vegen. Jarlsberg og Lau r viks amtsting, som i 1885 hadde gjeve pengar til Viks folkehøgskule, i n eg t a tilskot i 1886 — det var forresten berre 1 st. om aa gjere. — Vik vilde likevel ikkje gjeve op. Han hadde no faatt ei god hjelp i den unge kona si. Dorothea, dotter av skulestyrar Høie i Stavanger . buge og modige som dei vai' la dei i veg med ein skule i Kodal i Andebu, endaa dei ingen ting hadde aa halde skule med og lite eller inkje aa live av. Det var dei dagar det var reint matlaust i huser. Men nokre vener hjelpte til, og dei heldt skulen i gang til 1888. Men daa dei ikkje fekk tilskot av amtstinget den sumaren helder, var det ikkje onnor raad, dei maatte gje op. — Vik vart i 1889 sekretær i „Stavanger Avis" under Alexander Kielland og aaret etter styrar av bladet, som ban hadde til 1907. Han har gjort mykje som bladmann, var ei tid formann i „Venstres presseforening" og var i 1900—03 stortingsmann fraa Stavanger by. Under alt dette gløymde ban ikkje folkehøgskulen. Naar høve liar vore til det, hai- ban vitja skulane og helde foredrag der og paa høgskulemøte. Som bladstyrar og stortingsmann gjorde ban mykje for aa faa. Jærens høgskule i gang. For høgs kule ungdom en er fleire a,v dei songar han har dikta kjende. Viks beste arbeid er hans store bok om Ole Bull. I 1909 vart han väld til stortingsmann for Stavanger att- —

Namdalens folkehøgskule.

Skulen vart opna hausten 1884. Styraren var Marius Hægstad. Gardbrukar Aksel Sellæg let Hægstad faa hus-198

rom [ina garden sin Hylla ved Namsos, og baade han og syster hans Magdalena Sellæg, som daa styrde huset for broren, var til stor hjelp og studnad med aa faa skulen i gang. Det var over 30 elevar første aaret. Eit pai1 var fraa Nordland, dei andre fraa Namdalen.

Det er so, at alle dei som set nye skular i gang, har eit hotntdfay, ein tanke, ei sak, som dei vil ha fram, og som difor kjém tii aa setje sit merke paa skulen og heile skule-arbeidet. Hægstad var ikkje gni ndtvigian ar; han var m aal-mann og radikal vinstrepolitikar. Desse politiske og nasjonale synsmaatar var det, som sermerkte skulen hans. Menn som sette høgskular i gang i stridsaaret 1884 kunde sjølvsagt ikkje staa utanfor, likesæle om den politiske striden. —

Kristofer Marius H<ey st ad er fødd i Borgund paa Sunnmøre 15de juli 1850, Ear hans, Ole Hægstad, var sakførar og hadde namnet Hægstad fraa. ein gard paa Øvre Eker. Han interessera seg mykje for politik, var soleis med paa ei adresse til stortinget, i 1854 om, at statsraadane skulde møte i stortinget. Han sende inn 9 andre forslag, men dei vart lagde til sides. Han livde den meste tid i Bergen. Marius livde den förste barndomstid paa Sunnmøre og i Nordfjord og fekk soleis godt høve til aa lære bygdemaal a her. I 60-aar a kom lian inn paa latinskulen i Bergen, van student i 1869 og tok andreeksamen 1871.

I Bergen kom han med i den kjende maalmannsringen, som samla seg om Hen rik Krohn. Hægstad var med og fekk i stand eit. lag. som hadde sit handskrivne blad „Hugin". Her skreiv den seinare maalprofessor sine første stykke paa landsmaal. Han var mil lom dei som høyrde Chr. Bruuns foredrag i 1870, og var so sterkt, gripen av desse, at han lova ut, at dersom det vart aalvor av den tanken Bruun heldt fram om ein stor, meir vitskapleg folkehøgskule for heile landet, so vilde ban vere med som lærar i oldnorsk og landsmaal. Elles var han i den tid aa finne millom dei mest radikale, var med og stridde for aa faa Bjørnson tilNorge.

formann i studen (samfund ot. var med i Kristiania teater og peip ut Ibsens „De unges forbund", som dei meinte var mynta paa Johan Sverdrup, og var vener med dei, som samla seg om Olaus Fjørtoft. Xen Fjørtofts radikalisme i maal-vegen kunde han ikkje vere med paa. Hægstad har meir enn dei fleste andre vore konservativ her og helde seg nær inn td den ma alf orm Ivar Aasen sette op. — Etter at han hadde vore ein tur til England — lian var ei tid ved Oxford universitet og studera der serleg angelsaksisk, gotisk og oldnorsk —- vart ban i 187-1 styr ar av „Namsos Borger- og Almueskole". I den tid var det h ø gr ep artiet.. som sat ved styret, og dei saag med v eks and e uvilje paa. korleis den radikale skulestyraren fekk men- og meir aa segje. Daa. vetostriden var paa det heitaste i 80-aar a, vart so Hægstad skulda for majestæts-brot. Han hadde i eit privat lag sagt, at ein med ervekongedomet kunde bli utsett for aa faa ein idiot til konge. Dei prøvde med søks-maal mot lionom for dette, men daa ikkje det gjekk, vart det etter ein heit strid til det. at borgarskulen skulde leggjast ned, so dei kunde bli honom kvitt. „Vi liker ikke Dem og Deres stræv, og derfor skai De væk,1, sa høgre f ør ären i eit, skolestyremøte til Hægstad. Borgarskulen vart nedlagd, og Hægstad tok

no op tanken fra a, ungdomen a,v om aa fi alde skule for vaksne bondegutar. Han søkte amtstinget om tilskot til ein folkehøgskule, og etter ein heil strid der fekk han og. Høgreprestane Mailer fraa Len svika og Hesselberg fraa Lierne tala imot av ali magt, men V. A. Wexelsen og Peter Holst (statsraadar seinare) kom med gode motlegg. — Aaret etter han hadde sett folkehøgskulen i gang, begynde han aa gje ut ungdoms- og maalbladet „Bag", som ei stund valdet einaste ungdomsblad i landet. Han var og med og fekk i gang bladet. -Nordtrønderen- og var styrar av det so lenge ban budde paa Namsos, — I 1892 vart Hægstad väld til stortingsmann fraa N. T. amt og vart same aaret styrar av middelskulen paa Steinkjær. Han slutta daa med folkehøgskulen; and ro læ r ären ved skiden Ludvig Ben ut» tok styret etter honom, I 1S!)9 vart Hægstad professor og flutte til Kristiania. —

Han har halde mange lærarkurser, mest i Trønde-lagen, men ogso i Nordland, Romsdalen, Elverum, Smaa] ena, Gudbrandsdalen og Vestfold og vore med paa månge ungdomsmøte og maalsteinnor. — Det norske universitet har vei aldri havt ein lærar, som har har stade i so nært, forhold til landsfolket som professor Hægstad. Han har ogso som professor paa ein maate vore folkehøgskule-lærar. —

Ludvig Benum er fødd i Bodø 4de april 1866; faren som var snikkar budde ei tid deroppe. Men ban er trønder baade paa fars og morssida. Faren var av dei som vart. sterkt paaverka av Ole Vig, og skriftene bans fekk Ludvig tidlegt høve til aa lese. Han var serleg teken av .Liv i Norge" og so Arvesens livssoga om Vig. Elles var vei Hans Foosnæs den som han saag mest op til i barneaara.

Av ein gut som hadde vore paa, Vonheim, fekk han laane „Folkelige Grundtanker"'. Det gjekk med honom som med hundrad andre gaaverike bondegutar: Dei tankar som denne boka førde dei inn i, fekk magt over kjensle- og vilje-X orge.

livet, og sette sine sterke merke etter seg. Det var vei mykje av uklaar romantik i alt dette, men for mange — og kanskje dei mest evnerike bondegutar — vart det eit stykke religion. Det var ei livleg tid fraa 1SS0 og utover og ikkje minst i Trendelagen. Politiken var det staa-ande samtaleemne kor ein kom, og i Beitstaden var dei vinstre-menn mest alle. Namnet Johan Sverdrup klang som ein kiigslur i øyra deira. No skulde det verte slutt med by r aak ratiet; folk es ty r et skulde begynde for aalvor. og so skulde det bl: retta paa alt som var skakt og vrangt. Sjølvsagt skalde daa folkehøgskulen faa ein stor plass som arbeidar for op-lysing og frigjering i det nye Norge. I Beitstaden budde boüdehøvdingen Ole W elde, «om Bjørnson song om: '

„Fremst fondernes fan f du bar i hver strid;

den gjse veste. bonde pan tinge du var i din tid."

Beitstaden var ei bygd som kom tidleg med i politiken. I 1814 var det ikkje mindre enn éi fraa denne bygd, som møtte paa Eidsvoll (Midelfart, Sivert Bratbeig og Daniel Sehovig), og seinare har der og vore mange kjende stortingsmenn deri fraa. — I vetostriden var det møte med foredrag, taler og song. Foosnæs og Kuløy var jamt med paa desse møta. Ludvig Benum fekk høve til aa vere med i mykje av dette. Hausten 1883 kom ban inn paa Kuløys skule og var der den vinteren. I 1SS4 gjekk lian inn paa Klæbu

Ludvig Ben.tun.202

lærarskule, tok eksamen i 86 og vart same aaret lærar paa Knløys høgskule (vikar for Bragstad, som daa var i Danmark) og kom hausten 1887 til Namdalens folkehøgskule som mediterar hjaa Hægstad.

Den unge høgskule læraren hadde alt daa faatt høve til aa høyre nokre av dei frem ste høgskulemenn i Nordlanda. Stimaren 1885 var det eit nordisk liøgskulemøt.e paa Sagatun, og O, K. K li lov fekk ein del høgskulemenn til aa gjere ein tur til Trøndelagen. Det var først eit stort møte paa Levanger. Der tala danskane Ludvig Schrøder, Holger Begtrup., Chr. Baagø, svensken Teodor Holmberg og nordmen-nerne Lars Bentsen, Marius Hægstad, A. Qvarn, O. K. Kuløg og Viggo Ullmann. Le id ären for møtet var L. Bentsen. Sidan var det mate paa Stiklestad med taler av Ku I øv og Schrøder og deretter eit stort møte paa Inderøya paa garden 11 au gan nær der Sund folkehøgskule er no. Ved ein stor gravhaug heldt dei møte i 2 dagar. Der tala Schröder, Baagø og presten Fr. Wexelsen den eine dagen og Hans Wexelsen, Begtrup, Baagø og Schrøder den andre. Mange av desse som var med her, fylgde med til eit møte i Stjørdal en. til avsløringa av minnesmerket over Ole Vig.

Alle desse møta sette merke etter seg, og den mottaking dei framande fekk. synte, at høgskulearbeidet. hadde bore frugt. Ilolger Begtrup skreiv seinare om møtet m. a,:

„I>et deiligste syn var det. der ventede os omtrent midt paa Inderøen, hvor Vejen naar Bakkekammen. Først har man Borgenfjorden paa sin høi re Haand, og straks elter aabner der sig lige foran en den videste og skønneste

Udsigt mod Vest over Trondhjemsfjorden med Ytterøen og mange mindre Øer rundt omkring. Man ser Fjorden, saa langt Øiet rækker ind ad Trondhjem til, og rundt om ligger de fjeldrige Kyster, ikke skyhøie, men mildt rundede, bla anen de og graanende i Afstandstaagen, ja månge klædte i hvidligt „Helgenskær" i den sollyse Aftenstund. Faa Inderiøens vestligste Pynt, en 400 Fod over Vandet ligger den wtore, rødmalede Gaard Haugan, hvor vi gjorde Holdt. Gaarden var fidd af Folk. og skønt det var fttrste Gang vi mødtes, tyktes vi. det var gamle Venner, vi kom ind hos. Vi saa Uge-Norge.

som ved förste Øiekast, at det. var Mænd og Kvinder, som vi kunde have Glæde af at være sammen ined. og den korte Tid af en Aften- og Morgenstund, vi var til Møde med de Folk fra Inderøen, var som et Hjertemøde mellem os og dem, som aldrig vil glemmes. Det var rent ud sagt det bedste paa hele Norge3-reisen."

Schrøder skriv i boka sif „Dell nordiske folkehøjskole" om desse møta og seg jer, at det Begtrup skriv, samstavar med hans eigne inntrykk.

Det er sjølvsagt, at møta vart til hjelp baade for Nämd a! ens høgskule og alt skulearbeid i Tr un cl ei agen og vidare utover. Folk som før kanskje ikkje hadde større greide paa, kva høgskule var. fekk iallfall ei kjensle av, at det var ikkje berre noko, som nokre faa radikale folk i Trønde-lagen for med. —

ilen det saag likevel ikkje so lyst. ut. Skulen maatte flytje omkring fraa bygd til bygd, og daa Benum i 1892 tok styret etter Hægstad, varf amtstilskotet sett ned, so det vart tronge kaar i mange aar frametter. Men etter kvart vart det no betre, og i 190!:) vart det til det. at skulen skulde vere fast, og hus vart bygt.

Benum hadde i 1S98 reisestipendium til danske og svenske høgskular, og i 1901 hadde han stipendium til eit op-hald i England og i 1910 t.il ein tur til Tyskland.

lian er gift med Vilhelmine Elden, syster til den kjende læraren og maalmannen K. M. Elden i Orkedalen. Ho hat-vore og er til god studnad i arbeidet.

1 Att†'jorden heldt presten Karl Seip folkehøgskule paa. prestegarden fraa 1885 i fleire aar samstundes med at han var prest. — Det var eit travelt liv. men -i den tid orked jeg næsten hvad som helst," skreiv han sjølv seinare. Seip har ogso paa andre maa t ar vore med og lagt grunnen til den norske folkehøgskule.

Han vart fødd i Kristiania 5te april 1851 >. Faren var presten Ff ans Christian Caspar Seip, mora ei dotter av204

biskop Årup. l)ei kom til Gausdal i 1855. og lier voks guten op. I 74 flutte dei til Odalen, der faren var vorten sokneprest.

Karl Seip vart student i 1867. tok andreeksamen i 68 og teologisk embætseksamen i 1873. - Same aaret kom ban attende til Gausdal og var paa Bruuns skule vinteren 1S73

—74. — Hausten 74 vart h an 1 ærar ved botsfengslet i Kristiania og vart same aaret gift med Tea Trøflen hua Odalen. I 1883 flutte dei til Aafjorden og tok so aaret etter til med folkehøgskulen, som dei heldt ga a ande med kortare og lengre kurser - dei 3 förste varde berre til jul — til dei i 1890 kom til Frosta, der Seip var prest til 1898, daa han vart utnemd til skule-direktør etter "Wexelsen.

Mil lom dei som v a,r medlærarar kan nemnast Daniel Sæter og Ingvald Sakshaug. Han hadde eit lito tilskot til skulen, men det var so lite. at det ikkje kunde vere tale om, at han og kona hans hadde noko for arbeidet. Det var snaudt det rakk til aat medlærarane. — Som skuledirek-tør i Trondheims stift gjorde Seip mykje for aa faa ein betre barneskule, men gløymde heller ikkje folkehøgskulen.

Kurl Seip.Norge.

Baade daa Møre folkehøgskule og folkehøgskulen i Orke-dalen vart skipa, hadde dei ei god støtte i Seip, som

baade i Romsdals og i S. T. amtsting kom med varme innlegg for desse skular. 1906 vart Seip statsraad i Grunnar Knudsens regjering, og fekk no m. a. den opgaava aa utarbeide forslag til ei heil ny ordning av høgskulane. Men dette vart ban ikkje ferdig med. Han laag sjuk mykje av vinteren 1909, var bra att ei stund om vaaren og arbeidde daa det han kunde paa proposisjonen om folkehøgskulane, men so maatte ban leggje alt arbeid fraa seg, reiste op til Vesle-hamar for aa kvile. Men sjukdomen hadde faatt for sterkt tak. Han døydde her hausten 1909.

Garnes folkehøgskule.

(1887—1899.)

Paa Gr arne s i Haus prestegjeld ved Bergen var det folkehøgskule fraa 1887 til 1899. I)et var ikkje so lang arbeidstid, men det kosta likevel ein gaaverik mann heile hans arbeidskraft.

Styraren vai' Hans Christian Ørsted Hambro. Han vart fødd 10de juni 1858 i Stavanger, der far hans hadde ei fabrik. — Paa farssida var lian av jødisk ætt. Bestefaren var oplærd i jødedomen, men gjekk over til kristendomen, vart døypt 19 aar gamall og fekk ei stor handelsforretning i Bergen. Paa morssida var han i ætt med deu danske vitskapsmann Chr. Ørsted, som ban var opkalla etter.

Daa ban var 4 aar gamall, flutte foreldra hans til Bergen, han gjekk paa latinskulen der, men laut slutte i 17-aars-alder, for di ban vart laak av lungebetændelse. Han fok daa ei sjøreis, var heilt til India og va.rt frisk att og.

So gjekk han paa styrmannsskulen med den tanke, at han vilde verte lærar der seinare. Etter at ban hadde faatt'206

Fo !ke kay sk ule ti.

eksamen, tok lian til sjøs att. men datt ned fraa mastra uto i Nordsjøen Og slo seg so hardt, at, han laut gje op sjølivet. I fleire aar var han paa kontoret hjaa Mowinckel & son i Bergen. I denne tid tok han til aa skrive bøker, som vart utgjevne i Danmark. Daa han ein gong var der for aa ordne med utgjeving av ei bok („Fremad"), vart han kjend med fleire høgskule in enn, og han tok no til aa studere Grundt uh/ og Kierkegaard, som fekk meir Innverknad paa honom enn noko anna av det. han før hadde lese. — Skulen lians var godt søkt, som dei altid har vore folkehøgskulane paa Vestlandet.

Paa Garnes folkehøgskule har i alt gaatt omkring 900 elevar.

Vaaren 1809 vart Hambro so klen, at han maatte leggje skulen ned. Han reiste til Danmark og trudde han her skulde kome seg att; men det vart- verre hausten og vinteren utover. Han døydde 14de mars 1900. — Han var ein bror til den kjende skulemann Edvard Isak Hambro i Bergen.

Horndalens folkehøgskule.

(1H87—-1890.)

Millom Eidsfjorden i Nordfjord og 8unnelvsfjorden paa Sunnmøre gaar eit dalføre med høge, bratte fjell paa baae sider i aust og laage aasar mot vest.

T dette dalføret ligg Horndalen, (vanlegt kalla Honn-dalen eller berre Dalen — gamalnorsk Horn i njärd air).

Horndalen har i dei siste aar i mange maatar vore framanfor dei andre bygder paa Vestlandet. Det er vei ikkje nokor bygd i heile landet, som har so månge handverkarar, serleg er der månge ri ug ande smedar. Inne i ei vik ved Horndalsvatnet ligg garden Holmøy. Iler har i månge aar vore ein arbeidssknle, som er vidgjeten.Norge.

207

Den har havt elevar fraa alle kantar av landet. Grunn-1 eggjaren av denne skulen, Hans Holmøy. var noko av eit geni. - Skulen er no styrd av Olav Holmøy, son til Hans. Han er og kjend som ein framifraa lærar i handverk. — I slutten av 80-aara var her i Horndalen ein folkehøgskule; den gjekk berre i 3 4 aar. men fekk likevel mykje aa, segje for ungdomen i Nordfjord. Hans og Olav Holmøy vakte unggutane til arbeid, lærde dei handverk, lærde dei aa bruke fristundene; folke ii ag sknlen synte, at dette trottuge arbeidslivet baade kunde og burde semjast med

aandslivet. — Styraren for skulen var Haakon Aasvejen. Ho lm øy lær ar ane vai- miliö ili dei som hjelpte til aa fa,a skulen i stand og halde den oppe.

Haakon Gundersen Aasvejen er fødd 21de august 1862 i Hegre (Øvre Stjørdal en). Far hans var gardbrukar og kom med i den vekkjing, sora gjekk ut fraa Ole Vig og hans vener. — Haakon Aasvejen fekk soleis tidleg høve til aa verta kjend med Grundtvig og tankane hans. Dei lærarar han hadde i barneskulen (O . Bj ør gum og G. P. Hofstad), høyrde til Grundtvigs vener og tok skulearbeidet paa ein annan maate enn den, som var den vanlege i dei dagar.

Han var berre 16 aar, daa lian var med til eit stort høgskul emøte hj aa Lars Bentsen paa Kvithamar. Hei' tala in. a. Chr. Bruun og den kjende danske prest Vilhelm JJirke-dal. — Omtrent ved denne tid var det og ban for første gong høyrde Viggo Ullmann, som han seinare lærde a,a kjenne og elske som faa andre.

Han vart tidleg kl aar over, at han vilde verte lærar for aa faa arbeide for dei tankar, som i desse aar hadde teke honom so sterkt. Han gjekk i 1880 inn paa Klæbu lærarskule og tok i 82 eksamen der med beste karakter av alle paa Klæbu det aar, var so først lærar eit aar paa Eivind Torps skule i EI ver om, var deretter ei stund lærar i Stjør-dalen, til han i 1887 kom til Horndalen og begynde med skule der. — Det første aaret, hadde han Rasmus Steinsvik•20S

Folke høgskulen.

{bladstyraren i „Dön 17. mai") td med lærar, sidan J. Aas-hamar, som seinare i lang tid styrde Rikheim landbruksskule i Sogn.

Aasvejen fekk mange vener i Nordfjord, som hjelpte til med aa halde skulen oppe. — For mange var det heilt nye

Tankar han bar fram. Om kveldane samla ban bygdeungdomen kring seg til samtalelag, heldt foredrag og song med dei. Om sundagane var han ute i andre bygder og heldt foredrag, politiske og andre, skreiv i blada og var svært radikal. Det var eit liv inil-lom ungdomen i Nordfjord den gongen, som der vei aldri har vore. Dei konservative la seg heller ikkje paa latsida, men arbeidet deira gjekk meir i det dulde.

Daa skulelova av 18S9 skulde gjenomfø-rast i Horndalen, vart Aasvejen og ikkje presten väld til formann i skulestyret. No tok det til aa sjaa faarlegt ut. Horndals-presten tala mot honom i eit offentlegt mete og bruka so sterke ord, at Aasvejen saag seg nøydd til aa stemne honom for retten. Han hadde millom anna sagt, at den unge høg-sknlestyraren var ein „falsk profet og ulv i faareklæderu. Mindre kunde ikkje gjere det. Striden slutta med, at presten etter paalegg fraa kyrkjedepartementet, maatte tilbakekalle

Haakon Aasvejen.Norge.

dei uttrykk kan hadde bruka, og lian vart ogso snart etter flutt til eit anna prestekall. — Tilskot fraa amtet var det likevel ikkje aa tenkje paa, soleis som det var i N. B. amt i den tirl. Aasvejen hadde tala mot Johan Sverdrups politik (i 1888) og mot tingmennerne Edv. Liljedahl og Ame Tonning. Til dette kom so, at ban var maalmann og grundt-vigianar. Dessutan —Nordfjord hadde sin amtsskule, og den sette korkje gamle eller unge i uro. Ungdom som vilde paa. skule, fekk reise dit. So gjekk det med Aasvejen som med so mange andre: Han laut leggje skulen neri. Høgskule-tankane har han likevel ikkje lagt ned. — Millom dei yngre er han ein av dei som har gjort mest for denne sak.

Etter at han slutta som høgs kn les ty rar i H omdal en, vat-han først 2 aar amtsskulestvrar i Nedenæs, seinare klokkar og lærar i Stjørdalen, i 2 aar (96 —98) sekretær i .Norges venstreforening" og fraa 1898 styrar av „Fjordenes amtsskole", som no er fast paa Nordfjordeid. Fraa 19(X) har ha.n og styrt „Fjordenes Blad". — Han har halde lærarkurs us paa sin eigen skule og vore lærar ved kurser paa fleire andre skular, soleis paa folkehøgskulane i Telemark og Gudbrandsdalen. —

Omframt det han har skrive i sit eige blad, har han skrive mykje i mange a.ndre, mest om litteratur og skule-spursmaal.

Strandvik folkehøgskule.

(1888- .1899).

1 Strandvik sokn i Fuse prestegjeld sud for Bergen var ein liten folkehøgskule i gang fraa 1888 til 1899, — Styraren var Stein Hauge. Han va.rt fødd i Fuse i 1858, var den eldste av fleire sysken, og daa faren fall ifraa i 1876 maatte han drive garden i mange aar og fylle farens plass so godt

lian kunde. Han gjekk paa Ullensvang folkehøgskule og kom i 1884 inn paa Stord lærarskule, tok eksamen med beste karakter i 86 og var eit par aar lærar i folkeskulen i Ullensvang i Hardanger. Hausten 1888 sette han i gang Strand-vik folkehøgskule paa farsgarden sin. Det var det syn paa folkeliv og kristendom som ban hadde faatt paa skulen i Ullensvang, han no som vaksen og mogen mann vilde spreido millom sine sambygdingar og andre. Lars Eskeland var medlæraren hans i 2 aar. Sidan hadde han med seg ei lærarinne og det siste aaret ein agronom.

Han dreiv skulen i alle aar utan amts- og statstilskot. Han hadde eit par aar kr, UTO aarleg av Fuse sparebank, men det var og ali den hjelp han fekk av det slaget. Han søkte amtstinget fleire gonger om tilskot til skulen, men kunde ikkje faa. Daa Ullensvang folkehøgskule vart nedlagd, var det mange som meinte, at det tilskot den hadde havt, skulde verte ført over paa Strand vik folkehøgskule. Men fleirtalet i amtstinget var imot.

I den tid Hauge tok til med folkehøgskulen sin, gjekk det ei gudeleg vekkjing i myrk pietistisk leid over bygdene. Fraa første stund av kom skulen i strid mot dette. Det var soleis ikkje berre økonomiske vanskar han hadde aa stride med. — Men lian vilde ikkje; gjeve seg. Han hadde ei sterk tru paa, at ein gong skulde han vinne fram. Men so slo helsa feil, han var ikkje sterk nok til aa staa oppe i alt dette. Han døydde den 16de mai 1900. Det vart daa skrive, at paa honom høvde dette verset av den danske diktar:

„Kjæmp for alt hvad du har kjært, dii om saa det gjælder; da er livet ei saa svært,

d»den ikke heller."

* *

Det saag myrkt ut for folkehøgskulane i vaart land fraa 1890 og dei nærmaste aar utover. Den vanskelege og utrygge økonomiske stilling, som statsmagtene hadde gjeve skulaneNorge.

|radde gjort sit til dette. Hertil kom so fleire andre ting. Ved skulelova a,v 1S89 hadde vi faatt eit nyt, slag ungdomsskular („fortsættelsesskolerne"). Det var månge som meinte, at desse skulde verte dei beste ungdomsskular for framtida, og månge slike skular vart sette i gang. —

Den retning som vart kalla dekadencen, fekk ikkje so lite innverknad ogso paa land s ungdomen. Det vai omslags mode aa tala haanlegt om folkehøgskulane, som vilde „høino og løfte". I litteraturen var det realismen og naturalismen. som førde det store ord.

Det var fleire, serleg millom dei yngre, som meinte, at. no kunde det vere tid td aa ta op att spursmaala fraa 1877 og 79 om ei betre ordning av folkehøgskulane. Dette kom millom anna. fram i eit forslag, som vart innsendt til stortinget i 1898. Daa forslaget gjev ei oversigt over skulane i Norge i denne tid, og daa det vart- ophavet til, at vi verkeleg fekk ein ny skipnad for mange skular, skal eg her faa prente det av. Det vart trykt som stortingsdokument (nr. 97 for 1898) og lydde so:

„Til stortinget!

Undertegnede tillader sig herved at henstille til stortinget, at der bevilges en sum, stor kr. 20000.00, som stilles tii regjeringens raadighed og anvendes til direkte understøttelse til frie folke-høiskoler, der ikke tar adgang til statsbidrag efter de tidligere gjældende bestemmelser, samt en sum af indtil kr. 10 000,oo til uddeling af

stipendier ved disse skoler — paa betingelse af at skolen har mindst 10 elever over 18 aar, at skolens plan godk j endes a f kirke departementet, at skolen stilles under kirkedepartementets tilsyn paa den av dette nærmere bestemte maate, og

at der til samme hvert aar indsendes beretning om skolens virksomhed.

Forudsætningen er. at en bevilgning i nævnte øiemed indtil videre gives aarlig.

Det er en kjendsgjerning, at vi med hensyn til gode ungdomsskoler, navnlig for landbefolkningen, staar betydelig tilbage for vore nabolande, særlig da Danmark, I modsætning til,212

Folke h ugsk ulen.

hvad der er tilfælde i Danmark. Finland og Sverige, gaar folkehøjskolerne hos os mere og mere tilbage, uden at vi i disses sted kau siges at faa ungdomsskoler, der magter at yde noget tilsvarende til, hvad folke høi s kol en i nabolandene giver. Og dette er ikke, fordi vi mangler dygtige mænd og kvinder, som gjerne vil öfre sin tid og kraft i folkehøiskolens tjeneste, men fornemmelig fordi vilkaarene hos os har været saadanne, at skolerne umulig har kunnet holde sig oppe paa grund af mangel paa økonomisk støtte.

Vort øvrige skolevæsen har i de sidste aar gjennnmgaaet en temmelig stor omdannelse. Vi kar faaet en ny folkeskolelov, en ny seminarlov og en ny lov om det høiere skolevæsen. 1 stedetfor 6 seminarier tidligere har vi nu ikke mindre end 12, og et 13de er ogsaa under dannelse (Stavanger). Kommunale og private middelskoler oprettes rundt om i by og bygd. Men skoler, hvor den almindelige landsungdom kan faa noget af sin tørst efter kundskab og aandelig udvikling tilfredsstillet, og som kun har det til formaal, har vi forholdsvis meget faa af. For landsungdom, som vil faa en noget videregaaende skoleuddannelse end den lovbefalede, er der ingen anden udvei end at søge hen til fag- eller eksamen ssk o lerne, middelskolerne, seminarierne, landbrugsskolerne o. s. v. (vi undtager her amtsskoleme, hvis stilling vi senere kommer tilbage til). Dette forhold maa vistnok for en stor del være grunden tit den stærke konkurrance om alle slags bestillinger, den stedse voksende indstrømning til byerne og til den misnøie og modløshed og mangel paa foretagsomhed, som saa ofte hersker blandt dem, der maa bli hjemme.

Hvad betydning vei udrustede ungdomsskoler kan ha for et lidet og fattigt folk saavel i aandelig som i materiel henseende viser Danmarks historie os bedst.

Da Norge skiltes fra Danmark i begyndelsen af aarhundredet, var Danmark et af de fattigste lande i Europa. Folkeoplysningen var det heller ikke rart med. Nu er der neppe noget land i Europa, hvor aandelig dannelse og velstand er saa almindelig som i Danmark. Og endda har Danmark i mellemtiden været oppe i 2 farlige krige, som endte med nederlag og ydmygelser og tab af vigtige landsdele.

Det erkjendes nu fra alle hold, at Danmarks rige blomstring skyldes for den væsentligste del den undervisning og vækkelse, som landsungdommen har faaet i høisko lerne. Det var en tid, da mânge stod tvilende ligeoverfor høiskolevækkelson der som hos os. Høiskolen blev beskyldt for, at den gjorde de unge titNorge.

213

yrkesløse dremmere. Danmarks blomstring hör vist, at det ikke er tilfældet.

Det kan i denne forbindelse være værd t at mindes, hvad af döde statsraad Astrup udtalte derom i fjor under debatten oiii landbrugshøiskoien: „ Det i midten af aarhundredet skede storartede fremspring i det. danske landbrug er ikke saa meget at. tilskrive hverken jorden eller klimatet dernede, men meget mere de grundtvigske folkehøiskoler, som derefter har afsat de høiere fagskoler for det nationale jordbrug, for dets forstaaelse indad og udkommet udad. Der er bragt kundskab ind i landet."

Danmark er et folk paa 2 millioner mennesker som Norge, Det vil derför ha sin interesse at gjöre sammenligninger meJlem de danske og de norske ungdomsskoler.

I 1894 kunde de danske højskoler holde 50-aars jubilæum. Den oversigt over folkehøiskolearbeidet, som i den

anledning blev udarbeidet, viser bedst, hvilken rask og sikker fremgang disse skoler har havt. og hvad der er ofret paa. dem.

I skoleaaret 1892—1893 var der i Danmark 77 folkehøjskoler, som fik understøttelse av staten. I disse skoler var der 73 mandlige bestyrere, 168 faste lærere og 140 timelærere, 4 kvindelige bestyrere, 82 faste lærerinder og 58 hjælpe- og timelære rind er.

Vinteren 1893—1894 havde skolerne 3 500 elever mod 2 789 i 1891—1892, 2 122 i 1873—1874. 1 500 i 1868—1869 og 200 i 1853 1854. (Oplysningerne er hentet fra „Danmarks folkehøjskoler og landbrugsskoler 1844—1894" af H. Rosendahl.)

Skolerne havde i 1850-aarene et statsbidrag af ca. kr. 4000,oo, i 1HS0—1870-aarene ca. kr. 20 000,oo, i 1880—1890-aarene kr. 40 000,oo à kr. 50 OOO.oo. Fra 1892 har de et aarligt statstilskud af kr. 120 000,00- (Dansk Lov af 12te april 1892). Flere amter bevilger ogsø.a bidrag til enkelte skoler. Desuden bevilger staten aarlig kr. 180 OOO.oo til understøttelse for begavede og fattige høiskoleelever og til læremidier og læreruddannelse ea. kr. 40 000,oo. Ialt altsaa et statstilskud til de danske folkehøjskoler af omtrent

kr. 340 000,oo.

Ovenfor nævnte elevantal var altsaa, antallet af dem. som gaar om vinteren. Naar de, der besøger sommerkurserne, tages med, blir taljet omkring det dobbelte.

„De ileste højskoler er komne til siden 1864, nederlagets aar og vækkelsens aar. —214

Folke ii øgsku le».

I)ot b fi ml ede elevantal var:

i det lOde aar (1853) neppe 200,

— 30te — (1873) 3 240,

— 50de — (1893) omtrent 6 000. (Folkehøiskole-forstander L. Schrøder i „For kirke og kultur1*, nr. 1, 1896).

De tilsvarende norske ungdomsskoler er jo amtsskolenie og vore faa folkehøiskoler. Bevilgningerne til disse tilsammen hlir meget smaa i sammenligning med Danmark. „Beretning om skolevæsenets tilstand i kongeriget Norge for aaret 1893" viser, at der i skoleaaret 1893—94 liar været følgende elevantal ved

statsunderstøttede skoler:

1 Ved folkehøiskoler:

I Tromsø stift . ingen

- Trondhjems — ... 116

- Bergens — ... 171

- Kristianssand^ — ... ingen

- Hamar — ... 52

- Kristiania — ... ingen

Tilsammen 339

2. Ved amtsskoler:

I Tromsø stift ... 188

- Trondhjems —• ... 258

- Bergens — ... 200

- Kristianssands — ... 353

- Hamar — ... 378

- Kristiania — ... 461

Tilsammen 1 838

Tilsammen altsaa, ved folkehøiskoler og amtsskoler 2 177 elever*). Til disse skoler er i samme tidsrum medgaaet af stats-midler kr. 121 803,oo, hvoraf til amtsskoler kr. 88 698,00, til stipendier kr. 10 866,00 og til „private skoler med liguende formaal" kr. 22 239,00. Dertil kommer am t s bi dragene. Altsaa et statstilskud af kr. 121 800,oo til de norske amts- og folkehøiskoler med tilsammen 2177 elever i samme tidsrum, som de dart,eke folkehøiskoler havde omkring 6000 elever og et statstilskud paa ca. kr. 340 000, oo.

*) Overalt er regnet høieste elevantal Antallet ved skolens begyndelse og stötning er meget forskjelligt. Antallet af dem, der har segt skolen den hele tid under kurset er altsaa hetydelig mindre.Norge.

Vore amtsskoler har vistnok udrettet adskillig for folkeoplysningen, men kan dog ikke siges at have blevet for os, hvad folkehøiskolerne har været og er for vore nabolande. Skoler for den egentlige bondeungdom kan de neppe længere siges at være. De er for det meste blevet forberede!sesskoler for seminarierne og andre videre gaa ende skoler. 1 de senere aar har ogsaa forberedelseskurser for seminariet og den lavere lærerprøve været knyttet til månge af amtsskolerne.

Amtsskolerne har saaledes bidraget til at trække de mest evnerige bondegutter bort fra landlivet og over i andre stillinger istedetfor at de skulde dygtiggjøre dem til at leve landmandens liv som oplyste og interesserede borgere med levende sans for fædrenes liv og sed og fædrenes maal. Derved har de Ogsaa hjulpet til at fremme den betragtningsmaade, som er blevet saa sørgelig almindelig blandt en stor del af vor ungdom, at bondens liv og arbeide er noget lavere og simplere, som nok kan høve sig for de mere uvidende og uoplyste, men som de mere begavede og bemidlede maa komme hort fra.

Og det kan være grund til at frygte for, at de mange middelskoler, som oprettes rundt om i landet, ialfald ikke vil gjøre tilstanden i saa maade bedre.

Amtsskolerne kan ifølge deres ordning og oprindelse vei neppe heller blive det samme for os, som de frie folkehøiskoler er blevet for Danmark. Oprettede ved offentlig foranstaltning og fra, første færd af udstyrede som statsskoler med offentlig ansatte lærere kan de aldrig op veie en fri ungdomsskole, voksen ud af folkets trang, baaren af lærernes personlighed, og hvis første livsbetingelse det er at bevare det inderlige forhold til det jeviie folks levevilkaar og tænkesæt. Den frie folkeheiskole kan lettere rette sig efter de skiftende tider og krav. og den vil langt bedre end amtsskolen kunne løse deri side af ungdomsskole arbeidet, at skabe liv. interesse, begeistring.

Ved skoleloven af 1889 fik vi et tredje slags ungdomsskoler, nemlig fortsættelseskclerne.

Disse skolers stilling, saaledes som den er given ved skoleloven. er nærmest at være en kundskabsmeddelende skole for unge mennesker mellem 14 og 18 aar og derved danne et mellemled mellem folkeskolen og den egentlige ungdomsskole, — om man vil, et slags forskole til denne. Som saadan har den sin opgave, om den end som det forekommer os, bør adskillig reformeres for at kunne tilfredsstillende løse selv denne opgave. Naar man af og til hører udtalt, at vore fortsættelses skoler skulde216

r"oTkehøggJt ulen.

kunne gjøre enhver (inden ungdomsskole overflødig, ni aa det bero paa en fuldstændig misforstaaelse av ungdomsskolens opgave og maal.

Den anke som ikke uden grund har været fremført mod aiutsskolerne, at den tar eleverne for unge, gjælder nemlig i endnu høiere grad fortsættelsesskolerne, hvis man vil tiltænke dem pladsen som landets egentlige ungdomsskoler. De er ifølge skolelovens § 1 „beregnet paa unge menneske mellem 14 og 18 aar." Men den egentlige ungdomstid falder først efter 18 aars alderen. Grundtvig mente, og deri havde han visselig ret, at i tidén fra 18 til 25 aar var de unge mest modtagelige for aandelig paavirkning. Det er egentlig først da. at de unge for

alvor begynder at tænke over livet. Derfor er det fornemmelig da, det gjælder at faa de unge i tale, vinde deres tillid og kjærlighed og derved øve en indflydelse, som faar varig betydning for hele deres senere liv.

Dernæst er fortaættelsesskolekurserae i regelen af saa kort varighed, at de heller ikke fra den side set kau fylde pladsen som god og forsvarlig ungdomsskole. I regelen varer de kiui 8 f 2 uger, og det er kun yderst sjelden, at kommunerne ser sig raad til at opretholde en forts a'tte Is e s sk ole med ß maaneders undervisning hvert aar.

Som følge af den korte skoletid og den knappe løn, der er stipuleret for disse skoler, har fortsættefsesskolerne ogsaa ni eget vanskelig for overhovedet at faa dygtige lærere, og end mere vanskeligt for at faa lærere, der er velskikkede som ungdoms-lærere, Det gjælder om ungdomsskolen i endnu høiere grad end om barneskolen, at skolen er læreren Og læreren er skolen. Mr ikke læreren en personlighed, der er greben af lyst og iver for sin gjerning, og som eier den magt i sin personlighed og i sit ord, der uimodstaaelig erobrer sine tilhøreres opmerksomhed, og har han ikke ved siden heraf de fornødne pædagogiske betingelser, saa blu ikke skolen god. At sætte uprøvede og uøvede lærere til ledere for ungdomsskolerne er derför saa bagvendt som muligt. Og dog er det netop det, som nu gjøres i meget stor udstrækning. Dat beror nu ofte paa en ren tilfældighed, hvilke lærere fortsiettelsesskoieriie faar, om de i det hele taget faar nogen. Seminarister eller unge studenter, hvoraf mange kanske ikke bar holdt skole en eneste dag 1 sit liv før, ansættes fort væk som lærere i disse skoler. Vi henviser med hensyn hertil til indberetningen fra skoledirektøren i Bergens stift forNorge.

1892, l89ii og 1894 og indberetning fra skoledirektøren i Hamar stift for tidsrummet 1891—1895, afgivet 24de april 1897.

Eu anden art af ungdomsskoler, som. stortinget i de senere aar har optaget bevilgningerne til, efterat de i nogle aar er strøget. er aftenskolerne. At disse skoler i nogen større mon kan erstatte mangelen af vei udrustede ungdomsskoler med særegne lærere, der kan öfre al sin tid og kraft i skolen, er der vei ingen, der Lar lidt skjøn paa skolearbeide, som hverken venter eller forlanger.

I det hele har amts sk ol er, forts ætte Is es skoler og aftenskoler sin opgave som udelukkende kundskabsmeddelende skoler og som forberedende skoler for fag- og examensdannelsen. Hvad vi trænger til, er en ungdomsskole, der kan give landsungdommen en helt afsluttende almendannende undervisning uden sigte paa examen eller f as t lønnet livsstilling i statens tjeneste — eit fri folkehöiskole, der tar sigte paa de kundskaber og færdigheder, som det jævne landsfolk kar brug for i det daglige liv, Og som kan sætte det i stand til at udfylde den plads i ståt og kommune, som vore love giver adgang til. Folkehøjskolerne var fra første færd af tænkt som skoler for bønderne og landsfolket i det hele. Forudsætningerne for den skole, vi her har tænkt os, bør fremdeles være, at eleverne gaar tilbage til samme virksomhed som før. men med større forstaaelse af sin tid og dens opgaver, med større kjendskab til fædrene og derigjennem med en levende kjærlighed til folk og land og lyst og evne til at leve sit eget selvstændige liv.

Vi skal tillade os at minde om, hvad der allerede for 20 aar siden udtaltes derom, da de første høiskoler sattes igang her:

„Frigjørelsen i 1814 sætter vore bønder store opgaver og stiller sterke krav til dem. Den vil nødvendigvis fremkalde et stort omslag i deres aandsliv. Og under dette store skifte kunde der være fare for, at den nedarvede ejendommelighed gik tabt, hvis den ikke i tide blev styrket. Folkehoiskolen vil friste paa at styrke vore bønder til mødet med det fremmede ved at give dem oplysning, saa godt den kan det, paa hjemlig grund." (Chr. Bruun: Folkelige grundtanker). Det var lignende tanker, som affødte høiskolebevægelsen i Sverige, De mænd, som der satte de første folkehøjskoler igang, fandt, at de udvidede rettigheder som deres standsfæller havde faat ved kommunalloven af 1862 og den nye grundlov af 1866 krævede større almendannelse De samme tanker var det, som bevægede Grundtvig, da han fremsatte kravet paa folkehøjskoler i Danmark.

Vi staar foran betydelige reformer i vor lovgivning. De politiske rettigheder er eller vil blive udvidet i betydelig

grad. Derved er ogsaa kravet paa en større og fyldigere almendannelse blevet sterk ere end nogensinde. Paa samme tid moder det nye Og og fremmede s t er kere end før, breder sig ud over landet og fortunger mange steder det gamle og nedarvede. Der maa gjøres noget for at styrke landsfolket til at møde alt dette. Det er der vistnok månge, som alt har havt en fornemmelse af. Her er det netop, der trænges en fuldt ud norsk ungdomsskole, baaren af frie. helstøbte personligheder, hvis inderste livs t ran g og kald det er at tale til den norske laudsiuigdom og gjøre den villig og dygtig til af hele sin kraft at tage selvstændig del i arbeidet hnade paa det materielle og aandelige livs omraade.

Sammenslutningen mellem den høiere og lavere skole vil vansk elig kunne yde nogen hjelp her. De færreste blandt lands-ungdommen vil faa tid og raad til at gjennemgaa en middelskole selv om den er bygget paa folkeskolens anden afdeling og kun varer 2—,H aar. Det er tvertimod at frygte for, at denne ordning yderligere vil føre til, at den evnerigeste landsungdom drages bort fra bondelivet. Og desuden — det er ikke kundskab hverken i tysk eller engelsk, landsfolket først og fremst trænger, saa nyttigt og bra det ellers i og for sig kan være.

Skal der være haab om, at den skoledannelse, som vi her har taget ordet for. i større udstrækning kan komme det almene folk tilgode, saa vi derigjennem med hensyn til aandsoplysning og praktisk dygtighed i almindelighed kan holde skridt med vore nabolande, f. eks. Danmark, da maa staten stille sig anderledes til folkehøiskolerne, end den hidtil har gjort.

Vi vil atter henvise til Danmark. Om forholdet mellem den danske ståt og folkehøiskolemes virksomhed der udtalte den danske folkehøi skoleforstander J. Nørregaard (Testnip) paa det nordiske skolemøde i Stockholm i 1895 følgende:

„Skolen har efterhaanden udvidet sig til at omfatte de fleste af samfundets lag, og folkehøiskolerne kunne derför siges at være godt paa vei til at blive, hvad de altid have villet være, en folke-høiskøle. Det er lykkedes væsentlig ved to foranstaltninger, som i tidens løb er tagne. Den ene er den, at der nu af staten uddeles aarlig meget betydelige summer til folkehøiskolerne, dels til selve højskolernes bestyrere eller forstandere, dels til eleverne. [grunden mødes disse to veie i én, idet jeg yderligere maa gjøre opmerksom paa, at der til alle forstandere for folkehøjskoler i Danmark stilles meget store krav i retning af at meddele helNorge.

219

eller lialv fri undervisning vert siden af de understøttelser, sora staten giver til elevernes ophold paa skolen, og derfor kan det ogsaa meget ofte ske. at en elev, en ungersvend eller en ungpige, kan tilbringe et halvt aar paa en høiskole uden at betaie det allermindste for undervisning, kost eller bolig. Derfor vil jeg her udtale som min opfattelse, grundet paa lang erfaring, at ingen ungersvend eller ungpige, der vil have del i folkehøjskolens undervisning behøver at blive borte derfra for pengenes skyld, — ingen, Begjærer de at komme der, vil de kunne komme der frit. Derved er det lykkedes at naa saa langt, ned i samfundet. som vi hidtil er naaede. - - — — Det, jeg her har kunnet drage frem fra min skoles erfaring, er nogenlunde det almindelige forhold i Danmark." (Berättelse om synende nordiska skolmötet i Stockholm 1895 s. 56).

Hr. Nørregaard udtaler videre:

„Naar jeg skal sige, hvad der for Sveriges vedkommende er betingelsen for, at det samme arbeide kan trives der som i Danmark, maa jeg pege paa en erfaring, som man hidtil sikkert har gjort. Det er den, at der ikke laves en folkehøiskole i nogen

større kjøbstad til gavn.-—— — Dernæst vil jeg sige, at saa

maa skolerne arbeide paa at faa den stats understøttelse, soin nu er begyndt, meget betydelig forøget. Den maa blive mere end 20 gange større.---Det vil vistnok ogsaa ske. I den henseende har den svenske rigsdag og regjering altid vist en gavmild forstaaelse. Naar saa forhaabentlig det norske folk i stigende maal (desværre har folkehøjskolen der i den senere tid været i synken) arbeider henimod en saadan udvidelse til atle samfundsklasser, da haaber m, at det skal lykkes her i Xor den ved at udjevne, om end ikke udfylde, denne kløft (mellem overklassen og underklassen). at undgaa det utore vældige skibbrud, som de store stater med deres

uhyre, kløft i samfundet, visselig vil komme til at opleve, og derved berede veien for en saadan omdannelse af vort samfund socialt i demokratisk retning, som det utvilsamt er opgaven at naa i alle eu-ropæiske stater." (Ovenfor nævnte berättelse s. 59—60).

Det er vor mening, at staten ber som i Danmark nu bør træde til med direkte bidrag til folkehøjskoler og i form af stipendier til deres elever. Som bekjendt er statsbidrag til folkehøjskoler nu betinget af, at vedkommende skole ogsaa faar amts-bidrag. Opnaar en folkehøiskole ikke saadant, er den ogsaa af-skaaret fra at, erholde statsbidrag. Vi har her ikke villet fore-slaa en ændring i forhofdet for de gamle, allerede amts- og statsunderstøttede folkehøi skol ers vedkommende, saafremt de selv220

Folke h ugsk ulen.

ønsker at beholde den gamle form for understøttelsen. Hvad vor henstilling tilsigter er, at staten ved siden af de gamle bestemmelser for statsbidrag til amts- og folkehøiskoler aabner adgang til paa visse betingelser at lade ikke amtsunderstøttede folkehøiskoler faa direkte bidrag af staten. Vi har i vort andragende pegt paa endel saadanne betingelser — nærmest i tilslutning til dansk lov om bidrag til folkehøiskoler af 12te april 1892. Det er muligt., at storthinget i tilfælde finder det rigtigst at opstille flere eller andre rimelige betingelser.

Hovedsagen er for os, at der aabnes adgang til at give dygtige og velskikkede høiskolelærere en fra statens side nødvendig opmuntring og støtte til at reise en af tidén og forholdene krævet norsk folkehøiskole.

Vi har grund til at tro, at der inden vort folk findes mænd og kvinder, der har baade evne og vilje til at reise nye folkehøiskoler, inen som hidtil Ikke har vovet at ta fat, fordi den i vore dage nødvendige sikre og ekonomiske støtte manglede. Selv om der er dygtige ungdomslærere, selv om mange elever melder sig, er det derfor ikke sikkert, at amtsformandskabet i det distrikt, hvor skolen tilfældigvis ligger, har syn for og forstaaelse af den frie ungdomsskoles almendannende gjerning, og saa staar man der. Kanske, som saa ofte har været tilfælde, politiske, rent personlige eller andre uberettigede hensyn spiller ind, og am tsbidraget bliver negtet. Dermed staar skolen uden økonomisk støtte. Eller bidraget gives det ene aar, men negtes det næste. Dette er lige gält. Hvor megen anerkjendelse man end kan yde vore amtsformandskaber med hensyn til deres villighed til at. støtte folkehøjskolerne, kan det dog ikke negtes, at folke-høiskoierne ved at prisgives de enkelte amtsformandskabers bedømmelse faar en meget utryg stilling, og at deres stilling i betydelig mon vilde forbedres, naar der aabnes adgang til direkte statsunderstøttede. Selv flere af vore mest auer kjendte høisk olelærere og søgte folkehøiskoler har faat føie de usikre kaar, som folkehøiskolen i vort land hidtil har virket under. Og at dette har skræmt unge begavede kræfter fra at. følge sin lvst til at vie sig til folkehøjskolens tjeneste, er ikke tvilsomt, paa samme tid som det har tvunget mange til at nedlægge arbeidet og ta fat paa noget andet. Det ter vei ogsaa siges at være almindelig erkjendt, at de usikre økonomiske kaar har hemmet folkehøjskolens frie udvikling i vort land. Dette haaber vi, at en direkte statsund ers tøtte Ise i mange maader vil rette paa.

Trods de uheldige og usikre vilkaar, folkehøiskolen 1 vortX orge. 221

land har virket uiider, har den dog øvet en vidtrækkende og betydningsfuld gjerning blandt os og afsat dybe merker i vor udvikling. Der vil ved en bevilgning som den af os foreslaaede kaldes paa nye kræfter, og der vil skabes en mulighed mere for, at den frie folkehøiskole kan gjenreises i vort land til held og velsignelse for vor materielle og aandelige udvikling.

Kristiania den 12te april 1898.

Ærbødigst

Rasmus Stauri. Haakon Aasvejen. 0. A. Eftestøl.

Tiltrædes i det væsentligste.

Ivar Fleislaä.. Thore Myrvang."

Dette forslag sende stortinget til regjeringa, som skulde kJ a a paa. det og segje si meining. Styr ären for

kyrkjedepartementet, V. A. Wexelsen, tok op forslaget og kom med ei lengere utgreiding om skulane, baade ber og i grannelanda. „Dansk lov af 12te april 1892" tok han med i den kgl. prop. og gav dessutan fl eire oply sin gar om skulane i Sverige og Finland. Om skulane i Norge skriv departementet m. a.:

„Det vil erindres, at betydelige kræfter stillede sig til denne sags tjeneste, og at flere af de norske folkehøiskoler i en sterkt bevæget tid blev aandelige centra med bestemmende indflydelse, i videre kredse (Sagatun, Vonheim, Sogndal, Seljord). Om end flere af de ældre skoler er nedlagte, er dog folkehoiskolens aag ikke opgivet her i laudet. Ligesom det vistnok nu, om der end ikke er enighed om at vurdere denne skolearts maal og midler lige høit og paa samme maade, fra alle hold erkjendes, at folkehøjskolen gjennem de opgaver, den stillede, og den metode og de hjælpemidler den benyttede, har havt en Ikke ringe indflydelse paa skole og undervisning i vort land, saaledes har det ogsaa vist sig, at den har vundet og fremdeles vinder den forstaaelse og anerkjendelse, at kræfter stiller sig til dens tjeneste, og saavel lokale myndigheder som staten finder at burde støtte den. Departementet skal ikke gaa nærmere ind paa de forhold, som i sin tid bevirkede, at arbeidet for at skaffe landsungdommen videre gaaende oplysning i stor udstrækning blev lagt ad andreFolkehøgakulen.

veie end den frie folkehøiskoles. Man skal her kun minde om, at det ikke alene var den modstand, folkehøiskolen mødte inden en i den tid sterkt udbredt religiøs retning, heller ikke skolemyndighedernes og den inden adminlstratrationen paa dens forskjellige stadier herskende opfatning af nødvendigheden af at følge de fæstnede former saavel med hensyn til skolena indre ordning som med hensyn til kontrollen med dens bestyrelse og drift, som blev bestemmende for folkehøjskolens skjæbne; men der var tillige andre grunde, som var sterkt medvirkende til, at den konkurrerende skole, amtsskolen, kom op. Blandt disse skal nævnes, at trangen til mere undervisning for landsungdommen naturlig samlede sig om en skole, der mere var beregnet paa at fortsætte almueskolens undervisning. Denne havde ikke givet og kunde ikke give tilstrækkeligt af de kundskaber og færdigheder, som er nødvendige for hvert menneske, og det blev da selvfølgelig lettere at vinde indgang for en skole, som tog eleverne i en yngre alder i umiddelbar fortsættelse af, hvad barneskolen havde givet, end for den skole, som maatte kræve voksen ungdom og større forudsætninger. Saa sterk var trangen under den gamle almueskolelov til udfyldende undervisning, at ogsaa fofkehøisko-lerne i langt større grad maatte tage med de elementære færdighedsfag. end det egentlig laa i deres plan. Folkehøiskolen har ogsaa maattet dele amtsskolens kaar med hensyn til de ydre betingelser for sin virken. Der er saaledes i den senere tid kun ganske faa folkehøiskoler. som har været faste, d. e. havt eget hjem. De fleste har maattet være ambulerende, kun paa den maade har de kunnet faa amtsbidrag og det deraf betingede statstilskud. I en flerhed af amterne har man nemlig fordret, at ungdomsskolerne skulde efter tur komme de engere distrikter tilgode ved jevnlig at flytte sk olested."

Departementet meinte, at etter vi fekk ei ny skulelov skulde det vere mindre nødvendigt aa ta med i folkehøgskulen so mykje av det reint elementære. ..Folkeskolen, fortsættelses skol en og de amtsskoler, som ikke bryder nye banér, vil kunne give den opøvelse i færdigheder og elementære kundskaber, som en skole for fuldt voksen ungdom maa forudsætte." Departementet hadde faatt det inntrykk „at der saavel inden større kredse af norsk ungdom som blandt lærere ved og vonner af folkehøiskolen er trangNorge.

til at sø go folkehøjskolens gjerning optaget i større udstrækning og paa sikrere grundlag.

Paa samme tid som man er enig i, at der fremdeles bør være adgang til at støtte folkehøiskolen paa samme maade som amtsskolen, en ordning, der i al fald vil maatte f elges, hvor folkehøiskolen skal være am bu I erende, antager departementet, at der bør gjøres et forsøg med ved direkte statsbidrag yderligere at støtte de skoler, som vil prøve at gjennemføre denne skoles program med de tillempninger, som udviklingen eller eiendommelige forhold kan iUsigt;."

Kyrkjekomiteen i stortinget, gjekk med paa tanken om direkte tilskot til høgskulearbeidet, men gjorde den forandring, at det skulde vere berre „videregaaende f o Ikehøisko ler", skular med 2 serskilde klasser, som skulde faa eit sovore tilskot. Dei vanlege høgskular skulde ha det som før. — Komiteen skriv at desse skular „særlig vil være beregnet paa glitter og piger i en modnere alder og som tidligere har opholdt sig ved en amts- eller

folkehøjskole eller paa, anden maade har tilegnet sig en udover folkeskolen gaaende udvikling.u

I denne form vart forslaget vedteke av stortinget i 1S98. Det vart bevilga kr. 19 500 (3/+ budgetaar). — Det var meininga, at det skulde vere 3 slike utvida folkehøgskular, ein i kvar av dei store landsluter: Austlandet, Vestlandet, det nordanfjeUske.

Telemarks folkehøgskule, Sund folkehøgskule og Voss folkehøgskule var dei 3 første, som fekk direkte tilskot av staten.

I begyndelsen av 90-aara var det, millom landsungdomen ei sterk rørsle, som gjekk under namn av ungdomsrørsla. Ei heil mengd ungdomslag vart skipa, rundt om i bygdene. Det vai' ikkje nokon einskild mann, som vakte ho: det saag mest, ut som det kom av seg sjølv. Ungdomsrørsla kom som ei naturlig motvigt mot ali den likesæla, liugløysa og trøyttleik, som heldt paa aa ta magta fraa landets ungdom224

Folke h ugsk ulen.

i tida kring 1890, Det vart i den tid sagt, at vi aldri hadde havt. ein ångdom som Visste so mykje og v ilde so lite. Ei overdriva dyrkjing av den kalde tanken er ein faarleg ting. Ei slik tid er serleg faarleg og vanskeleg for dei nn ge. Det som var ungt i v a art folk, reiste seg mot alt dette. Det synte seg soul Grundtvig hadde sunge:

„=--liv udsletter dødens spor,

saa altid sig igjen forynger hver ædel slegt i syd og nord."

Det vart skipa ungdomslag mest i kvar bygd. Kva det elles kunde vere aa segje paa den ungdomen som kom saman i desse lag — livstrøytt var den ikkje. Ser ein nærmare etter, syner det seg, at dei som oftast stod bakom det heile var menn og kvinner, som direkte eller indirekte hadde faatt paa verknad fraa dei første folkehøgskulane, Noko anna som koin til dette vai1 det, at det gjekk i denne tid som eit, friskt pust av engelsk og amerikansk aandsliv over landet.

Hovndmannen for dette var Tambs Lyche, som gjenom sine tidsskrift „Kringsjaatt og „Frie ord" naadde utover til so mange av dei fremste ungdomar i bygdene med sine varmande ord. — Folkehøgskulen hadde ban vei ikkje so mykje skyn paa. Han hadde havt lite høve tü aa bli kjend med den. Men lian kom til aa verke i samme leid som den likevel. — Det, var knapt nokon i heile landet, som gledde seg so over ungdomslaga som han.

Det reint politiske og nationale arbeid fekk ny fart i desse aar. Etter 1895 tok folk tü aa vakne og skyne. at det kunde ikkje gaa so lang tid, før vi maatte faa ei aalvor-leg og endeleg avgjerdsle med Sverige. Det nationale arbeid, arbeidet for norskt maal og reint norsk flag, fekk sterk fart. At den vakne ungdomen først og fremst var mod her er sjølvsagt. Johannes Steen, føraren for det nationale politiske parti, Thorvald Lammers, som song „ Draum kvæd ef -og andre viser1, so folk syntest, dei alibi haride høyrt songjVnrye.

før, clen ..rødglødende" lagmann Lindboe i Trondheim og grand t vig i a 11 ären Wexelsen vart valde tii æresmedlemer i eit av dei første fylkeslag i landet i 1896. Av dei eldre høg-skulemenn var Ullmann, Arvesen, Chr. Bruun og Wexelsen med som hovudtalarane paa. dei store ungdomsmøta om sumrane, og av det. yngre ættled O. A. Eftestnl, Haakon Aas-vejen, Lars Eskeland o. fl. — I ei slik tid maatte folkehøgskoletanken kome op att sterkare og klaarare enn før. — Soleis gjekk det og. Nve folkehøgskular vart etter kvart reiste rundt om i landet.

Voss folkehøgskule.

Den første skulen, som ungdomslaga direkte hjelpte til aa faa. reist, var folkehøgskulen paa Voss. Denne skulen va.r og den første av dei yngre skular, som fekk statshjelp etter den ordning stortinget vedtok i 1898. I nær samanheng med ungdomsrørsla og raed studnad av statsmagtene. som ved vedtaket av 98 synte, at. dei saag paa desse skular med andre auge enn før, har denne skulen vakse op til ein av dei største i landet. Skulen vart. opna, hausten 1895. Voss ungdomslag heldt fritt hus første aaret. Sidan leigde styrarane hus til 1902, daa futegarden Seim vart kjøpt til høgskule g ard. dei- skulen no ligg fritt og vakkert ved Vangsvatnet.

Dei som grunnlagde skulen var Olaus Alvestad og Lars Eskeland. Dei hadde faatt kr. 600 av s ia Len til ein forskole for lærarskulen, og saman med skulepengane greidde dei seg daa med dette paa, ein maate første aaret. Aaret etter fekk skulen amts- og statstilskot, og snart va,r søknaden so stor, at fors kulen maatte dei leggje ned og ha berre høgskule. I 1899 fekk skulen direkte tilskot fraa staten, tilskotet fraa amtet vart, og større, og sidan skulen fekk eigen

Fu Iknh og skulen.

heim, har dou arbeidt jamt og stødt med ein stor ungdomsflokk kvart aar.

Lars Eskeland er fødd paa garden Eskeland paa Stord 6te mars 1867. Han tok eksamen paa lærarskulen der i 1886 og vart so lærar ved den folkehøgskulen, som Niels Juel hadde sett i gang; styraren var daa Paul Bergh; der va.r han berre eit aar og var so lærar ved Strandviks folkehøgskule (2 aar) og deretter lærar ved Eftestøls lærarskule i Elverom,

Voss folkehøgskule.

Medan han var her var det, at han tok til aa forhandle med ungdomen paa Voss om aa reise ein høgskule der; ungdomslaget hadde bede honom korne til Voss og skipe ehi folkehøgskule der. .Før han tok til med skulen paa Voss var han med som lærar paa fleire læ rarkursus, soleis ogso hjaa Ullmann. Avnorske høgsknlemenn var han den, som fekk sterkast innverknad paa honom i desse aar. Eskeland har skrive månge dikt og gjeve ut fleire skulebøker, som no er kjende over heile landet. Eit av dei første diktNorge.

var til V. Ullmann. Eskeland har vore ofte i Danmark kortare og lengre turar, mest paa Askov. I 1909 var han i England for aa gjere seg kjend med skular og skulestell der. —

Olaus Alvestad vart fødd 21de febr. 1866 i Haram pa,a Sunnmøre, der f a,r hans var gardbrukar. Han gjekk paa Asker lærarskule, tok eksamen 1888 og vai- same sumaren paa maalkursus i Seljord. Leonhard Næss (no sokneprest i Vaagaa) var i den tid lærar paa Asker. Han lærde Alvestad landsmaal i fristundene. Daa ban fekk høyro Ullmann, vart baade maaltanken og dei nye skul etan k ane større og sterkare for honom. Same aaret vart han etter Ullmanns raad lærar hjaa Ar-vesen paa Sagatun. — Med den post fylgde som vanlegt ved alle folkehøgskular mykje arbeid og lite løn. Alvestad var baade huslærar, høgskule-lærar og bladmann. Han skreiv mykje i „Oplandenes Avis" og øvde seg her op til den dugande bladstyrar ban sidan vart.

Han var paa Sagatun til 1890, daa ban vart andrelærar ved amtsskulen i Nordhordland, der L. Næss no var styrar. I 1892 vart han lasrar ved Ullmanns skule og var der, til ban i 1895 slo seg saman med Eskeland. Dei styrde skulen saman dei første aar. —- Omframt skulearbeidet styrde han bladet „Hordaland". I 1897 kjøpte han dette bladet, saman med Lorentz Nybo, han som i so mange aar har gjeve ut ungdomsbladet „Unglyden0, det eldste ungdomsblad i landet

Lars Eskelund.

no. Alvestad var glad i aa arbeide. „Arbeidet var honom ein fest,'* skri v L. Ni« s s om honom. „Han arbeidde seg fram til det han var, umstraaia av Grundtvigs bjarte solaoga," — Men det or ei grense for, kva ein magta.r, sjølv om ein er ung og trur ein kan klare alt. Det fekk Alvestad og kjenne. Han laut slutte med skulearbeidet i 1902, men heldt ved ined bladet sit, laag i halvtanna aar til sengs, men styrde bladet fraa senga og heldt mykje lenger ut, enn doktarane hadde vona. Det vai' reint eit. under med honom, sa den kjende doktaren Klaus Hansen i Bergen. — Alvestad døydde hausten 1903, 37'/a aar gam ali. — Ein bautastein over honom vart reist i 1906.

Berrit Th. Anker, som no er stiftskapellan i Kristiania stift (ungdomsprest), vart, lærar paa høgskulen etter Alvestad og var der. til han i 1908 overtok det embætte han no har. —

Av andre som har vore lærarar der kan nemnast S. Øv r elv eit og Olav Holdhus, som er der enno.

Sidan 1898 har det gaatt jamt fram med høgskulane. Det er eit merkeaar i den norske høgskules saga. —- Over s/3 av skular, som no or i gang, er skipa sidan, og dei eldre skulane har betre søknad enn før.

Det er eit nytt s leg t led, som i denne tid har sendt arbeidsfolk til aa halde fram med det, som bogynde i 70-aara. Mon desse nyo har synt seg a,a vere i god samanheng med den gamle, grunnleggjande skulen.

Dei yngre som har teke arbeidet op, hai1 alle meir eller mindre direkte gaatt i skule lijaa dei gamle baade her i landet og i Danmark, Der ei1 ein fast og organisk samanheng.

Hausten 1899 var det 4, som sette nye høgskular i gang: Andreas Austlid ['Møre), Søren Øvretveit (Jæren), O. E. Bo (Valdris) og Odin Bena/m (Vefsen).

Den eldste av desse var A. Austlid.Norge.

Møre folkehøgskule.

Lengst inne i Ørs tafjorden paa Sunnmøre ligg Ørsta vik, omkring 7 mil surl for Aalesund. Her vart Møre folkehøgskule opna 9de oktober 1899. Fleire aar før hadde det millom den ungdom, som var komen med i dei frisinna ungdomslag, vore mykje tala om aa faa ein skule i gang. Lejdaren for denne rørsla paa Sunnmøre var gardbrukar Anders Vassbotn, og det var vei han, som gjorde mest til aa faa dei andre med. Han. hadde gaatt paa høgskulen hjaa Aas-vejen i Horndalen. Dei samdest om aa sende Søknad om amts- og statstilskot, Amtmannen og mest alle ordførarane var med paa dette; skulen fekk offentleg tilskot første aaret. Andreas Austlid, som dei hadde set ut til styrar folden nye skulen, var daa i Ullensvang i Hardanger. Han høyrer til ei gam ali bondeætt i Gudbrandsdalen, er fødd i Gausdal 26de december 1851. Daa ban var 177a aar kom han paa høgskulen til Chr. Bruun og var der 3 vintrar som elev, var deretter lærar ved ' ein friskule i Lom i fleire aar og fekk seinare høve

til aa høyre Ullmann, Arvesen m. fl. Han var 2 aar i Danmark paa ymse skular der og vart. kjend med dei fremste høgs kulerne nn dernede. Han segjer sjølv, at den som ban i grunnen lærde mest av var Kristen Kold, endaa han hadde

Andrens Austlid.

vore død i 10 aar, daa lian kom elit, Austlid var mykje paa Fyn — ban styrde o g „Karlsens b ørn eb jern" paa Fyn ein sumar — og fekk der liøyre og lære mykje av denne merkelege mannen, som alle der hadde so mykje aa fortelje om.

I 20 aar arbeidde ban som lærar ved Hellelands høgskule i Ullensvang, kjøpte seg ein iiten gard dei', som ban rudde og dyrka, so det vart ein gild fragt gard, men selde det heile og tok fat paa nytt rudnings! and, daa lian fekk tilbod fraa, Sunnmøre om aa kome dit. Dei 3 første aar var skulen i kommunehuset, men hausten 1902 flutte han

inn i eige hus, ein stor bygning med 4 høgder. —

Ei god hjelp hadde Austlid i inedlæraren sin O. Aasmundstad, som og høyrer t.ü Bruuns første elevar. Olav Aasmundstad er fødd i Kvikne i Gudbrandsdalen i 1S50. Han gjekk 2 vintrar paa. Bruuns skule og var seinare paa Askov. Han har vore lærar ved fleire skular, er mest kjend som sogeforteljar. —

1 1908 overdrog Austlid skulen som eigedom til Sunnmøre frisinna ungdomslag og gav styret fraa seg til den andre inedlæraren sin Olav Hamar. Helsa var ikkje lenger som før; ban kjende at det maatte yngre krefter til. — Austlid har gjeve ut fleire høker, millom anna ei lesebok for folkeskulen.

Olav Hamar er sunnmøring og er fødd i Ørsta 1869, Han gjekk lærarskulen paa Hamar og var so lærar i Furnes

Olai' Hamar.]y ar ge.

ved Hamar i tvo aar. Her kom hau saman med gamle saga t un ei evar og vart og kjend med Bruun og dei andre Vonlieim-lærarane. Beinare var han lærar 6—7 aar paa andre stader paa Austlandet, til han vart knytt til Møre-skulen.

Valdris folkehøgskule.

I Vestre Slidre i Valdris var det ein folkehøgskule ei kort tid i 70-aara (side 179). men den gjekk ikkje lenge. Seinare fekk Valdris bygd ene amtsskule, som flutte fraa bygd til bygd. Men amtsskulen vart nedlagd i 1898 og i amtsskule styr et og amtstinget var det daa paa tale aa faa ein slags samanslutning av amts- og landsbruksskule, men dei kom ikkje tii einigheit om ei slik ordning. Derimot var mest alle heradsstyre i Valdris samde om, at dei vilde stydje ein folkehøgskule med O. E. Bø som styrar. Lensmann O. K. Ødegaard og lærar O. Skrutvold, som daa var formann i amtsskule styr et, arbeidde sterkt for dette, og Ødegaard baud til hus paa garden sin Lo kje i Vestre Slidre og her vart Valdris folkehøgskule opna Iste oktober 1899. — Skulen fekk amts- og statstilskot første aaret og har havt det kvart aar sidan.

Ola Erikfson Bo er fødd 14de septbr. 1867 paa garden Bø i N. Aurdal. Han gjekk paa amtsskulen i Valdris 2 vintrar og kom so paa Hamar lærarskule. Etter ban hadde teke eksamen der i 1887, var ban lærar i barneskulen i fleire bygder, til han i 1890 reiste til Amerika. Han var her i 37? aar, arbeidde paa farin om sumrane og heldt norsk skule om vintrane. Han kom heim att i 1893 og var først ein vinter lærar ved amtsskulen i Valdris, deretter ved ein fortsætte Ise s sku le i Gausdal og vart so amts skulelærar i Nedenes, dei 2 siste aar ved den skulen, som den kjende ma alm annen Thorleiv Homme (no prest i K old al i styrde. Daa han tok

til med eigen skale i Valdris, hadde han .soleis ikkje so lite røynsle som ungdomslærar. Det, er tvo ting. som har sermerkt arbeidet hans baade i og utanfor skulen: arbeidet for norskt maal og mot luksus i alle former: mat,

khedebunad og livevis i det heile. Det er vei ikkje minst flet, at han i Amerika har havt høve til aa sjaa. kor vitlaust guden mammon vart dyrka, som har gjort, at han har teke so sterkt i her, ofte so sterkt kanskje, at han har skræmt, dei fraa seg, som han helst vilde og burde vunne. Skalen hans har i alle fall havt månge vanskar aa kjempe mot, men har vunno seg rom og sett merke paa fleire maatar.

O. E. Bø har med offentleg stipendium vore paa fleire høgskular i Danmark og Sverige.

Hausten UNIB flutte han fraa Løkjeog3mil lenger sud i dalen til Nes i X. Aurdal, enden av Valdrisbana; her har ban ein liten gard. som ban driv ved sida av skule-arbeidet.

Vefsea folkehøgskule.

Det korte høgskulekursus som II. K. Foosnæs heldt i Vefsen vinteren 1873—74 gjorde, at det der i bygda sidan har vore fleire varme talsmenn for folkehøgskulen. Desse var til god hjelp, daa ein av dei yngre, Odin Benum, tok

O. E. Bø.Noryv.

np att arbeidet deroppe i 1898 og 99. Av dei som elles arbeidde for skulen var noverande lensmann M. Bjørnaali, elev fraa Ullmanns skule, i mango aar stortingsmann fraa Nordland, og lærar Olaf Hals. —

Vefsen folkehøgskule vart opna 16de oktbr. 1899 'J paa garden Kulstad. Det var den vinteren omkring •10 elevar. Aaret etter flutte skulen til Halsøy, der han no har heimen sin. Skulen fekk amts- og statstilskot første aaret. Sokneprest i Skjærstad Amundsen var især skulens talsmann i Nordlands amtsting. Skulen har havt jamn søknad heile tida.

Odin Benum, som er fodd 1809 i Beitstaden, er bror av Ludo. Benum (sjaa side 201). Han gjekk paa

underofficerskulen og tok sersjanteksamen i Trondheim 1890. Sidan las han privat, mest spraak og historie, var 2 aar paa Askov høgskule, gjenomgjekk eit heilt kursus (2 vintrar) ved høgskulen ber, studera serleg historie, matematik, fysik, oldnorsk og engelsk. Sumaren 1897 arbeidde han ved professor P. la Cours elektriske „forsøgsmølle" paa Askov og fekk ved samver med denne geniale læraren og vitskapsmannen god kjennskap til vaar tids elektroteknik. Hausten 1897 vart han lærar ved Namdalens folkehøgskule og var der til ban flutte til Vefsen.

Odin Benum.234

Fa Ikehøgskt ri en.

Folkehøgskulen i Levangsbygda.

Denne skulen har fare fraa bygd til bygd i mange aar. Den første styrar av skulen var Ingvald Sakshaug, som no er lærar paa Sund folkehøgskule. Den vart opna 18de oktbr. 1808. Daa Sakshaug flutte til Sund i 1899, vart Å. Fjær styrar og har vore det sidan.

Anton Fjær er fødd tite august 1868 i Kolvereid, gjekk paa Hægstads folkehøgskule og sidan paa lærarskulen i Seljord, der ban tok eksamen 1891. Fraa 1892 til vaaren 99 var han lærar hj aa Ludvig Benum paa Nämd alen s folkehøgskule.

Sumaren 1899 var han paa reise i Sverige og Danmark og tok so til med eigen skule paa. Høglandet hausten 99. Skulen fekk straks amts- og statstilskot, ikkje minst av den grunn at skoledirektør Seip tok seg av saka, —- Det har vore tale om aa faa denne skulen fast. og vonlegt vil det ikkje gaa lang tid, før det kan ske. —

Jærens folkehøgskule.

Jæren ei ein landadel som i mange maatar er ulik alle dei andre: ei laagslette, der fjellknausar stikk op, men nakne som var det paa eit høgfjell, lange la age hus, murar og

Anton Fjær.Norge.

steinrøysar ikring, her og der smaa vatn. elles berre brune lyngvidder, blautt hav i vest og fjell i aust. —

I vaar kunst og literatur har Jæren eit stoit rom. Best kjent er landslaget og folket vorte gjenom Arne Garborgs diktning. I)et er eit sterkt, tungt, folk, som grev seg gjenom livet med grubling og slit, puslar med jorda og granskar i skrifta, piner korn av auren og voner av sine draumar, trur paa skillingen og trøyster seg til Gud." (Garborg: „Fred"). — Materialisme og myrk gudsfrygt, framand for det menneskjelege er dei tvo magter, som har havt raad-veldet. Det er vei ikkje nokon landsdel, der det har vore so mange religiøse sekter og parti som her, mest tilslutning har det pietistiske havt. Alle slag emissærar og preikarar har havt tilhald paa Jæren.

Men lier har i dei siste •8—10 aar vakse fram ein av dei største folkehøgskular i landet. Det høyrest utruleg ut, men det er likevel so. Dette syner, at den slegt som no veks op. held paa aa kome inn i ein aands-straum, som dei gamle ikkje kjende til, ikkje forstod eller kunde forstaa, og vidare at her er gjort eit stort og godt arbeid, som vil skape lysare og betre vilkaar for dei slegter som kjem. — Ogso paa andre rnaatar er Jæren i framvokster. Jord vert rudd og skog planta, arbeidshugen og arbeidsgleda veks. Det er faa landsluter som ei' i so sterk utvikling som Jæren,

Stirfu Wv ref ret f.Fa Ike her/ s hulen.

Jærens folkehøgskule ligg fritt og synberr oppe pau. ein haug paa garden Kleppe. 3 km. fraa. Klepp station. Skulen vart opna hausten 1899. Dei 2 første aar var skulen i leigde hus, men so kjøpte eit lutlag garden Kleppe, og skulen fekk seg heim her. Det var forhandling med Time og, som gjerne vilde ba skulen, men det vart til det, at den skulde vere i Klepp, Den som har sett det heile i gang og er styrar, ei' Søren Øvretveit. — Han er fødd i Sund paa Strilelandet i 1864, tok eksamen paa lærarskulen paa Stord 1886, var nokre aar lærar i folkeskulen, vart so lærar ved Voss folkehøgskule og var der til lian i 1899 fekk sin eigen skule. Øvretveit har sett seg godt inn i

land b niks væsen. Han har m, a. vore elev paa vin teri and bruks sku len i Kristiania ein vinter og arbeidt i hagen paa landbrukshøgskulen paa Aas ein sumar. Han har vore eit aar i Danmark paa høgskular, mest paa Askov og seinare vore paa stipendiereise i Danmark og Sverige.

Dei 2 første aar hadde ikkje skulen noko tilskot. Men i 1901 fekk den baade vanlegt amts- og statstilskot og statstilskot til ein videregaaande avdeling. — Elevtalet har auka jamt for kvart aar. gjenomsnitstalet 86 kvart aar i ti-aaret 1899—1909, —

Folkehøgskulen i Vaagan.

Skulen vart opna i november 1901 paa garden Ekren, som ligg paa Had s ei øy (gamalt Ulvøy) i Vesteraalen, og beitte fraa først av Lofotens og Vesteraalens folkehøgskule. Det er den norclste folkehøgskulen ikkje berre i Norge, men i heile verda, 685/au n. br, —

Garden Ekren er etter nordlandske forhold ein stor gard med eit storslege utsyn t il Lof otf jella i sud med sine kvasse toppar og piggar. Hei' budde i 40 50-aara lensmann JesperNorge.

%

:I. M. St. Arctander.

Arctander, eiii bror til Sophus Arctander, som fraa 1880 var lensmann i Had se], sidan ein kjend politikar. Einaste son til lensmann Jesper Arctander er Adolf Maurits Steenbuch Arctander, fødd i Iladscl 23de oktbr. 1847. Han vart student fraa, Trondheims lærde skule 1867, teologisk kandidat 1872 og var millom dei første, som kom medihjøgskuleflokken i 70-a ara. Han var i mange aar folkehøgskul ei ærar, den meste tid i Seljord og Hardanger.

Pars g arden i Hadsel var

Ket il Løn dal.

i mülomtida komen ut or ætta., men Arctander kjøpte den att i 1901 av lensmann Jæger, som daa budde paa Ekron. Her vart „Lofotens og Vesteraalens folkehøg-skule" opna i november 1901. .Det var fleire som hjelpte til med aa faa skulen i gang. millom desse lieradskasse-rar i Hadsel Martin Larsen og skuledirektør Karl Aas. Skulen fekk amts- og statstilskot første aaret: deL har sidan vorte større, so det no er mil lom dei største tilskot som vert gjeve td nokon skule. —Ftilke li fiffa kulen.

Arctander skulde ikkje lenge faa halde fram med skulen. II an vart laak og maatte slutte i 1904. Skulegarden og skulen selde han til medlæraren sin K. Løndal, som no er styrar.

Kitel Løndal er fødd i Hjartdal i Telemark 1873. Han gjekk paa folkehøgskulen og lærarskulen i Seljord, var lærar i 6 aar i folkeskulen og 4 paa høgskulen og lærarskulen i Seljord og kom til Arctander i 1903. — 1 1909 flatte han med skulen til Va agan, nær Kabelvaag i Lofoten.

Agder folkehøgskule.

(1901 —1907).

I 1873 daa Ullmann hadde sett i gang folkehøgskulen x Landvik ved Grimstad, vart del skipa eit lutlag, og ein skulebygning vart sett op (side 141). Daa Ullmann flutte til Telemark vart dette huset staaande der utan aa verte brukt til skule. Men i 1901 flutte amtsskulestyrar T. Berulvson inn der og opna ein folkehøgskule Iste oktbr. Nedenes amtsting hadde det aar vedteke, at dei pengane, som før gjekk til amtsskulen i Nedenes (ein flytjande amtsskule), skulde Berulvson faa til ein fri folkehøgskule paa Vigmarka. Dei sa seg villige til aa, vere med paa aa ta op att det arbeidet, söm Ullmann hadde begyndt med. Berulvson sette daa i gang Agders folkehøgskule paa Vigmarka Iste okt. 1901.

Torgeir Berulvson er fødd i Fvje i Sætesdalen 1864. lian gjekk paa Kristiansands lærarskule og tok eksamen der

1883, var deretter lærar i folkeskulen fraa 85- -91 i Flatdal, anneks til Seljord. T den tid var ban ofte paa Ullmanns skule og fekk der høve til aa verte nærmare kjend med dei skul et aukar som der var oppe. I 1891 vart ban amtsskulestyrar i Nedenes og flutte fraa bygd til bygd i 10 aar, til ban fekk folkehøgskulen i gang paa Vigmarka, — Men det synte seg snart, at det var mange vanskar enno der i amtetNorge.

for folkehøgskulen. Amtstinget, vilde, at skiden skulde flytje og so vart det til det. at li øgs killen gjekk over til amtsskule att i 1907. —

Gudbrandsdalens folkehøgskule.

Skulen vart opna, hausten 1902 i leigde hus paa garden Vik i Kvam. N. Fron, der den enno er. — Skulen hadde første aaret 42 elevar, og dei fleste aar sidan har elevtalet vore millom 40 og 50. —

Styraren, Rasm us Eriksen Stauri, er fødd i Stryn i Nordfjord 3dje mars 1867 og høyrer ti 1 ei gamal 1 bondeætt, som har vore pa.a garden Stauri i fleire hundrad aar. Etter konfirmasjonen gjekk han 2 vintrar paa, ein privatskule, som presten i heimbygda — Eilert Juul — heldt, og kom so til Stord lærarskule i 1886. Medan han var her, vart, ban kjend med Chr. Bruuns skrifter serleg „ Folkelige Grundtanker'1 og lovde seg sjølv, at han vilde verte høgskule-lærar. Etter at han i 1888 hadde teke lærareksamen, reiste ban til Vonheim og var paa lærarkursa s der. For det første vart det ikkje noko av med folkehøgskulearbei-det. Han arbeidde først i 10 aar som lærar i barneskulen (Skodje, Sunnmøre, Holt, Nedenes og Id, Smaalena). V a aren 1898 fokk han tilbod fraa Ullmann om aa verte lærar paa

Ituxmua Sttturi.240

Fo Ike hag skulen.

skulen lians. Hau tok mot tilbodet og var lærar paa lærarskulen og folkehøgskulen til 1902, daa Ullmann vart austmann og lærarskulen nedlagd. Han reiste daa til CS udbrands-dalen og fekk sin eigen skule i gang der. Første aaret hadde han ikkje noko tilskot og søkte heller ikkje, men fraa, hausten 1903 har skulen havt amts- og statstilskot som dei andre høgskular i Hamar stift. Han har vore ofte i Danmark. I 1902 og 1903 reiste han med offentleg stipendium i Danmark, Sverige og Finland.

Orkedalens folkehøgskule.

Fleire oplysnings ven er fraa Orkedalen begynde i 1903 aa arbeide for aa faa ein folkehøgskule; dei teikna seg for private tilskot og fekk Orkedals sparebank til aa. gje kr.

1000, kommunen gav des-utan kr. 500 og fritt hus m. m. Skulen kom i gang hausten 1903 paa T ors hus. — Fraa hausten 1904 har skulen havt amts- og statstilskot.

Styraren er Anders Mo. Han er fødd 1869 i Børse-skogn, grannebygd til Orke-dalen, lærareksamen 1890, va,r lærar i folkeskulen 5—6 aar og nokre aar lærar paa ein privat lærarskule paa Levanger. — Fraa 1900 til 1903 var han amt s sku lelæ rar paa, Ringsaker.

Han har gaatt paa Askov folkehøgskule og i

A nders Mo.Norge.

kortare titi vore paa andre høgskular i Danmark og Sverige. I dei siste 6 aar ha,r han havt til mediterar Ingvald Forfang, i'S jaa side 246).

Vestoplands folkehøgskule.

Det første tiltaket med skulen kom fraa fylkeslaget „Uppland". Formannen i dette laget var lærar A. Frest-kvern. Elles gjorde ordføraren i Brandbu O. Egge, som i si tid gjekk paa Ullmanns skule, mykje for aa faa ein folkehøgskule paa Hadeland. Skulen vart opna hausten 1906 i ungdomshuset Folkvang med 40 elevar. Den fekk

amts- og statstilskot første a ar et. Til styrar hadde ungdomslaget set, ut kand. O. Islandsmoen, som i fleire aar hadde vore med i ung-doms skule arbeidet.

Olaus Islandsmoen er fødd den 20de februar 1873 i Søre Aurdal, Valdris. Etter ban var utskriven av folkeskulen gjekk han først, paa eit. kursus vod Asker seminar, so paa ein middelskule i Kristiania, eksamen der i 1893. studenteksamen 1895 og andreeksamen 1902.

I den tid han las til eksamen var han lærar paa ymse stader: Huslærar i Østerdalen, lærar ved framhaldsskulen i S. Aurdal, eit aar styrar av middelskulen i Bægndalen, deretter andrelærar paa folkehøgskulen i Valdris og kom der fraa til den folkehøgskulen, der han no er styrar,

Olaus Islandsmoen.•242

Telemarks folkehøgskule.

Om skulens første tid og arbeid er fortalt for (side 139—151). Daa Ullmann vart amtmann, overtok J. Naadland, som daa var den eldste læraren der, skulen og kaar sidan halde fram med høgsk idéarbeidet i Hel jord. Jakob Naadland er fraa Ryfylke, f odd 1870, gjekk paa skule i Stavanger, der ban m. a. fekk Steen til lærar. tok artium der og andre-eksamen 1892. Etter raad fraa Od din. Vik fekk Ullmann lionom til in edl ærar, daa han tok til med lærarskulen. Naadland har gjort mykje for maa ls ak a i Tele-marksbygdone og er kjend som ein dugande talar.

Eidsvoll folkehøgskule.

I 1907 va.rt det vedteke, at det skulde byggjast ein stor folkehøgskule paa Eidsvoll, Eraa først av var det tanken, at det skulde vere ein amtsskule. Herradsstyret i Eidsvoll hadde gjeve kr. 15000 til ein slik, men seinare vart det omgjort soleis, at det skulde gaa td ein folkehøgskule.

Stortinget' hadde nemleg same aaret, gjort vedtak om tilskot til ein ny „videregaaande" folkehøgskule. Det, var ikkje sagt nærmare kor den skulde vere, anna enn at det skulde vere ein stad paa Austlandet.

Main net Eidsvoll har god klang hjaa det, norske folk: Eidsivatinget, grunnlovens vogge. Henrik Wergelands heim-

Jakob Naadland.Norge.

bygd. Ein folkehøgskule her vilde høve sers godt. Denne tanke fekk stor magt- paa utruleg kort tid. Ungdomslaget i Eidsvoll fekk heradsstyret til aa gjere det bridge, at det som var etla aat amtsskulen skulde gaa til ein folkehøgskule; ein av amts skulestyrar ane i Akershus amt, Jon Sørensen sa amtsskulen farvel og tok arbeidet for folkehøgskulen op; han fekk hjelp av rike menn i bygda, som lovde mange pengar paa svært billege vilkaar, derso nidet kunde verte ein folkehøgskule paa Eidsvoll. Etter dette vart det da.a avgjort av kyrkjedepartementet, at denne skulen skulde ha. det tilskotet, som stortinget hadde gjeve.

Det er ingen norsk folkehøgskule, som har begyndt so stort med ein gong og med studnad av so stor pengemagt som denne. Det var omkring kr. 80 000 i alt.

I november 1908 var_____:_

skulebygningen ferdig, so den kunde takast i bruk. Skulen ligg vakkert til attmed eit lite skogholt paa austre sida av Vorma ikkje langt fraa Eidsvoll stasjon. Innvigjingsfesten var først i januar 1909, daa det heile var ferd i gt. Eesttala heldt gamle A ri :esen fraa Sagatun.

Styraren Jon Sörensen er fødd '23de august 1868 paa Sandnæs ved Stavanger, der far hans, seinare overlærar i Kristiania K. Al. Sørensen, daa var styrar for folkeskulen. Slegta er elles fraa Romsdalen. Jon Sørensen tok artium 1889, andreeksamen og lærareksamen 1891. 1 fleire aar var han no lærar i folkeskulen og

og vart i 1903 amtsskulestyrar i Akershus amt og arbeidde her, til han gjekk over til folkehøgskulen.

Vestmar folkehøgskule.

Det skulearbeid som Ullmann begynde i Drangedal, men som ban laut slutte med der, vart i 1909 teke op att av ein yngre høgskulelærar og elev av Ullmanns skule, Jens Dat/testad. Vestmar folkehøgskule fekk tilskot fraa amt og stat

første aaret. Millom «lei som gjorde mest til aa faa skulen i gang, maa nemnast ordførar Valnes i Drangedal, ordførar Hegna i La arda! og ordførar Midtgaard Skaatø. Skulen har enno ikkje faatt eige hus. men vert halden i huset som ungdomslaget har, „ Vonheim".

Jens Jj ag est ad er fødd paa Voss 29de decbr. 1880. vinteren 1898 99 gjekk ban paa folkehøgskulen i Seljord, tok seinare middelskuleek-samen i Bergen og lærareksamen paa Notodden, var deretter lærar i folkeskulen paa. Voss og timelærar ved Voss folkehøgskule. Seinare var ban lærar ved Agders folkehøgskule og ved ein av amtsskulane i Nedenes (Sætes-dalen) til ban fekk eigen skule i gang.

Sidan 1850-aara har det til ymse tider vore fleire blad og tidsskrift, som har vore sams møtestad for dei, som høyrde til høgskulen.

Det. første av fl esse var:

„DEN NORSKE FOLKESKOLE. Et, Maanedsskrift fur Lærere og andre Opdragere." — 1852—56. — Det, første aaret styrde Ole Vig det saman med P. Andresen og K. Knudsen, andre og tridje aaret saman med K. Knudsen, siste aaret aaieine.

Vidare maa nemnast:

_ FOLKE VENNEN" (Styrar Ole Vig). 1852—57.

„KIRKELIGT FOLKEBLAD. Tidsskrift for kirkelig Oplysnings Fremme". 1857—62. Styre: Fr. Wexelsen og O.A.T, Krogness. Fraa 1863—67 0. Arvesen og Fr. Wexelsen. Fraa 1867—70 0. Arvesen.

, MAGNE. Tidsskrift for kirkelig og folkelig Oplysning." 1882—86. Styre: Fr. Wexelsen, V. Ullmann, Olaf Kost og Hans Wexelsen.

„ OPLANDENES A VIS«. Styrar 0. Arvesen fraa 1870—05.

„ VOR TID. Tidsskrift for kristendom og samfundsspørgs-inaal". 1887—90. Styre: Herman, Anker, W. Konow og V. Ullmann. Fraa 1890—91 V, Ullmann og Jakob F.. Lange (dansk).

„VOR TID. Xy Række". 1893—94. Styr ey. O. A. Eftestal. Lars Eskeland og V. Ullmann.

„BUD TIL MENIGMAND«. 1872—81. Styrar Hans Wexelsen. 1875—80 saman med H. J. Næss,

HEIMDAL. Norsk Høiskoletidende." 1 aargang 1879. Stvrar N. J. Sörensen,.

„ FOLKE HØISKOLE BLA DJ. 1 aargang 1886. Styrar 0. L. Kirkeberg.

„FOR FRISINDET CHRISTENDOM', som Chr. Bruun styrde aaieine i fleire aar og ..FOR KIKKE OG KULTUR". som han og Thv. Klaveness styrde saman, gjekk i same leid som dei før ne nm de tidsskrift.

„NORSKT HØGSKULEBLAD'. Styre: V. Ullmann, Jakob Naadland og Rasmus StaurL 2 aarg. 1899—01.

„ HØGS K ULEBLADET". Fraa 1904. — Styre: Aaret 1904 Andreas Austlid og Olav Hamar. 1905—08 Ingvald Forfang, 1909 Erik Eggen. Fraa 1910 Ingv. Forfang att, som var utgjevar ogso det aaret Eggen var bladstyrar.

Det er desse '2 siste blad, som i serleg meining har vore organ for høgskulane, og den som har lagt ned det, meste arbeid her, er høgskule!ærar Ingvald Forfang, som og i fleire aar har voro formann i „Norigs høgskulelærarlag". -

Ingvald Forfang er fødd 17de december 1873 i Mos-vika i Inntrøndelag. Far hans, A. Forfang, sora var klokkar der daa, vart i 1877 lærar ved Klæbu lærarskule (Levanger), der han er no.

Ingvald Forfang tok lærareksamen paa Klæbu 1892, var i fleire aar huslærar og lærar i folkeskulen, gjekk i 98—00 paa Ragna Nielsens skule, tok artium i 1900 og andreeksamen aaret etter. Fraa 1901 til 05 var han lærar ved Jærens folkehøgskule og flutte sistnemnde aar til Orke dal en og har vore lærar ved folkehøgskulen der sidan. Med „Døg-skulebladet" har fylgt ymse skrifter, som han har kosta i trykken, millom desse biskop Wexelsens bok om presten Fr. Wexelsen og ei bok om Chr. Bruun, som kom ut til 70-aarsdagen hans. Men elles er det ikkje mange bøker og skrifter høgskule-mennerne har gjeve ut i dei seinare aar. I den vegen har dei gjort langt meir i Danmark og Sverige.

Det et först og fremst ved det livande, muntlege ordet, at folkehøgskulen har sett merke etter seg og kome med noko nytt til det aalmenne folk i vaart land. I so mange bygder hadde ikkje folk før høyrt ei tale eller eit foredrag utanom dot dei høyrde av presten fraa preikestolen. Og svært, ofte var det av det slag, at dei ikkje kunde faa den minste tanke om, at det livande ord er ei stormagt. Der dei beste av lækpreikarane hadde verka, kjende dei det nok,

Ingvald For f ung.Norge.

men her berre som vitnemaal om det religiøse liv. At det kunde gaa an tale med eld og varme om reint menneskelege ting, skyn a dei ikkje. Alt som var av denne verda, var synd. som ein maatte passe seg for.

Baade i form og innhald var det noko nytt, som fraa 1864 kom og sette merke i det norske folk.

Kaar ein les kultursoga, er det dei som liar etterlate seg kunstverk og skrifter, ein ser mest til; kunstsamlingar, bibliotek og arkiv hyser store aandsrikdomar, som komande ætter kan byggje paa og suge næring av. Dei som brakar det skrivne ord har den foreinun, at dei ikkje berre kan faa. innverknad paa si samtid, men og paa ettertida. Annaileis er det. med dei, som brukar det muntlege, li-vande ord. — Dei faar ikkje sine tankar gøymde i boksamlingar! ein ser ofte so lite til det dei har gjeve av tankar, kjensler, aandsverdier. Og likevel kan dot hende, at det er desse siste, som har kveikt mest liv, gjeve mest, varme og sett (lei sterkaste merke otter seg. Ei einaste god, kveikjande tale, ei av desse som slær ned i tilhøyrarane, so dei ikkje kan faa fred for dei kjensler og tankar, som talaren har bore fram, bar større aands verd enn 1(X) medels gode bøker. — Og naar alt kjem til alt, er det betre aa ha ein og annan av sine beste tankar gøymd i den varme livande mannehug enn i boksamlingar og arkiv, sjølv om dette siste gjev baade større ære og betre livebrød.

Det er stor skilnad paa den maaten kvar einskild pennens mann verkar paa, men endaa større er skilnaden millom kvar einskild, naar talen er om det livande ords menn. Det er altid større skilnad millom kvar einskild i ei samling menneskje enn millom fotografiar av desse. Paa eit lærar-møte, som Ole Vig hadde faatt i stand (i 1845), var første emne: „Om fordelen ved at bruge det levende ord i skolen". Det var mange, som syntest, at Vig var for .ensidig", det var for sterkt aa. kalle det skrivne ord eit daudt ord. — Men Vig svarte med den grundtvigske setning: „Der er saa stor248

forskjel mellem det levende ord og det skriftlige som mellem liam, som skabte tungen og ham, som skar den

første pen."—

Det syner seg altid, at i dei sterke brytningstider vert dei store førarar talarar. Det skrivne ord ster ikkje til. Vi kan ikkje godt tenkje oss, at ein Wergeland eller ein Bjørnson berre kunde sitje roleg og skrive, — Og gaar vi attende tii dei store tidarskifte i verdensbistoria, ser vi det endaa klaararo. Dei store religionsstiftarane skreiv ikkje, dei tala.

Det folkelege aandsliv, som vart vakt i 70—80-aara og utover i vaart land, vart først og fremst vakt ved det livande. muntlege ord, T rikslivet kum og dette meir til sin rett i denne tid. Tvo vigtige reformar, som i 80-aara vart gjenomførde, hadde m. a. det maal aa føre burt fraa det stive skriftlege, attende til muntlege ord: Statsraadane skulde møte i tinget og muntleg forhandle med utsendingane for folket om statens styr og stell, og med jurylova vart det betre høve til i retssaker aa bruke det muntlege ord. Det var i 80 -aa r a ein tok tii med dei store folkemøte med foredrag og ordskifte. Seinare fekk vi aalmannamøte og ungdomsstemner med foredrag i 2 og 3 dagar — stemner som svarar til dei danske „efter aars møder" ved høgskulane. Ser vi etter kven det. er, som oftast bar ført ordet paa desse møta, syner det seg, at det for det meste er menn, som direkte eller indirekte har høyrt (og høyrer) til folkehøgskulen. Vi kan her nemne menn som Bjørnson, Arvesen, Ullmann, Jakob Sverdrup, Wexelsen, Kristofer Janson, Chr. Bruun, }[. Skard, Oddm. Vik, Marius Hægstad og J. Løvland, og av dei yngre Haakon Aasvejen, O. A. Eftestol, Lars Eskeland, Haakon Loken, prestane Anker, Hognestad og Hovden. Det kunde vere månge fleire aa nemne, men her er nokre av dei, som i den siste mannsalder har vore mest med og ,som er kjende over heile landet. Høgrepartiet hadde for det første ikkje mykje godt aa segje om politiske folkemøteNorge.

eller om folkemøta i det bede. At ein statsraad eller ein professor stod op og tala paa eit folkemøte vai- for månge eit lite hyggje! egt syn. Men otter kvart lærde dei aa sky ne. at det muntlege ord i politikens teneste ikkje var til aa blaase i likevel. Og snart kom dei etter og vart til sist minst like so ivrige, som motparten hadde vore. Og det er til ære for høgre, at dei gjorde det. Vyrdnaden for det livande ordel har va.kse. I tingssalen, retssalen og i skulestova er det kome meir til sin rett. Folkehøgskulen har sin store del i dette.

Det var ved det private tiltak folkehøgskulen vart reist. Men det synte seg snart, baade hj aa, oss og i grannelanda, at arbeidet var so stort og kravde so månge pengar, at det var uraad for den einskilde aa halde det gaaande i longere tid. Statsmagtene kom daa etter kvart til og gav studnad til dette arbeidet, som alle snart saag var ei samfundssak. Dermed vart skulane økonomisk set sikrare. Men paa den maa ten vart dei eit slags statsskolar. Det vanskelege spurs-maal var no, korleis ein skulde faa ei slik ordning, at skulane kunde faa halde fram med sii arbeid som frie skular, med dei s erm erke og dei foremuner, som det private arbeid altid har, og paa same tid med studnad av staten, som i slike ;høve gjerne vil ha „garantier" og „kontrol", so den paa den maaten ofte tek bort mykje av den frih eit og det personlege ansvar, som er eit a,v livsvilkaara for, at arbeidet kan lukkast. — I grannelanda har dei funne ei fonn, som baade skulane og staten har set seg tent med i det store og heile. Hjaa oss er dette enno eit uløyst spursmaal.

I 19GS valde kyrkjedepartementet ein komite, som skulde kome med utgreie!ing om saka og med forslag om ei ny ordning. I denne komiteen sat biskop Wexelsen (formann), høgskulestyrar Eskeland og amts skulestyrar Reriolen.250

/','/kehogti kulen.

Denne komité koin med ei lang innstilling, som vart senrl til alle ungdomsskular, amt sskules tyra, skuledir ekt ørane og amtstinga. At ikkje den gamle striden millom folkehøgskulen og amtsskulen var so utjamna som mange trudde, syner dei uttalelser og innlegg, som denne innstilling gav høve td.

Komiteen stod heilt fritt og kunde ta spursmaalet op fraa grunnen av. Den s eg jer:

„Det kgl. departement Lar ikke gi t eller antydet noget nærmere program for komiteens arbeide utover det almindelige, mandat: at utrede sp ors mani et. om den hensigstmæssigste ordning av ungdomsskolerne.

Komiteen, tar imidlertid neppe feil, naar den tinder sit program git ved ungdomsskolens stilling i vort land, i de

klager og andragender som er fremfort navnlig ang. skolernes økonomiske forhold, og i de forhandlinger som herom og om andre spørsmaal vedrørende ungdomsskolen er ført i de senere aar saavel i stortinget som utenfor."

Komiteen minner so om, korleis amtsskulane i si tid kom op, og dei fylgjer det fekk for folkehøgskulen. Den hold sterkt fram den meining, at ungdomsskulen maa byggjast paa det pri rate initiativ-

„Som et brudd med ungdomsskolens princip maa det betegnes, at dens styrere og lærere ansættes av et kollegium som staar utenfor skolen, og som ikke altid kan forudsættes at være i besiddelse av den rette forstaaelse av skolens krav og av personernes betingelser — dem de ofte alene finder i eksaminer og attester. Lederen av en skole for voksen ungdom, som skal hjælpes til forstaaelse av livet og sin opgave som menneske og borger, tii karakterdannelse og harmonisk utvikling, maa ikke alene besitte kundskaper, men først Og fremst selv ha gjennemgaaet en personlig | utvikling, være on karakter, eie en tille vet livsanskuelse og ha evnen og viljen til at leve blandt norsk lands-ungdom og lede dens utvikling i de bestemmende aar.

Baade opgaven selv og de forhold hvorunder dell skal løses, stiller store krav til ungdomsskolernes ledere. De kræfter som med haap om held skal tjene ungdomsskolen, maa ha kjendt kaldets magt over sig, saa de med hele sin personlighed tar sakenNorge.

op som sin fri, selvstændige livsgjerning. Og styreren maa selv vielge sine medarbejdere forat samarbeidet kan trives under forstaaelse, i gjensidig hengivenhet, og saaledes, at kræfterne udfylder hverandre." '

Dette vekkjings- og oplysningsarbeid soui soleis vert sett i gang av private, bør faa studnad av det heile samfund.

„Det synes ogsaa at ligge i selve folkehøjskolens væsen og opgave at den betragtes og behandles sotn defc hele samfunds sak.

B arne s kolen og dens fortsættelser bor — som ogsaa er tilfældet hos os —i stor utstrækning være de engere samfunds sak, baade økonomisk og administrativt inden lovs ramme. Det er først og fremst hjemmenes og kommunernes opgave at sørge folden elemeutæro oplysning for deres egne barn. .Saadanne skoler er naturlig i det væsentligste overgit kredsens og skolekomniu-nernes samt den for atle disse fælles amtskommunes omsorg. Utover dette lovbestemte oplysningsarbejde, som direkte og utelukkende tar sigte paa barn og hjem inden de mindre samfund bør ikke disses forpligtelse gaa."

Komiteen meiner, at a rat skulane og folkehøgskulane bør kome under like ytre vilkaar, og at dei alle vert ordna som private skular, men med studnad a,v staten. Som sams namn för alle vert foreslege folkehøgskule.

„Der kan selvfølgelig være indvendinger at gjøre ogsaa mot dette navn. ilen det kan ikke misforstaaes. Det indeholder sin egen historie og er baaret av traditionen. Det er da ogsaa optat av de andre nordiske lande, saaledes at det er eneraadende, ikke blot i moderlandet Danmark, men ogsaa i Sverige og Finland. Og der ligger ikke liten værdi i, at samtlige nordiske folk kjendes ved den samme sak under det, samme navn."

Av dei mange oplysningar komiteen legg fram om skulane, skal her nemnast: .,1. Av ungdomsskoler hadde Norge i 1906 59, derav 37 amtsskoler, 15 folkehøiskoler og 7 private ungdomsskoler. Senere er ! folkehøjskole indgaat og 1 oprettet, 1 amtsskole stanset og 2 oprettet, saa skolernes antal for tiden skulde være 60.252

folke h egt kulen.

2. I skoleaarene 1905—06 og 1906—07 var skolernes vin-terkurscr gjennemsnitlig søkt av nær 2 500 elever, hvorav ca. 1 470 falder paa amtsskolerne, 720 paa folkehøiskolerne og 300 paa de private ungdomsskoler. Ell 12—13 skoler hadde desuten kortere sommerkurser; samlet elevantal for disse kan sættes til ca. 250." Til samanlikning skal eg her faa ta med dei tilsvarande tal for skuleaaret 1908 09. (Fraa st.prp. no. 2 — 1910).

Norge hadde daa 59 ungdomsskular; 38 amtsskular. 15 folkehøgskular og 6 private ungdomsskular. I same skule-aar gjekk 2 575 paa skulane; paa amtsskulane 1400, folkehøgskulane 870 og paa dei private ungdomsskular 245. — 13 skular hadde kortare sumarkurser for gjenter („ praktiske f erikurs er") med i alt ikring

200 elevar.

„Samtlige faste folke hui sko ler og flere av do andre private skoler har egne bygninger, som i regelen eies av styreren, undertiden av foreninger, i et enkelt tilfælde av et aktielag.

Bygningernes kostende opgis meget forskjellig; de skoler som har internat ansætter bygningernes værdi til 30—40—50 000 ki*. Hvor der kun er bygget for skoleholdet, er man nede i 7—8—10—12—14 000 kr."

Komiteen imøtegå ar fleire av dei klagemaal, som har vore førde mot ungdomsskulane i det heile, baade amts- og folkehøgskulane, m, a. det at dei skulde drage landsungdomen burt fraa bon de arbeidet og det praktiske arbeidet, ja jamvel fraa landet og over til Amerika, I 1903 sende kyrkjedepartementet ut ei heil rekkje spursmaal til alle ungdomsskular for aa faa greide paa den innverknad skulane kunde ha havt paa dette, solangt det kan gaa an aa faa greide paa slike ting gjenom statistik. Komiteen legg fram resultata. av denne statistiken for dei 10 siste aar, som syner, at av dei som har gaatt paa folkehøgskulane har 76 % teke fatt paa. same arbeid som før dei gjekk paa skulen, 10 u/u har gaatt til fagskular (mest landbruksskular, lærarskularNorge.

253

og underofficer skular), 6 % har reist ut or landet. I) ei tilsvarande tal fraa amtsskulane er 69, 20 og 7 %- — Med av-syn paa dei sterke krav i den seinare tid paa praktiske fag i ungdomsskulen held komiteen fram dei same syns ma at ar. som høgskulens menn altid har hævda.

„Thi er det hele folkets ångdom folkehøiskolen vil samle ind til sig. maa den jo samle denne ungdom fra hjem med de forskjelligste livs erhverv, Og til alle disse forskjellige livserhverv maa ungdommen atter sprede sig.

Men da er det, indlysende, at folkehøiskolen vil forspilde sin opgave og opløse sig selv under forsøget paa at blive fagskole.

Det er ofte sagt og almindelig anerkjendt, at de danske køiskoler har været en mægtig løftestang for det danske landbruk, den egentlige drivkraft som ligger bak de umaadelige fremskridt, landbruket i Danmark har gjort i den siste menneskealder. Her i landet tror derfor mange, at høisko-lerne i Danmark er et slags landbruksskole!' og ganske anderledes „praktiske" end vore egne. Enhver som kjender det mindste til disse forhold vet hvor grundfalsk dettø syn paa saken er.

Det er ikke ved de „praktiske" kundskaber som de gir, at de danske høiskoler er blit den sterke drivkraft i en storartet fremgang for de danske bønder og husmænd og landarbejdere. Men denne drivkraft, er høiskolen blit og disse resultater kan man med s and het tilskrive den. fordi den liar vakt disse lag av folket til et vaakent aandelig liv. De praktiske resultater er en nødvendig følge av selve livets vekst, saaledes som høiskolens fader Grundtvig ogsaa saa og förutsa at det vilde gaa.

Eolkehøiskolens hovedformaal har været og maa bli at lede ungdommen ind til de livskilder, som strømmer gjennem kristendommen, historien og morsmaalet, og saaledes føre til sand dannelse av personligheten.Folkehegglc ulen.

Og jo mere virkelig almendannelse høiskolen yder, jf» bedre vil den forberede de unge for en frugtbar fagdannelse. Jo mere den kan vække interesse for livets vekst og fremgang hos sine elever, jo livligere og mere vaakne den kan faa. dem, des mere lyst og evne vil de ogsaa faa til at erhverve nødvendig fagdannelse efter sit særlige behov, og des mere selvstændig og gagnlig for livet kan fagdannelsen bli.

Forhaabentlig vil dor hos os som i Danmark og tildels i Sverige bli et rikere samarbeide mellem folkehøjskolerne og fagskolerne, særlig saaledes at den ungdom som søker til fagskoler, først, gjennemgaar minst et folkehøjskolekursus. Dette samarbeide vil visselig vise sig at være til overmaate stor hjælp for fagskolerne og for livet selv, som baade den ene og den anden skole skal tjene."

Det forslag til ordning som komiteen til slutt legg fram, er i dei vigtigaste Ling lik den danske. Skulane skal etter dette faa tilskotet direkte. „Den av stortinget givne bevilgning til folkehøiskoler fordeles av kirke- og

undervisningsdepartementet under hensyntagen til skolernes størrelse, søkning, antal faste lærere og deres lønninger, samt utstyr." Vidare er det sett op reglar for utdeling av stipendiar og nemnt, dei krav, som vert aa, setje til den skule, som skal faa godkjenning og tilskot av staten.

l'aa stortinget i 1909 var det, atter eit ordskifte om amts- og folkehøgskulane. Regjeringa og kyrkjekomiteen hadde foreslege ein sum til direkte statstilskot til dei folkehøgskular, som enno hadde berre tilskot gjenom amtet. Det var paa lag halvdelen av folkehøgskulane. Komiteen sa, at det „blot. maa ansees som en midlertidig foranstaltning, til det ovenomtalte forslag fli en ny ordning kan bli avgjort."

Dei tal kyrkjekomiteen i stortinget legg fram syner, at, skilnaden millom det statstilskot dei private skular fær og det, som ein tinn er høvelcgt aat dei offentlege amtsskular, endaa er stor, Kyrkjekomiteen, som slett ikkje var vidare255

høg sk ule veni eg, maatte vedgaa, at dei private skular gjer fuldt so godt arbeid som dei offentlege.

Om statstilskotet til baae slags skular segjer komiteen:

„Der er fortiden her i landet 21 private ungdomsskoler med lignende formaal som amtsskolerne som nyder godt af det under tit. 18 bevilgede statsbidrag. Ved at sammenholde statens bidrag ti) amtsskolerne og til de ovennævnte 21 private skoler viser det sig. at i det sidst forløbne skoleaar. for hvilket der foreligger opgaver over elevtal m. v,, kostede hver amtsskole staten gjennemsnitlig kr. 3 900. o o og de private skoler gjennemsnitlig hver kr. 2 430,oo. Fordeles bevil gn in gerne paa de elever, som søgte skolerne, kostede hver elev i amtsskolerne staten gjennemsnitlig kr. 95,00, mens hver elev i de private skoler kostede ikke fuldt kr. 60,oo. Heri ikke medregnet, hvad der gik med til stipendier.^

Ordskiftet i stortinget 1909 om desse skulane slutta med, at tinget vedtok forslaget om aa yte ein sum (kr. 8000) som direkte tilskot til dei skular som var mest trengande. Paa den maa t en vart det. til det, at alle. folkehøgskul'ar, som var i gang det aar, fekk direkte tilskot av staten, større og mindre, etter som forholda var til. Eit, par av dei ..kristelege ungdomsskoler" (svarar til dei danske „ indremissions høiskoler") kom og med, — Men dette va.r berre som riet vart sagt, ein .midlertidig foranstaltning-.

Naar alle dei, som har faatt forslaget, til ein heilt ny skipnad til uttalelse. har sagt si meining (amtstinga har enno ikkje daa dette vert skrive - jan. 1910 — havt høve til aa gjere noko med det), skal saka fram att i regjering og storting. »

Korleis den endelege skipnad vert med statstilskotet til det folkeoplysnings arbeid, som begynde for snart halvhun-drad aar sidan, og som alle no er samde om har sett sterke og djupe merke etter seg i det norske folk og først og fremst vore til gagn for lands-ungdomen, — korleis den vert, l'ær framtida syne.•256

Folkehøgskulen.

Sund folkehøgskule

paa, Inderøy a er i grunnen same skulen som Eoosnæs og Bentsen opna i Stjørdalen 1868 (side 157), og som' Kuløy seinare flutte ined fraa bygd til bygd i månge aar. (Sjaa side 161—62).

Daa Kuløy slutta i 1904, overtok ./. Bragstad og Ingv. Saksi taug (fødd 1864) skulen og styrde den saman til 1910.

Bragstad kjøpte daa skule-garden og overtok styret aal eine, Sakshaug er fraiu-leides lærar der. Av andre kan nemnast kand. I. Nybø, som var andrelærar ved Gudbrandsdalens folkehøgskule fraa 1902-04.

Johannes Sivertsen Bragstad, fødd 1858, valførst paa eit par norske høgskular. deretter 3 vintrar paa Askov og var seinare paa landbrukshøgskulen i Halle i Tyskland. Etter at han i nokre aar hadde vore lærar i amtsskulen og paa Mære landbruksskule, kom han til Sund i 1900. Han har vore mykje med i det offentlege liv, vai' sok-is i 1905 (som varamann fraa 2J. T. amt) medlem av stortinget.

Hausten 1910 vart opna 2 nye skular, som ungdomslaga kar gjort mykje for aa faa i stand:

Sørlandets folkehøgskule, Hægeland ved Kristiansand, styrar Severin Kvaale.

Smaalenenes folkehøgskule, Elvestad, 3 kui. fraa Mysen st. Styrar Olaf Funderud. Desse skular har endaa ikkje faatt amts-og statstilskot, men vonleg [aar dei til me a te aar,

1 alt er det soleis no (1910) 19 folkehøgskular i gang i Norge.

Johannes Bragstad.Sverige.

Pen svenske bondestand har fraa gamall tid av kjent

seg som ein eigen stand. Heilt sidan 1435 har han havt sete i riksdagen, der kvar stand i lang tid hadde sine repræsentant ar: Adel, presteskapet, borgarstanden og bondestanden. I 1866 vart denne skipnaden avskaffa og tvokam-mersystemet innført. Fraa, denne tid arbeidde bönderne seg etter kvart op til aa bli det sterkaste politiske parti: landtmannapartiet. I 1842 fekk Sverige ei ny folkeskolelov og i 1862 ei ny kommunallov, og baae desse førde naturleg td, at krava, til ei større folkeoplysning vart sterkare. Daa eitt-skildmenn i Sverige tok til aa arbeide for skular' for bonde-ungdomen — etter paa verknad fraa Danmark og etter dansk mønster — kalla dei desse skular „bondehögskolor". — Etter skulelova av 1842 kunde rlei faa skipa eit slags „høgare folkeskular" paa lag slike som vi i Norge hadde i dei „høiere almueskoler". Dei svenske oplysningsvener vilde med namnet-„ b ondehögskolor" sleppe samanblanding med desse „høgare folkskolor^, som dei ikkje badde so stor tru paa,, m. a. av deit grunn at desse siste ikkje kunde faa verke fritt. Til dette kom vei og det som før er nemnt, at den svenske bonde fraa urgamall tid hadde kjent seg som ein eigen stand i statslivet, men ein stand som 30 ofte hadde lege under i

kampen mot ei gaaverik, betre oplyst, megtig og hensyns-laas adelsk lasse. Det var standsskilnaden og klassekampen som skapte namnet.

Medan kravet paa høvelege skular for landsungdomen baade i Danmark og Norge fraa først av vart reist av menn utanfor bondestanden, vart i Sverige tanken bore fram ogso av bønder og det baade k la ar t og sterkt.

Eit merkeaar er aaret 1867. Det aar var det ikkje mindre enn 23 folkehøgskular, som vart skipa i Danmark, Chr, Bruun begynde sin høgskule i Gudbrandsdalen, og i Sverige tok dei til aa arbeide for den same sak. Eit merkelegt. samantreff er det, at dei paa tri stader i Sverige førde tanken om folkehøgskular fram, utan at dei, som arbeidde med det, visste om kvarandre.

Det var 2 bønder i Skaane, Ola Andersson i Burlöf og Sven Nilsson i Efverröd baae kjende riksdagsmenn av landtmannapartiet — som sette kravet fram, den første i Bara herreds landbraksklub, den andre i Kristi an s stads läns landsting. Dei meinte baae, at det først og fremst maatte arbeidast for aa faa ei undervisning, som ikkje drog burt fraa k rop s arbeid et og landlivet, vidare at slike skular kunde og burde gjere sit til aa utjamne klasseski ln aden.

Paa same tid tok styraren av „Aftonbladet" i Stockholm Dr. August Sohlman arbeidet op.

August Sohlman var ein mann som tok det aalvorlegt. med dei tankar og idear, som fekk magt over honom. Han var skandinav og hadde vore med i den dansk-tyske krigen i 1848.

Paa oi reise i 1867 til verdensutstillinga i Paris raaka ban i Danmark bø gsk niemann en Kristian Flor. Flor hadde ofte vore i Sverige. Hans einaste son var gift med ei svensk da.me og budde i Närike i Örebro län. Her hadde Kristian Flor ofte vore om sumrane og soleis faatt god kjennskap til svenske bønder I denne landsdel. — Men det ban hadde høyrt, og set hadde ikkje vore gildt. Det var ei likesæle- Sverige.

og materialisme, som var skræmeleg, og han sa til Sohlman, at skulde den svenske nation vakne, so maatte anten landet kome inn i ein stor national f aa re, t.d. krig eller ogso maatte der paa folke oply sningsvegen gjerast eit krafttak. Samtala med Flor gjorde eit sterkt inntrykk paa Solilman. Han visste, at Kristian Flor var ein mann. som

hadde rett l_.il aa tale med om desse ting. Han hadde ei dyr røynsle fra Danmark og tilstanden i Sønderjylland.

Sohlman prøvde vei aa overtyde baade reisekammeraten sin og seg sjølv om, at det ikkje stod so gale til i Sverige, som det ofte kunde sjaa ut til, men ban kunde likevel ikkje gløyme dei ord Flor hadde sagt,

Naar ein stor og god tanke tek til aa forfylgje ein mann og det daa er ein mann, som det er noko ved, so vert det ikkje fred eller ro, før han gjev seg inn under tankens magt, so han vert ein lydig tenar. — Soleis gjekk det med Sohlmann og. Denne tanken om Sveriges framtid og Sveriges ungdom gav honom ikkje ro. Den kom fram paa den lange jarn -ban er ei sa. og midt i sjauen og staaket i den store verdensbyen, og daa han kom heim att og fekk meir ro. vart det sjølvsagt endda a verre. Det er fortalt, at han ofte kunde liggje om natta og tenkje paa dette, so han ikkje fekk sove. — Han tenkte paa den lukka det vilde verte for Sverige om ein fekk folkehøgskular utover heile landet. Desse skular maatte skipast av private menn, varme fedrelandsvener, som saag pa a dette

'arbeidet som sit livs lißgste lukke og velsigning, skulane skulde bli aandelege brennpunkt for eit vaknande aandsliv i det svenske folk. Fraa landet og bondelivet skulde ny. frisk kraft strøyme inn i svensk politik og samfundsliv, den svenske nation skulde verte blant dei fremste millom dei nye frie statar i Europa. — At tida no vai' k-oma til, at noko maatte gjerast for aa faa landsfolket — som i Sverige likesovel som i Norge er hovuddelen av nationen — meir med i det nationale og kulturelle liv, var baade han og mange andre klaar over. Lovene fraa 1862 og 66 peika mot ei ny tid. — Men naar spursmaalet var om rnaaten, om dei pædagogiske grunnsetningar, som ein skulde byggje det nyo oplysnings-arbeidet paa, daa fekk ein sjaa etter og raadføre seg med folk som hadde mest røynsle i slike ting og dot var det danske. Bladstyrar Sohlman sende difor ein av sine medarbeidarar Dr. O. W. Ålund td Danmark for aa gjere seg kjend med folkehøgskulen og arbeidet der og skrive brev ti! „Aftonbladet" om det, han saag og høyrde. Ålund var paa dei mest kjende skular paa Sjælland og Fyn, bruka auga og øyra godt og skreiv om det til bladet sit. Serleg var han opteken av Kristen Kolds skule. Han skreiv om honom, at han her merkte „den heliga eld, som linnes hos alla kraftiga naturer, som i ett eller annat hänseende har fört världen framåt", — Sohlman hadde, samstundes med at han sende ut Ålund, telegrafera til den danske venen sin Dr. C. Rosenberg om oplysningar. Han bad dei mest kjende høgs k ule menn sende brev om skulane, L. Schrøder, Ernst Trier, Jens Nørregaard og J. la Cour, og alle desse sende kortare eller lengere brev om skidane og skulearbeidet.

I Stockholm var det eit lag som heitte ,,Nordiska National forening." I 2 møte her — 5. og 11. december 67 — vart høgskulesaka diskutera. Sohlman las op breva fraa Danmark og la fram ei plan for ein svensk ,,bondehögskola". Dr. Alunds brev til „Aftonbladet" gav mykje stof til diskussion. Millom dei som var med i ordskiftet, var don

seinare kjende svenske politikar Adolf Hedin. lian meinte, at heile det svenske skulevæsen i høg grad trong reformer, soleis at det personlege kom nieir til sin rett. — Sohlman heldt serleg f r ain. at om dei offentlege skular vart godt ordna, so var det nødvendigt aa låte det private tiltak faa større plass, elles vilde det vere f aare for, at det heile kunde bli stivt, daudt og bunde av former og reglar. —- Nordmannen docent L. Dietrichson (professor no) gav oplysnin-gar om dei 2 høgskular, Norge no hadde, og tala varmt for, at ,N. National f." skulde ta seg av saka. Soblman let forhandlingane prente og sende dei med som tillegg til bladet sit.

Mi I lom dei som las desse innlegg, var og dei 2 nemnde bondestortingsmenn i Skaane, og soleis kom representantar fraa jord arbeidets menn og fraa ,, den högre bildningens män- til aa arbeide saman. Straks etter jul vart det i Bara herred skipa ei forening, som skulde faa ein folkehøgskule i stand. — Namnet bondehögskolor vart snart fortrengt av folkhögskolor,* dei kom etter kvart til det, at skulane burde ikkje vere berre for ei bestemd klasse, men for del heile folk. Denne forening hadde det konstituerande møte 17. april 1868. Denne dag kan difor paa ein maate nemnast som den svenske folkehøgskules stiftelsesdag.

Hausten 1868 vart dei 3 første svenske folkehøgskular opna: Herrest ad, folkehøgskule i Östergötland (no

Lunnevad), Onn esta d f. h. Kristianstads län og Hvilan f. h, i Malmöhus län.

Styraren av den førstnemnde vart medarbeidaren i „Aftonbladet" Dr. Ålund,

Otto Wilhelm Ålund vart fødd 1822 i Ørebro, der faren var borgarmeistar. Han vart Dr. fli. i 1851, var so først herar og deretter bladmann, til han i 1868 vart styrar av Herrestad folkehøgskule. Men helsa slo feil, so han aaret etter maatte slutte. I ei melding om skulearbeidet segjer hau, at folkehøgskulen s største og høgste opgaave er „sjælsadling, hjertets, forstandens og karakterens daning". Berrew

den skulen som arbeidde mot dette maa.l, fortener namnet folkehøgskule. Han kom seg att og var sidan bladmann og forfattar. Han døydde i Uppsala 1901.

Han som tok skulen etter honom, Dr. Gödecke, høyrer og med til dei, som grunnla den svenske folkehøgskule.

Peder August Gödecke vart fødd 1840 i Norrköping, vart student 1861 og kom ved Uppsala universitet med i ein ring av unge poetar, politikarar og vitskapsmenn; millom desse menn som Edvard Bäckström, Carl Snoilsky, Pontus Wikner (seinare professor i Kristi a nia) og Hans Forsell (seinare statsraad). Lorentz Dietrichson, som daa var docent ved Uppsala universitet, fekk skipa eit selskap, kjent under merket „N. S." f„Namnlösa Selskapet"). I dette selskapet var Gödecke ein av dei ivrigaste. Det ser ut .som han var i nokso stor tvil om, kva livsyrke han skulde ta fat paa, daa han var ferdig med studeringane. Han hadde teke den 11 losofiske doktorgraden. Under merket „Finn" hadde ban skrive sniaastykke, noveller og dramaer. Det var paa eit møte i Kristiania, 1869 han fekk den vekkjing som synte honom veg. Under dette møtet var det ogso ordskifte om folkehøgskulane. Den danske diktaren Chr. Richardt heldt det første foredrag. Omframt ban tala Eilet Sundt, (). Ar-vesen og Herman Anker fraa norsk side, E. Tegnér, A. Rudbäck m, fl. fraa svensk. Gødecke skriv sjølv om dette: ,.Det var den danske skalden Chr. Richards gripande tal i folkehögskolefrågan den 17. juli i universitetets klassiskt sköna festsal som med ens redde klarhet i mitt innre".

Dei tankar som han var vorten gripen av, fekk lian snart høve til aa arbeide direkte for, daa han vart Altmds ettermann som styrar av Herrestad folkehøgskule. 1 1871 vitja han atter Norge baade for aa gjere seg kjend nier! skuleskipnaden og for aa verte nærmare kjend med norsk natur og folkeliv. 1 sku le årh ei det hævd a Gödecke som egte høgskulemann det livande ords rett, men han saag ikkje difor burt fraa, at det skrivne ord og har sin rett.iSverig/-.

„At väcka och varma blir det korta skolarbetes allra första syfte", segjer han. Men der var og „en källa som lärjungen kan taga med sig bern och dricka utur, om det behöfves, anda til döddagar, det är boken, det skrifna ordet, hvilket jag visserligen gärna medgifver genom oförstånd kan blifva ett dödt och til loch med dödande ord, men hvilket uti Östergötlands folkhögskola, och såsom jag tror. i alla svenska folkhögskolor visat sig vara en välsignelse oeh et helsosamt lefvande ord ved sidan af de talade. — — — Föredragsundervisning, om än skött med det mest glödande nit, skulle aldrig kunna åstadkomma något mer än at väcka de slumrande ynglingasinnena 1'ör en ädlare tankegång uti åtskilliga stycken. Ehuru detta visserligen måste vara ett af folkehögskolornas hufvudsyften, är det dock hvarken omöjligt eller med detta skolans allmänna ändamål oförenligt at också bibringa lärjungarne dels en grundligare, självständig tankeöfning, dels också några verkeliga insikter åtminstone i de ämnen, som för den svenska medborgaren och den praktiske landtmannen äro nödvändigast". Men noko slags prove eller eksamen vilde ban ikkje vete av. „Skulle en sådan införas, vore folkhögskolan i och med det samma död; ty lärjungarne komma från plogen till skolan icke för att skaffa sig några betyg, som berättiga till inträde i statens eller det allmännas tj än estebanor utan för at vidga sitt hjärta genom intrychen af vår historias höga förebilder, genom inblick i vår fosterländska bildning och samfundsordning og genom bekantskap med naturens sköna sammanhang, på samma gäng de genom åtskilliga kun-skapsgrerar, som sammanhänga med deras framtida lefnads-yrke. söka bliva i stånd att me,ra planmässigt kunna utöfva detsamma. Examensuppvisning kan för minnesgoda barn kanhända till och med vara ett nöje. är för

ynglingen, som söker sin framtid i de lärda yrkena, en plikt, men blir för den unge mannen, som söker kunskap endast för sin egen utveckling och Icke för att genom henne köpa sig någon2(>4

yttre fördel, i de flesta fall ett tvång, hvilket han icke skulle underkasta sig".

I 1872 flutte Gödecke med skulen til Lunnevad, som laag meir centralt, men flutte sjølv atter i 1873 (av reint personlege grunnar) til Närike og tok styret for ein ny folkehøgskule der, og det saag for det første ut til, at den skulde gaa godt. — Men etter 3 aar la han arbeidet ned. Det var dette, som ikkje er so reint ukjendt ogso i vaart land: skuldingar for at han i eit foredrag hadde drive „partipolitik." — Det ban hadde sagt. var hans bjartens meining, og ban vilde heller gje op si stilling enn gje slepp paa sin rett til aa segje det han meinte. — Han var seinare styrar av „Aftonbladet1' eit par aar og døydde som rektor ved lærarskulen i Växiö 1890. Men folkeliøgskuledagane gløymde han aldri. Straks før hau døydde sende han ein ungdomskammerat denne helsing: Eg har havt mi lukkelegaste tid i folkehøgskulen. Kjærleiken til den har aldri mist sin

varme. — Styrar for folkehøgskulen paa Lunnevad etter G ödeeke var først Dr. Ternström, og daa lian døydde braatt 10 aug. 1881. kom i staden hans Herman Odhner, som er styrar der enno, og som har gjort skulen t il ein av dei første i Sverige.

Herman Odhner er fødd

i 1853 i Västergötland. Han vart tidleg kjend med folkehøgskulen. Som gut fekk ban av ei ung gjente Hanna Sfei/berij. (ein slegtning av Aug. Sohlman) ei lita dansk bok. „Hans, som kom paa folkehøjskole". Han vart glad

Herman Odhner.Sverige.

baade i boka. gjenta og folkehøgskulen. Han vart seinare gift med II ann a Stenherij. o g ho har stade trtttt ved sida hans i høgskulearbeidet.

Odhner studera ved Uppsala 'universitet, begynde som skulemann paa ein folkehøgskule i Södermanland, der han var andre lærar, til han vart styrar for Lunnevad folkehøgskule.

Som forfattar har Odhner vunne seg eit kjent namn. Han har millom anna gjeve ut: „Om folkbilding oeh folkhögskolor", „Svensk literaturhistoria" og „P. Aug. Gödecke". I 2 aar gav han ut saman merl Teodor Holmberg .,Folkhögskolebladet— Lunnevad folkehøgskule har vore møtestad for fleire kjende skulemøte, soleis det fite nordiske högskulemøte i 1902.

Önnestad folkehøgskule.

1 15)08 daa skulen var 40 aar, skreiv ein svensk forfattar: (hinestad folkhögskolas historia är—som de flesta av våra äldsta folkhögskolors — historien om likgiltighet, misstroende och motstand mot folkhögskolidéen, men lyckligtvis också historien om personer, som redan från början sett längre og tänkt djupare i dessa, saker och äfven ägt vilja, mod och formäga at realisera sina tankar".

Grunnleggjarane av denne skulen er presten Carl Abraham Bergman og bonden Sven Nilsson. — T 18IS7 sende den siste eit forslag til Kristianstads landsting om skiping av ein skule for ungdomen i länet, og landstinget sette ned ein komite paa 5 medlemar med presten Bergman som forman. Elles vart forslaget motteke med kulde i landstinget.

Bergman utarbeidde eit forslag til ein „högre folkskola-1 og sende dette til kvar kommune i länet. Man dette kom det ingen ting ut av. Dei fleste uttala seg imot, og sume2(266

svarte ikkje eingong, so dei vart snart kl aar over. at paa denne veg kunde ingen ting bli gjort. Men so kom Bergman til aa lese forhandlingane fraa dei skule møta i Stockholm, som SohLinan hadde faatt i stand, og Alunds reisebrev til „Aftonbladet". Han skreiv til styraren av Hindholm bögfolkehøgskule i Danmark og fekk

betre greide paa folkehøgskulane og reiste sjølv seinare til Danmark for aa gjere seg personleg kend med skulane der. Vaaren 1868 gav lian ut eit skrift „Om de danske folkhögskolorna jämförde med de svenska högre folkskolorna samt resultatet af jämförelsen", som vart spreidt i over 2000 expl. Ein fri folkehøgskule hadde han meir tru paa enn ein ..högre folkskola" skipa av landstinget. — Paa eit stort møte om sumaren tala høgskulastyrar Nielsen fraa Hindholm, og ved privat innsamling fekk han so mykje inn, at skulen kunde opnast med 51 elevar 1. novbr. 1868.

Om formaalet for skulen skreiv han: „Denna skolas ändamål är att at unga män af omkring 18—25 ars ålder meddela den högre medborgerliga bildning, som nu mera ansees nödvändig fer hvarje medlem af nordens fria folk. For sådant ändamal bör denna skolas verksamhet först och friimst gaa ut pa at.t, hos ynglingen väcka och utviekla det i honom slumrande högre lifvet, eftertanken, fosterlandskärleken, menn iskokärleken i allmänhet; därnäst at skärpa omdömesförmågan, vidga lärjungens andliga blick, väcka lust för arbetet och det valda yrket, för ordning och anständighet samt för upplysning och öfning i allt som angår vår verksamhet säsom svenska medborgare, såsom medlemmar af en kommun, säsom husfäder, barn, såsom förståndiga hushållare, jordbrukare eller andra slags yrkesfolk. Bä dette mål icke kan i sanning uppnås utan genom tro och lefvande gudsfruktan, bör Guds ord beskin a alla läroämnen o g uppvärma de ungas hjärtan, så ofta tillfälle gifves — hvaremot inga särskilda religionstimmar äro bestämda. Undervisningen meddelas af läraren helst muntligen, i fria foredrag eller säsom svar pä lärjungarnes frågor. Föreståndaren bör vara en person, utrustad icke blott med lefvande gudsfruktan, fosterländskt sinne ooh goda kunskaper i siua läroämnen utan äfven utrustad med förmåga att på ett varmt och lefvande sätt däraf meddela åt lar-- Sverige.

267

jungarne, tian bör vara lifvad af kärlek till den arbetande klassen, förtrogen med deras förhållanden ooh pä samma gang mäktig att ingifva lärjungarna pä. en gång kärlek oeii aktning för sin vilja.

Det maal lian Ler hadde sett op, slepte lian aldri av syne. I dei første aar hadde skulen det trongt. Det var ved frivillige bidrag og skulepengar — 40 kr. for kvar elev — skulen skulde haldast oppe. I 1873 fekk deti eit lit.e statstilskot, som seinare vart månge gonger større. Etter kvart voks skulen seg større, fekk eigne bus og ein lan <lt m ann askul e knytt til og fleire kurser i ymse fag.

Den første styraren av skulen var student 5. Nilsson, men ban maatte snart slutte med skule arbeidet, daa ban vart sjuk. Den som har vore styrar i den lengste tid er ingeniør Bolinder (fraa 1873 til 1907). Styraren no er Yngve Melander. Daa skulen i 1908 hadde 40-aars fest, hadde i alt 3564 elevar gaatt der. Presten Bergman, som gjenom alle omskifte hadde vore den trugnaste hjelpesmann, mod munn og pen verka for høgskul etan ken. og gjeve mange pengar td Onnestad folkehøgskule, døydde i 1885.

Millom dei som stod denne skulen nær, skal vidare nemnast friherre Barnekoiv. som i riksdagen arbeidde for statstilskot til høgskulane i ei tid, daa det, gjekk traatt med aa faa dette, og so riksdagsmannen Ola B o son Olson i 1824— 1907), som ved testamente gav si store boksamling, 10000 band, til Onnestad folkehøgskule.

Hvilan folkehøgskule.

Den nye komnmnallov, som gav eit større sjølvstyre, gjorde det snart, kl a art, for månge bønder, at ei onnor og betre folkundervisning var nødvendig. Ein av dei bønder som saag lengst i dette spursmaal, var Ola Anderson i Norda nå (millom Lund og Malmö). * .-m

Folk ell o ff sk ulen.

Berre 26 aar gamall vart han ordførar i si bygd. Han Ii ad de faatt, i stand ein landbruksklub, og i 1867 kom lian fram med spursmaalet om ein „högre folkskola" i bygda. 1 flen komite som vart väld for aa gjo utgreiding om dette vart 0. Anderson med, og daa han i denne tid vart kjend med høgskulearbeidet i Danmark gjenom Alunda brev i

Hvilan folkehøgskule. „Aftonbladet," vart, ban snart kla ar over, at det var folkehøgskular, dei trong i Sverige og.

I den nemnd som vart väld til aa greide med skulen, vart Anderson formann og hadde denne plassen i 35 aar.

Til styrar for skulen valde dei Leonhard Holmstrøm, som daa var docent i Lund. Det var professor Torell, som-Sverige.

ra adde nemnda til aa ta Holmström. Han fortel sjølv om dette:

„Paa vårsidan år 1868 (det var visst i mars eller april) anmodades ja,g en dag af min högt värderade lara,r och förman, professor Otto Torell att vara, honom följaktig på en promenad. Han hade något att meddela mig. Nu liar-jag rangerat bra för dig", sade han. „Dii skall blifva föreståndare för en folkhögskola i Bara härad här utanför Lund. l)en skall pågå blott under vintern. Du får god lön och har sommarhalfåret till din disposition i och för geologiska arbeten". Og därpå fick jag en del vinkar om åtskilligt, som var ogjort inom värt land pä geologiens område, och som väntade på sin utredning. Och det var sannerligen mycket. Behöfver jag väl säga. at hjärtat klappade lifligt ved tanken pä utsikten att, oberörd af ekonomiska bekymmer, få ströfva omkring bela sommaren, i berg. mark och å sjöastrand. Och tänk hvad allt, som daa skulle uträttas! „Men den där folkhögskolan, hvad är det för något?" menade jag slutligen. „Jo, det är en ny inrättning, en skola för vuxna bondsöner, och därom kan du få läsa i Aftonbladet. Jag har numren".

J ag var naturligtvis angelägen at se dessa nummer af Aftonbladet, som skulle upplysa mig om de märkvärdiga folkhögskolorna. Jag läste dem samma afton: derjämte äfven den berättelse om „Nordiska Nationalföreningens förhandlingar rörande Bondehögskolor" den 5te och lite decbr. 1867. som utkommit som bihang till Aftonbladet.

Hvilken fröjd skulle det ej vara att la väcka, värma och upplysa de svenske ynglingarnas sinnen, att fa höja deras tankar över det låga och hvardagliga, att fä. gifva dem en sinnesriktning, som kunde blifva frugbärande för bela deres lif! Min hänryckning öfver det värf, som möjligen skulle tillfalla mig, var dock ingalunda ogrumlad. Den första hänförelsen' efterträddes mycket snart af den nedslående tanken, att mina krafter värö allt för ringa. Jag anställde med•270

mig al varliga själf pröfningar. De utföllo gång på gång nedslående. Samma uppfattning måtte äfven mina nära vänner och anhöriga ha havt, ty öfverallt möttemig af ardande. Och dock drogs jag oemotståndligt till detta arbetsfält".

At, ban ikkje tok feil av si livsgjerning syner den store framgang som arbeidet hans og den skulen ban styrde i -K) aar. har havt. „Hvilan" vart etter kvart den største og mest kjende av allo svenske folkehøgskular og er paa fleire maatar det for Sverige, som Askov er for Danmark.

Leonhard Pontus Holmström er fødd i Västerstad i Malmøhus län 29. okt. 1840. Far hans var fanejunker. Han tok studenteksamen 1858. studera botanik og geologi, tok doktorgraden i 1S65 for ei geologisk avhandling, vart utnemdtil adjunkt ved „Lunds elementarläroverk" og om lag paa same tid til docent ved Lunds universitet, men gav avkall paa alt saman, daa ban vart kjend med folkehøgskulen. Naturvitskapen gløymde han likevel ikkje. Han har gjeve ut fleire lærebøker i geologi og botanik og m. a. skreve „Popnlär fremstilling af geologien," „Iakttagelsen over istiden i södra Sverige." „Läran om jorden" og mange avhandlingar i tidsskrift og blad.

Folkehøgskulen Hvilan begynde siiiaatt i 1888. Daa det berre var skulepengane og private tilskot dei hadde aa halde skulen oppe med, arbeidde den i den første tid under tronge kaar. Skulehuset var ein gamall halmtckt krobyg-ning, liten, laag og rnyrk, Vaaren 1874 brann huset op, og dei stod der hus- og heimlause. Men same dag dette hende, sende styret for skulen ut ei innbyding om aa teikne bidrag til ein ny skulebygning, og paa kort tid kom inn ikkje mindre enn kr. 12 000, so det snart vart reist ein ny pen bygning. Aaret etter vart gymnastik innførd. Til gymnastiksal bruka dei ei gamall lade, inntil dei i 1884 fekk eit stort, moderne gymnastikhus, det første paa landsbygda i Sverige.

I 1872 gav den svenske riksdag for første gong stats-- Sverige.

tilskot til folkehøgskulane. Forutan dei 3 før nemnde var det kome 2 til: Ronneby høgskule i Blekinge og Åsa i Södermanlans län. Ben som førde det spursmaal fram i riksdagen var den før nemnde formann for Hvilans folkehøgskules styre Ola Anderson.

Det vanskelego spursmaal var. korleis staten kunde gjeve pengar utan samstundes aa vilje regulere høgskulane deira.. Ein gjennemførd statskontrol var han rædd. Eit av vilkaara for folkehøgskulen var, at den kunde faa staa fritt, utan reglementariske forskrifter av staten. Millom dei som kom med det. varmaste innlegg for høgskulane var Adolf Hedin. Forhandlingane enda med, at riksdagen bevüga 10 000 rdr.— halvdelen av det. som Anderson hadde foreslege. — Til elevstipendiar, som og var foreslege, vart ikkje gjeve noko. — Men isen var no broten, principet fastslege, statstilskotet kom til aa verte mange gonger større. Den som i første rekkje har æra av aa ha rudt vegen er bonden Ola Anderson., som altid i den svenske folkehøgskulesoga vil bli nemnd millom dei første. Han hadde ogso paa andre ma at ar vakt opmerksamkeit. I 1871 skreiv Viktor Rydberg rn. a. dette: „Bland utskot, tsk a,mr a tern a har jag särskildt fäst mig vid en ung bonde frän Skåne, Ola Anderson, som är i alla hänseenden ovanlig företeelse — grunnläggare af en folk-kögskola, tänkande, vältahg och blygsam".

Rydberg hadde fraa først av ikkje stor tru paa dei svenske riksdags bønder. Ola Anderson og hans tingarbeid gjorde, at han kont paa andre tankar.

Efter at den første vanskelege tid var over, gjekk det. jamt og stødt fram. 1 1873 fekk skulen gjente kursus, 187 b ein landtmannaskule, d. e. skule mod landbruksundervisning for elevar, som har gjennemgaatt eit vanlegt folkehøgskul e-kursus, i 1890 kursus for meieristar, seinare for kontrolassistenter. — Skulen har no desse avdelingar: 1. Vanleg folkehøgskule for gutar 1. novbr.—15. apr. ikr.

60 elevar.272

Folkeh ags kalen.

2. Utvida, folkehøgskule for gutar 1. Novbr.—15, apr. ikr. 25—-30 elevar.

3. Landtmannaskule 40- 45 elevar.

4. Vanleg folkehøgskule for jenter J, mai—1. aug. 40 50 elevar.

5. Utvida folkehøgskule for gjenter 1. mai—15. aug. Fraa 1910.)

6. Husmorskule 1. juni -1. septbr. 12 -elevar.

7. Knrser for kontrolassistentar i mai og oktbr.

8. Smaahraka.rkurser — eit par viker vanleg i februar 20—• 50 elevar.

Det er soleis mango ting som skulen etter kvart har teke med. — Den vigtigaste verksemd er likevel den, som vert utført i den eigentlege folkehøgskulen med dei humane fag som hovudfag.

T folkehøgskulen, husmorskolen og 1 an dtm ann askul en har til 1909 gaat 4374 elevar, attaat dette har 667 kontrolassistentar faatt oplæring.

Alle disse nye kurser har gjort det nødvendigt aa faa nye bygningar etter kvart. Alle disse er trygda 1'or kr. 86 500, Tomtane er verdsette til kr. 6500. so skulen med innbu og alt har ein verdi av burtimot kr. 100 000, — Td bygningar har landtinget gjeve kr. 5000, elles er det ved gaaver og laan det er kome i stand. Til drifta har skulen tilskot av staten, landstinget og „hushälningssällskapet1*. til dette kjem so skulepengar fraa elevane, for kvart kursus i gut.ekurset, gjentek urset og landtman naskulen kr. 80. 36 og 50. — „Garantiföreningen" staar som lovleg eigar av skulen, men eigedomen kan ikkje brukast til anna enn folkehøgskule. Dersom skulen ein gong skulde leggjast ned, skal den avhendast til landstinget. I røynda er altso skulen sin eigen eigar (selveiende institution som Askov). Paa den maaten staar skulen fritt.

Mange av dei som no har vore eller er styrarar for svenske folkehøgskular, har havt si første arbeidstid

paaSvcrigr,

Hvilan. Av desse kan nemnast : Alfred Ternström, Lunnevad; Äke Belfrage, Stenstorp; Hans Holmlin, Tjörn: Teodor Holmberg, Tärna; Pär Tonning, Forn by i Dalarne; Nils Hansson, Skurup; Yng ve Melander, Ønnestad; Peter Gunnarson, Fridhem; Hjalmar Nilsson-Heden, Fr ans t a i Medelpad: Theodor Vif ell, Degerfors i Västerbotten og Johannes Strandmark, Grimslöf.

I 1908 tok Holmström avskil med Hvilan folkehøgskule som ban daa hadde styrt i 40 aar. Det var ein stor fest 25. juli, der millom anna den danske høgskul estyra ren H, Rosendahl i ei tale bar fram ei heising fraa den danske folkehøgskulen med takk for „hvad Hvilan bar lært os og for Dr. Holmströms forsvarsindlæg for os. da vi for 20—HO aar siden blev saa haardt angrebne".

Etter Holmströmvart Hr. Enock Ingers, som i månge aar har vore andrelærar ved skulen, styrar paa Hvilan.

Ert ock Irgens er fødd 1. september 1870. Han har teke den filosofiske doktorgraden (eit historisk emne; historie er hans hovudfag) vart lærar ved Lunnevad folkehøgskule 1895 og kom aaret etter til Hvilan som andrelærar.

Utanum arbeidet soinhøg-skuleiærar har han halde ei mengd foredrag mest over historiske emne i foredragslag og ungdomslag og er no formann for „Skånes ungdomsförbund" ein samskipnad av ungdomslag i Skaane, som ^vilja verka för ungdomens höjande i sedligt, intellektuelt

Enock Ingers.274

och fysiskt avseende genom att. väcka och uppodla dess andliga intressen och bereda den tillfälle till bildande för-tröelser och sunda kropp övningar", som det staar i programmet.

AtÉaat dette har ban arbeidt mykje for [-folkeboksam-]ingar,-] {+folkeboksam-]ingar,+} dels gjenom artiklar i blada, dels ved aa grunnleggja ei stor vandreboksamling som inneheld 15 einskilde boksamlingar; desse skal sendast ikring i bygdene i Skaane. Ved folkehøgskulen har han faat i stand ei „ stu di eb oks ain -ling" til bruk for eldre elevar fraa skulen; desse faar her laane bøker fritt.

Under det lange grunnleggjande arbeid paa Hvilan liadde Holmström ein hugheil og trufast medarbeidar i frua si Hedevig Holmström. Dottra deira fra Malin Jloht/slröm-Ingers fyller no hennar rom som husmor paa høgskulen. Ved sida av dette er ho lærar i gjenteskulen og held m. a. fordrag i helselære og husstell.

I 1869 — aaret, etter desse 3 første vart opna — fekk Blekinge ein folkehøgskule, som no er fast i Ronneby. Den eldste etter desse 4 er

Södermanlands läns folkehøgskule.

Hov ud mannen for aa faa denne i stand var dokter P. A. levin, ein av desse som ikkje var rædd for aa ta tanken op endaa medan den var ny og raiskjend, og som heldt ut so lenge han livde.

Daa spursmaalet om ein folkehøgskule for länet kom op, var Dr. Levin straks med. Han raadførde seg med Holmström og Grödeeke om skule arbeid et, samla inn pengar og fekk snart so mykje inn, at tanken kunde setjast i verk. Levin var doktor ved ei stor bade innretning i Hiedalen og hadde ved sin dugleik gjort badet velkjend t og faatt op mange hus aat patieutane sine. Om sumaren var alle hus fulle av sjuklingar, som laag ved badet, men om vintrene- Sverige.

stod fleire tome. Eit av desse var det første lokale for folkehøgskulen. Levin heldt hus i 20 aar (1872—92) underviste sjølv paa skulen heile tida, alt utan betaling. Daa dei skulde byggje eigne hus aat skulen paa Asa ved Kantorp station, hjelpte han til baade med pengar og paa annan maate. lian døydde før skulen vart feidig.

Den første styraren for skulen var Dr. phil. J. A. Wallin (1872—92). Etter honom kom Gustaf Brockman, som il

o er styrar. lian er fødd paa Sörhallen ved Göteborg 9. oktober 1858, fil. kand, i 1886 og vart same aaret andrelærar ved skulen og forstandar i 1893.

Man er medlem av styret for „Sv. folkehögskolans lärareförening". Av dei første høgskulemenn er vei dansken Ernst Trier den. som har lært honom mest.

Hallands folkehøgskule

vart opna i 1873. Föraren for landtmannapartiet, (Jarl Ifvarsson, foreslo paa eit stort folkemøte i 1872 aa faa i stand ein folkehøgskule for länet, og aaret etter kunde skulen begynde i leigde hus i Påarp nær Halmstad. Dei 10 første aar var skulen paa flytjing, og som ved dei fleste svenske høgskular daa var det berre ei klasse og 2 lærarar.

druslaf .Bror.knian.Folkehegglc ulen.

Örebro läns folkehøgskule

i Kävesta er jamgamall mod den foregaaande. Godseigar, kammerjunkar A. Coyet baud til fritt hus for ein folkehøgskule i 5 aar paa eigedomen sin Vrana; landsting og land-husholdningsselskap lova pengehjelp, og styrar for skulen hadde Dr. Gödecke lova aa vere. Han styrde skulen

Styraren har heile tida vore Dr. phil. J. E. Strandmark. presteson fraa Småland, fødd 1845. Han høyrer soleis til dei som har arbeidt Lengst i den svenske folkehøgskulen.

I 1883 vart skulen fast i Katrineberg. Styraren hadde kjøpt ein liten gard med bus til. som han bygde paa og innretta til skille. Seinare vart det, heile kjøpt av landstinget. I midten av 80-aara tok dei til aa samle inn pengar til fleire og større skulebygningar, og at folket i Halland hadde fa att tru til skulen og styraren syner det. at dei paa nokre faa. aar fekk inn i kri ng 30 000 kroner. Seinare gav fru Blanc ha Dick son (Tjolöholm) kr. 20 000 til skulen, kommuiieiTie hjelpte til, og i 1907 kunde skulen flytje inn i dei nye hus. Skulen har no forutan den van lege høgskulen la ild tmanna.sk ule, gjent.eknrsus og kortare kurser i ymse læregreiner.

,/. E. Strandmark.Sverige.

fraa 1873 til 76. daa lian slutta for aa ta styret av .Aftonbladet". Etter honom kom kandidat G. Norlander. som var der tii 1886. daa skulen fekk den noverande styrar Dr. ./. T, Jonsson,som før hadde vore lærar i 9 aar ved skulen i Onnestad, og som sidan har öfra heile si rike arbeidskraft for folkehøgskulen i Kävestä. Daa det var vanskelegt aa faa husrom til elevane, vart skulen i 1884 flutt til Kävestä som ligg ein fjordungs veg fraa Vrana.

Aa take til paa ein ny stad, der det ikkje var hus som havde til ein større skule, var naturlegvis i mange maatar vanskelegt. Men Jonsson fekk god hjelp. Ein heil del urige gjenter i Skal ler sta og Ekby skipa i 1886 ei „arbetsförening", som skulde samle pengar til simlen, og 3 aar etter fekk gamle høg-skuleelevar ei liknande forening i stand, Gjenom desse og ved gaaver fraa andre og offentlege tilskot fekk dei skulen i gang. Jonsson forte! om, korleis dei fekk seg gymnastiksal: „En gymnastiksal, som dessutom kunde användas som högtidssal, blev ett. trängande behov. Men inga pengar funnas, ty de eventuella årsbespariiigerna behövdes att betala lärare-bostaden. Alltså fanns ingen annan utväg än våra svenska folkhögskolors vanliga: tiggeri. Na ja, även denna, gang slog tiggeriet väl ut. Under loppet af några år inkommo omkring 5 000 kr-, eller just det belopp, som krävdes för själva gymnastikbygn aden."

Etter kvart som skulen voks. fekk dei fleire hus bygde

,/. V. Jonsson.278

folke h egt kulen.

for pengar som koin inn dels gjonom gaaver fraa einskilde, dels g jenom offentlege tilskot.

Som eit Home paa korleis dei i Sverige kan take i, naar det gjeld folkehøgskulane, skal eg her faa nemne nokre tal, fraa dei opgaaver styraren har gjeve i si siste melding om folkehøgskulen i K ave sta. Skulen har desse eigedomar:

Skul égard med hus .... kr, 11500

Skulebygnad..........10 000

Gymnastiksal...........6 000

Hus aat skulestyraren 10 000

„ „ elevane........37 500

Badstove........„ 6300

Hus aat skulekjøken . . . , lOOOO

Uthus og kjellar.....„ 3 400

Inventar og undervisningsmateriel i folkehøgskulen . . . . „ 15400 Do. i laudtmannaskulen „ 4 800 Do. i gjenteskulen ...„„ 1 100

Tilsaman kr. 116 000

Daa det i 1904 vart spursmaal om at skulestellet i Sverige skulde synast fram paa den store verd ens utstilling i St. Louis i Amerika, vart Jonsson den som fekk mest aa gjere med det, som vedkom folkehøgskulen. Staten gav kr. 1000 til dette. Det som vidare trongst, greidde skulane sjølve. Prøver av høgs kn leg jenternes arbeid vart innsendt, Mannssløyd tok dei ikkje med, daa dot or faa høgskular, som har noko større av det. — Av gutane sitt arbeid vart medteke bygnings- og kartteikningar, rekneskapsbøker o. m. — Aarsmeldingar fraa, omtrent alle skular vart samla og innbundne, so det vart ei diger bok, skuleplaner, meldingar fraa, høgskulemøte, lærebøker, songbøker, større og mindre skrifter av høgsknlelærarar av etisk eller pædagogisk innhald o. s. b., so det i alt vart eit heilt lite bibliotek; vidare vart, samla i eit stort album mil lom 60 og 70 fotografiar- Sverige.

279

av skulane. „Oeh att dette under utställingen mycket observerats, därom vitnar det t ämligen slitne tillstånd, i hvilken detsamma återkom", segjer Jonsson i si melding. Jonsson gav ut eit skrift paa engelsk: „ The people Hk/h-Schools in Sweden1* i 2000 expl. til gratis utdeling under utstillinga, Gjenom dette kunde dei som vilde, faa greide paa, korleis dei svenske folkehøgskular og landtmannaskular hadde vakse

Örebro läns fnlkeh&gxkide.

seg 1'ram. At den svenske folkehøgskulen fekk diplom og gullmedalje paa utstillinga er vei først og fremst. Jonsson og utstillingskommissæren for „Sveriges läroverksråd" aa takke. Det heile var ordna med stor dugleik og omtanke. Men sjølvsagt er dei svenske høgskule folk liksom dei andre som arbeider i høgskulen si tenest fullt klaar over, at det beste som høgskulen vil og kan gje ikkje kan synast fram paa ei utstilling.280

Folkeh ug sk ulen

Älfsborgs läns folkehøgskule

i Herrljunga er grunnlagt i 1879, men det er først fraa 1895. etter at den noverande styrar S. Welin tok arbeidet op, at, skulen har vakse seg fram og vunne seg feste. Fraa 1887 til 1895 laag skulen nede. Den høyrer til dei skular, som enno ikkje har faatt sine eigne hus. Likevel har den i dei siste aar samla ein stor elevflokk; i siste skuleaaret (1908—09) 138 delt i 7 avdelingar: Vinterkursus (for gutar) iandtmannakursus, kursus for smaabrnkarar. gjentekursus og 3 husmor skurs er.

Styraren segjer i si siste aarsmelding (1909). at .i närvarande stud torde Älvs borgs läns folkhögskola i fråga om lokale vara bland de sämst, utrustade af rikets alla folk-fol kin'ig s kol or". — Dei held skule i leigde lokaler, folkehøgskulen og land tin ann askulen i Herrljunga missionshus, gymnastik og gjenteskuleu er i Herrl junga ungdomshus og dei andre avdelingar i eit, skulehus, som er opsett for smaa-skulen. Daa desse ligg langt fraa kvarandre — lokalet der husmors sk ulen er ligg 1 km. fraa dei andre er det månge vanskar med dette. Tanken har altid vore, at skulen skulde faa sin eigen heim. so elevane kunde faa bu paa skulen. I tleire aar har dei samla paa

pengar til aa byggje for og liar no ikring kr. 29 000. Minstesum for aa kunne begynde med byggjing er sett til kr. 50 000. Styraren meiner, at det vil gaa minst kr. 80000, dersom skulen skal bli etter dei krav, som ein no almindeleg set op. Kor skulen endeleg skal liggje er enno ikkje fastslege. Det er fleire bygder, som har kome med tilbod om pengar, dersom dei kan faa skulen. Kullings-Skøfde kommune har lova kr. 6000, Herrljunga kr. 8000 og eit par andre 9—10 000 ler. Fin kommune (Tarsled) har kjøpt inn 11—12 ha. god jord, som skulen skal faa dersom den vil flytje dit. — I „Föreningen för Alvs-borgs läns folkhögskolans fremjande" er skulestyraren Welin form ann.Sverige.

Sanfrid Welin er fødd den 11. december 1855 i Giid-denäs i nordre Västergötland. Medan ban studera ved universitetet i Lund, kom ban ofte til Hvilan og fekk so sterkt inntrykk av folkehøgskulearbeidet, at ban bestemde seg til aa leggje sit livs arbeide der. Som medlem av og sekretær i styret for det svenske høgskulelærarlag har Welin havt det meste arbeid merl dei store asrs-bøker, dei bar gjeve ut kvart, aar sidan 1904. Det er reine praktverk, som sikkert har gjort mykje til aa spreide kunnskap ute millom folket om den svenske folkehøgskulen og det store arbeidet, som der vert gjort.

Det vert ikkje her rom til aa fortelje om kvar einskild svensk skule. Dei andre folkehøgskulane er komne i stand omtrent paa same maaten som dei her er fortair om: Ved det private initiativ, ved forslag og framlegg fraa oplysningsvener i bygdene, paa folkemøte, i landsting, husholdningsselskap o. s. b. og ved ofte store öfre fraa einskilde menn har skulane fraa smaa, tronge kaar arbeidt seg fram til det dei no er. Dei fleste skular begynde i leigde hus. som ofte var smaa og tronge.

,.\'el hystes du in under lågt ett tuk,

i stuga du hor väl ännu

Där inne dock bonden lär sig stu ruk,

och mandom, det lar honom du.

Fast fönstret «r lågt uti halmtökt. hus.

nog kan därigenom tränga ljus

långt ned. långt ned uti djupa „dølar",

Sanfrid Welin.282

Folke h ug s k u le n.

song den svenske diktar A. U. Bååth i ei nyaarshelsing til den svenske folkehøgskulen. — Kokre skular var dei første aar paa fly tj in g, men dette fann dei snart gjekk ikkje.--Dei fleste skular har no sine eigne hus og heimar, store vakre bygningar. — I den første tid vart dei fleste skular haldne oppe ved private tilskot, mest gjenom høgskulelag Igår ai itif orenin gar). i)et var oftast mindre gardbrukarar, som var med, og dei betalte ofte op tii kr. 70 kvar om aaret til sin høgskule utan aa ha noko slag økonomisk eller personleg fordel av dot.

„Den svenske bonden är väl i allmänhet trög och svar att så att säga „lå i gång", lion han är oeksä ihärdig, „trog" också i den meniligen att en fart, som vunnits en gång, inte sä gärna tappas bort. Därför liar de svenska folkhögskolornas utveckling gått sakta men säkert. De klarsynte bland de svenska bönderna sågo snart, att de i folkhögskolan hade något som de borde taga vara på och begagna sig af. Det, gick oftast så till, når eii folkhögskola skulle gruridas, att det bland de interässerade, mest bönder, bildades en „folkhögskolefürening", som med viss afgift förband sig at understädja folkhögskolan. Det var dessa bidrag jämte elevernas afgifter, som under de første åren uppehöllo skolan. Föreningens styrelse var det som blef skolans målsman, antog dess lärare ock ordnade dess ekonomi, I det afseendet skilna sig således de svenska skolortia från de danska, och väl äfven frän de flesta norska, att de ej, med ett eller annat undantag, ägts eller äges af föreståndaren". (Ah Nordgren).

Etter kvart som skulane fekk studnad fraa det offentlege, vart styret for kvar skule samansett av menn fraa fleire kantar. Naar r, d. eit landsting og landhusholdnings-selskap gav økonomisk garanti for ein bestemt sum for eit

bestemt tidsrom, almindeleg 5 aar, vart det i styret med representantar fraa garantiforeningen, landstinget og land-husholdningsselskapet. Fast mann i styret er daa skulestyraren. som ogso er sekretær. — Regelen er at styraren for ein folkehøgskule vert, väld av styret. Dei andre lærarane vert. innsette av flette etter forslag fraa vedkomande hog-skulestgrar.Srrrir/e.

Den svenske folkehøgskule har gjenomgaatt fleire ntvik-lingsperioder. Den første i aara 1868—78, daa dei første skular vart grunnlagde og tanken slo gjenom i den eine landsdel etter den andre, I dei næste 10 kom gjent.ekur-serne til, fleire skular fekk 2-aarskurser, J and †m a nn a sko lan".

Med statstilskotet kar det gaatt jamt framover. Som før nemnt var det i 1872, at riksdagen første gong gav pengar til folkehøgskulane, og 10 aar seinare kom elevstipendier til. Etter kvart som skulearbeidet har vakse, har staten hjelpt til med større og større tilskot. Det største tak tok riksdagen i 1900, daa statstilskotet med ein gong vart auka med over dot dubbelte. (Fraa kr. 55000 til 120 0000. Til stipen. kr. 25000). Skulane har ogso ein god studnad av legat og gaaver fraa ymse rikmenn.

Der er no folkehøgskular i alle län. i sume län 2 eller 3. Den største og mest kjende skule i Sud-Sverige er Hvilan, som det før er fortalt om. 1 Midi-Sverige er

Tärna folkehøgskule

i Västmanland den største og ein av dei eldste i Sverige. 1 1874 sende arrendator (forpaktar) J. Andersson eit fr ain -legg til landstinget om ein folkehøgskule for Västmanland, og ein komite vart väld (Andersson, domprovst Linder og gardbrukar Wahlstedtj, som reiste omkring paa fleire folkehøgskular for aa gjere seg kjende med skulearbeidet, og som i 1875 kom med eit forslag til landstinget. Med 30 mot 3 st. vart det forslaget godkjent og eit styre valt. Landstinget gav kr. 2 400 aarleg og landhusholdnings sel skapet kr. 6 000 delt paa 4 aar. -Samstundes med dette vart sendt ut innbyding til teikning av private bidrag, og mange pengar kom inn paa den maaten og. — Skulen som vart opna 1876 var i dei første aar (1876—80) i ein gamail prestegard s bygning i Kumla sokn nær Tärna station, paa jar libau evogen millom Västerås og Sala. Medan skulen vart11 r)ikeh\t

halden der, dreiv dci med aa samle inn pengar, so den skulde faa seg eigen heim; paa faa aar fekk dei samla 44 000 kroner. Av desse gav landstinget 20(X>0, resten kom inn «jenom høgskulelaget. Sidan den tid er det tilbygt inykje og skulen utvida med landtmannaskule, sumarkursus for gjenter (fraa 1887 og kurser for smaa gardbrukarar, husmorskole: der er badstove. elevhus, gymnastikhus (27 m. langt) o. s. b. Huså er brandforsikra for kr. 115000. Huså med jord og alt, som høyrer til Tärna folkehøgskule har i alt ein verdi av kr. 140 000. Den drivande og berande kraft i alt dette, som her har vakse seg fram, er lian som har vore styrar for skulen, sidan den tok til Teodor Holmberg. Han er fødd 1853 i Göraslaf i Malmöhus län og høyrer til ei gamall presteslegt, vart student 1871 og kand, til. IS70. Han begynde som lærar paa Hvilan (74—76).

Holmberg har vore ofte i Norge og Danmark og er vei don av dei svenske høg-skulemenn, som har gjort mest for aa gjere Grundtvigs skuletankar kjende i Sverige. — Han har ogso vitja skular i Tyskland. Au-sterrik og Schweiz. Han er ein av Sveriges beste folketal arar og har i tale og skrift bore (lei nye skuletankar fram. Som den første formann i det svenske høgskulelærarlag (skipa 1902) hadde han mykje arbeid med aa organisere dette.

I fru Cecilia Bååth-Holmberg har han ei gaaverik og trufast medhjelp i skulearbeidet. Ho har |lia til agt og styrt

Teodor Holmberg.- Sverige.

kusmorskulen og vore ei av dei fremste i arbeidet for ei betre undervisning for kvinner. Ho bar gjeve ut fleire skrifter om jmse emne mest historiske og literære, m, a. om Björnstjerne Bjørnson, Schiller, Gordon og Garibaldi. Ho vart fødd i Malmö 1857 og er ei syster til diktaren A. U. Bååth. Ho vart gift med Holmberg i 1877, og sidan har ti au in et hennar vore fast knytt til den rike verksemd, som er utgaatt fraa Tärna.

1 Nord-Sverige er Medelpads folkehøgskule ein av dei eldste. Skulen har havt fleire namn: Västnorrlands läns folkehøgskule, Frän sta folkehøgskule ogülsta folke høgskule. Ben har i mange aar vore paa flytjing og til dei vmse tider havt namn etter den bygd den har vore i.

Dei som gjorde mest for aa faa'skiden i stand, var

Cecilia Båålh-Holmberg.

rektor ved „Sundsvall almänna lärovärk" Olaf Wikström og bladstyrar .7. H. Struice. Baae var med i den første høgskuleforeningen. Den førstnemnde som formann. Han var ivrig vins tiemann og var derfor „ej gärna sedd af ortens herremän, hvilka hade en konservativ läggning-, — Det var fraa først av ordna so, at skulen skulde flytje fraa bygd til bygd. — Den første styraren var S. A Carlén, som begynde arbeidet i 1873. Det første aar var den i Näfvsta i Selånger sokn i leigde hus. Skulesalen var so liten, at berre 24 elevar kunde faa rom. Dei tvo næste aar var den i Stode i hus, som var betre og større. Skulen samla der månge vener om seg. Ved slutningsfesten andre aaret var dot so'286

Fn Ike hoff s kulen.

månge folk, at, dei maatte ha ekstratog fraa Sundsvall til Stode. I 1876 vart skulen flatt til Indalselvens dalføre, seinare til Tinisa sokn, i 1884 til N. Ångermanland og 10 aar etter til Medelpad att, I 1906 vart det innkjøpt has til skulen.

*

Fraa 1873—1902 var Carlén styrar. Ettermannen hans vart Dr. Hjalmar Heden, som i 1909 flutte og tok styret for Värmlands folkehøgskule. Kand. fil. Ali Nordgren, før lærar paa Lunnevad høgskule, er no styrar for folkehøgskulen i Medelpad.

T)r. Hjalmar Heden, som i 1903 var paa stipendiereis i Norge og vitja månge folkehøgskular, har i „Sv. folkhögskolans årsbok 1904" skrive ei kort, men klaar ntgreiding

om den norske folkehøgskulen.

$ *

*

Dei 2 nordlegaste folkehøgskular ligg oppe ved poleir-kelen, „Norrbotten länis folkhögskola", Alvsbyn, som før var i Boden, og høgskulen i Matarengi.

Desse 2 skuhir er vei dei, som arbeider under dei vanskelegaste forhold. Som skular i grensebygdene, der 2 maal og 2 folkestammer svensk og finsk møtast har dei sine seropgaaver. Språkgrensa gaar mill om Torneelv og Kalixelv først mot nord og deretter mot, vest inn i Dellivara sokn, der fleirtalet i landsbyane talar finsk. I Over torneå (s ud aust for Ofoten og Narvik) vert tala baae maal. Ei melding, som biskop Bergqvist gav ut i 1908, syner, at i desse grensebygder var der daa 46S00 menneskje. Av desse var 21 600 finsktalande, 18 500 svensktalande og 6 700, som tala baae maal. — 1 dei siste 20 aar har staten gjort mykje for aa faa det svenske språk kjent i desse bygder. I 1888 fekk staten i stand 4 folkeskular med svensk som undervisningsspråk. MeldinganeSverige.

om skulane syner, at folket i Torneådalen gjerne vilde, at borna skulde faa tilliøve aa lære svensk, og gjenom „kun-gelig forordning- 1894 vart 17 nye folkeskular (altso statsskular) sette i gang. Seinare kom fleire til, so der i 1908 var millom 40 og 50 større eller mindre folkeskular heilt eller for størstedelen kosta av staten. 1 omgangsskulane er finsk undervisningsspråket. Til konfirmationen vert borna undervist paa det språk, som dei har havt i barneskulen. Prestane preikar paa, finsk i grensebygdene med undantak av første sundag i kvar maanad, daa det er svensk messe. I Haparanda er der kvar sundag messe baade paa svensk og finsk. Der er eit seminar til utdaning av lærarar for bygdene der nord.

Maalet for s kule arbe idet ber har biskopen i stiftet forma so: „De svenska myndigheterna vilja ju icke heller

utrota det finska språket i gränsbygden utan fördraga gärna, att det lover kvar, men de önska att befolkningen jämte finskan även skall äga förtrogenhet med landets språk."

I 1896 begynde Yngve Melander, som før hadde vore lærar paa Hvilan, ein folkehøgskule i Boden nær den kjende festning. Han fekk studnad fraa fedrelandsvener i heile landet til dette. Dei trudde at ein skule i ei reint svensk bygd. men nær inn tii dei finske, best vilde kunne løyse opgaava. „Målet för de nationella strävandena är", skriv ban, „att binda fast Tornedalen vid länets övriga delar, införliva denna landsända med fosterlandet och leda den svenska odlingens befruktande flöden in i denna löftesrika del af väit framtidsland. Genom gemensam kultur, gemensam frihet, vars lagliga grundvalar man känner till och förstår, samt genom fri kommunikation och utbyte av både nya tankar och arbetets alster växer skilda bygders olikartade befolkning samman till ett folk".

Som ein kunde vente, synte det seg snart, at det var store og månge vanskar for ein skule i ei slik grensebygd. I 1908 vart skulen flutt fraa Boden til Alvsbyns station,288

Folke h ug sh ulen.

Melander vart styrar for Ön nes t ad folkehøgskule, og kand. fil. Johannes Hallbäck kom i staden hans der nord.

Iiausten 1809 vart ein folkehøgskule i Matarengi opna for finsktalande elevar. Styraren er Ludr. De Vy Uler.

Den svenske folkehøgskulen har i det store og heile halde fast paa don aldersgrensa for elevane, Grundtvig sette op: 18 aar. — For gjenter er den noko laagare, lö —17 aar. -Gjenom paaverknad fraa Danmark fekk den historiske undervisning første plassen. Men myterne har vei aldri havt so stort rom i den svenske høgskoleundervisning, som tilfellet var i Danmark og Norge i den förste tid. Svenskane liar meir enn dei tvo grannefolk lagt vegt paa naturfag. I samanheng hermed har helselære og gymnastik eit stort rom. som ein kunde vente i Pehr Dings heimland. Samfundslære kom tidleg med i fagrekkja, som fast fag. Det vert for det meste teke paa den praktiske maaten, at elevane skipar ein lingera kommune, vei sine tillitsmenn, som maa greide med dei ymse saker, ein metode som baade er praktisk og som utviklar fantasien og hjelper dei unge til aa verte snartenkte. I lærarens frie foredrag vert ymse religiøse, psykologiske, etiske og sociale spursmaa! utgreidt. Ved dei store sknlef estar, som vert haldne kvar vinter, der baade eldre og yngre møtast, gjenom elevföreningar og ikkje minst ved det, at mange av dei fremste menn i bygdene er knytte til skulane som medlemar av „garantiföreningar" og av „styrelsen" har det vorte sterke band millom skulane og arbeidet der og det aalmenne folk utover landet. I regelen har styrarane for folkehøgskulane universitetutdaning og staar soleis som bindeled millom dei lærde skular og skolar for folket. Faa eller kanskje ingen av folkehøgskulane har serskilte undervisningstimar i religion. Kristendomen er ikkje noko „undervisningsfag", men det aandelege grunnlag, som det heile er bygt paa. kristendomens aand lyser igjenom historieundervisinga først og fremst og elles gjenom arbeidet i det heile.Statistik

over elevtalet paa svenske folkehøgskular 1 skuleaaret I007—OS.

No. Namn. [-Grunnlagt.-] {+Grunn- lagt.+} Gutar. 2dre aaTet. i Gjenter. 2dre aaret. I alt. Paa skulane i alt. Gutar. 2dre aaret. [-Gjenter.-] {+Gjen- ter.+} 2dre aaret. I alt,. 1 Väddö........ 1879 21 5 28 54 506 36 193 735 2 1876 22 9 17 — 48 617 75 95 787 8 1872 38 14 33 — 85 1056 254 384 _ 1694 4 Lunnevad .... 1808 33 14 18 6 71 1337 805 660 7 2309 5 1876 24 7 17 — 48 698 L00 238 _ 1036 & 1887 20 — 27 — 47 372 _ 179 _ 551 7 Grim slö v....... . 1876 25 5 28 17 75 750 165 227 49 1191 8 Gamleby........ 1876 20 10 13 — 43 636 234 589 _ 1459 9 Högalid......... 1875 47 30 36 _ 113 838 280 185 _ 1303 10 Isgürde......... 1906 16 — 13 — 29 41 88 _ 79 11 1876 13 7 17 37 569 158 483 1210 12 1869 33 18 38 11 100 986 259 261 74 1580 IB öunestad....... 1868 41 17 20 — 78 1604 469 280 — 2858 14 Hammenliög...... 1907 35 — 32 — 67 35 _ 32 — 67 15 Tomelilla....... 1907 80 — 32 — 62 30 _ 32 __ 62 16 Hvilan......... 1868 60 44 45 12 161 1864 740 1439 41 4084 17 Fridhem .... 1873 25 22 17 — 64 1081 131 273 1485 18 Skurup........ 1888 17 — 23 40 506 — 467 _ 973 19 Eslöv.......... 1903 20 12 — 32 117 59 - 176 20 Katrineberg...... 1873 63 17 49 — 129 1066 240 355 1660No. Namn. [-Grunnlagt.-] {+Grunn- lagt.+} Gutar. L. I 2dre 1 aaret. 1 Gjenter. 2dre aaret. I alt Paa skulane i alt. G t tar. 2dre aaret. [-Gjenter.-] {+Gjen- ter.+} 2dre aa rot. I alt. 21 Tyft.......... 1876 26 _ 40 '24 90 728 127 864 103 1822 22

Grebtifkitad....... 1875 10 — 27 6 43 686 4 724 26 1440 23 Herrl.junga....... 1879 27 7 30 12 76 480 37 578 80 1175 24 Färgelanda....... 1903 21 4 27 10 62 67 8 89 18 182 25 Stenatorp........ 1873 27 4 30 _ 61 1102 21 529 _ 1652 26 Molkom......... 1871 29 16 19 — 61 955 221 370 _ 1546 27 Slffle......... 1905 13 8 18 „ 39 61 16 35 _ 112 28 K ivesta........ 1873 30 10 23 10 73 920 351 618 19 1908 29 T >rtia.......... 1876 48 14 76 — 188 1071 90 905 — 2066 30 Foi nby......... 1877 30 13 33 — 76 705 140 371 — 1216 31 M^ru......... 1907 19 — 21 _ 40 19 _ 21 40 32 Bolin is......... 1886 39 13 24 12 88 657 261 434 43 1295 33 Friin-ta........ 1873 25 6 — — 31 838 27 _ — 865 34 Hola.......... 1896 20 22 49 10 101 365 117 344 56 882 35 Birka.......... 1901 15 5 25 — 45 122 24 174 _ 320 36 Degerfors........ 1905 18 7 21 — 46 83 23 104 _ 215 37 Boiien .... 1896 12 IG 23 — 47 323 93 264 _. 680 38 Matarengi........ 1899 16 4 14 „ 34 145 58 140 — 343 1028 362 1017 130 2537 23940 5064 13033 516 42553Finland.

Finlands eldste historie er lite kjend. Det var først etter at den svenske konge Erik (1157) med sit „korstog" hadde bunde landet saman med Sverige, at det kom med i den historiske utvikling. Under svenskestyret bom dei skilde finsko folkestammer til aa vokse seg meir saman. Eit slags sjølvstyre fekk dei i 1581, daa Finland vart storfyrstedøme. 1 det 17de aarh. fekk det m. a. sin eigen „hofr ot", eit universitet (i Aho) og fleire høgre skular. Svensk spraak og svensk kultur trengde etter kvart igjenom, og endaa finnane kunde ha mangt og mykje ara, segje om det svenske herredøme, vai- det med sorg dei maatte finne seg i. at landet i. 1809 vart skilt fraa Sverige og som eit storfyrstedøme bunde til Rusland. Denne kjensla liar diktaren Runeberg gjeve uttrykk for:

„Det hade dött eos fosterland,

man stod o ch gret vid grafvens rand,':

Med fedrelandet hadde dei vei før nærmast tenkt paa Sverige eller Sverige og Finland. Ordet „fosterland" fekk etter 1809 ei onnor meining enn før. Huneberg lærde iin-nanne aa syngje: „Vårt land, värf. land, vårt fosterland". Slagorda vart: „Svenskar äro vi icke mera. lyssar kunna vi aldrig blifva; vi måste vara finnar." Etter avtalen ved freden i Fredriekshamn, landdagsmøtet i Borgå og keisarens'

høgtidelege forsikring av 27de (15de) mars 1809 skulde Finlands gamle grunnlov staa ved magt. Russekeisaren skalde i, Finland vere storfyrste, verje om Finlands rett og styre etter tinske lover. For eit. lite folk. bunde til eit større ved ein union, som er komen i stand gjenom vaapeiimagt, er den nationale kultur og den aandsinagt, det kan arbeide seg fram til, den sikraste verja. Dette lærde finnane snart aa skyne. Fraa 18B0—40 og utover gjekk der over det finske folk ei vekkj ing, som seinare folkehøgskulen har ført lenger fram og nærmare inn til det aalmenne folk. Runebergs og Topelius7s diktning og ikkje minst Elias Lønnrots arbeid for det finske maal la grannen til det vekkjings- og oplys-ningsarbeidet, som folkehøgskulen seinare tok op.

Daa ein av dei første finske folkehøgskular skulde opnast (1891), skreiv Topelius til den unge høgskule styr ären m. a.: „Jag har i 50- år varit en trumpetare för ljus åt vart folk, men nu är tid att, äfven på. dette område lemna platsen at yngre. Folkehögskolan är ungdomens sak — dess initiativ liar väckt frågan till hf, och dess fosterlandskärlek skall, hoppas jag, föra den segerrikt fram." i eit brev fraa 1893 skriv han: „Jag har haft, nöjet mottaga ett Wasablad, hvari jag benämnas „folkhögskolans skald." Denna hederstitel delar jag med stora förgangare, och äran tillkommer den eviga makt, som höjer Finland och ingriper skyddande i alla dess öden. Jag är endast ett ringa redskap för Guds „Varde ljus!" Men jag emottaga r hederstiteln för viljan, icke för verket."

Naar han nemner dei „store föregångare" tenkjer han vei først og fremst paa sin ven Runeberg. —

Johan Ludvig Runeberg vart fødd 5te februar 1804 i Jakobstad der far hans var skippar, vart student 1822, seinare dr. phil. og docent i „vältaligheten", men for aa faa betre tid til literær verksemd søkte lian om aa, faa, flytje fraa Helsingfors til latinskulen i Borgå, Her døydde han 'fite mai 1877.

Det som framfor alt anna har gjort linneberg kjend er „Fänrik Ståls sägner". Finn a nes inderlege fedrel andselsk

har fa at t det beste og vakraste uttrykk i Bunebergs diktning, Kor ein kjem i Finland, vert ein minna om „Fänrik Ståls" diktar, J. L. Runeberg er den store folkeskald, som alle eiskar og ser op til. Det hus, han budde i i Borgå, har staten kjøpt, og alt vert halde i same stand, som daa diktaren livde. Originalmanuskriptet til Finlands vakre fedreland ssong „Vart land, vårt land", heng i glas og raame paa veggen. Ved sida av „Runebergs hem" er Finlands eldste folkehøg-skule. Runeberg skreiv paa svensk, men mange av dikta hans og serleg daa „Fänrik Stål" vart, ein nasjonal eigedom for heile det finske folk. Namnet Johan Ludvig Ru-neberg vil vei minnast, so lenge det er eit, finsk folk til.

Den andre store folkevekkjaren er Elias Lönnrot.

Lönnrot Og arbeidet hans for finsk maal og literatur svarar til det, soin Tvar Aasen, Moe, Asbjørnsen og Landstad var og er for vaart land.

Lönnrot er grunnleggjaren av ein sjølvstendig finsk literatur. Runeberg, Fransen og Topelius var fin nar. men dei skreiv sine beste verk paa svensk, og svenskane vil gjerne rekne desse med til den svenske literatur. Den første finske diktar, som skreiv paa finsk, var August Ahlqvist. Hans første bok kom ut i 1860. I Aleksis Kivi fekk Fin-

J. L. Runeberg.

land sin romanforfattar: hans største verk kom ut. 1890 og vart snart omsett paa svensk. („De sju bröderna").

Elias Lönnrot var son av fatige bondefolk i Sammatti i Nylands län. Morsmaalet hans var finsk, og han hadde i skuledagane mykje atræv med aa lære svensk, og daa han var fatig, var det mánge vanskar, før han naadde fram til aa verte doktor. lian kom til universitetet i 1822, studera først medicin, tok doktoreksamen 1832 og vart aaret etter innsett som „slots läk areu i Kaj ana i Austfiiiland, Han begynde tidleg aa samle paa Husk folkediktning. I 1828 reiste han mykje i Karelen, som er so rik paa viser og sagn. samla inn og skreiv op, og i 1835 sende han ut det store finske nasjonalepos Kalevala. I 1840 gav han ut ei samling lyriske dikt „Kantelataru; vidare har han gjeve ut finske ordtøke, gaater og ei stor finsk ordbok paa over 2000 sider.

1 1831 vart det i Finland skipa eit maallag, som hadde til formaal aa arbeide for det finske maal. Millom dei som var med her, finn ein menn som ./. L. Runeberg og J. W. Snellmann. Men den drivande kraft, i laget var Lönnrot. Laget heitte _ Su om al alsen Kirjallisuuden Seura," (finsk boksamlag). Det vart vedteke, at alle i laget skulde bruke finsk for aa syne, at dei greide seg like godt med det som med svensk, som daa var riksmaalet. Dette vart likevel ikkje altid gjort i den første tid. Forhandlingane vart skrivne paa svensk, og først i 50-aara begynde dei aa bruke finsk i det muntlege ordskifte. Laget hadde sit eige blad „Suomi"", I 1836 begynde Lönnrot aa gje ut bladet „Mehiläinen" (Bia), og han öfra inan ge pengar paa dette bladet. I 1853 vart ban professor i finsk spraak og literatur ved Helsingfors universitet. T 1863 vart finsk stilla likt med svensk, ei av' gjerdsle som fekk den største betydning for skul «arbeidet. Lönnrot døydde i 1884 i heimbygda si Sammatti, der det no er ein gjent.esknle, som er sett i gang for pengar, Lönnrot ved eit. testament gav, og som ber namnet hans (Elias Linn-Fin la nd.

rot,in emannyyskon'lutu Elias Lönnrots husmorskole). Skulen vart opna 14de januar 1897,

Zakarias Topelius, fødd 14de januar 1818 paa Kuddnäs i Österbotten, professor i historie ved Helsingfors universitet 1863—78, budde sidan paa Björkudden nær Helsingfors til sm død i 1898, er vide kjend som diktar for barn. Men han er og ungdomens rliktar og har saman med Runeberg vore med og brøytt veg for folkehøgskulen. Medan Lönnrot og Runeberg døydde før dei kunde sjaa tanken ført fram til verkelegheit i Finland, fekk Topelius opleve aa sjaa høgskular reise seg baade i Österbotten og andre stader i landet. I 1894 skreiv han til Kronoby folkehøgskule: „Jag pris ar min Gud, som burit mig så langt genom år oeh skiften, för att han lätit mig upplefva den dag, när mitt folks ungdom hälsat mig f rån tvä folkhögskolor. Gån frimodigt framåt i Guds och sanningens kraft, i arbete och kunskap, i ädel sed, i endrägt och sjelf försakelse! 1 ären den nya tidens oeh alla goda makters vämepligtige i de djupa lederna. Lofven Gud, som låtit eder födas till ljusare dagar, och

tjen en detta älskade land, som af eder väntar sin framtid! Jag innesluter Kronoby folkhögskola i den Allsmäktiges beskärm och täcknar med fullt förtroende till eder redliga vilja, eder gamle vän

Z. Topelius."

Zakarias Topelius.•296

Folkehøgskulen.

Uno Cygnæus (1810—88) har lagt grunn on til ein velordna barneskule.

Ali i 60-aara begynde somme aa arbeide for folkehøgskular, men det gjekk mest. 30 aar, før tanken slo igjenom. Ein av dei første som tok arbeidet op, var Anders Svedberg. lærar i Österbotten (d. 1889). Hans stilling og arbeide minner i mangt om Ole Vig. Som denne var Svedberg med og la grunnen til folkehøgskulen; ban var lærar, bladutgjo-var og forfattar. I 1869 oversette og gav ban ut eit foredrag av den danske høgskulemann Chr. Nielsen under titelen: „Huru ynglingar blifva män- med eit forord, som gav ei kort skildring av livet ved danske folkehøgskular.

ilen ogso paa andre kantar var tanken oppe i denne tid. 1868 den 8de september (Grundtvigs fødedag) heldt rektor K. G. Lemberg i „pædagogisk forening" eit foredrag om folkehøgskulen. Foredraget vart trykt, og fleire andre artiklar om saka kom fram, utan at noko vidare vart. gjort for aa setje tanken i verk. Frøken Sofie Hagman, som vinteren 1887—88 var paa Askov, fekk i stand ein skule for gjenter i Kangasala (nordaust for T. fors). Men det var nærmast ein praktisk gjenteskule med nokre foredrag om vika i historie og literatur. Den første verkelege folkehøgskule med hovudvegt paa dei humane fag vart skipa i Borgå 1889 av professor Johan nes Elias Strømborg (1833 1900), ein av Runebergs nærmaste vener. — I dei første aar vart skulen halden i leigde hus, men hausten 1901 kunde dei flytje inn i eige hus, ein stor vakker bygning ved sida av finnanes nasjonalheilagdom -Runebergs hem11. Det kosta ea. 46 000 mark, som kom inn ved g a aver, basarar og andre tilstelningar. Dei 2 største gaa ver var fraa Borga sparebank og ei forening i Helsingfors. Den første styraren for skulon var magister Walter Forsius, som slutta daa han i 1892 vart inspektør for abnormskulane. Av dei seinare styrarar skal nemnast fli. kand. Karl Oljemark (no styrar avFinlund. '-£97

Vestan q varn folkehøgskule nær Helsingfors t. Thure Schulin un og Einar Holmberg, som styrer skulen no. —

Same aar som Borgå folkehøgskule vart opna. døydde den før nemnde skulemannen Anders Svedberg '25de januar) Nokre dagar etter st,od det i „Nya Pressen" eit oprop med overskrift „Anders Svedbergs Minne", som hadde til underskrift M. A. (Mathilde Asp). Ho meinte, at den beste maten ein kunde heidre minnet hans paa var aa reise ein folkehøgskule. Ho skreiv m. a.:

-Midt under sin värksam het för bildning och framåtskridande har en af våra bästa kämpar stupat pä skölden. Vi ha alt för få i de frisinnades led, för att ej känna förlasten djupt. De gamla har följt honom under hans styrkas tillväxt; de unga ha sett mognande frukter af hans arbete. Låtom oss, gamla och unga, hedra hans minne.

Där, hvarest han i kampen för medborgerlig utveckling planterar sin fana, där, hvarest hans förposter nu stå blottade, låtom oss bygga ett värn — en folkhögskola i Munsala.

1 öfver ett kvart sekel har Svedbergs folkskola bearbetat, jordmånen för en högre folkbildning, närmande sig det mål, som de skandinaviska folkhögskolorna stält för sig, medborgerlig duglighet. Här altså är rätta platsen, hvarest det vaknande intresset för denna lifsfråga bör koncentrera sig."

Ein nr a an ad etter heldt kand, K. v. Alftan eit foredrag i „.Østerbotniske studentförening^ (Helsingfors) om folkehøgskulen. Resultatet vart at, studentane sette i gang ei pengeinnsamling, dei heldt koncerter, foredrag, basarar o. s. v., og i juni 1890 hadde dei ikkje mindre enn 6000 ma.rk. Det vart avgjort at det skulde delast ut 2 stipendiar kvar paa 1000 mark — eit til forstandar for ein finskspraakleg folkehøgskule og eit til ein for ein svensk — til reiser i Danmark for aa, faa personleg kjennskap til folkehøgs kule arbeidet. Det svenske stipendium fekk kand. fil. Johannes Klockors, som vart ein av banebrytarane for den nye skulen i Finland.

Sjølvsagt var det mange, som saag med mistru paa heile dette arbeidet, som studentane med so sterk begeistring tok fatt paa.29S

Fu Jke Høgs kulen.

Ein høgstaaandé mann i samfundet sa soleis til Klockare, daa han tala me ei honom om aa faa i stand folkehøgskular:

„Jag kan ej betrakta alt. sammens annorlunda än som eu illusion. Dessa — de tanke e.j, att. det behöfves kapitaler, stora kapitaler! Med hvad ämnen I egentligen underhålla edra skolor och lärare"? Inte är det detsamma som om någon student han kan ju nog vara skicklig — reser omkring och håller föredrag, Huru skall man i detta vidsträkta, glest befolkade land kunna samla människor till en dylik skola? Och läraren — ingalunda gör han det för intet? Men — säger man — ge honom tvåtusen mark — — det vill säga räntan paa 40 000. Hvarifrån tagen 1 dessa? Och hvad förslär se'n en lärare'? Antagom fem. Det. gör 200 fXX) mark. Hvarifrån tagen I dessa? Hvad betyder ett- eller tvåtusen? („Nå. med något skall man börja"). Samlen nu först 200 000, då kan det vara tid att börja. — — Och så behöfves det, kassör att förvalta, dessa penningar, hvem försäkren eder för balans? Kapitaler, kapitaler! — — Nog er det vackert, men bara illusion!"

Og som denne tenkte vei dei fleste eldre.

Likevel synte flet seg, at tanken vann fram. Hausten 1891 stod ein stor ny skulebygning ferdig, og Kronoby folkehøgskule kunde begynde si verksemd.

Ved opningsmøtet var baade bønder og emhættes menn med. ..Har stod adelsmannen bredvid bonden, borgarens fru bredvid torparens hustru, författaren bredvid tiggaren, prästen bred vi fl arbetskarlen og allmogeynglingen bredvid tjänstemannens son."

Ved festen tala forutan styraren ein adelsmann, ein prest, ein borgar og ein bonde.

Styraren for Kronoby folkehøgskule Johannes Kloc kars er fødd 7de septbr. 1867, bondeson fraa Österbotten, kand. fil. 1891. Han har vore fleire gonger i Norge og vore med i fleire av dei nordiske avhahlskongressar. Paa dei 2 siste skandinaviske høgskulemøte (Seljord 1900 og Borghamn 1902) var det han som førde ordet for den finske høgskulen. Sumaren 1909 var han paa foredragsreis til finnar og svenskar iFin la nd.

299

Nord-Amerika. Kloo kars kar gjeve ut månge skrifter om ungdoms- og skulespursmaal, m. a. skildringar av dei danske høgskulemenn Grundtvig, Kold og Ludvig Schrøder.

Jamgamall med Kronoby folkehøgskule er skulen i Esbo, Meller st. a Ny l a n ds f o IkhÖg sko la (2—3 mil vest for Helsingfors). Hovn dm an neu for denne skulen var Robert Roste.dt. Ved universitetet studera ban mest historie, æstetik og filosofi. Ei kort tid var han bladstyrar i Borgå, men daa han vart kjend med den danske folkehøgskulen, bestemte ban seg til aa vig ja heile sit livs arbeid for folkehøgskulen i E ini an th lian s aag maalet for folkehøgskulen i aa vekkje elevane „till kännedom om deres mennisko verde, t.ilj brinnande fädrenelandskärlek och en alvorlig sedlig uppfat-ning af lifvet.." Men det var ikkje lenge ban fekk staa i arbeidet. Han vart sjuk og døydde i 1894 berre 32 aar garn ali.

Baade skulen i Borga og desse 2, som vart opna i 1891, var for den svensktalande del av folket. Men aaret etter vart opna 4 folkehøgskular for finsktalande. Det var:

1. Läns i-S nomen eli Huittisten kansanopisto ('Vestre Finlands eller Hvittis folkehøgskule).

2. Keski-Savon kansanopisto (Millom-Savolaks folkehøgskule).

3. Etelä-Pohjanmaan suornalainen kansanopisto (Sud-Øster-bottens finske folkehøgskule).

4. Pob.jois-.Pohjanmaan ensimmainen kansanopisto (Nord-Øster bot. tens første folkehøgskule).

Det eksempel dei østerbotniske studentane hadde gjeve, vart fylgt av dei andre studentavd elingane. Dei tok til aa

Johannes Klockors.Fu Ikeh øgs hulen.

arbeide for folkehøgskular kvar for si heimbygd, dei eldre hjelpte til, og den eine folkehøgskulen reiste seg etter den andre. I 1893 kom 2 nye skular til. ein svensk og ein finsk, i 1894 3 finske og i 1895 5 nye skular i'2 sv., 3 finske'».

Millom desse siste er Pohjois-Karjalan hansanopisto (Kord-Karelens folkehøgskule) i Niittylahti i Aust-Finland. Skulen er korkje av dei største eller minste og kan soleis vere repræsentant for ein medels finsk folkehøgskule.

Skulen ligg svært vakkert til ved ein av dei tusen finske sjøar.

Den nye bygning vart ferdig i 1902. Styraren er J. H. Hakulinen bondegut fraa Tohmajärvi, fødd 1866, student 1885 og kand. fil. 1892. 11894 var han pa a reise i Sverige og Danmark for aa gjere seg kjend m ed høgskulane og har fraa 1895 styrt folkehøgskulen Kord-K ar ei en. Baade i det praktiske jordbruksarbeid j i ungdomsarbeidet og i politiken har han vore mykje med. Han har m. a. vore repræsentant i tien ini ske landdag 1904—05 og 1907 — OS og vart i 1909 väld inn i ei nemnd som arbeider med a a laa ei fast ordning av hushalsskulane i Karelen.- — Elevtalet paa høgskulen hans har vore omkring 50 kvart aar.

fraa midten av 90-aar a og utover gjekk det fort fram med folkehøgskulane. Paa 7 aar vart ikkje mindre enn 18 folkehøgskular skipa rundt om i landet. I 1900 var det 22 skular (16 med finsk spraak og 6 med svenski. No (1910

.7. H. Hakulinen.Fin la nd.

€T talet vakse til 41 (15 svenske og 26 finske!. Søknaden til skulane har vorte sterkare og sterkare. 1 skuleaaret 1900 —01 var det utjamna elevtal 36,8 og i 1906—07 47. — Det minste elevtal ein skule kan ha. som kan faa statstilskot, er 20. Det er dei 'tinske skular som har den største søknad; fleire har over 70, ein over 100 elevar.

Fagkurser vart lagde til kvar skule med det same (emänta-ja isäntäkoujula o: husmors- og husfarsskulan. Den finske ståt gav dei første aar pengar berre til denne fagundervisning. Men daa ein slik husfars- og husmorskule for aa faa statsst.udnad maatte ha med i skul ep! an a undervisning i liistorie, geografi og literatur, vart det i røynda folkehøgskule, naar styret kom i dei rette hender. Men ein omveg var det no paa ein maate likevel, Ei forandring i dette vart. det i 1906, daa landdagen (stortinget) bevilga tilskot til sjølve folkehøgskulane utan aa gaa nokon omveg. Det største aar!ege tilskotet ein vanleg folkehøgskule fær er 6000 mark. Elles vert-skulearbeidet bore av gaaver fraa privatfolk, tilskot fraa by og landkommunar, fraa elevförbund og skulepengar. Desse er fraa 10 til 30 mark for kvart kursus. Det er samskule ved alle skular. Vinterkurset tek i regelen til Iste novomber, som er den vanlege flytje-tid for tenestefolk paa landet, og varer til Iste mai. Regelen er at det er 4 faste lærarar ved kvar skule: styraren, ein andrelærar og 2 lærarinner. Dei finske folkehøgskulelæ-rarar skipa i 1905 eit lærarlag.

Baade derved at høgskulerørsla er utgaatt fraa studentane og ved det, at dei fleste av styrarane for skulane har nniversitetsutdaning og mange av lærarane og, er folkehøg-skulane gode bindeled millom folket og dei lærde skular.

Faa sume skular er ikkje berre styraren, men ogso f ni a lians magister. Eit sermerke for den finske folkehøgskulen er det. at byfolk er so mykje med i arbeidet. Mest har studentane gjort for skulen. Det er smaa og store studentlag,•302

som samlar inn pengar til ein folkehøgskule. Eit lag eia ein folkehøgskule, løner lærarar og har ansvar for skulen.

Inspektøren for dei finske folkehøgskular overinspektør G. Lönnbeck i Helsingfors gav i 1907 ut ei lang og svært interessant „Berättelse", om skule arbeid et. Han klagar over at andrelærarane skifter so ofte, og meiner at den einaste raae! mot dette er, at staten set skulane i stand til aa gjeve betre løn. Det arbeid dei har aa gjere, er i høg

grad ei sum-fundssak, segjer han. „Allt tyder för närvarande på, att en mängd nya folkhøgskolor komma att uppstå under de närmaste ären, om tiderna ej bli alltför svara. Hela denna rörelse tenderar att at folkskolan gifva en öfverbyggnad, där de intelligentare eleverna samt i allmänhet ungdomen från vaknare hem vid mognare ålder få en för dem afpassad bildningskars.

Detta allt torde ådagalägga, att staten bör kraftigt understöda folkhögskolorna. Dette så mycket mera, som största delen af hvad folkhögskolorna hittills kostat, hopbrin-gats och utgifvits af enskilda, foreninger eller kommuner, hvarvid de bildade klasserna, som själfva ha minsta fördelen af skolornas inrättande, gått i spetsen."

Men samstundes med at han so sterkt legg statsmagten! e paa bjärte aa stydje dette private arbeid, held han fram, at eit livs vilkaar for arbeidet er, at skulen faar staa fritt. „Om ej fortfarande stor frihet i uppgörandet och fullföljandet, af dess program förbehållas hvarje folkhögskola, tager folkhögskolerörelsen en obotlig skada."

Det syner seg i Finland som i andre land, der det er folkehøgskular, at desse skular mest berre er for landsungdomen. 2 av dei finske skular ligg i by, men dette „måsie betecknas såsom mindre lem pligt."

Skulane er oftast lagde i ei bygd, der det er lett for elevane aa faa losji, Ved nye skular maa elevane bu omkring paa dei nærmaste gardar i bygda.Fin la nd.

303

Noko som ein elles straks legg merke til, naar ein reiser i Finland, er at folkehøgskolane ligg so vakkert til, ofte paa ein aas eller bakke med store tre omkring, og millom dei store, høge furustammer utsyn over sjøar, aasa.r og skog-viddar. inne ved skulebygningen ein stor, rummel eg plass til folkefestar og ongdomsmøte, ein ting som har mykje aa segje for ein folkehøgskule.

Eit maal for alle skular er aa faa gymnastiksal og dampbad, men nye skular med lite raad maa her hjelpe seg so godt dei kan i dei første aar. Paa veggjene i skules alen i omtrent alle folkehøgskul ai- heng bilæte av Runeberg og Topelius, i dei finskspraaklege Og av Lönnrot og Snellman og i dei fleste baade dei med svensk og finsk spraak eit av Grundtvig. Som hovudfag i alle skular maa nemnast: Modersmaal, historie og song. Størstedelen av folket talar finsk, berre 137« er svensktalande. Skular med svensk spraak er paa sud og vestkysten. I nord og aust er det berre finske. Det er her mest berre embættesfolk som forstaar svensk. I historie vert hovud ve gt a lagt, paa, fedrelandets historie og i song paa den unisone.

I samfundlære tek dei det etter engelsk og svensk mønster paa den maaten, at dei skipar ein fingera kommune. Eit par skular tek det endaa mek praktisk: Baade lærarar og elevar er til stades paa ei verkeleg „kommunalstemna", høyrer paa forhandlingane der, og so gaar læraren i faget det heile i gjenom med klassen etterpaa.

Blant elevane er mange tenarar, som har spara saman pengar, so dei kan vere ein vinter paa folkehøgskule. Ved ein skule (Vestankvarn ved Helsingfors) har dei ordna det paa den maaten, at fa-tige elevar faar fritt ophold og skule ein vinter, mot at dei sumaren etter arbeider paa høgskifie-g ard en. Dei som har gaatt paa skolen, skipar i regelen eit „elevforbund", sooi har til formaal aa stydje skulen fleis ved tilskot til sjølve skulen og dels ved aa utdele stipendiat1 td unge gutar og gjenter, som har lite raad.Folkehøgskulen.

Daa søknaden til folkehøgskulane er ei heilt fri sak, og daa dei ikkje her les til ein eksamen, som kan gjeve ein titel og adgang til ein post. i statens teneste, er det k Iaar t at det ma,a vere den indre trang til kunnskap og til aa faa meir lys over alle dei vande spursmaal, som i ungdomstida melder seg. som fører dei til folkehøgskulen. 1 regelen treng ein ikkje her kome med formaningstaler om aa vere flittig. Det syner seg ofte, at dei t,ek alt for sterkt i. so det kan verte skadeleg for helsa. — Det er interessant aa s jaa, korleis dei. som har reist fraa, skule til skule for aa „kontrollere" er samde om dette. I 1903—04 reiste statsraad Wexelsen omkring paa mange norske høgskular for aa gjere seg kjend med arbeidet og sende melding til statsmagterne. I ISUXI -07 reiste overinspektør for den finske folkeskulen, G. Lön-beck omkring i same erend i sit land. Dei er (var) baae av dei mest dugande og kjende skulemenn kvar i sit land, og dei kjem baae med aatvarsel til høgs kuleungdomen -ikkje om aa nytte tida godt, vera flittige o. s. b.. men om aa passe helsa, si. ikkje ta skulearbeidet og det aandelege arbeid so sterkt, at kroppen tek skade. I si melding til kyrkjedepartementet (av 10de mai 1304) seg jer Wexelsen

m. a.:

„Eleverne er sterkt optaget ogsaa udenfor undervisningstimerne. Lærerne maa i almindelighed holde igjen, forat eleverne ikke skal benytte nattimer til forberedelse og skriftlige prøvearheider. Fire til fem timer dagligt hjemmearbeide — og undertiden vei saa det -— forekom mig vei meget, — — Lærerne var imidlertid opmerksomme paa forholdet og enige i, at natte-arbeide ikke bør linde sted."

Overinspektør Lönnbeek skriv:

„Med det ftitiga utnyttjande af studietiden, som sir ett utmärkande drag för folkhögskolorna, komma elevarne att sitta ofta frau klockan 7 om morgonen till 7 om kvällen eller ännu senare, upptagna till största delen af andligt arbete, som i en del timmar skulle fordra en intensiv uppmärksamhet. Det är ej möjligt för unga, män och kvinnor i åldern 18—-22 är att fysiskt eller psykiskt utan men stk ut därmed. Man medgifver äfven att trötthet gör sig gällande isynnerhet hos de kvinnliga eleverna.Finland.

och behållningen af kursen reduceras härigjeiiom betydligt. Det vore därför ej för mycket fordradt, om såväl manliga som kvinnliga elever finge gy tuna sti c era åtminstone Va timme hvarje dag. och i alla folkhögskolor borde därjämte tillses att alla elever dagligen hafva tillräcklig rörelse i fria luften, samt skidsporten särskildt uppmuntras."

Fraa eit reint skulesynspunkt set kan det. sjaa ut som ein fa are for ungdom, som tek det paa denne ma aten. Men likevel, det la.nd som har slike ungdomar — o g til fleire det ei' dess betre — det land har livskraft og livsvon. Den slags overdrivelse som lier er tale om, kan ein altid faa rette paa. (.-ramle Grundtvigs ord: „Ungdommen er ikke blot rigets styrke, men ungdommen er ogsaa livets blomst og aandens skab ertime," inneheld ei sanning, som staar fast til alle tider og gjeld hjaa alle folk. — Og ikkje minst eit folk som staar soleis i det som folket i Suomis land! —

Folkehøgskulane har baade direkte og indirekte gjort mykje til at dei nordiske folk har lært kvarandre betre aa kjenne. I denne samanheng maa nemnast dei store nordiske liøgskulemøta, der ogso mange andre enn høgskul elæra rar har vore med. Høgskulens vener har til ymse tider havt møte til forhandling om kyrkje-, skule- og samfundsspurein aal og til møta bede inn kjenningar og vener fraa, grannelanda. Men utanom desse meir private møte har det vore balde 7 nordiske høgskulernøte, som har havt ein meir officiel svip. Det første var paa Testrup (D.) 1883, 2. paa Sagatun (N.) 1885, 3. paa Hvilan (S.) 1890, 4. paa. Askov (I>.) 1894), 5.1 Seljord (N.) 1900. G. i Borghamn (S.) 1902 og det. 7de i Borgå (F.) 1907.

Folkehøgskular

utanfor cJei nordiske Ia.nd.

I dei siste 25 aar har danskar i Nord-Amerika havt fleire grundtvigske folkehøgskular i gang. Den første var den som nordmannen 0. Kirkeberg var styrar for ei tid, Elk-Horn i Iowa, Av andre som liar vore i gang i kortare eller lengere tid kan nemnast Ashland.sj f. h,, Michigan, Vest-Denmark f. h. i Wisconsin, Nysted f. h,, Nebraska og Danebod- f. h. i Minnesota.

Tyskarane arbeider paa aa faa folkehøgskular i grense-andet mot nord. 1 Allbersdorf i Holstein vart sett i gang

ein folkehøgskule i november 1906 og ein i 1907 i Mohrkirch-Osterholz i Angel. Etter det styraren for den første Fr. Lernbke i eit skrift om skolearbeidet se-gjer, er desse skular meir etter svensk enn etter dansk mønster. Han uttala ynskje om at den tid ikkje maa vere langt b urte, daa ein kan tale ikkje berre om nordiske, rnen ogso om germanske folkehøgskular.

Mange menn og kvinner utanfor nordlanda har i den seinare tid leke til aa studere folkehøgskulane og vort; paa

fleire skular (mest i Danmark) for aa faa personleg kjennskap til skuleord-ninga og arbeidet. Ein av dei som har lagt ned mest

arbeid for dette er engelskmannen J. S. T hor ut on. Han høyrde förste gong om folkehøgskulane paa eit skulemøto paa Nääs i Sverige. Sidan har han i mangt; aar reist omkring paa skular i Danmark, Norge og Sverige og gjeve ut mange skrifter om folkehøgskule arbeidet og sendt meldingar omdette til den engelske regjering. Engelske skul em enn mein er, at eit slikt arbeid vil kunne stydje og gaa saman med det ungdomsarbeid, som har vore i gang i fleire mannsaldrar i England. Folkehøgskular der vilde kunne faa tilgang fraa elevar i Adutt Schools, som i fleire ting minner om det op-lysings- og vekkjingsarbeid Grundtvigs vener først begynde med. 1 1908 vart sett i gang ein skule. F irer of t i Bourn ville (sudvest. for Birmingham), som har teke folkehøgskulane til mønster.Norske folkehøgskular.

Nr. Natan Amt Grunnlagd av Aar Adresse Styrar no

1 Sogndal« folkebagaktde N.Bergenhus Jakob Sverdrup 1871 Sogndal,Sogn Olav Hauge

•i Telemarkens Bratsbergs V. Ullmann 188U Seljord Jakob Naud land

3 Namdalen s N. T.heims Marius Hægstad 18S4 Leka Ludvig Beiram

4 Voss S. Bergenhus Lare Eskeland 1895 Voss Lars Eskeland

5 Møre — Romsdals Andreas Austlid 1899 Örsten Olav Hamar

6 Valdris - Kristiane O.E.Bø 1899 Fagernes O.E.Bø

7 Vefatm — Nordlands Odin Benum 1899 Vefsen Odin Benum B JT.h.sk. i Levangabygda N. T.lieims liigv. Sakshaug 189S Kolvereid Anton Eiler

9 Jærens folkehøgskule Stavanger Søren Øvretveit 189 LI Kleppe Søren Øvre tvo it

lü Sund — N. T.heims O. K. Kuløy 1900 Inderoen Bragstad

11 Fofkehøgsk. i Vaagau Nordlands A. St. Arctander 1901 Kabelvaag Ketil Lenda!

12 Güdbr.dalens folkeh.sk, Kristians Rasmus Stauri 1902 Kvam st. Rasmus St au r i

13 Torshus (Orkedalen) 8. T.heims Anders Mo 190S F an il reni Anders Mo

14 Vestoplaads f.høgskule Kristians O. Islandsmoen 1906 Ju ren a st. 0. Islandsmoen

15 Eidsvoll folkehøgskule Akershus Jon Sørensen 1908 Eidsvold Jon Sørensen

16 Veetmar — Bratsberg Jens Dage Bt ad 1909 Drangedal Jens Du gos tad

17 Buskeruds — Buskeruds Olav Langeland 1909 Darbu st, Olav Langeland

18 Sørlandets — List, og M. S. Kvaale 1910 Hægeland Severin Kvaale

19 Sm aal ene s — Smaalenenes O. Funderad 1910 Mysen st. Olaf FunderudLisié.

Danske folke høgskular.

Vanlege folkehøgskular.

Sr. Namn Adresse Styrar 1 Aaby Aabybro C. Nielsen 2 Aagaard Kolding V. Briicker S Askov Vejen st. J. Appel 4 Bornholms Aakirkeby. Bornh. Andr. Hansen 5 B rød er ii p Tappernøje E. Dam 6 Bælum H. Willumsen 7 Djursland Trustrup Johs. Nielsen 8 Frederiksborg Hillerød Holger Begtrup 9 frk, Jørgensens pigeskole Odense Frk. M. Jørgensen 10 Grundtvigs Lyngby H. Rosendal 11 Haslev Haslev P. C. Davidsen 12 Hesselballe Hjortshøj N. P. Simonsen 13 Hjerlnnde Slangerup A, Albrektsen 14 Hoven kvindeh.sk ole Tarm K. Kristensen 15 S ka ml

inga banken pr. Kolding G. Himmelstrup 16 Janderop pr. Varde Siewertz 17 Kvissel Kvissel Ole J. Stevns 18 Kvmdesk. i Guldborg Guldborg J. Petersen 19 Levring K ellem p V. "Witt-Hansen 20 Mellerup Banders J, Michelsen 21 Mørke Mørke S. Kr. Kol strup 32 K f) r re Ørslev Nykjøbing F. Schmidt og Petersen 23 Odder Odder A. Kr. Dolleris 24 Ullerup Svendborg Kristensen-Randers 25 Ondløse Mørkov S. Banke 26 Risgaard Hørby Sørensen 27 Roskilde Roskilde Th. Bredsdorff 28 % Sy R. Bording 29 Ryslinge Ry sli age Alfr. Povlsen•310 Folkehøgskulen.

Nr. Namn Adresse Styrar 30 Eødkilde Stege lf. Madsen 3L Skala Skals P. Hviid 32 Bojsenminde Sorø A. D. Dalsgaard 33 Stevns Rødvig N. Jeppesen 34 Støvring Støvring S. Frederiksen 36 Særslev Jullernp R, Nielsen 36 Sørnp Sorup Fru N. Gundesen 37 T estrup Maarslet Erik Alberg 38 Try Droimingluiid J. H. Fog t 39 TTbbenip Vårslev H. Balslev 40 Vallekilde Vallekilde Povl Hansen 41 Valla Vallø 0. P. Jensen 42 Vejlby pr. Aarhus Arne Maller 43 Vejstrup Vejstrup J. Lund 44 Vestbirk Østbirk Grøn val d- Niel sen 45 Vivild Aliingaabro J. Bavn 46 Voldby pr. Grenaa Aage Jensen 47 Vrigsted Braaskov C, Hansen 48 Vælde.gaard kr le desk Gentofte Fra Blicher-Hansen Pol tee høgste ular med landbruksundervisniiiR. Nr. Namn Adresse Styrar 49 Ask Malling Christensen Maarssae 50 Barkop Børkop Fr. Thomsen 51 Dalbyneder Havndal Egens og Moller 52 Elbæk Søvind st. Johs. Elbæk 53 Elev Lystrup Poulsen og Tang 54 Emdrupaborg Hellerup N, Tang 55 Faarevejlo Faarevejle J. AndreasenL iste.

Nr. Namn Adresse Styrar 56 Gält mp Nykøbing M. P. Hansen 57 Gi strop Gistrup Olsen ogKristoffersen 58 Grejsiialen pr. Vejle J. K. Gärde 59 Hadsten Hadsten H. J. Vedde 60 Hill dh olin Fuglebjerg L. F. la Cour 61 Horne Hjørring N. M. Tophøj 62 Høng Høng A. Jørgensen 63 Karise Karise K. C. Knudsen 64 Klank Klank J. Nielsen 65 K ra b he sh olm Skive Axelsen 66 Køng Glamsbjerg N. Kierkegaard 67 Lollands Søllested Landby 68 Lervenholt pr. Silkeborg 0. Andersen 69 N. Nissum Hum] am Mathiasen 70 Hende Kønde K. Herskind 71 Salling Jts bjerg Pool Holm 72 Thylands Bjerring C. Fuglsang 73 Tommerup Knarreborg P. Sandbæk 74 Uldnm Uldum K. Andersen 75 Vesterdal Nørre-Aaby Chr. Garde 76 Tinding Vejle Martin Nielsen 77 Vraa Vraa T. Berthelsen og Møller-NørgaardSvenske folkehøgskular.

Nr. Namn

[-Grunnlagd-]

{+Grunn- lagd+} :

Adresse Styrar

1 Stockholms läns fol k oli o g skole Väddö 1870 Väddö H. Veste rs t rand b

2 Uppsala Tierp 1876 Tierp D, M. Blomqvist

3 Södermanlands — „ - Åsa 1872 Kantorp G. Brockman

•t Östergötlands — Lunnevad 1868 Sjögestad Herman Odhner

5 Jönköpings — „— Niisfjo 1876 Nässjö Victor öherg

6 — —„ Värnamo 1887 Värnamo G. Blomdalil

7 Kronobergs —„ — Grim si öv 1876 Grimslöv J. Strandmark

8 Kalmar — „— Gamleby 1876 Gamleby Hans Hansson

9 — —„— Högalid" 1875 Smedby E. Bolin

10 Ölands — „— Skaga by 1906 Ölands-Skogsby G. E. Beroe ind

11 Gotlands —,.— Hemse 1876 Hemse Th. A. Sätervall

12 Blekinge — „— Ronneby 1869 Ronneby A. Brolin

13 Kristianstads —„— Onnestad 1868 Onnestad Yngve Melander

14 — —„— Hammenhög 1907 Hammenhög N. Hj, Bosson

15 — — „— Tomelilla 1907 Tomelilla Tobias Norlind

16 Malmöhus - n— Hvilan 1868 Åkarp Enoch Ingers

17 Fridhera 1873 Svalöv W. Wiström

18 — -„- Skurup 1888 Skurup Nils Buhre

19 — Eslöv 1903 Eslöv 0. Bobeck

20 Hallands —„— Katrineberg 1873 Vessigebro J. E. Strandmark

21 Dillströmska folkehøgskule (G. B. län) Tyft 1876 Hoga Hugo Östman

22 Göteborgs og Baahus läns f.h.sk, Grebbestad 1875 Grebbestad Alfred AlströmSvenske folkehøgskular.

Nr. Namn [-Grunnlagd-] {+Grunn- lagd+} Adresse Styrar 23 Ålvsborga lii ns folkehøgskule Herrljnnga 1879 Herrljnnga Sanfrid Welin '24 — n Färgelanda 1905 Färgelanda J. Thorson 26 Skaraborgs n Stenstorp 1873 Stenstorp Helge Nelson '26 Värmlands it Molkom 1874 Molkom Hjalmar Heden 27 — » Arvika 1905 Arvika Väld. Dahlgren 28 Örebro K ä ves tad 1873 Sköllersta J. V. Jonsson 29 Västmanlands TI Tärna 1876 Tärna Teodor Holmberg 30 Kopparbergs n Forn by 1877 Borlänge Aug. Lindell 31 — , — fl— Mora 1907 Mora J. Bomson 32 Vitmilands fl Malung 1909 Malnng D. Jakobsson 33 Brunnsvik __ n J Brunnsvik 1906 Sörvik Karl Erik Forsslund 34 Gävleborgs ' rt Bolluiis 1886 Bollnäs Hj. Dahm 35 N. Helsinglands ii ™ Forssa. 1909 Forssa Israel Jonzön ;jti Gästriklands it Västerbergs 1910 Storvik ti. Ekelöf 37 Västernorrlands Frän s ta 1873 Fräns t a Ali Nordgren 38 n Hola 1899 Präst mon J. Sandler 39 Jämtlands Birka 1901 Täng Kobert Mörner 40 Västerbottens Degerfors 1905 Vindela A. Th. Vif ell 41 Norrbottens 't* Alvsbyn 1896 Alvsbyn J. Hallbäck 42 — A Matarengi 1899 övertorneå L. De Vylder

*) Socialdemokratiske, liar ikkje statstilskot.314 F o Ihe høgskulen.

Finske folkehøgskular.

Nr. Namn Adresse Styrar 1 Borgå folkehøgskula Borgå EinarHolmberg 2 Kronoby — Kronoby Johs. Klockars 3 Mellersta Nylanda — „— Kök! aks G. Bi andet 4 Sydvästra Finlands sv, do. Pargas Aron Stenvall 5 Ålands folkehøgskule God by- Alf. To kai ander e V äst an kvarn —„— tn gå st. Karl Oljemark 7 Närpes — B— Ytterinark Jac. Tegengren 8 Østra Nylands — „— Kuggom JohnØsterhoIm 9 "Västra Nylands —„— Skuru Torst. Mikander 10 Vörå — Vörå Som marat r øm 11 Lappfj Urd —„•— Lappfj ard Filip Sundman 12 Svenska folkakademien Malm P. Nordmann 13 Breidablick folkehøgskule Vasa Einar Spjut 14 Mellersta Österbottens do. Nykarleby EinarHed ström 15 Sörnäs kristliga foLkelisgsk. Helsingfors H. Lei viska 16 Länsi-Snomen kansanopisto (Vest-Finlands folkehogsk.) Lauttakylä G. S. Ignatius 17 Keski-Savon kansanopisto iMill rim-Savolaks folkeb.sk.) Otava A. NuoHvaara 18 Etelä Pohjamaan k. o. (Sud-Øs ter bott en s f, li. Ilm aj oki N. Liakka 19 Pohj o i s-Po hj an m a s n k. o, (Nordre Österbottens f. Il) Li minka 0. E. Tolvanen 20 Lahden k. o. (Lahtis f. h.) Lahti Koob. Koj onen 21 Hamen k. o. (Tavästlands f. h.) Knurila st. Eufus Saikku 22 Unn den kir kon. k. o. (Nykyrkja F. b.) Uuaikirkko Wip. 1 J. HurmalaiH.cn 23 Keski-Snomen k. o, (Mid-Finlands f. h.) Aänekosti Frans Niemi 24 Pohj oia Savon k. o. (Nordre Savolaks f. h.) Pitkälahti st. Hj, Mikander 25 Pohjois-Karjalan k. o. (Nord-Karelens f. h.) Niittylahti J. H. HakulinenL iste.

Nr. Namn Adresse Styrar

2t! LounaiB-Karjaian k,o. Virolaiiti Konr. Willehad

(Sad vest-Karelens f. h.J Yen to

27 Keski-Pohjanmaan k. o. Haapa^est Leiius Pcntüiu

(Millom-Østerbotteiis f. li.)

28 Kvminlaakson k. o. Inkeroinen A. Leikkonen

(Kymenedalens f. h.)

29 Länsi-Undenmaan k. o. Nummela K. H, KaMkioto

(Vestre Nylands f. h.)

30 Varslnais-Suomen k. o. Paimio J. A. Päiviö

(Eigentlege Finlands f. h.) SI Ferä-Pohjolaji k. o. Tomioas J. E. Tuompo

(Yttarste, nordens f. h.

32 Itä-Karjalan k. o. Impilaliti O. G. Neovius

(Ans t re Karelens f. h.)

33 TWsiilati k. o. Tusby 0. V. Sirkka

(Tusby i. hj

34 Puhoksen k. o. Kitee E. E. Takala

(Pubois f. h.)

85 Eäisälän k. o. Räisälä A. Niskola

(Raiälä f. h.)

36 Itä-Hämeen k. o. Hartola Mikko Vilho

(Anstre Tavastlands f. h.) Erich

37 Pohj o is - Sat akunrtan k. o. Kakaanpää J. 'Torvelaine n

(Nordre Satakunta f. k.)

38 Jämsä» k. o. Jämaä Yrjo Leivo

(Jämsä f. h.)

39 Keski-Hämeen k. o. Längelmähi Aa. Laoksovirta

(Miliö m-Tavastl ands f. h.)

40 Itä-Pühjomaan k. o. Kuusamo Kaario Alpiimis

(Austre Österbottens f, i.) Sovijärvi

41 Ka intran k. o. Pol tam o Y. Malmivaara

(Kainun f. h.)RETTINGAR:

Side a 10 1. n. f. — skrevne oril skal være skrivne ord. — 15. 9 L o. f. — glvmde gløym rif — 15. 13 1 o. f. — Hovamaal 'fl Haavamaal — 17. 2 1 n. f. — demispreika n dimispr eika. — 18. 15 1. o. f. — Demispreika n riimispreika. — 22. IG 1. o. f. — do. ii do. — 28. 17 L o. f. — eitt ti eit — 30. 2 1. n. i — representantar JT repræsentan tar. — 34 5 L o. f. — send V sende. -- 35. li 1. n. f. — demispreika > dimispreika. — 44. 8 1. o. 1 — Omfram Omframt. — 45. 2 La f. — Grundtvigs Grundtvigs salmar. — SL 3 l.n. f. — folkehøgskulane n folkeh ogsk ular. — 71. ti 1. n. f. — som gjorde ST som kanskje mest gjorde. — 97. 4 Ln. f. — fiskeformel se Tf fiske form er eise. — 99. 9 L o. £ — denne " den. — 111. L2 1. n. f. — det. TJ ' dei. — 112. 15 1. n. f. — ei tf et. —. 122. 14 L. o. f. — for di YT fordi. -- 129. 7 I.n. f. — akademikane akad emikarun e. — 131. 10 1. o. f. — Sogeforteljar " Jj " Soge for te 1 jaren. „ 136. 18 1. o. t — om lian ' V> ' om ham. — 145. 3 1. o. f. — var sagt fi" vart sagt. — 148. 17 1. n. f. — man fi" men. — 163. 5 1. o. f. — slag fi slags. — 178. 8 1. n. 1 — Omframe fi" "

Omframt. — 224. 3 1. o. f. — dyrkjing fi dyrking. — 237. 1 1. o. f. — bror "n* farbror. 238. 5 1. o. f. — Kitol n Ketil.

INNHALD:

Sid«